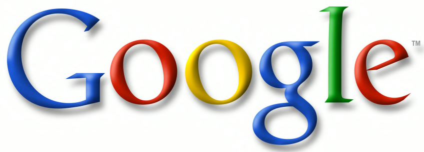

Google

TONTEMBOANSCHE TEKSTEN

AANTEEKENINGEN

UITGEGEVEN DOOR

J. ALB. T. SCHWARZ,
Oud-Hulpprediker van Sondër c.a.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1907

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
1817

TONTEMBOANSCHE TEKSTEN

AANTEEKENINGEN

UITGEGEVEN DOOR

J. ALB. T. SCHWARZ,
Oud-Hulpprediker van Sondër c.a.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1907

TONTEMBOANSCHE TEKSTEN.

TONTEMBOANSCHE TEKSTEN

AANTEEKENINGEN

UITGEGEVEN DOOR

J. ALB. T. SCHWARZ,
Oud-Hulpprediker van Sondĕr c.a.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1907

Boekdrukkerij voorheen E. J. Brill — Leiden.

De gebruikte afkortingen zijn behalve de algemeen bekende:

Bar. — Bare'e.

Bent. — Bentenansch.

e.n. — eigennaam.

Kk.-Rb. — Ka'kas-Rĕmbokĕn, het dialect van het Tondano-sch, dat in dat district wordt gesproken.

Kd. met volg. nummer. — Verslag eener Botanische Dienstreis door de Minahassa, door Dr. S. H. Koorders, met aangehaalde bladzijde.

Mak. — Makassaarsch.

Mk. — Makela'i-dialect van het Tontemboansch.

Mt. — Matana'i- „ „ „ „

Ponos. — Ponosakansch.

Sang. — Sangireesch.

Tb. — Tomboeloe'-sch (taal der Tombulu').

Td. — Tondano-sch.

Ts. — Tonsea'-sch (taal der Tonsea').

Tsw. — Tonsawangsch.

Tt. — Tontemboansch.

Bij de spelling zijn dezelfde regels gevolgd als in het Woordenboek; zie het in de Voorrede daarop gezegde.

GROEP I.

Aanteekeningen.

1.

matinaněm is afgeleid van den secundairen stam tinaněm, die weder met 't infix -in- van taněm is afgeleid. De bet. van tinaněm is „plantsel, plantsoen, het geplante". Daarvan is weder afgeleid: tuminaněm, matinaněm „steeds aanplanten", patinaněman „het terrein waarop zich de aanplant bevindt, het beplante terrein, de plantage".

sa'ut, naam eener boomsoort, welker stam vezelig is en veel water bevat, ook de naam van den pisangstam. Als werkwoord bet. sa'ut, „vaneenscheuren, vaneenrijten", zooals men bijv. doet met een stuk hout, dat week en vezelig is of met een kip, die men wil toebereiden. Sa'utěn-ai si tjo'ko' „haal de kip uit elkaar".

munti is de um-vorm van punti, het bekende woord voor pisang in zoovele talen. De vormen munti, mapunti beteekenen „pisangs krijgen", of, van den pisangstam gezegd „vrucht krijgen, vrucht voortbrengen".

měwowoso „willen rijp worden, zullen rijp worden, bijna rijp zijn", mawowos „rijp worden, rijpen", nimawowoso „rijp geworden", wowos „rijp".

iruk, miruk, mairuk „bij kleine hoeveelheden nemen, bij kleine gedeelten doen of afwerken", verbonden met een werkwoordelijk complement door de genitief-partikel.

tia'pe' kamu, eene bedreiging, waarmede men zegt: „ik zal jelie wel krijgen, wacht je beurt maar af"; eigenlijk staat er: „gij behoeft nog niet op te passen, maar zult weldra hebben op te passen, ik kan u nu nog niets doen, maar zal u spoedig krijgen".

wowondasangku, een locaal-passieve vorm van het sec. grondwoord wowondas, nom. instr. van wondas „val voor apen". Zulk een wowondas heeft allerlei vormen, bijv. van een kooi van hout of bamboe met een valdeur, waarin het lokaas, maïs of pisang, is gelegd. In of buiten de kooi zijn soms scherp gepunte bamboe-latten aangebracht, waaraan de aap zich wondt. Hier moet men zich de wowondas denken als eene brug van een paar dunne bamboes, die naar den pisangtros leidt en zeer los is gelegd.

milaso ěm bowondas, van pilas, „afschuiven, verschuiven, losraken van een steun of stut". Hier is er mee bedoeld dat de vlonder, die naar den

pisangtros leidde, losschoot, waardoor de aap, die zich daarop bevond, naar beneden stortte en terecht kwam in de gepunte bamboe-staken, welke daaronder waren geplant.

mangen, de n is hier veroorzaakt door de klankverbinding met het onmiddellijk volgende si. De oorspr. vorm is mangem, van mange „gaan, opwaarts gaan, weggaan" en de m is het gedeelte van het perfectum aanduidende affix -ĕm, dat in het Mk. nog algemeen gebruikelijk is. Het Mt. gebruikt steeds -o, behalve in eenige vaste verbindingen, waarvan o. a. mangem er een is.

niĕ'mbana, perf. pass. met pron. suff. 3e p. van ĕ'mba, Mk. ĕ'ba „branden", bijv. kalk branden, wat hier ook is bedoeld. Vgl. a'mba, Td. (Ka'kas) agmba, „branden", Bar. omba „verbrand", Sang. (m)amba „opvlammen", Tt. ĕmbĕr „vlammengeloei", en wa'mba aangebrand".

pĕli'i, het algem. Indon. woord pĕli, pali „onder ban staande, aan het dagelijksch gebruik onttrokken." De laatste lettergreep vertoont vocaal-splitsing, zooals die bijv. ook in ta'asitj, we'e, en andere voorbeelden is aan te wijzen; mapĕli'i beteekent „een offerfeest vieren", daar zulk eene handeling een aantal gevallen van pĕli'i-verklaringen medebrengt.

rumeindeng, mareindeng, van den stam reindeng (geredupliceerde wortel reng), is het voordragen van zekere zangen (rereindengĕn of pareindengĕn), hetgeen door de priesteres geschiedt, zittende met een tak tawa'ang (Dracaena terminalis)-bladeren in de hand, waarmede zij voortdurend heen en weder wuift. Deze zangen werden voorgedragen bij gelegenheid van bizondere voorvallen in het leven, bijv. na de terugkomst van eene groote reis; na het verwerven van iets, dat als bizonder kostbaar werd beschouwd; om een zieke te genezen; om inlichting te verkrijgen omtrent iemand, van wien men in langen tijd niets meer had gehoord en die als verloren of verongelukt werd beschouwd. Zie verder over het mareindeng Jaargang 1906 van het Internationales Archiv für Ethnographie pag. 51 e. v.

kinaalian apu aiwe'e i pinareindenganera „ieder van hen nam kalk mede, gegeven door hem, bij wien zij het mareindeng hadden verricht". De stam ali bet. „brengen, dragen", kinaalian is verkort uit kinaialian „elk voor zich dragend, medenemend". Daar het prefix i, dat id. moet zijn met het bestanddeel si' van het Sang. masi'- en de Sang. Spraakk. bl. 113 genoemde parallellen, thans niet meer in het Tt. gebruikt wordt, is het in de samenstellingen met kinai -an thans in de uitspraak van velen niet meer te hooren. Daar er echter nog steeds de beteekenis aan wordt gehecht, die in de vertaling is weergegeven, welke onmogelijk aan samenstellingen met kina -an kan toekomen, zoo blijkt voldoende, dat het voorvoegsel i hier tusschen kina- en den stam is onderdrukt. In het Verhaal van Kombangan (N°. 42) komt voor de uitdrukking kinaialian in tje'arera „elk hunner dragende zijn eigen krom mes." Naar aanleiding daarvan zijn in de Aanteekeningen nog eenige voorbeelden van deze vorming gegeven, waarnaar hier wordt verwezen.

pareindengan „bezongen wordende, gewoon bezongen te worden, voor wien gezongen wordt;" pinareindengan „voor wien gezongen werd, is of was."

milĕ-ilĕk „kijk goed uit", de gewone waarschuwing, die men aan een wandelaar medegeeft en waarmede eigenlijk wordt bedoeld: „kijk goed uit of niet eenig kwaad voorteeken (bijv. een slang) u een slechte reis voorspelt."

kasĕpian in tjaju „getroffen door een sĕpi in tjaju" een tak, die van een boom breekt.

popoan sia „neemt hem op met zijn velen". Indien het w.w. mopo, mapopo met een direct object wordt geconstrueerd, zoo beteekent het „opnemen door een enkel persoon", wordt het door 't voorzetsel a met zijn object verbonden, dan beteekent het „beuren aan iets, opnemen met zijn velen."

posok is een palmboom, waarvan het bovenstuk is afgebroken en die hol is.

tani'tuka geeft weder een voorbeeld van de beteekenis „ook, weder, wederom", die -ka soms heeft. Zie de Aant. op verhaal N°. 5.

sapa n ipakaĕna'miow wana? „wat is (beteekent, bedoelt) ulieder wijze van stilstaan daar?" d.w.z. „waarom zijt gij daar zoo werkeloos?"

iaka-akar sia i nimĕnĕndi-nĕndioka „zoodat de Antilope telkens moest afgaan"; sĕndi is „buitenrand", bijv. de buitenrand van een erf, een dorp, een tuin; sumĕndi, masĕndi is „zich naar den buitenrand van het erf begeven, om daar zijn gevoeg te doen" en komt dus vrijwel overeen met ons „naar achteren gaan."

tuli, matuli, tumuli „met het lichaam tegen iets aanbonzen"; tinuli im batu „een steen tegen zich hebben aangekregen, door een steen weggebonsd zijn."

mangawangkil „allen weggeworpen (van velen tegelijk)". Het voorvoegsel manga- geeft een soort van meervoud aan, b.v. mangawewene „de vrouwen", mangalambot „allen zijn lang", mangaame' se toja'ang „alle kinderen huilen". Het meervoud-uitdrukkende deel van dit voorvoegsel is nga.

kinaakoan, van den stam ako, in de algem. bet. van „gaan" gebruikt, (de bizondere is „Westwaarts gaan") is de perf. vorm van kaakoan „de plaats (in het W.) waarheen wordt gegaan, datgene waarheen men kan gaan, wat bereikbaar, toegankelijk is, nut, nuttigheid," kinaakoan „waarheen men heeft kunnen gaan", ra'itja kinaakoan „waarheen men niet heeft kunnen gaan, onbereikbaar, nutteloos."

2.

An doro' i Tu'a wo si Mopow wo m Boran; wanneer een substantief twee of meer andere substantieven in den genitief regeert, dan wordt alleen het eerste in den genitief gezet, de volgende niet. Zoo is in dit opschrift i Tu'a, genitief van si Tu'a, afhankelijk van roro', dat een substantief is. Het Tt. neemt de drie substantieven met hunne lidwoorden: si Tu'a wo si Mopow wo ĕm Boran als één geheel en zet niet alle drie afzonderlijk in den genitief: i Tu'a wo i Mopow wo im (genitief van ĕm) Boran, maar laat het genitief-teeken i van Tu'a voor de geheele combinatie dienen. Deze regel geldt voor alle soortgelijke gevallen, bijv. aitjua i amangku wo si inangku

„gezegd door mijn vader en mijne moeder", pinate i tjolano wo se surarona „gedood door den koning en zijne soldaten".

woran is de naam van de veerkrachtige lat, bamboestaak of wat men er ook voor gebruike, die van een val den strik moet toehalen. In gespannen toestand is de lat kromgetrokken door het touw, waarmee zij aan den strik bevestigd zit, en wordt daarom door de Pitta voor een kromgetrokken misdadiger uitgemaakt; maworan in tjaju „een stuk hout krom maken". In hunne jachttaal duiden de strikkenzetters de veerlat ook dikwijls met wo'ko aan.

re'e of re'en, wordt dikwijls gezegd ter uitdrukking van eene lichte mate van verrassing of verwondering bij het zien, ondervinden of ontdekken van iets, dat men niet had verwacht, bv. kuangku re'e wangkĕr, tĕkis re'e „ik had gedacht dat je groot waart, maar je bent klein."

si tjainde'engkuoka „dat waarvoor ik bang ben, wat mij vrees aanjaagt"; kainde'en „wat vrees opwekt, wat doet vreezen, reden tot vrees."

kalat „wortelblad, stutwortel", de naam der groote bovengronds groeiende uitzetsels, die als beren den stam stutten.

wo'so, een gat of lek in iets; makawo'so „een gat kunnen maken". Het hout der stutwortels is in 't algemeen taaier en dichter van vezel, dan dat van den stam, ook bij boomen, die zacht hout hebben. De proef om er een gat in te schoppen, is dus zeer zwaar.

makauntĕ-untĕp ĕng keitjei „de poot ging er heelemaal in"; de beteekenis van maka is hier die van „volkomen, geheel en al".

en tia' mangeku awĕsan i ma'kĕs „opdat ik niet u nog meer ga binden." De werkwoordsvormen, die van richting-aanduidende stamwoorden zijn gemaakt en met een werkwoordelijk complement worden aangevuld, trekken gewoonlijk het onderwerp als pron. suff. tot zich. Er staat woordelijk „opdat ik niet ga en aan u toevoege met binden". Zie de Aant. op het Verhaal van den Gulzigaard (N°. 42) naar aanleiding van de uitdrukking: mangenta palun.

tambisanu kendo'on aku „wat wil jij, sukkel, mij doen?" Van het vrágend bijwoord tambisa „hoe?" wordt ook een w.w. gevormd: matambisa tumambisa „hoe doen, wat doen?"

kĕrĕs „omvatten, ompakken", zooals worstelaars elkaar doen. Hij heeft de Pitta uitgedaagd om te worstelen (tokol).

ra'io kawisa wo „er is geen wanneer dat", d.w.z. „het kan nimmermeer geschieden, dat."

rĕpĕtan katu'u, e ta'an „haal hem nog sterker aan, strik!" De Veer-lat spreekt hier tot den strik, waaraan hij gebonden is en die de Pitta om den hals heeft gepakt.

kaĕndu „wat een pijn, smart (hebt ge nu)!" ĕndu is eene verkorting van wĕndu. De w als beginner valt dikwijls af.

apo'ku „mijn heer", hiermede wordt aangesproken degene, die den strik heeft gezet, de „heer van den strik". Apo' „grootvader, grootmoeder" dus ook een hooge titel „heer, meester."

karoro'angkĕ' „terwijl, met dat het trof slechts", woordelijk: „treffing, samentreffing, samenloop van twee omstandigheden."

makata'an „de eigenaar van den strik" (ta'an), naar eene zeer gewone beteekenis van het voorvoegsel maka.

sumĕra'ka tu'u re'e mopow aku „ik zal toch waarlijk nog pitta eten". Dit is een voorbeeld van het gebruik van -ka, om iets aan te duiden dat tegen de verwachting geschiedt, zooals van iets dat meevalt. Zie de Aant. bij Verh. 5.

aitjaulur, perf. van den accidenteelen vorm, die met itja- wordt gemaakt. De stam ulur, Mk. ulud, beteekent „gelijk, gelijk zijn, gelijk maken aan, voortgaan zich op eene bepaalde wijze te gedragen."

3.

tinale'an is van den stam tale', de naam der bete-plant (Colocasia) die tot varkensvoeder dient; tinale', palmiet van palm-, en rotansoorten, matale', tumale', palmiet halen, nemen, snijden; tinale'an, de plaats, dat gedeelte van den stam, waarvan de palmiet is genomen, het boveneinde dus van een kokos-, of arènpalm; verder beteekent het ook „een plaats, die met tale' is beplant, een bete-aanplant. In het Tb. wordt tinale' genoemd uwur; zie over dit woord de aanteekening bij Raadsel N°. 3; tantale', tripang (Holothuria edulis), ook: de worm op de bete-plant, daar deze een „liefhebber van tale' is".

kare'en met ka- en -ĕn gevormd van re'e, mare'e „niet willen"; mare'ekĕ' aku „ik wil niet". Letterlijk beteekent kare'en „hetgeen walging, afkeer opwekt", zooals een groot aantal der aldus gevormde woorden de beteekenis hebben „wat ten volle verwekt, doet aangedaan zijn met, opwekt wat het gr. w. beduidt", b.v. kaupusĕn „wat liefde (upus) verwekt", kainde'en „wat vrees (inde') geeft".

sando'o tani'tu, woordelijk: „al is het helaas, zoo", waarmede hetzelfde wordt gezegd als met ons „nu, wat zou dat?" sando'o is samengetrokken uit sa en ĕndo'o; sa beteekent „indien, als"; ĕndo'o is een woord, waarmede men medelijden of beklag uitdrukt. Indien het id. is met Bar. andoro, over welks afleiding en beteekenis het noodige is gezegd T.B.G. Dl. 45, bl. 397, dan bet. het oorspr.: „vriend, makker, gezel", zooals ook Mal. kasihan, Sang. pirua, Bar. pindongo, Par. ranga. Eenige regels verder komt ĕndo'on in spottende beteekenis voor, in den zin van „die sukkel, die stakker". In dien zin gebruikt, wordt het zeer kwalijk genomen door hem, wien het wordt toegevoegd en zulk een beleediging wordt niet spoedig vergeven.

em buring „daar (gij) zwart (zijt)", m.a.w. ik die wit ben, ben toch in ieder geval mooier dan gij, die zwart zijt. Het eenige regels verder voorkomende kawuring, bet. „hoe zwart, welk een zwartheid!" Het enkele voorvoegsel ka- voor een adjectief-stam duidt aan „welk een hoogen graad heeft de eigenschap, door 't adjectief uitgedrukt, bereikt!" Deze woorden hebben het karakter van uitroepen.

tio'o en tia'; deze beide vetatieve partikels komen hier vlak na elkaar voor. De beteekenis is ongeveer dezelfde, maar tio'o is meer in gebruik als directe vetatief-partikel „laat niet, dat niet", tia' wordt meer in den zin van

een negatieve optatief-partikel gebruikt „moge het niet zijn dat, opdat niet". De beide partikels zijn intusschen identisch, zooals ten overvloede blijkt uit de Mk. vormen, die resp. sia'am en sia' luiden. Tio'o bevat de enclitica o, die in het Mk. ĕm of m luidt; sia'-ĕm wordt sia'am, tio'o is dus door klankassimilatie uit tia'o ontstaan. Tia' nu beteekent als w.w. stam „wegwerpen, verwerpen"; ook in dien zin gebruikt het Mk. sia'. De bet. is dus oorspr.: „het zij verre dat".

iwĕsĕk(ĕ)ku-mitjo: de beteekenis van wĕsĕk is „met moeite stoppen" in iets anders, bijv. in iets, welks ingang te klein is voor het in te stoppen voorwerp. Mitjo is hier eene onbepaalde richtingaanwijzing, gewoonlijk wordt in zulk een geval mange gebruikt. Mitjo staat ook wel eens als Futurum-aanduidend tegenover mako, dat zeer dikwijls al Perfectum-aanduider wordt gebruikt, vooral enclitisch na samenstellingen met maka-, bijv. makaapuo-mako „nadat het afgeloopen was".

nimeman, perf. van eman „gelooven, vertrouwen, geven om, zich bekommeren om." Deze beteekenissen worden door de Minahassers ook alle aan het Mal. pĕrtjaja gegeven, bijv. ini kuda trada pĕrtjaja tjambok „dit paard geeft niet om de zweep."

ia is een aanwijzende partikel, die gebruikt wordt als men een ander iets geeft, zooals bij ons „daar" of „hier heb je het". Hier is de beteekenis: „daar, dat heb je er eens van".

ka'itje' bet. dikwijls „van zijn kant, op zijne beurt" en wordt gebruikt als na de eene partij ook de andere aan het woord komt of iets gaat verrichten. Eenige regels verder is ka'itje'-mange gebruikt in dezelfde beteekenis, hoewel het daar niet zoo duidelijk is. Het wil daar zeggen, dat de Aap nu eens op zijne beurt het slachtoffer was, nadat hij den Worm zoo slecht had behandeld. Ka'itje'-ka'i is dan ook een uitroep van echt leedvermaak, die beteekent: „nu krijgt gij ook eens uwe beurt, nu wordt het u vergolden, dat ge mij hebt gekrenkt of beleedigd." Men zal deze uitdrukking bijv. kunnen hooren uit den mond van iemand, die het pas in een twist tegen een ander afgelegd heeft, wanneer kort daarna de overwinnaar valt of op eenige wijze een ongeluk krijgt. Hij, wien deze uitdrukking wordt toegevoegd, is daardoor gewoonlijk diep gekrenkt.

mĕkiampung „ik vraag vergeving, ik onderwerp mij". Het Maleische ampung is hier samengesteld met het voorvoegsel mĕki-, hetwelk aanduidt: „laten doen hetgeen door het gr. w. wordt uitgedrukt". Het is doorgaans onderscheiden van den causalen vorm, die met mapa- wordt gemaakt, doordat dit laatste „doen geschieden", mĕki- „laten geschieden, zoeken te doen geschieden" uitdrukt; b.v. mapawilit „gelasten te naaien, laten naaien, vragen te naaien," mĕkiwilit „laten naaien, iemand zoeken die het wil naaien, iemand er op uit sturen om iets te laten naaien, dus niet in eigen persoon het bevel geven." Soms is mĕki- ook „verzoeken, trachten naar, vragen om," zoo wordt van inang „moeder", met mĕki- gevormd mĕkiinang „tot moeder aannemen" d. i. „vragen om inang te mogen zeggen"; si pĕkiinangĕn „die tot moeder wordt aangenomen", ipĕkiinang „dat waarmede

men tot moeder wordt aangenomen", bijv. een geschenk, door de tot moeder aan te nemene gegeven aan het kind, opdat dit haar tot moeder aanneme"; mĕkitjan „vragen te mogen mede-eten", mĕkiĕlĕp „te drinken vragen". Het Sang. en het Ts. en de Filippijnsche talen hebben maki-, het Bar. heeft meki-. Evenmin als in deze talen, is mĕki, in het Tt. een bijvorm van maka. Zie Sang. Sprkk. bl. 123.

mĕ'ngĕto; de um-vorm van ĕ'ngĕt „stekende pijn van wonden". Men zegt ook ngĕ'ngĕt, b.v. ngĕ'ngĕta im pela' „de stekende pijn der wonde", en vormt daarvan dan ook weder ngumĕ'ngĕt „stekende pijn doen".

ĕn doro'on, hier „de beteekenis, de moraal". Het spreekt wel van zelf, dat dit slot de bijvoeging is van den verteller, die voor zijnen pandita niet den schijn wilde hebben van een ijdel verhaal te doen. Ook in eenige der volgende verhalen is er zulk een roro'on aan het slot met de haren bijgesleept.

wawaer „betaling, loon", van waer, Mal. bajar, Sang. baehĕ, Tag. bajad, enz. Nog juister zou hier zijn susuli', „vergelding", daar suli', sumuli', masuli' het eigenaardige woord voor „vergelden" is. Dat het in beteekenis ongeveer synoniem is met waer bewijst het Bar. masuli „duur, prijzig".

4.

nimĕta'up; de verleden tijd der actieve vormen wordt gevormd door het voorvoegsel ni-, dat echter meestal als i- wordt uitgesproken. Wanneer men den vorm ni- gebruikt, is daarvoor doorgaans een bepaalde reden te vinden, bijv. wanneer door het gebruik van dien vorm een hiaat wordt vermeden, vooral wanneer aan den perfectieven vorm de partikel i voorafgaat; zooals in het vorige verhaal: aiaka-akar(ĕ)na si Wolai i nimate. Hier is verder voor den stam ta'up het voorvoegsel mĕ- gevoegd. Een zeker aantal stammen voegen mĕ- voor, om uit te drukken dat de handeling wederzijds geschiedt tusschen twee subjecten. Van de wederkeerige vormen, die met mĕ-, vlg. nasaal en -an worden gemaakt, zijn deze vormen onderscheiden, doordat de aanduiding van het meervoud (-an) ontbreekt in den werkwoordsvorm. Het wederzijdsche „de een den ander" ligt in mĕ-.

marĕ'tĕng, rumĕ'tĕng bet. „spannen, uitspannen, rekken, uitstrekken". Het ziet hier op de wijze van zich voortbewegen, die den bloedzuigers eigen is, zooals ten onzent den spanrupsen. De linta' is zwart en klein; eene grootere soort, die zwart, bruin en groen is gestreept, heet kumaka'at, van ka'at „ruim, ijl, wijd uiteen" omdat zij in wijder spanningen zich voortbeweegt.

kendo'o of kendo'on, een nevenvorm van het in de aanteekeningen op het vorige verhaal besproken ĕndo'o, wordt gezegd om anderen te beklagen, terwijl men met ĕndo'o zich zelf beklaagt.

ame'e „goed, vooruit, komaan dan maar, top!" een woord van instemming met een voorstel. De stam is we'e; de a is overgebleven van de partikel ja, die men soms aan me'e laat voorafgaan, dus: ja me'e. De bet. van we'e moet hier zijn die van „toestaan, toegeven", ame'e beteekent dan „stem toe, vind het goed, laat het zoo zijn."

[illegible] dat
[illegible] De bet-
[illegible] d.w.z. [illegible] met
[illegible] de [illegible] vormen met de pron.
[illegible] wordt het zelfstandige pronomen gebruikt.
[illegible] worden met de naamwoorden samengesteld.
[illegible] genomen. Dit nga- is waarschijnlijk
[illegible] laat zich nog niet met zekerheid bepalen,
[illegible] dat het Sangireesch in vormen als
[illegible] zoo groot als een mensch", tëlung-
[illegible] ons de oudere gestalte der Tt. vor-
[illegible] behoort nga- als sterke of intensieve vorm
[illegible] Dĕpa is het bekende woord voor „vadem",
[illegible] dopa, Bar. ropo, Sang. dĕ'pa enz.

[illegible] gebezigd, is een perfectieve locaal-passieve [illegible] actief is: nitumeron a „hij heeft [illegible] heeft hard loopende afgelegd," tineronan is dus „wat [illegible] heeft afgelegd."

[illegible] of „present!" een antwoord om te toonen, dat men er [illegible] geroepen wordt.

rangat en towa worden hier dooreen gebruikt voor „roepen". Indien er [illegible] wordt gemaakt, kan rangat alleen voor „roepen met de stem, van [illegible], die binnen het bereik der stem is," worden gezegd, terwijl towa ook kan zijn „ontbieden, laten komen."

itjakundu „op de knieën (kundu) komen te vallen." Met itja- worden de accidenteele vormen gemaakt. Van den naam van een lichaamsdeel als stam gemaakt, beteekenen de accidenteele vormen steeds „op dat lichaamsdeel komen te vallen."

katitisan, van titis „druppel", tumitis, matitis „lekken met veel druppels tegelijk, die als aan elkaar verbonden zijn," dus hier „geheel uitgelekt, leeggelekt van bloed" (katitisan, passief van makatitis).

pĕnĕ'sĕnĕ'sĕpĕn, van sĕ'sĕp „zuigen", een intensieve vorm, „telkens, onophoudelijk gezogen worden" zooals eenige regels te voren: pĕnowa-nowaten „onophoudelijk geantwoord worden."

5.

talongka' „schelpdier" is met het voorvoegsel ta- gevormd van den stam lungka' „iets openen door er een laag af te nemen", vgl. Sang. lĕ'ka, „uitlichten", lĕ'kabĕ „iets opgeplakts afhalen", lĕ'kahĕ „schillen, pellen"; Tt. lungka'ano si anu mange „open dat daar ginds, trek er eene laag af"; esa o e linungka'ku „ééne laag heb ik er afgehaald"; si talongka' talungka' palungka'anai ĕn am batu „het schelpdier wordt zeer gemakkelijk van den steen afgetrokken"; sangalungka' in tjulo' „één keer een dubbele laag van een stuk wit katoen opgelicht, dus tweemaal de lengte

van één laag"; katalungka' si watu anio' „wat laat deze steen zich gemakkelijk van den anderen afhalen."

mĕmangi'itanta en eenige regels verder: mĕmangi'itan kami. Hier komt duidelijk het verschil uit tusschen den Adhortatief en den Indicatief; de eerste is als een nominale, de tweede als een verbale vorm behandeld.

susur i langkoiĕngku-mai „zoo dikwijls als ik hier voorbij ga", susur, Mk. susud, bet. „elk, ieder, telkens", letterlijk staat er dus: („bij) elk mijner voorbijgangen."

terewa' beteekent „uitroepen, in het openbaar bekend maken." De instrumentaal-passieve vorm, die hier is gebruikt, duidt o. a. aan, dat het onderwerp van den passieven zin tevens het middel is, waarmede de handeling wordt ten uitvoer gebracht. Het bericht of de boodschap, die men bekend maakt, is tevens het middel, waardoor men iets ter kennis van anderen brengt.

sa parangatĕn i Tu'a-sa, ja masowat-ange „als gij door de Antilope wordt geroepen, antwoordt dan." Het eerste sa is de partikel der voorwaardelijke wijs, het tweede is eene enclitica die het Futurum aanduidt. Wellicht is met dit sa het Fidj. en Ambonsche na te vergelijken, dat eveneens den toekomenden tijd aanduidt, maar niet enclitisch is. Zie Kern, Fidjitaal, bl. 112, 115. Overigens is het zeer mogelijk, dat deze beide partikels sa identisch zijn, en alleen het verschil in plaats het onderscheid in beteekenis aangeeft. Parangatĕn en masowat zijn beide duratieve vormen; zij zijn hier gebruikt om aan te duiden, dat het roepen en antwoorden onophoudelijk zullen plaats hebben.

mawawa'ando-mako „toen het namiddag geworden was"; hier komt duidelijk de perfectieve beteekenis van mako uit.

ambanaka bestaat uit am, wana en ka. Het eerste is de locatief-aanduider, het laatste de enclitische vraagpartikel. De bet. van wana is „daar, daar zijn," nl. bij den 2den persoon. Ambia'i is „hier bij mij," ambana „daar, er," ambitu „daar, aldaar, te genoemder plaatse, u en mij bekend, maar niet op de plek, waar wij ons bevinden.

pĕnowa-nowatĕn; hier is weder de mĕ-vorm gebruikt, om het iteratieve der handeling aan te duiden.

mĕnero-nerongka, intensieve vorm van teron, tumeron, materon „hard loopen." Het achtergevoegde -k a, een andere dan de vraagpartikel, heeft verschillende beteekenissen, o. a. die van herhaling, zooals hier, in welk geval het te vertalen is met „weder, wederom." In de meeste gevallen is het met „toch nog," weer te geven, daar het gewoonlijk te kennen geeft, dat het geval zich tegen de verwachting heeft voorgedaan; men dacht dat het uit was, maar het heeft zich herhaald, bv. si Sumolang nimarengka-mai „S. is toch hier teruggekeerd."

6.

nimangan van den stam kan „spijze, voedsel", kuman, makan „eten" mangan „naar voedsel zoeken", alleen gezegd van dieren: panganan „de

plaats waar de dieren eten zoeken", pinangan „het door de dieren opgevretene", panganĕn „wat de dieren gewoon zijn te vreten."

rowar is als adjectief „jong, van vruchten en van hout." Verder beteekent het als subst. „jong bosch, houtgewas, dat is gegroeid op een braakland, hetwelk men reeds langen tijd niet meer heeft bebouwd." In het Mk. (Tombasian) zegt men ĕbu.

manganoka; hier is -oka aangehecht, omdat kort te voren is medegedeeld, dat de dieren aan het mangan waren. Bij het terugkomen op het gezegde wordt vaak -oka aangehecht in den zin van ons: „dan, zooals gezegd, zoo... dan."

sapa m pawaja-waja'anu „wat is uw voortdurend loopen, wat beteekent het, welk doel heeft het." De stamherhaling duidt de veelvuldigheid der handeling aan, het voorv. pa- geeft duratieve beteekenis aan de uitdrukking.

mangere-ngere van den stam ere „zoeken", de intensieve duratieve vorm, te vertalen met „met inspanning zoeken naar." Met het voorvoegsel mĕ- heeft de intensieve herhaalde vorm de beteekenis „steeds aan het zoeken zijn."

tanana is samengesteld uit tanu „als, gelijk" en ana, een aanwijzend voornw. van den 2den persoon; hetgeen aldus wordt aangeduid, is bij den aangesprokene, niet bij den spreker; de spreker kan er naar wijzen, maar de aangesprokene kan er bij; si tjaju iana „dat stuk hout daar bij u," ĕn iana ja tana' i apo' „die grond, waar gij staat (en ik niet), is van grootvader."

teak, tumeak, mateak „vertreden, vertrappen," synoniem hiermede is leak. De bet. is „met den poot geheel bedekken en zoo vertreden."

mĕpĕs im bĕrĕn, van den stam ĕpĕs „broos, krachteloos", gezegd van rijst, die spoedig van den stengel valt. De uitdrukking beteekent: „verachten, geringschatten, minachten," woordelijk: „als klein, zwak, nietig hebben voor het oog, aanzien voor iets nietigs."

ka'itare, samengesteld uit ka'i „ook, weder" en tare „eerst, vooreerst," een uitroep, die beleedigende of spottende woorden op den beleediger terug werpt, z. v. a. „jij ook maar eens eerst, kijk maar eens eerst naar je zelf, of gij ook niet zijt wat gij mij noemt."

nae is eene verkorting van anae „derhalve, daarom." Dezelfde beteekenis heeft anaitu.

iwoimbon, of zoo als een paar woorden verder volledig staat: kaju iwoimbon „hout om er een brandstapel van te maken", is de instrumentaal-passieve vorm van woimbon „brandstapel, houtmijt", een woord, dat met palataliseerende stamherhaling uit won is gevormd.

o is verkorting van wo; het verder in dezen tekst voorkomende ona' is verkorting van wona'.

nimĕrua of imĕrua, perf. vorm van mĕrua „in tweeën verdeelen, halveeren"; verbonden met een anderen werkwoordsvorm, beteekent het, „ten halve, voor de helft, half doen wat 't gr. w. beduidt"; ra'ipe' nimĕrua m boimbon maĕmbung „de stapel stond nog niet half in vlam," woordelijk: „had nog niet voor de helft bereikt het opvlammen, het in vlam staan."

rĕngis „verbranden, aanbranden", hangt samen met sĕngit „stank", spe-

ciaal stank van lichaamsvuil of lichaamsvochten. In het T.saw. is sĕngit „branden", het Sang. heeft sĕngi' „sterk riekend", Boeg. sĕngi', Jav. Mad. sangit, Bat. salngit, Par. senge, Bar. songo en sengu, Mal. angat, sangat, sĕngat, vgl. ook Jav. sangĕt, Daj. Tag. sangit, O.Jav. sĕnghit (norsch, vertoornd) en Sang. hĕngisĕ „streng". Dit is weder réngis; naar den vorm. Al deze woorden hebben de beteekenis „bijtend, scherp" met elkaar gemeen. Men vergelijke verder het Bat. longit „slachtbeesten, die de bezoekers van een lijkfeest voor den bestorvene medenemen, vleeschbedrag door de twistende partijen den rechtsprekers vooruit betaald (v. d. Tuuk), vleesch, dat men iemand zendt als oorlogsverklaring" (Warneck) [1]) en den Bar. eigennaam Rumongi, de Toradja'sche Eva, wier stank (menschenlucht) voor haren man Lasaeo, een hemelling, onverdragelijk was, waarom hij naar den hemel terug vluchtte. Deze legende is medegedeeld door Alb. C. Kruyt, in Meded. N. Zend. Gen. dl. 38, bl. 342. Men vergelijke ook het in het Album Kern, bl. 218 medegedeelde. Het stamwoord rongi bet. in 't Bar. „een vleeschlucht, lucht van geslachte dieren." Rumongi is dus de aardbewoonster, die naar menschenvleesch riekt en bij wie de hemellingen het niet kunnen uithouden.

pinakaumung, perf. van pakaumung; hier treedt het voorvoegsel paka- weder op in zijne beteekenis „geheel, ten volle, alles doen wat 't gr. w. aanduidt."

surip „zich ergens tusschenin of doorheen werken, tusschen iets door kruipen", is de bekende stam die in 't Jav. sĕrĕp, Sang. sĕda', Ponos. Mong. sojop, Bar. sojo, Parig. solo luidt.

ko'kor „een met de handen, zonder eenig gereedschap uitgegraven kuiltje", kumo'kor, mako'kor, aldus graven; hiervan is mĕngo'ko-ngo'kor de intensieve vorm.

ra'io nimana'nei (of nimareken) ĕ nimatintjas „hij dacht niet meer na, gebruikte zijn verstand niet, matigde zich niet meer met hardloopen." De kleine muis onverzengd uit den brand ziende komen, schrikt de Antilope van dat bovennatuurlijk vermogen en wil zich door eene overhaaste vlucht aan den invloed daarvan onttrekken.

7.

kukua is een nom. instr. van kua, een grondwoord dat de bet. heeft „wat iemand zegt"; ĕng kuana „zeggende hij, wat hij zeide, was"; kumua, makua „zeggen"; van kukua is weder afgeleid: kumukua, makukua „vertellen, een verhaal doen."

roro', rumoro', maroro' „raken, treffen, beteekenen"; si Regar lumutaw wo iroro'na si lumelempar „R. schoot en hij trof den vogel"; paroro'on „doelwit van het schot, deel, aandeel; wat iemand ter bearbeiding heeft gekregen"; roro'na „wat hem raakt, wat hem betreft, wat hem aangaat, zijn deel, zijn werk, zijne portie."

---

1) Uit het handschrift van zijn „Toba-Bataksch = Deutsches Wörterbuch", dat ik van den Heer Warneck ter inzage heb gehad.

an doro' „betreffende, aangaande", ook an dumoro', wat geheel hetzelfde beteekent. Beide voorzetsels regeeren meestal den genitief, dus an doro' i Wĕris „aangaande den W." Regeert een woord twee genitieven, die op elkaar volgen, dan wordt het lidwoord van den tweeden genitief niet in den genitief gezet; de beide genitieven worden samengenomen als ééne uitdrukking en het genitief-teeken wordt vóór het geheel gezet; dus: kukua an doro' i Wĕris-wo-si-Wolai „Verhaal aangaande den Wĕris-en-de-Aap."

Kaindo-indonoka-mai van indo, mindo, maindo, dat hier de beteekenis „worden, geschieden" heeft. Een andere gewone beteekenis is „nemen, vangen"; verbonden met het enclitische mai of ai of een andere richting-aanduidende enclitica, is indo vaak weer te geven met „hierheen halen, brengen, hier geven." De vorm, die hier wordt besproken, is gemaakt van den herhaalden stam, met ka- en -ĕn. De beteekenis van dit voor-, en achtervoegsel is „komen aangedaan te worden met dat wat het gr. w. uitdrukt", kaindo-indonoka-mai: „op de eene of andere wijze is het herwaarts komen te geschieden, dat." Een op dezelfde wijze gemaakten vorm van den stam intjo' vindt men aan den aanvang der raadsels, nl. kaintjo-intjo'ongku-mange. Zie de Inleiding op de Raadsels.

Men vindt aan den aanvang van sommige verhalen: Kaindo-indono-mai of: Indo-indono-mai, dit laatste moet als eene verkorting van het eerste beschouwd worden. Het enclitische -o drukt den verleden tijd uit; -oka geeft te kennen, dat het verhaalde nog nooit te voren is geschied.

makasa uit maka en ĕsa „een"; met maka worden de adverbia numeralia gevormd, dus: makasa „ééns" maar ook „ĕs, op een keer, eens op een keer."

nimaruru-ruru; het praeteritum van den duratieven vorm, doorgaans te vertalen met onzen „onvolmaakt verleden tijd." Het gr. w. ruru bet. „kant, boord", maruru duratief, teg. tijd „den kant volgende zijn, bezig langs den rand te loopen." De stamherhaling duidt het voortdurende der handeling aan.

mĕwĕra-wĕra'; het voorvoegsel mĕ-, vóór herhaalde stammen, geeft doorgaans te kennen, dat het subject de handeling wil doen of tracht te doen, telkens pogingen doet om de handeling te verrichten, doch er niet in slaagt haar te volbrengen. Zoo bijv. in Verhaal 9: mĕa'u-a'uno in tjure' sia „hij trachtte aldoor den kookpot af te zetten"; mĕtĕkĕ-tĕkĕl se sapi „de ossen willen telkens gaan liggen (maar de drijver verhindert het)", mĕkua-kua „telkens willen spreken (maar niet aan 't woord komen)". Bij den vorm mĕwĕra-wĕra' is echter deze beteekenis niet voorhanden; daar de stam wĕra' „spelen" eene handeling uitdrukt, die door twee partijen wederzijds wordt verricht, zoo wordt hij meestal, ook in duratieve vormen, met het voorvoegsel mĕ- verbonden, zooals regel is bij werkwoorden, die eene wederzijdsche handeling uitdrukken, bijv. mĕta'up „ontmoeten", mĕweteng „verdeelen", mĕpa'ar „met elkaar praten", enz. De vorm met herhaalden stam is verder de gewone bij mĕwĕra-wĕra', om de meervoudige beteekenis die in den stam ligt.

itintjas(ĕ)mu, 2e pers. van den instrum.-passieven vorm van tintjas

„vluchten, wegloopen", gebruikt in de bet. „met iets wegloopen, met iets op den loop gaan." Het eenige regels verder voorkomende aitintjas is de perfectieve vorm van dit itintjas.

kĕwe'ena; kĕ-, een bijvorm van ka-, vertoont eene nuance van het algemeene begrip dat in ka- zit, dat van „eenheid, één met, geheel"; het beteekent n.l. „met dat, ten tijde dat, toen plaats had, geschiedde wat het gr. w. aanduidt", kĕwua' i lansot „ten tijde dat de lansot vrucht draagt" en in het vervolg van dit verhaal: kĕpa'anakĕ' in iitu „zoodra hij dat hoorde."

mapala'us, een causatieve vorm van den stam la'us, die „doorgaan, regelrecht, in ééns door" beteekent. Mapala'us is een bijwoordelijke uitdrukking geworden, die woordelijk te vertalen is met „in eens doorbrengende, in eens doende doorgaan, doorvoerende" en als bijwoord den zin heeft: „in eens door, terstond door, zonder dralen, onmiddellijk."

makaange sia, makataangko' „hoe hooger hij kwam, des te harder riep hij." De algemeene beteekenis van maka is weer te geven met „tot een geheel gekomen, een afgeronden vorm bereikt hebbende, van den staat van worden tot dien van zijn gekomen." In deze beteekenis is dus de kracht van ka- overheerschend, dat is de perfectieve beteekenis. Die van ma-, de duratieve, maakt zich echter ook zeer duidelijk waarneembaar, waar maka- de beteekenis heeft van „nog meer doen, tot meerdere volkomenheid brengen" wat het gr. w. aanduidt, bijv. makaako „nog meer Westwaarts gaan", makaure, „nog langer duren", makalewo' „nog slechter worden", waaruit dan die volgt van maka — maka- „hoe meer — hoe meer", waarin het worden (ma-) tot eene volkomenheid (ka-) zeer duidelijk staat uitgedrukt, bijv. makaako ĕ lalan, makalewo' „hoe meer Westwaarts de weg, hoe slechter", makaure, makaaio ko „gij komt hoe langer hoe nader". De vorm makataangko' heeft vóór den stam angko', die „geschreeuw, hard geluid" beteekent, het voorvoegsel ta-, 't welk de beteekenis van een excessief heeft, bijv. tawangko' „zeer groot, bovenmate groot", take'ke' „zeer hard of luid lachen", tatenge „zeer goed, zeer hard geluid gevende."

en tu'uman; beide woorden van dezen uitroep, waarmede de Aap den Wĕris bespot, worden met rekking uitgesproken, van tu'uman vooral de laatste lettergreep. Dit woord tu'uman heeft een achtervoegsel of aanhangsel, dat ook nog in kaariman voorkomt, een uitroep tot betuiging van medelijden, weer te geven met „helaas, jammer!" Het Sangireesch heeft karimang „wensch, begeerte" en daarnaast karima' in den zin van „moge", een woord waarmede de optatief wordt omschreven. Indien het Tt. in kaariman den oudsten vorm heeft bewaard, dan moet ka- hier voorvoegsel zijn en de stam is dan wellicht ari', de vetatieve partikel in het Sangireesch. Zie Sprkk. bl. 181. In dat geval zou kaariman een prohibitieve partikel zijn, waarmede men uitdrukt, dat iets niet moge geschieden en het zou dan, behalve zijn vorm, ook zijne beteekenis in het Tt. beter hebben bewaard dan in het Sangireesch; mang kan dan wel niet veel anders zijn dan een aanhangsel, dat de beteekenis wat versterkt, zooals bij optatieve partikels zoo gewoon is. De beteekenis van tu'uman is die van te wederleggen of te herroepen wat zooeven is

gezegd, hetzij men het zelf heeft gezegd of degene, met wien men spreekt, zooals in den uitroep van de Landschildpad in Verhaal N°. 1: E, waleku tu'uman sama' „wel, nu heb ik tòch eene goede woonplaats" en in de uitdrukking ra'itja tu'uman „het is tòch niet zoo, 't is tòch niet waar."

muli-ulit; de um-vorm wordt dikwijls gezien in bijwoordelijk gebruikte uitdrukkingen, die daarnevens in stamvorm worden gebruikt; naast muli-ulit wordt ook uli-ulit gevonden, in dezelfde beteekenis „waarlijk, ter dege, zeer"; rumĕpĕ-rĕpĕt „op zeer hevige wijze", sumawĕl „op nieuw, wederom", ook bij voegwoorden, bijv. kaapa of kumaapa „of".

mĕmĕndu-mĕndu, een met nasaleering van den stambeginner (intensieve vorm) na het prefix mĕ- en met herhaling van den genasaleerden stam gemaakte vorm, van het gr. w. wĕndu „kommer, zorg, verdriet." De beteekenis dezer vorming is in het algemeen die van steeds of onophoudelijk door doen wat het gr. w. uitdrukt.

linoindong, van loindong, lum., mal. „beschermen". De stam is met wortelherhaling en palataliseering uit den wortel rong gevormd; linoindong in tjaju „het door den boom beschermde, beschaduwde, de schaduw van den boom."

tili'tjir, met prefix ti- gevormd van li'tjir „zijde". De krab is ongetwijfeld aldus genoemd naar zijn zijdelingschen gang; tumili'tjir, matili'tjir „op ééne zijde liggende". Het Mk. zegt siliki'd.

tĕ'tĕkangku ko, weangku po'po' „ik wil je huren, ik zal je kokosnoot geven"; tumĕ'tĕk wordt met a geconstrueerd, regeert dus in het actief zijn object in den locatief en heeft daarom in het passief den vorm met het achtervoegsel -an (locaal-passief). Bij weangku wordt als subject ko gedacht; men zegt ko weangku po'po' „ik zal je kokosnoot geven", ko paweangku, wineangku po'po' „ik geef je gewoonlijk, heb je gegeven kokosnoot."

nimĕngĕti-ngĕtip(ĕ)kĕ'-mange, van den stam ĕtip „stilletjes, zachtjes", ĕti-ĕtip „zeer zachtjes", mĕngĕti-ngĕtip „zeer zachtjes doende, gaande, handelende."

ambo, mambo, maambo, „reiken naar, bereiken", itjaambo, accidenteele vorm, met het uit i -ka samengestelde prefix itja-. De woorden voor „aankomen, neerkomen, bereiken, vallen" en derg. worden vaak met dit voorvoegsel samengesteld, zie bijv. het eenige regels verder voorkomende itjalĕpok „kwam te vallen."

kinaerean, perfectieve vorm van kaerean. De w. w. stammen met ka- en -an gevormd, hebben in 't algem. de beteekenis van „kunnen gedaan worden wat 't gr. w. uitdrukt" en zijn in die beteekenis te beschouwen als de passieve vormen bij de actieven, die met maka- zijn gevormd. De bet. van kaerean is die van een passief van makaere, dat „vinden, aantreffen, krijgen", beduidt, en zoo is dus kinaereana te vertalen met „hij heeft het gekregen, gevonden."

8.

makapandei, het beste weer te geven met ons „verkloeken", daar pandei „knap, vernuftig, listig" beteekent; ra'itja kapandeian „niet te verkloeken".

In het Bar. wordt „knap, enz." door lo'e uitgedrukt en ook daar zegt men mampolo'e voor „bedriegen, beet nemen, verkloeken."

kakapojaan naam van een boom, die doorgaans slechts kapoja wordt genoemd, Saurauja callithrix, Kd. 351. Doorgaans worden de stukken hout, waarmede men oudtijds vuur maakte, (de aloude Minahassische swastika) kakapojaan genoemd.

makapotoi „zich bevinden in de houding of den toestand van een potoi „buidel, iets dat zakvormig nederhangt", potoina in tetempang „het zakvormig gedeelte van het net, dat er als een buidel uitziet, wanneer er een vogel in is gevangen."

ore' rake, ĕn tumengkor-ange wo'o ambana; in dezen zin is ore' een uitroep, rake een woord om uit te drukken, dat men zeer gaarne zou willen, dat dit of dat geschieden kon, en wo'o een modaal woord in een wenschenden zin; ĕn tumengkor is hier een zelfstandige Infinitief. De woordelijke vertaling luidt dus: „ach, mocht het mij te beurt vallen, het slaan daarop, zoo mogelijk."

marisa in tjokoak „kraaien-Spaansche-peper" is de naam voor die soort van Sp. peper, die vrij groote, langwerpige vruchten heeft, welke zoolang zij nog onrijp zijn, eene witte kleur hebben. Als zij rijp zijn, hebben zij evenzeer een vuurroode kleur als de andere soorten van Capsicum, waarom ze ook door den Marter bedriegelijker wijze merang (Rubus pungens) „wilde framboos" worden genoemd.

se laku walina, woordelijk „de andere marters", doch bedoeld is „een andere marter." Doorgaans wordt in het Tt. walina wanneer er „een ander, iemand anders" mede wordt bedoeld, met het meervoudig lidwoord gebruikt. Het bekende „wie volgt" op school, wordt dikwijls uitgedrukt door: se walina.

9.

nimaando van den stam ĕndo „dag, zon"; maando letterlijk „een heelen dag lang iets doen, een heelen dag in den tuin werken", heeft thans de beteekenis „met elkaar eene vereeniging hebben, tot het gemeenschappelijk bewerken van den grond." De vereeniging heet paando, de leden werken om de beurt gezamenlijk een geheelen dag op den akker van een van hen; op verzuim staat boete. Degene, in wiens tuin wordt gewerkt, zorgt voor het eten der werkenden. Deze instelling is bij de Europeanen bekend onder den Tb. naam mapalus. De Krab, de Garnaal en het Schelpdier gaan dus om de beurt bij elkaar werken. Daar zij beginnen bij de Krab, zoo moet deze dien dag het eten koken, terwijl de anderen op het veld arbeiden.

tumu'un in tjure' „den kookpot met water te vuur zetten om het water aan de kook te brengen, ten einde daar de rijst in te koken." Het storten der gepelde rijst in het kokende water, heet wĕroi (mĕroi, mawĕroi). De pot blijft te vuur staan, totdat het water op is (ĕti, mĕti), namelijk in de rijst gedrongen. Dan wordt de pot van het vuur genomen (a'un, ma'un, mĕa'un), naast het vuur gezet en telkens omgedraaid (pe'en, me'en, mĕpe'en)

om de rijst heet te houden en gaar te laten worden. De geheele handeling heet tiro', mĕtiro', tumiro'.

kato'ora si ĕndo, of kato'or si ĕndo, is de tijd, waarop de zon in het toppunt staat; to'or, tumo'or is „rechtop staan", kato'or en kato'ora zijn predicatief gebruikt, want ĕndo volgt in den nominatief en niet in den genitief. De vertaling is dus: „zij heeft geheel den rechten stand, geheel haren rechten stand, de zon."

kaandota „ons medelid van het mapalus-gezelschap"; ka heeft hier, zooals dikwijls, de beteekenis van „genoot, mede-".

ka'itu-itu katanu uja „waarom toch iets dergelijks"; ka'itu is verkort uit kua'a itu „waarom, om welke reden." De herhaling van itu maakt den nadruk grooter: „wat zou toch wel de reden zijn?" Katanu is het beste weer te geven met een nadrukkelijk uitgesproken: „iets dergelijks, iets van dien aard"; uja of ija is een completeerende uitroep, geheel gelijk aan ja.

si niangeanta „degene bij wien wij zijn gaan werken"; mange heeft, wanneer het van mapalus-werkers wordt gebruikt, de beteekenis van „gaan werken bij", bijv. mange a si tjapala „gaan werken in mapalus bij het hoofd." Het eenige regels vroeger in dit verhaal gebruikte tumpa, tumumpa is eveneens een technische term bij het mapalus. Het wordt gezegd van het openen van den cyclus, dus hier van het gaan werken bij dengene, die het eerst aan de beurt is. Te Tompaso' heet dit mĕkatu'dan of tumo'tol en zegt men tumumpa van het gaan werken bij dengene, die na den eerste eene beurt krijgt.

tio'o katawo-tawoi in tawoiĕn da'itja kapopoanu „tracht niet allerlei werk te doen, dat gij niet op u kunt nemen." Ka-, gevoegd voor een herhaalden stam, wordt in den vetatief gebezigd om een verbod met beperkte beteekenis uit te drukken; de beteekenis is: doe niet wat het grondwoord aanduidt, in het bepaalde geval, dat in den zin is genoemd. Zoo bijv. in dezen zin: sawo mawaja', wo karoro'an in ĕrut wo ng kilat, ja tio'o kaĕnto-ĕnto' a linoindong in tjaju „als gij loopt en overvallen wordt door donder en bliksem, blijf dan vooral niet vertoeven onder de beschutting van een boom."

10.

Ma'umbi wakar, Artocarpus dasyphylla, een groote, dichtbebladerde boom. De beteekenis van wakar moet zijn „bultig, met plooien en rimpels", zooals de groote vruchten van dezen boom er uit zien. Men heeft ook marisa wakar, waarvan ook de vruchten met richels zijn. De naam ma'umbi luidt in het Bt. kakumbi, wrsch. staat dus ma'umbi voor makumbi; het Tb. heeft kalembi; de stam van dit woord kan kembi zijn en id. met kumbi. In dat geval is de verkleining der beteekenis door het infix -al- in het Tb. van dezelfde kracht als de voorvoeging van ma- in het Tt., welk prefix voor plantennamen de bet. heeft van „gelijkende op".

wawangkĕran „zéér groot, bizonder groot", een zeer gewone wijze om

den excessief te vormen, zoo ook bijv. lolo'oran „zéér fraai" lalambotan „zéér lang." De excessieve beteekenis wordt in de eerste plaats uitgedrukt door de reduplicatie; de beteekenis van het suffix -an kan wel niet anders dan een locatieve zijn, dus: „aangedaan met, voorzien van, plaats waar zich bevindt."

niloindong wisselt af met linoindong. Bij stammen die met *l*, *r* of *w* beginnen treedt het infix -in- vaak als prefix op in den vorm ni-, en bij die welke met een klinker *m* of *n* beginnen is dit regel.

ja kanatoka i Tjalowatan iitu is een redengevende zin. Substantieven die eene gemoedsstemming uitdrukken, worden dikwijls, als hoofdwoorden van een gezegde, in redengevende beteekenis vooraan in een zin gezegd, meestal verbonden met een enclitisch woord (ka, oka), dat in dit geval het predicaatsnomen aanwijst, en gevolgd door eene bepaling (genitief of pron. suff.). Andere voordeelden zijn: ĕmbow(ĕ)naoka re'e ja ra'io ki'im(ĕ)na iru'ndu' „daar hij boos is, wil hij geen bevelen meer afwachten", ke'ke'naka wo'on, ta'an mainakĕ' aitjumbit se walina „zij moest lachen, maar (daarom) is zij maar een ander gaan knijpen."

mande rake „al ware het zoo, hetgeen wel wenschelijk zou zijn"; rake heeft de beteekenis „ik zou wel wenschen dat het aldus ware." Mande doelt op de vriendschap waarvan de Antilope heeft gesproken. De beteekenis is dus: „al zouden wij vrienden zijn, wat ook mij wel wenschelijk zou voorkomen, ik zal mij daaraan toch niet storen."

ja mĕma'a-ma'an-io', intensieve vorm van pa'an „luisteren naar, goed toehooren", 't welk ook kan worden uitgedrukt door: ja makata'an-io' i luntĕng a „spitste de ooren op, legde de ooren te luisteren naar."

mĕnsonsowatanera; de wederkeerige vorm wordt meestal door reduplicatie, minder vaak door woordherhaling versterkt. Ook in de aansporende wijs wordt de wederkeerige vorm voorzien van het pronominaal aanhechtsel -ta, alsof het een naamwoord is, bijv. mĕmbatar'uanta „laat ons met elkaar wedden."

paputusan, evenals het te voren genoemde mĕkiputus en de later volgende vormen maputus, mĕmutu-mutus, ipakaputus, pakaputusĕn, gevormd van het Mal. putus, een vaste term bij de rechtspraak en daarom hier overgenomen. De vormveranderingen zijn in het Tt. van dien aard, dat zij ook gemakkelijk op vreemde woorden kunnen toegepast worden. Trouwens, zonder Tt. affixen zou een vreemd woord in het Tt. bijna onbruikbaar zijn, daar deze taal uiterst weinig woorden gebruikt in den enkelen stamvorm.

ta'an sera in dua ra'itja mailĕk-ange isia; deze actieve constructie kan evengoed in het passief worden omgezet, aldus: ta'an sia ra'itja pailĕkĕnera-mange „maar hem zagen zij niet."

kumukunut, naam eener slangensoort (Python molorus) die in de boomen huist. Evenals een aantal andere dierennamen, is deze gevormd met reduplicatie en infix -um-, en wel van den stam kunut, die beteekent „vastgrijpen bij het haar en trekken."

mĕmitu-mitukĕ' ĕng kalongonan „steeds daar blijvende de domheid", d. w. z. steeds dezelfde blijvende. Deze vorm is een herhaald intensief van

witu „daar, op die plaats" met de beteekenis: „steeds op dezelfde plaats, d. i. in denzelfden toestand blijvende, niet vooruitgaande." Kalongonan „domheid" van longon „dom"; de beide voorafgaande, met ka- gevormde woorden kawangkĕr en kakĕtĕr zijn als uitroepen gebezigd: „die mate van grootheid, van kracht!"

piai, miai, mapiai, mĕpiai „bedriegen"; of dit woord, met het hoogst zeldzame voorvoegsel pi- uit den stam ai „komen" is gevormd, laat zich niet meer uitmaken; het wordt thans, zooals blijkt uit de gegeven vormen (vooral uit miai) als grondwoord beschouwd. Indien het van ai is af te leiden, kan het oorspr. hebben beteekend: „laten komen, ontbieden" met de bij-beteekenis: voor niets, om geen of nietige redenen, zooals men wel eens doet om iemand te plagen of hem in zijn werk of zijne rust te storen.

puse', muse', mapuse' „afbreken" vandaar ook: eene zaak afbreken (n.l. de besprekingen door eene beslissing), vonnis vellen over eene zaak, dus geheel synoniem met Mal. putus.

wilang „ongeluk dat iemand overkomt." De grondbeteekenis is „scheef" verder „scheeve toestand waarin iemand geraakt, zoodat hij valt, ongelukkig wordt". Als werkw. van een naamwoordelijken stam afgeleid, heeft het zoowel eene intransitieve als eene transitieve beteekenis, n.l. „afglijden, afglippen" en „in 't ongeluk storten, ongelukkig maken". Van dezen stam zijn verder afgeleid: wiwilang „het middel om iemand ongelukkig te maken" en wilambilang „landschildpad", omdat deze een waggelenden gang heeft.

GROEP II.

11*a*.

saanu, na! te vertalen met „misschien wel, he?" na is een uitroep, die steeds aan het slot van een zin wordt geplaatst, in den zin van ons „niet waar? is het zoo niet?"

a mĕkele pĕawu'unta „op een gelijken afstand van ons beiden"; awu' is „hetgeen tusschen twee voorwerpen in ligt en ze scheidt." In mĕkele duidt het voorvoegsel mĕ- aan de onderlinge betrekking tusschen den afstand waarop de dienaar van den eenen vogel en den afstand waarop die van den anderen vogel moesten verwijderd blijven, n.l. die van gelijkheid.

nitumo'tol a nimatojo-tojo'pe'-wo, wo makatatenge „hij begon met nog slechts een weinig en ging hoe langer hoe harder schreeuwen." Tojo' is „weinig", tumojo', matojo' „weinig maken, verminderen", matojo'pe', een weinig aan een werk doen." Makatatenge „steeds meer hevig geluid geven", met maka- gevormd van tatenge „hard geluid gevende, luid klinkend."

sangatengena, sangawuei i ata i Soko „één kreet van hem, ééne vraag des dienaars van den Sokopet", d. w. z. telkens als de K. geluid had gegeven, vroeg de dienaar van den S.

nimakawe'e-we'eo ng kĕtĕr ĕ nimatenge „hij heeft ten volle gegeven al zijne kracht om te zingen." Door het voorvoegsel maka- en de stamherhaling wordt aangeduid dat de handeling met volle kracht geschiedde.

ipakawĕta-wĕta'o-mai i Soko in tumenge „de S. deed zoo zijn uiterste best met schreeuwen"; wĕta' is „loslaten" en wordt, evenals bijv. het Bar. melapasaka, ook gebruikt om uit te drukken: „met volle kracht iets doen, al zijne kracht op iets zetten, op iets loslaten."

mĕnto'oka is verkort uit mĕnto'oka-wo en wil zeggen: „wacht nog en dan . . . ." d. i. „bijna, het scheelt niet veel of", bijv. mĕnto'oka mawĕngĕl „hij werd bijna doof", mĕnto'oka aku itjalĕpok „ik ben bijna gevallen". Dit wordt gezegd wanneer het weinig heeft gescheeld of het was geschied, maar het is er niet toe gekomen. Voor „bijna" in den zin van „binnen zéér kort zal het geschieden, het is op weinig na geschied, het zal zoo aanstonds gebeuren", zegt men: tojo'oka, tawitjĕ', misio, misi-isio (van pisi) bijv. tojo'oka si tjawajo wo sambetĕngku „bijna heb ik het

paard gevangen, nog een oogenblik en ik zal het paard vangen", tawitjĕ' si rombit wo kasitjopan „bijna is de dief gepakt, het scheelt niet veel meer of hij wordt gevat", misio itjalĕpok „hij zal zoo aanstonds vallen", misi-isio in dumĕ'mba si wĕ'tĕs „de groote boom valt bijna om, zal zoo aanstonds vallen."

11*b*.

kine, een woord dat min of meer het karakter van een tusschenwerpsel heeft. Het is doorgaans weer te geven met „zegt men, zeit-ie", en wordt gebruikt als men iets verhaalt dat men niet zelf heeft bijgewoond, of waarvan men de verantwoordelijkheid niet op zich neemt. Zij die veel gebruik maken van dit woord, zijn gewoon het in hun Maleisch weer te geven met kata.

ainde', verkort uit mainde', ook inde', beteekent „wellicht, misschien." Als w. w. stam beteekent het „vreezen". De bet. is dus „vreezende dat, het zou kunnen zijn dat."

mĕngkaki'itan im basa „wederkeerig zijn, over en weer van elkaar zijn: kaki'it im basa (mede-volger van dezelfde gedachte, dezelfde gedachte volgende") ook mĕngkaki'itan ĕm basa is gebruikelijk; het beteekent „elkanders volgelingen zijn, het met elkander eens zijn wat betreft de gedachte". De wederkeerige w.w. hebben hun object in zich zelf en regeeren geen 4^{den} naamval. Men moet ĕm basa dus als complement van 't onderwerp beschouwen en im basa als genitief, geregeerd door kaki'it, of indien het een accusatief is, als geregeerd door kaki'it dat dan de rectie van een verbum heeft.

si ĕsaan-ange an isera „een van hen, de eene van hen"; woordelijk staat er „de afgezonderde, tot één gemaakte, afzonderlijk genomene, ginds onder hen" d.i. „die van de anderen is afgezonderd en ginds gebracht". Deze breedsprakige uitdrukking is karakteristiek voor deze breedsprakige taal.

si pawueian, duratief van het locaal-passief van wuei „vragen", dus: „hij aan wien wordt gevraagd." De bijbehoorende actieve vorm is: mawuei a „eene vraag richtende zijn tot."

ipĕngakatenge; de vorm ipakatenge duidt aan de „wijze van geluid geven", ipĕngakatenge „de wijze waarop iemand gewoon is geluid te geven."

Lengko'an, naam van een berg op de grenzen der districten Sondĕr en Rĕmbokĕn. Deze naam is ontleend aan het Tb., in welke taal de stam lengko' bet. „overheen stappen", lengko'an „de plaats waar overheen gestapt wordt", n.l. om van het eene district in het andere te komen.

Kuntung i Wa'ilan „Godenberg" n.l. van den god Soputan. Deze god is de verpersoonlijking van den berg Soputan, want de naam beteekent „van een soput (pijp of leiding) voorzien", waarmede ongetwijfeld de kraterpijp van dezen vulkaan is bedoeld. Evenals de Papandajan e. a. vulkanen, werd de Soputan voor eene smidse gehouden en de god Soputan was dan ook de smid onder de goden. De Lengko'an en de Soputan liggen op te grooten afstand van elkaar, dan dat men op den eenen berg het geluid van een vogel op den anderen zou kunnen hooren.

kasaru „tegenstander", woordel. „degene die mede, met den een, het aangezicht naar den ander keert (saru)."

pinĕpingow, van den stam pingow, ook pinow en pinjow uitgesproken, welke beteekent „uit de verte iets zien of hooren, zoodat het geluid niet duidelijk, het voorwerp niet goed zichtbaar is", in 't algemeen dus „onduidelijk door den afstand, flauw, van geluid en gezicht."

ĕn tengena i tjarapina „het geluid van zijn karapi „makker, metgezel", waarmede hier zijne „mede-kaneelduif", zijn kakuow wordt bedoeld.

pĕasarĕna, van asar „nadoen, navolgen, naäpen", aiasar in tjama „het is met de hand nagedaan", d. w. z. het gebaar der hand heeft aangetoond hoe het in zijn werk gaat, gezegd van iemand die de beteekenis van een woord met een gebaar duidelijk maakt. Mĕasar „iets van een ander trachten na te doen, evenzoo willen doen als een ander"; masar, maasar „nadoen, navolgen", bijv. ĕn ipakakaraina wo n ipakawujang(ĕ)na maasar a si Nona „hare wijze van baadje en sarong dragen volgt die van de juffrouw na"; mĕ- drukt èn bij tojo', èn bij asar uit: het trachten, willen, voornemens zijn, zooals ook uit wo'on en kine blijkt.

wa'mbar „uitgieten, uitstorten, overstorten", wordt ook gebruikt van een geluid dat in volle kracht breed en forsch er uit komt, van eene menigte menschen die in een stroom bijv. uit de kerk of uit den tuin komen.

pĕsei „onzeker, onduidelijk, onbepaald", ra'itja nimĕpĕsei „het was duidelijk te hooren (zelfs op dien grooten afstand)."

marae „bovenmate, zeer" van den stam rae „anders, verschil" is dus het meest letterlijk weer te geven met „bij uitstek." Het wordt steeds gevolgd door het adjectief dat het bepaalt met voorgevoegd ka.

12*a*.

Van de lezing hier gegeven is het eerste gedeelte, tot aan de woorden: awoja sumowato si Tjios opgenomen in het II[e] deel van het Tontemboansche Spel-, en Leesboek, in 1894 door mij uitgegeven bij de Firma G. C. T. van Dorp & Co. te Semarang, onder den titel: Paejaan wo Pawasaan ang kumarua nuwu' e Tontemboan, pinatitj i J. Alb. T. Schwarz, op bl. 106—109. Op bl. 109, r. 3 v. o., gaat het verhaal voort volgens het tweede gedeelte van de lezing hier gegeven, te beginnen bij de woorden: Ja tani'tu waja se lumelempar tumelewo-mange. Daar het verhaal in het Spel-, en Leesboek dus uit twee overleveringen is samengesteld, worden hier deze beide in haar geheel weergegeven.

mĕkipĕsarot; het gr. w. sarot bet. „tegenstaan, weerspreken, tegenstand bieden"; het heeft hier het voorv. pĕ-, n. w. vorm van mĕ-, omdat in het begrip sarot eene wederkeerigheid ligt opgesloten; er moet steeds een kasarot „tegenstander" zijn, of liever: het aantal van hen die mĕsarot, is steeds meer dan één, die dan elkaars kasarot zijn. Zulke stammen nemen geregeld het voorvoegsel mĕ- voor zich en in den nominalen vorm pĕ-.

Het voorvoegsel mĕki- dat met de benaming „een indirecte causatief" kan

worden aangeduid, is behalve met „trachten of zoeken te laten doen wat 't gr. w. aanduidt", ook vaak te vertalen met „willen, zijn wensch te kennen geven om te", bijv. mĕkitjan „verzoeken te mogen medeëten", mĕkitje'et „medegaan met iemand die tijfert, willen mede tijferen." Daarom is hier mĕkipĕsarot wedergegeven met „willen tegenstand bieden, trachten af te weren". Nog andere voorbeelden zijn: mĕkitande, mĕkiwene' „om maïs, rijst verzoeken, ook iets verkoopen, ruilen tegen maïs, rijst", mĕkipĕtokol „trachten, zoeken te vechten met iemand", mĕkipĕwuaja „trachten, zoeken te toonen aan iemand dat men dapper is", mĕkipĕruru „trachten te doen wat een ander doet, trachten aan zijne zijde te komen en samen met hem te doen", mĕkisĕra', mĕkipongkor „op vleesch, wild uitgaan, op visch uitgaan, visschen."

maewe „begeeren", beteekent woordelijk „watertanden" want het grondwoord ewe is „kwijl, speeksel, mondslijm."

ĕm basamiow „ulieder gedachte"; de Jaarvogel dringt hier aan de andere vogels een plan op, dat naar zijne gedachte noodzakelijk in zijn voordeel moet uitvallen.

nao mĕngure-ngure „laat het uit zijn met dralen, talmen, lang maken." Nao is verkort van ro'nao „genoeg", 't welk weder ro'na met enclitisch -o is, en woordelijk beteekent „het kan wel, het gaat al, het is zoo al voldoende". Het gr. w. ure beteekent „langdurig, oud", mĕngure-ngure „lang over iets doen, rekken, dralen, talmen, zeuren, treuzelen."

mĕkowa' „voorbijstreven, wedijveren", eveneens een meervoudig, althans tweevoudig begrip en daarom met mĕ- geconstrueerd.

makatelew-ako „toen allen waren opgevlogen"; dit staaltje van zelfoverschatting, om eerst te beginnen als de anderen reeds lang bezig zijn wordt de oorzaak dat de Jaarvogel den wedstrijd verliest.

12*b*.

wo sama', vertaald met „opdat"; deze beteekenis ligt in wo, 't welk een verbindend voegwoord is, maar dikwijls met „opdat" te vertalen is, vooral wanneer er een Futurum op volgt, daar „en ik zal" synoniem is met „opdat"; sama' is dan slechts eene versterking, zooveel als „wel, waarlijk."

wajakĕ' „slechts"; deze beteekenis ligt in de enclitica -kĕ'; waja beteekent „alle, alles", de geheele uitdrukking wil zeggen „in het geheel slechts, van alle alleen, alleen maar, enkel maar."

kios is de naam van het kleinste vogeltje in de Minahassa, door de Hollanders gewoonlijk „suikervogeltje" of „honingzuigertje" genoemd. Het is een bizonder klein en vlug diertje met gele veeren.

maio ng kaĕmbowan i Uwak si Tjios „nu kwam het boos worden van den Jaarvogel op het Suikervogeltje."

waranei, Tb. id., heeft in het Tt. een nevenvorm in den eigennaam Wa'ani, die geheel en al regelmatig is, daar de klinker der 1ste V. d. Tuuksche klankwet in het Tt. zoowel door hamzah als door eene ledige plaats wordt

vervangen. Ook is de i in de laatste lettergreep de regelmatige klinker. Daar waranei in het Tb. „jongelieden" beteekent en dus naar zijne beteekenis een „plurale tantum" is, komt men van zelf op de gedachte in waranei een infix -ar- te zoeken. Dit invoegsel, dat thans verouderd is, heeft vroeger frequentatieve beteekenis gehad en kan dus ook tot meervoudsvorming zijn gebezigd. Ook wanei komt als eigennaam voor, dit moet dan voor wanai en dit weder voor wa'ani staan. Dat het woord in den vorm waranei in het Tt. in gebruik is gekomen, terwijl de vorm wa'ani uitsluitend eigennaam is gebleven, doet veronderstellen dat men het als wisselwoord heeft gebezigd en dat dus daardoor de beide vormen naast elkaar zijn blijven bestaan. Daar eigennamen doorgaans een ouderen vorm hebben dan gemeene zelfst. n. w., wordt men te meer in de gedachte versterkt dat waranei een latere vorming is, en dus de r niet die van de V. de Tuuksche klankwet is.

mawataru „wedden, wedijveren, een wedstrijd houden", Bar. butoro, Mak. botoro, Boeg. boto'. Het Jav. heeft toh „inzet" en botoh „spelen", het Mak. toro en botoro, het Sang. baturu, mĕbataru „wedden", waarschijnlijk heeft wataru dus een voorvoegsel tenzij het een overgenomen woord is.

13.

tĕka' „aankomen" wordt van vogels gebruikt in de beteekenis van „neerstrijken, zich neerzetten op", Jav. tĕkå, Loindangsch toka, Bar. toka bijv. in totoka „gast, vreemdeling, aangekomene."

am panganakĕ' ĕsa „op denzelfden tak", woordelijk: „op slechts één tak"; kĕ' „slechts, maar", versterkt hier de beteekenis van ĕsa.

ĕnso' versterkte vorm van so of so', ook sa, ĕnsa „waar?" Hier heeft het de beteekenis van „hoe?" beide beteekenissen heeft ook het Mal. mana. Het leidt hier een voorstel in: „hoe zou het zijn als, hoe zoudt ge het vinden, hoe denkt ge er over?"

iĕpe'ta, de beteekenis van -ta „gij en ik" wordt hier naar een der beide in kita opgesloten liggende personen verplaatst. De Jaarvogel zegt „als wij eens probeerden", maar daar de Karokok den porong altijd draagt en hem dus niet meer behoeft te probeeren, is de beteekenis „als ik eens probeerde." Het verzoek wordt aarzelend geuit, vandaar deze zeer beleefde vorm.

iwe'eo weta'; het medelijdende weta' is door den verteller er bij gevoegd, omdat hij weet dat de Karokok zijn porong niet terug krijgt en zich dus met het ter leen geven benadeelt. Eenige regels verder is om dezelfde reden de kortere vorm eta' gebruikt.

14.

Dit verhaal is vertaald door Dr. H. H. Juynboll in Bijdr. K. I. 1895, bl. 318, naar den tekst van Jellesma—Waworoentoe, N°. II (bl. 53 hunner Bijdr. Tp.). Dr. Juynboll wijst ook op de Tb. redactie van Riedel. De vergissingen in die vertaling zullen door vergelijking van zelf duidelijk worden.

nimĕngkungkuanan; de stam van dit woord is kua „hetgeen iemand zegt." Het gewone passief hiervan is kuan, zeer druk gebruikt in uitdrukkingen als kuana, kuangku, „zeide hij, zeide ik", en weder als secundaire stam gebruikt tot het vormen van een locaal-passief kuanan „tot wien wordt gezegd", ook zelfs van een gewoon passief kuanĕn „die genoodigd wordt." Van dit kuan is de wederkeerige vorm mĕngkuanan „tot elkaar zeggen", met redupliceering der lettergreep ngku, mĕngkungkuanan „elkander uitnoodigen."

sangawirang is de naam van een zeevisch, in het Mal. genaamd ikan sabĕlah. De stam wirang bet. als w. w. „opensnijden" bijv. een varken dat men slacht, doorsnijden (overlangs), sangawirang is dan het halve varken. Deze visch ziet er n.l. uit alsof hij zijne andere helft kwijt is, zooals een schol of bot.

loe en kĕrĕntungan zijn eveneens de namen van zeevisch-soorten. De laatste is een giftige visch, in 't Mal. gend. ikan durian.

sĕsĕmpa'an, van sĕmpa' „golf", dus de plaats waar veel golven zijn, waar steeds of gewoonlijk golven zijn, d. i. de branding.

rĕga is „lawaai, rumoer, getier" en rintja' is daarmede synoniem. De samenvoeging dezer beide woorden drukt versterking van het begrip uit.

kompo' is „plotseling" en kumompo', makompo' „plotseling komen, plotseling doen."

kempot is een wond aan de mondhoeken, dikwijls ontstaan door framboesia, waardoor de mond later een litteeken houdt en scheef of klein wordt. Het Ts. zegt rempot.

15.

ĕsa ro'ong an amian „een dorp in het Noorden", d. w. z. in het land der Tombulu'. In het Tb. Ts. en Td. is amian het gewone woord voor „Noord, Noorden", ook in het Tt. is het bekend maar in het dagelijksch leven hoort men als richting-aanduidend woord in de beteekenis „Noordelijk, naar het Noorden, in het N." de vormen van den stam onge gebruiken, dus: monge „naar het N. gaan", a mongena „ten N. van", ionge, aionge „er mee naar het N. gaan, gegaan", enz. In het Sangireesch is miang de naam van een wind dien men niet meer precies weet thuis te brengen, maar die ligt tusschen po*l*ông (N.W.) en po*l*ông sawĕnahĕ (N.N.W.) en die dus bij ons moet heeten N.N.W. ten N.W. Men zegt po*l*ông miang of po*l*ông pinĕmiange, als er bij N.W. wind regen valt. Ik dank deze mededeelingen aan Dr. F. Steller te Manganitoe.

wera' „tegenstrevend, ongehoorzaam, tegensprekend" hangt samen met Sang. bera „woord, spraak" en misschien ook met Tob. Bat. baga „belofte", Jav. warah „tijding."

o iitjooka n iusĕw, ng kanĕn, beteekent: „je krijgt geen biraro, geen maïs, er is niet genoeg; zoudt gij soms willen geplant, gegeten worden als alles op is?" Zoo zegt bijv. ook een koopman tot zijne vrouw of zijn kind die

iets van zijne koopwaren voor eigen gebruik willen nemen: O iitjooka ĕn iwangker? „Zoo, zal ik u dan maar verkoopen, als er niets meer te verkoopen is, omdat gij alles reeds hebt genomen?" En op dezelfde wijze: o iitjooka ng karaiĕngku? „zoo, zal ik u dan maar als kabaja aantrekken?" tot iemand die ons het laatste stuk stof afvraagt, dat wij nog hebben om zelf een baadje van te maken.

lĕtok is eene klanknabootsing van barstend geluid, zooals dat van maïskorrels die gepoft worden en openbasten. De vleeschkwabben op de billen van den aap worden hier ook lĕtok genoemd, omdat zij worden ondersteld te zijn ontstaan door het openbarsten van de behaarde huid. De vorm lĕtokan beteekent dan „met vleeschkwabben er aan, van vleeschkwabben voorzien."

itow „ventje" moet wel voor litow staan, waarvan de meervoudsvorm mangalitow voor „jongeling" in gebruik is. Een woord dat ook veel tot kleine jongens wordt gezegd, is kalo, tot kleine meisjes zegt men ene, mene.

wĕreng is een „glimmend kolenvuur" bijv. van kokosdoppen of droog hout, wĕrenga im pĕpĕraan is dat gedeelte van de pan, waarin de maïs wordt geroost, dat gloeiend heet is geworden.

GROEP III.

16.

nimitong toja'am bĕru, woordelijk: „heeft een nieuw kind opgeraapt", eene uitdrukking die, als omschrijving van makaanak, makaere anak of eene dergelijke uitdrukking voor „een kind krijgen", alleen juist kan zijn, wanneer de barende vrouw op den vloer zit en het kind dus van daar wordt opgeraapt (pitong). Dit is echter in de Minahassa niet het geval. De uitdrukking mitong toja'ang beduidt dan ook oorspronkelijk iets anders. Wanneer ouders reeds bij herhaling een kind hadden verloren, verrichtten zij bij de geboorte van een nieuw kind het mitong toja'ang; het kind werd dan als vondeling beschouwd en kreeg, behalve zijn eigen naam, ook nog dien van Pitong of Pinitong. De plechtigheid bestond hierin, dat de priesteres (walian) het kind opnam en driemaal achtereen zeide: kapito-pitong toja'ang aitia' i inangu wo aitia' i amangu „raap maar op (wie het ook zij), kind dat weggeworpen zijt door uwe moeder en weggeworpen door uwen vader". Hierdoor werd de kracht van het noodlot gebroken, dat de vorige kinderen van deze ouders had doen sterven. Men zeide nu: si Pinitong aipĕngawi-ngawit a si tjasuruan, wo si toja'ang malowir „de Vondeling is overgegeven aan de godheid, opdat het kind een lang leven hebbe."

itenda, van tenda, in het Mol. Mal. gebruikelijk om een open winkeltje aan te duiden, waarin de goederen liggen tentoongesteld, vandaar als w. w. in de bet. „tentoonstellen" gebruikt. Het woord is het Sp. tienda „winkel".

pales, een woord dat gebruikt wordt als antwoord op een (in ernst of scherts) door een ander gedaan voorstel, hetwelk de toegesprokene niet bij machte is te vervullen, bijv. om iets te koopen, dat hem veel te duur is, of naar een rang te streven dien hij toch niet kan bereiken. Het is dus weer te geven met: „Ben je dwaas? dat weet je beter, je fopt mij (het wordt ook wel vervangen door towoan), kon ik het maar! inbeelding! malligheid!" of iets dergelijks. Ook antwoordt men het op eene vleierij of eene loftuiting die men niet wil aanvaarden, om mogelijk kwade gevolgen af te weren, bijv. kasija' rake kamu „wat zijt gijlieden rijk!" of: kalo'or ĕm bawimiow „wat zijn ulieder varkens mooi!" Het antwoord: pales of pales ndo'on is dan zooveel als: „zeg dat niet zoo overluid", of „dat mag je niet zeggen."

Tuam Balanda „Hollandsche Heer"; deze figuur is die van den Prins

in onze sprookjes, daarom is deze uitdrukking- vertaald met „Blanke Prins". In het Tt. komen als eigennamen voor: Walanda, Wawanda, en Wanda, de beide eerste afgeleid van het laatste. De beteekenis van den stam wanda is niet bekend, doch Walanda „Hollander, Europeaan, blanke" kan wel niet anders zijn dan toevallig klankgelijk met den genoemden Tt. eigennaam.

17.

Kumĕkĕsan, op dezelfde wijze als tumotongko' gevormd van tongko', afgeleid van kĕsan, n.l. met reduplicatie en infix -um. De Python is aldus genoemd, omdat zij hare prooi in eens inslikt (kĕsan, van ĕsa „één", dus: „in eens gedaan worden.")

itjasumpak-ange a lawi of i lawi, beide constructies worden gevonden: de eerste (die met den locatief) is de meest correcte, daar zij ten volle rekening houdt met de accidenteele beteekenis van den vorm itjasumpak. De tweede (die met den accusatief) behandelt itjasumpak als een actieven vorm, eene beschouwing die wel onjuist is maar toch gemakkelijk in het Tt. kan insluipen, daar de passieve vormen uitsluitend met het pron. suff. worden samengesteld, terwijl de samenstellingen met itja- ook met het pers. v.n.w. in den nominatief worden verbonden; dus: itjasumpak(ĕ)na en sia itjasumpak. De vertaling van itjasumpak a lawi is „aangekomen in de hut", die van itj. i lawi „de hut bereikt hebbende."

18.

sapakĕ', e inde', ra'itja iwalitju? Gewoonlijk is sapakĕ' het antwoord op eene vraag die ontkennend is gesteld, bv. ra'itja mange an uma ko? „gaat gij niet naar den tuin?" Als antwoord op zulke vragen beteekent sapakĕ' „natuurlijk, wat anders, wat zou ik anders doen, dat spreekt van zelf". Woordelijk vertaald is het „wat dàn" of „wat toch", en bedoeld is: „wat zou ik doen, als ik dat niet deed." In zinnen als: sapakĕ', e inde' ra'itja tawangĕngku! „waarom zou ik u niet helpen!" of zooals de hier besprokene, is sapakĕ' wel geen antwoord op eene ontkennende vraag, maar de woorden die op sapakĕ' volgen zijn als het antwoord op eene vraag als: ra'itja tawangĕnu aku? of: ra'itja iwalimu aku?

tinangkelasan „ledig gemaakt, ontruimd" van tangkelas „ledig, ruim", zooals een huis zonder huisraad, de hemel zonder wolken." Ditzelfde begrip wordt ook uitgedrukt door tangkas, bv. nimatangkaso ĕng kambung „de wolken hebben zich geopend, ruimte gemaakt." Toch is een etymologisch verband tusschen tangkas en tangkelas moeilijk aan te wijzen; alleen kan als wortel van tangkas het element kas worden aangenomen, hetwelk dit woord gemeen heeft met ĕngkas „ontvouwen, ontbinden", wungkas „het gras vaneenscheiden, om er door te loopen", en dit zou ook in tangkelas kunnen aanwezig zijn, indien het woord eene gewijzigde uitspraak is van tangkĕlas en met het voorvoegsel ta en het invoegsel ĕl is gevormd.

19.

sapa im pangilĕk(ĕ)mu isera is eene verknoeiing van sapa ĕn ipangilĕk(ĕ)mu isera. De i van ipangilĕk, die in de uitspraak dikwijls wordt verwaarloosd, wordt ook menigmaal uitgesproken in plaats van den klinker van het lidwoord ĕn, ĕm, ĕng, wanneer dit aan een vorm met het voorvoegsel i- voorafgaat, zoo ook: ngĕrĕr im pakawaja' „langzaam in het loopen", in plaats van ngĕrĕr ĕn ipakawaja', en derg.

atĕp in talun, hiermede wordt bedoeld de rotan-soort kalĕ'kĕs, welker bladeren in het bosch tot dekblad voor hutten worden gebruikt, bij gebrek aan sago-bladeren.

karaiĕn-itjo is een voorbeeld van het gebruik van de enclitica itjo, als richting-aanduidend woord „Oost, Oostelijk" beteekenende, om iets toekomstigs uit te drukken, gelijk ako „West, Westelijk" dikwijls wordt gebruikt om iets verledens aan te duiden.

mĕwĕra-wĕra'kĕ' tu'u! „het is inderdaad maar spelen", eene ironische uitdrukking, die beteekent „het is lang geen gekheid, het wordt maar voorgesteld als iets gemakkelijks, maar het is integendeel zeer moeilijk." De uitdrukking komt eenige regels verder op nieuw voor.

roko' is hier vertaald met „huisraad", hoewel daarvoor het woord monara of momonara is, dat ook in dit stuk voorkomt. Gewoonlijk beteekent roko' „katoenen goederen", die vroeger het meest van alles op prijs werden gesteld.

niompĕrano in tjanĕn „was reeds bezet geworden met eten." Het achachtervoegsel -an wijst hier op de plaats waarop het eten was opgedragen, doorgaans dus de tafel.

iowĕr van den stam owĕr, die de eerste helft is van het Holl. woord „overbrengen." Wanneer lange Hollandsche woorden worden overgenomen in het Tt., gebeurt het wel meer dat men eenvoudig de tweede helft weglaat; zoo is b.v. de gewone benaming van een hulponderwijzer: si Ondor, hetwelk niet anders is dan de eerste helft van het Holl. woord „ondermeester."

iaku ng kumarua iitjo „ik ben de tweede van u, ik volg op u, ben ondergeschikt aan u", b.v. si tjapala i lukar ĕng kumarua si pamatu'an „de wijkmeester volgt op, is de ondergeschikte van het dorpshoofd". In deze zinnen regeert kumarua een accusatief. De woordelijke vertaling is waarschijnlijk deze „ik maak twee met u, ik maak u tot wee (waarbij ik zelf N°. 2 ben), de wijkmeester maakt het dorpshoofd tot twee, is het die met het dorpshoofd te zamen twee maakt, doordat hij zich als tweede bij hem voegt". Hier komt dus de oorspronkelijke beteekenis der rangtelwoorden in het Tt. duidelijk uit. Ook de vormen zonder het infix -um- worden als rangtelwoorden gebruikt, maar dan denkt men zich de aldus genummerde personen of zaken niet in eene opeenvolgende reeks, doch meer als afzonderlijk staande, op zich zelf beschouwd, b.v. si Sorot ĕng katĕlu i nimaja' karapiami, „S. is als de derde met ons beiden medegegaan", iaku ĕng kumatare, iitjo ĕng kumarua, si Sorot ĕng kumatĕlu „ik ben de eerste, gij zijt de tweede, S. is de derde."

20.

Repi is in het Tt. een mansnaam; bij de Tb. is het de naam van een god, die beschreven wordt (Riedel, Tb. Panth. 8) als iemand met een vredelievend karakter, die geen oorlogen voerde en met god Pangĕmbatan samen de leiding had van het feest pĕposanen po'po', waarbij om het bezit eener kokosnoot werd gedobbeld. Hij woonde in Kasĕndukan en had twee vrouwen, Matinontong en Tontombene'. In het Tb. beteekent rĕpi „dun en scherp."

In dit verhaal heeft Repi in het minst niet het karakter van kasuruan; hij is trouwens bij de Tt. niet als zoodanig bekend.

21.

i giona; men hoort ook dikwijls uitspreken ing giona. Oorspronkelijk is deze laatste uitspraak niet; de g heeft in het Tt. den klank der Holl. g, doch iets zachter, een weinig meer naar de j zweemende, dus zooals de Geldersche g. Deze klank nu kan niet worden genasaleerd, daarom bestaat in het Tt. van ouds de klank ngg niet en de ngg van overgenomen woorden wordt ngk, bijv. dumingku „Zondag", uit 't Mal. dominggo, pingkan „schotel, bord", uit Mal. pinggan. In den laatsten tijd echter beginnen de jongere lieden de g op zijn Maleisch uit te spreken, waardoor dan ook de genasaleerde g, de ngg onstaat.

si ro'ong lina'usana-mai „het dorp waarheen (-an) hij zich regelrecht (la'us) had (-in-) begeven, bij zijne komst hier (mai) op aarde."

taneana kine wo'on „door hem te worden gehuwd", met twee volgende onzekerheids-woorden. Het eerste, kine, beteekent „men zegt, zegt men, zegt-ie, zeit-ie", en wordt gevoegd bij het uitspreken van dingen die men niet voor zijne rekening wil nemen, of ook om het gesprokene onzeker te maken. Wo'on of wo'o is een modaal woordje in vragen, of in wenschende zinnen; het is te vertalen met „als 't kan, mogelijk, misschien, als 't niet te veel is gezegd of gevraagd", bijv. mapawilit re'e wo'on a si ra'a in tjarai aku „ik laat, als 't niet te veel is gevergd, tante mijn baadje naaien."

nitjumua-mai in siri' si Membe' „de Bok heeft herwaarts gezegd eerbetuiging", d. i. „laat u zijn compliment, zijne eerbiedige groete brengen."

ĕndo-ĕndoan „ongeveer zoo licht als over dag." De woordherhaling heeft hier eene verzwakkende beteekenis; het suffix -an is ook hier plaatsaanwijzend, maar in dien zin die door ons met -„achtig" (zooals in schubachtig, kalfachtig) wordt weergegeven. De beteekenis van ĕndo-ĕndoan is dus „lichtachtig, ongeveer als daglicht."

inamoam bo'on; hier is wo'on, dat boven is besproken, gevoegd bij inamoan „om daarin het gezicht te wasschen" welke verbinding dan de beteekenis heeft „waarin zij het gezicht wilde wasschen." Aan het eind van dit verhaal komt nog voor: se nilumukut wo'o ang kasale-sale'an „zij die hadden willen aanzitten aan het gastmaal."

tani'tu in tjarior „aldus van snelheid, met een zoodanige snelheid", n.l. als in de gegeven omstandigheden mogelijk was, d. i. zoo haastig, zoo spoedig als 't maar mogelijk was.

walanda; hiermede wordt hier bedoeld: blank van huid, niet bepaald Hollander of Europeaan.

pa'pakanao-mio'; de beteekenis van den stam pa'pak is „van eenig vat in eens den geheelen inhoud uitstorten."

si toja'ang e makatoja'ang „het kind van de eigenaars van het kind" d. i. „ik, het kind mijner ouders"; paalin-ange si toja'ang e makatoja'ang is dus vooveel als: „vervoer mij opwaarts naar mijne ouders."

makangi'it; behalve van den stam ki'it (kumi'it, maki'it) „volgen, achternagaan", wordt ook van den intensieven vorm mangi'it „achternajagen, achtervolgen" een stam ngi'it geabstraheerd en daarvan worden weder eenige vormen gemaakt, die bij andere werkwoorden niet voorkomen, bijv. makangi'it „achtervolgen en bereiken, inhalen na achtervolgd te hebben", pinangi'i-ngi'it ra'io kinangi'itangku „ik heb met inspanning hem nagejaagd, maar ik heb hem niet meer kunnen bereiken", nimangi'i-ngi'it si rombit „joeg den dief achterna", makaki'it en met versterkte beteekenis: makaki'i-tji'it beteekent: „in alles volgende, goed gehoorzamende."

Rano makawuringĕn; gevoegd vóór stammen die het achtervoegsel -ĕn „aangedaan met" hebben, voegt maka- daaraan de beteekenis van „geheel en al" toe, bijv. ĕn salow(ĕ)na makawĕndun in ateku „zijne scheldwoorden maken mijn hart geheel terneergeslagen." Rano makawuringĕn is dus „water dat geheel en al zwart maakt." De beteekenis van het baden in deze rivier wordt niet in het verhaal verklaard. Het zou kunnen, dat de Prinses zwart moest worden om onkenbaar te zijn maar waarom moest de Prins er dan ook in baden? Wellicht wordt ook de lucht zelf, om hare blauwe kleur, die ook wel „zwart" wordt genoemd, met eene zwartmakende river vergeleken en het dringen door die lucht (om in de Bovenwereld te komen), baden in de zwartmakende Rivier. Misschien is ook een zwarte wolkenbank aan de lucht aldus genoemd, vgl. de benaming van den melkweg, Winolean i Maengkom „waarlangs M. heeft gevaren" en de voorstelling der Maan als eene schuit (londei, si Mowole). Wellicht is ook de Bovenwereld met de Onderwereld verward. Het Doodenverblijf is slechts toegankelijk over eene rivier en de bewoners der Onderwereld worden vaak als zwart voorgesteld. Het zou dus kunnen zijn, dat de oude Minahassers de voorstelling hadden, dat men eerst in den Hellestroom moest baden en zwart worden, eer men de Onderwereld kon binnengaan en dat het deze rivier is, die hier in de Bovenwereld wordt geplaatst.

e mama', genitief van se mama'; dit woord is ontstaan uit ama' een bijvorm van amang „vader", door den beginner der tweede lettergreep vóór de eerste te herhalen. Zoo wordt ook van ina' „moeder" gemaakt „nina', van ito' „oom", tito', van apo' „grootvader" papo', van ĕmeng „zacht, lief", memeng (gewijzigde uitspraak van mĕmeng) „geliefde". Het meervoudige lidwoord dient hier om „vader en moeder" ouders, uit te drukken. Zeer dikwijls

worden verwantschapsnamen met een meervoudig lidwoord verbonden, ook waar slechts één wordt bedoeld.

mostor is het Holl. „mosterd", Sinapis alba (Kd. 352). Deze plant heeft in de Minahassische talen geen eigen naam. De meest algemeene naam: sawi, sĕsawi, sawi-sawi komt ook in het Napoesch voor, hahawi, terwijl de plant in het Bar. nambo heet, hetwelk het Tt. namur kan zijn, in welk geval het eenvoudig „kruid, kruiderij" zou beteekenen.

kinuanan, een praeter. pass. met suffix -an, van den secundairen stam kuan, welke reeds met -ĕn van kua „zeggen" is gevormd. Kuanan is, „gezegd worden tot, tot wien gezegd wordt, wien wordt aangezegd", dus kinuanan „wien is aangezegd, die het bevel, de aanzegging heeft ontvangen."

werong, eene mand van rotan gevlochten, dus vol gaten, om groente, vakensvoeder of maïs in te vervoeren.

kĕnu is een aanwijzend voornaamwoord, gebruikt bij het overgeven of aanwijzen van iets, z. v. a. „daar is het, daar heb je het!" Het is waarschijnlijk aan het Tb. ontleend, daar het te Lĕilĕm en te Sondĕr wordt gebruikt, maar te Kawangko'an en in de verder van het Tb.-gebied liggende plaatsen reeds niet meer wordt gezegd. Met nadruks-enclitica luidt het kĕnum, kĕnuo, „daar is al, daar heb je al."

warengĕna-mako ĕm bĕrĕn „hij wendde zijne oogen om naar het Westen", hij zat n.l. als bruidegom met het aangezicht naar het Oosten gekeerd (sumaru-mitjo), den kant vanwaar levenskracht komt en die dus bij alle gewichtige handelingen de gunstigste zijde is om zich heen te wenden.

mapali'o, van pali' „litteeken", van eene wond gezegd: „zij is een litteeken geworden, is hersteld."

22.

am pakasa si tana' iitu; de vorm pakasa is verkort uit ipakasa, het gr. w. is ĕsa „één"; voor am pakasa behoort dus, strikt genomen, an ipakasa te worden gezegd.

kĕkĕlian se tow nimai nilumili; de gewoonte om kinderen die geboren worden met iets buitengewoons aan het lichaam, geschenken te brengen, om alzoo den zegen te genieten van de bizondere macht waarmede zulke wezens worden geacht begaafd te zijn, is algemeen verspreid in Indonesië. Zie bv. Aant. Sang. Verh. XL (Bijdr. K. I. 5, IX, 167), waar het voorkomen dezer gewoonte op Sangir wordt vermeld.

ra'itja wana ĕ nigumaet „er was niets wat verschil maakte, niets wat zich onderscheidde", van de rest die van goud was, dus alles was van goud.

pinĕma'i-ma'ilonganerakĕ'; het achtervoegsel -an duidt hier het terrein aan waarop het huis werd opgericht; daarop poepten de muizen voortdurend. Het gr. w. pa'ilong is een secundaire stam, blijkens Sang. kilo'; ook het Tt. gebruikt ilong, waarvan milong, mailong, terwijl ma'ilong en mapa'ilong van het sec. gr.w. pa'ilong zijn gevormd. De uitspraak met hamzah wijst waarschijnlijk nog de verloren gegane k aan.

pokol ja uanu! „stomp en dan nog!" uanu is een stopwoord, dat eene uitdrukking die men nog niet terstond bij de hand heeft voorloopig vervangt, het is eene aanwijzing van hetgeen men zoo aanstonds zal zeggen. Voorbeelden geeft het Woordenboek. Waarschijnlijk is het verkort uit nu anu, waarin nu weder gelijk is aan anu. Het meisje dat hier dit minachtende antwoord geeft, wil zeggen: „zoo'n stomp en dan nog mij ten huwelijk vragen!" maar uit verontwaardiging maakt zij niet eens haren zin af.

ipĕkiĕnto'na ĕng kapal „hij liet het schip ophouden", d. i. hij verzocht dat men het schip zou doen ophouden; ipapaĕnto'na ĕng kapal „hij liet het schip ophouden", d. i. hij bracht het schip tot staan, deed het stilhouden.

niares(ĕ)ku en een eind verder aresĕngku, moeten worden opgevat als pinĕ'ndis(ĕ)ku en pĕ'ndisĕngku, daarom is ook in de vertaling niet „gearresteerd" gebruikt, maar „gestraft". Aan dit antwoord van den Koning worden verondersteld dezelfde woorden te zijn voorafgegaan als die welke Pokol's Moeder heeft gebruikt. De Koning wil daarmee betuigen dat hij geen deel heeft aan de daad zijner dochters, maar er zelf ontevreden over is.

maindoo ĕm piring am biwi; deze vorm is een voorbeeld van het gebruik van ma- in potentieelen zin; de beteekenis van maindo is hier ongeveer die van kaindoan „te nemen, kunnende genomen worden", ra'itja malewo'ku „kan niet door mij bedorven", masĕra'ku „wordt mijne vleeschspijs, is door mij te eten, voor mij eetbaar."

GROEP IV.

23.

lĕngei e lĕngei „arm van de armen, arm onder de armen" d. i. dus „zeer arm" of „de allerarmste". Deze wijze om den superlatief of excessief uit te drukken is zeer gewoon. Synoniem met lĕngei e lĕngei is lĕngei nimangakar of lĕngei nimakalĕnge-lĕngei. Het eerste is te vertalen met „arm tot het uiterste gekomen", het tweede met „arm, geheel en al arm geworden.":

si ito'eraoka wo'o ĕ matei-teir an isera „hun oom nog maar was het wellicht die min of meer op hen lette." Wo'o of wo'on geeft iets onbepaalds, eene onzekerheid te kennen. Hier is er mee bedoeld, dat het hun oom zou moeten zijn, die nog een weinig naar hen omkeek, omdat hij er als oom toe was verplicht, maar hij deed het niet.

mĕndondo „dagelijks"; de stam van dit woord is ĕndo „dag", herhaald ĕndo-ndo (voor ĕndo-ĕndo), in den um-vorm mĕndondo. De beteekenis eischt een herhaalden vorm en daar men dien in mĕndondo niet meer hoort, zoo wordt ook dikwijls mĕndondo-mĕndondo gebruikt.

sinduk is gruis van gestampte rijst of maïs-korrels, het uiterste puntje van een rijstkorrel, dat door het stampen is afgebroken.

kumuku, van den stam kuku, beteekent: een blad afplukken bij den steel, zoodat deze aan den stam blijft. Het is dus het geëigende woord voor groente plukken. De steel of stengel van bladeren en bloemen heet dan kukuna; tevens is kuku de benaming van de pooten van katten, honden, apen, ratten, buideldieren en dergelijk klein gedierte. De stam kuku is dus ongetwijfeld identisch met kuku, dat in zoovele Indonesische talen (soms met een infix) „nagel" beteekent en de eigenlijke beteekenis van kumuku is wel „met den nagel afplukken." Thans gebruikt het Tt. voor „nagel" sulu, vgl. in het Karo-Bataksch silu[1], Toba-Bat. sisilon, Angkol.-Bat. sisuluon, Ngadj. Dajaksch silo.

mata' „groen, onrijp", naam voor de bamboe die juist de geschikte grootte en ouderdom heeft om daarin eten te koken. Doorgaans wordt de buluh lour eenvoudig mata' genoemd.

mĕngasa-ngasar, van den stam asar „gewoonte", maasar, masar „navolgen, nadoen", mĕngasa-ngasar „maar steeds door hetzelfde doen,

altijd maar zoo doorgaan." Het woord is id. met Mal., Jav., Soend., Daj. adjar „mededeelen, onderwijzen, leeren", Ts. „vertellen, verhalen." In het Bar. is adja (Par. aja) de strik waarmee men dieren opvangt; het wordt ook gebruikt als wisselterm voor asu „fokdier, tam dier, d. i. „hond." Het Mak. djarang, Jav. djaran, Gor. wadala, Togiansch adjarani „tam dier, geleerd, afgericht dier", bet. „paard". Het Boeg. anjarang, Bar. njara „paard" is waarschijnlijk een ander woord, id. met Tt. narĕm, Bar. naja, Sang. narang, nalang „gewoonte, tam, tam dier."

lumelempar „vogel", met infix um- van den geredupliceerden stam lempar „de wieken uitbreiden en zoo naar beneden komen" (vgl. ĕmpar) gemaakt. De meeste vogels hebben de gewoonte om zich eerst een weinig te laten vallen, als zij van een tak afvliegen en dan eerst naar boven te vliegen.

sangkor „vat van boomschors, tot berging van rijst". De grondbet. is „iets wat rond aaneensluit, met zijne uiteinden aaneengevoegd, een cirkel vormt." De w. w. vormen sumangkor, masangkor beteekenen: „zoo staan, dat men een cirkel vormt, met eene heining in de rondte omperken." De inhoudsmaat van een sangkor wordt opgegeven met kĕ'kĕpĕn i lima (of welk getal dan ook) e kolĕk of e lambot „te omvademen door 5 (of een ander getal) man met korte armen (d. i. een vadem van 5 voet) of: met lange armen (d. i. met een vadem van 6 voet)."

kasale'anera i Mĕtuari en een weinig verder: ĕm baleera i Mĕtuari d. i. „de vreugde, het huis, van hen Gebroeders." In de uitdrukking sera i Mĕtuari moet i worden opgevat zooals in itjami, itjamu, „wij, gijlieden", in den nadrukkelijken vorm. Het lidwoord i wordt in den Nominatief van den nadrukkelijken vorm der voornaamwoorden gebruikt. De nadrukkelijke vorm van sera Mĕtuari is dus isera Mĕtuari; maar wanneer sera in den vorm van pron. suff., dus als -era wordt aangehecht, komt i vóór het tweede lid der verbinding te staan. De i is hier dus geen genitief teeken, maar -era i Mĕtuari is de genitief van isera Mĕtuari.

se makaito' isia „zij die tot oom bezaten hem", d. i. dus „zijne neven"; neef van den oom is: makaito', van de tante: makara'a.

karu' „jammer, och, helaas", een uitroep die vaak als stopwoord wordt gebruikt en hier dient om degenen te beklagen van wie al die rijst verondersteld is te zijn gestolen.

itu kini'itanera kan ook worden vervangen door aitji'itera ambitu dus bijv. ja aitji'ito-mio' e mĕtuari ambitu.

kaitenge kan ook evengoed zijn: kĕitenge of kĕtenge, dus kĕitenge-mai of kĕtenge-mai i Tjekekow. En evenzoo een aantal regels verder: kĕilinga kan evengoed zijn kĕlinga of kailinga dus: kailingaera of kĕlingaera.

tataokok heet in het Mak. takokok en ook rungkerang; de laatste naam is terug te vinden in het Sang. bukĕhang. Het is eene soort wilde maïs; de vruchtjes, die grauw wit zijn, worden als kralen gebruikt. In het Bar. heet deze plant kalide, in welk woord het Tt. talĕnde (naast tande voor „maïs" in gebruik) is te herkennen. In het Talautsch heet dit wilde graan

bintoi, hetwelk weder Gor. binte „maïs" is. Het hier bedoelde wilde graan heeft in 't Jav. den naam djali, wat weder in 't Bar. in den vorm djole de gewone naam is voor de Coix lacryma en later van de maïs, die daar uit Goa is ingevoerd. De maïs heeft dus in een aantal plaatsen den naam van deze graansoort overgenomen.

piai, mapiai „bedriegen" waarsch. van den stam ai met het thans nog maar zelden voorkomende voorvoegsel pi-, dat causatieve beteekenis moet gehad hebben, zooals in pilangu „wat men als versnapering bij den drank gebruikt", dus „waarmee, waarbij men dronken wordt". De bet. van mapiai kan dus wel zijn die van „doen komen" in den zin van „doen belanden waar het niet goed voor iemand is", verder „bedriegen, beetnemen".

kapas lĕme' „zachte stof", de gewone uitdrukking voor „zijde".

mĕnongke-nongkeitja sera „zij waren steeds aan het omhakken". Het gebruik van -ka verbonden met den intensieven vorm en stamherhaling geeft hier een voortdurend pogen aan, waarin tevens ligt opgesloten dat de pogingen niet slagen.

akar i marai' „tot dat gij vernietigd wordt". De stam van marai' is rai' of ra'i. In het bekende ontkenningswoord ra'itja wordt gewoonlijk de laatste, in marai', rumai' „niet worden, niet slagen", ook wel „tot niet worden, vernietigen" wordt de eerste uitspraak gevolgd.

tĕtĕwa', het primitieve mes der Indon. volken, waarmede nog onder ettelijke stammen het afsnijden van de navelstreng, het verrichten der besnijdenis en andere gaarne op ouderwetsche wijze gedane insnijdingen worden verricht. Hier dient het gebruiken der tĕtĕwa' eenvoudig om het staaltje van het bizonder vermogen der Gebroeders nog sterker te maken; hun wordt onrecht aangedaan en eene buitengewone vertooning van hunne macht geeft het bewijs dat het recht geheel aan hunne zijde is. De Koning is dan ook zoo overtuigd van zijn onrecht, dat hij zich de mindere gevoelt en de Gebroeders boven zich verheft.

Over het lied, waarvan dit verhaal de verklaring is, zie de Inleiding.

24.

toloatĕkĕn, die een toloatĕk krijgt, patoloatĕkĕn „die gedurig een toloatĕk krijgt". Dit toloatĕk is weer te geven met ons „stief-"; het is wellicht verwant met tolo'asitj „hefboom" d. i. balk of stuk bamboe of hout, waarmee men een verzakt huis of een in den grond gezonken steen opheft en stut. Een stiefvader of stiefmoeder heet tumoloatĕk, omdat door hem of haar de stiefkinderen een stut of hefboom krijgen, en zij dus „stutters" zijn; de kinderen: „gestut wordenden", si tumoloatĕk isia „zijn stiefvader, -moeder."

ĕndo ari dumintju, zoo werd vroeger steeds de Zondag genoemd, toen men nog niet wist dat ĕndo en ari synoniem zijn. Het Mal. duminggu wordt in het Tt. dumingku (de g wordt, als spirant, niet genasaleerd) en dit wordt weder dumintju. De Zondag, het kerkgaan en de Koe zijn

natuurlijk nieuwigheden, maar de kern van dit verhaal is oud, zooals uit de parallellen blijkt.

ra'a „tante", wordt zeer dikwijls de stiefmoeder door de stiefdochter genoemd, als de verhouding niet hartelijk genoeg is om inang „moeder" te zeggen. Oudere zusters der moeder worden gewoonlijk inang, jongere ra'a genoemd; de laatste titel kan ook worden gebruikt tot alle vrouwen van eenigen leeftijd die men eeren wil.

a si dumintjuoka maai, of a si dumintjuoka sumawĕl „op den komenden, of op den volgenden Zondag."

muntĕp, en ook, als men Maleisch spreekt, masok beteekent als het afzonderlijk wordt gebruikt, „naar de kerk gaan."

mio' „afwaarts gaan, naar beneden gaan", wordt hier gezegd van het kind dat naar het water gaat om te wasschen, wijl men om bij het water te komen, bijna altijd een eind bergaf moet gaan.

paku'usĕn, van den stam ku'us „uitkauwen en het uitgekauwde weder uit den mond doen", zooals bijv. bij het uitkauwen van suikerriet.

mio'om tu'u si toja'ang; mio'om is ontstaan uit mio'ĕm, de enclitica die in het dialect der Mk. de -o van het Mt. vervangt en die in dit laatste dialect met de richtingaanduidende woorden mange, mio', monge, meko, mitjo, mako wordt verbonden.

nitumowo wo nimua'o im baja-waja; hier is weder eene herinnering aan den boom, die in de parallelle verhalen opgroeit uit de geplante beenderen van het hulpverschaffende dier. Deze trek wordt echter niet verder uitgewerkt, daar reeds spoedig wordt verteld dat de moeder zelve weder levend wordt, uit hare eigen beenderen, die eerst door een koeielichaam waren omhuld geweest.

25.

o toro, een uitroep van blijdschap; de stam toro beteekent „kunnen, mogen"; tumoro-toro als Imperatief „doe ter dege, doe je best", bijv. tumoro-toro ĕng kuman „eet flink!" o toro is dus z. v. a.: „wel verbazend, wel wat een geluk."

kaitu-itu ko? „waarom gij, om welke reden gij?" d. w. z. „waarom roept gij mij, wat hebt gij voor reden?"

si ro'na indona pĕnana'an „de wellicht (als 't kon, zoo mogelijk) door hem te nemene tot vrouw, die hij hoopte tot vrouw te zullen krijgen, te mogen nemen."

rararĕman; de adjectieven die in gereduplic eerden vorm van het achtervoegsel -an worden voorzien, krijgen daardoor de beteekenis van superlatieven of van excessieven, bijv. lalambotan „zéér lang", uutĕran „zéér zwaar", an ta'asitj rararĕman „in de diepste zee", of meer woordelijk: „in de zee op de diepste plaats."

ipakata'u a si Tjolano si Mateir a se sapi „aan den Koning werd bericht (het gedrag, de nalatigheid van) den Koeherder", d. i. „werd over den Herder geklaagd." En een weinig verder: ipakata'u a si Tjolano si

wewene isia „maakte hij den Koning die vrouw bekend, gaf bericht over, vertelde van die vrouw."

tumow ambitu ĕsa wewene lo'or; het is vooral de kokosnoot met hare groote groeikracht, of naar de animistische beschouwing, met haren grooten voorraad levenskracht of zielestof, die in staat is aan menschen het leven te schenken. De voorbeelden daarvan zijn vooral talrijk in de Toradja'sche verhalen, waar zoowel menschen uit kokosnoten ontstaan, als ook dooden door kokoswater worden opgewekt. In mindere mate deelen ook het ei en de pinangvrucht deze leven gevende eigenschap.

wowong, een geleding bamboe waarin men rijst, groente of vleesch kookt, en die ook als offerbeker dienst doet, bij het plengen van palmwijn als drankoffer; wowongan dano aku, „vul mij ééne bamboe geleding met water."

26.

tja maindo; dit tja is eene verkorting van ra'itja.

si Tjolano e Sĕlam „de Vorst der Mohammedanen", een geheel fictieve figuur; de term is ongeveer synoniem met „de Vorst van Overzee", of „de Vorst van het verre Land, van het onbekende Land."

iitjoo tare „gij maar eerst", d. w. z. ik kan vooreerst niets anders doen dan u volgen, er zit vooreerst niets anders voor mij op.

tonapa; dit is wel niet anders te vertalen dan met „wat voor lieden zijt gij?" Het antwoord is dan ook tow an tana' sangawiwi wo mai. Toch kan men uit deze uitdrukking niet opmaken dat ton hier, tegen hetgeen in Tijdschr. Bat. Gen. 216, bl. 109 is beweerd, identisch moet zijn met het bekende tau, tow, tu, to, van de Filippijnsche, Minahassische, Boegineesche en Toradja'sche talen. Immers wanneer alle volksnamen met ton- zijn samengesteld, dan kan men, vragende wat voor landslieden zekere personen zijn, vragen ton-apa sera? ook al zou ton op zich zelf slechts een voorvoegsel met nasaal tusschenzetsel zijn, zooals men in 't Hollandsch zou kunnen vragen: Zijn het Boegineezen, Bimaneezen of andere -eezen?

muntĕp im patinanĕman „den aanplant binnengaan" kan ook worden gezegd: muntĕp am patinanĕman „in den aanplant binnengaan."

nae, verkorting van anae.

uanu, samengesteld uit u en anu, waarschijnlijk uit nu anu, herhaalde vorm van anu, is een aarzelende uitdrukking die aanduidt dat men nog niet terstond kan zeggen wat men wilde zeggen. Het is meestal weer te geven met ons: „wat ik zeggen wil". Bijv. uanu n itjuaku „ditte.... wil ik zeggen"; sa itjasale'mu, ja uanu rua ngapulu' sen „als je 't goed vindt, e..... 20 cent" (bij afdingen); ook met werkw. voorvoegsel, bijv. masapa sera? mauanu „wat zijn zij aan het doen? aan het hoe-heet-het-ook-weer"; aitjatambisa sia? aitjauanu „hoe is het met hem gegaan? het is met hem hoe-zal-ik-het-noemen gegaan."

lumaput im po'po' „kokosnoten klimmen", d. i. „in den boom klimmen om er de noten uit te halen", lumaput am po'po' „in den kokosboom klimmen".

sapa eta' „wat, helaas!" m. a. w. wat zou het zijn, wat zou het anders zijn dan dit: (volgt de opgave der redenen).

jo, verkorting van ra'io „niet meer".

pinapĕrenta, van den stam pĕrenta, het Mal. pĕrentah; mĕrenta, mapĕrenta „bevelen, regeeren."

27.

De naam Rameitjau' is samengesteld uit ramei „rijstbloesem" en kau' een oud woord voor „goud" en beteekent dus z. v. a. „goudgele rijstbloesem". Ramei wordt ook gezegd van de kralen die de walian aan haren hoed (tindung) draagt, zoodat de vertaling van den naam ook kan luiden „gouden kralen van den priesteressen-hoed."

De beteekenis van den naam Rumangu is onbekend.

Rumo'ong is de naam van twee dorpen, één in het district Kawangko'an, gewoonlijk kortweg Rumo'ong, doch in onderscheiding van het andere, Rumo'ong an dangka', Mal. Rumo'ong atas genoemd. Het andere Rumo'ong ligt aan den linkeroever van de monding der Rano i Apo', tegenover Amoerang en heet gewoonlijk Rumo'ong am bawa', Mal. Rumo'ong bawah. Het is dit dorp dat in dit verhaal wordt bedoeld.

mĕontolan, tot elkaar in betrekking van ontol „verloofde" staan, ook mĕkaontol „elkaars medeverloofde zijn."

mĕmĕnsuluan, een wederkeerige vorm met herhaling van het voorvoegsel, in plaats van de gedeeltelijke woordherhaling of de reduplicatie. De stam sulu beteekent „nagel"; van dien stam wordt ook afgeleid: mĕsulu-sulu „tegenstribbelen, morren", ook het volgende mĕmĕlĕloan is op dezelfde wijze gevormd van lĕlo „liefde, verlangen".

sumalu'suk „tegen den stroom van water of wind ingaan", van den stam salu'suk, die met infix -al- is gevormd van den wortel su'suk. Deze stam is niet in gebruik, doch wel sĕ'sĕk dat dezelfde bet. heeft als salu'suk.

kĕkailĕk-ai „zoodra .... wist"; hier is als stam genomen de vorm kailĕk in de bet. van „weten".

kumĕkĕpa, een geredupliceerde vorm, met het invoegsel -um-, die aanduidt wat het aldus genoemde dier „steeds gaat doen, altijd bereid of gereed is te doen", van den stam kĕpa „plat", kumĕpa, makĕpa „plat op den grond liggen (bijv. met den buik), de vlakke hand leggen op, met de hand plat bedekken". De visch kumĕkĕpa is aldus genoemd, omdat hij zich met een zuignap (kĕkĕpa) aan de steenen vastzuigt. Om dezelfde reden wordt deze visch ook lumelengket genoemd, van lengket „kleven", daar hij zich zoo vast aan de steenen zuigt, dat ook de hevigste stroom hem niet meevoert.

mailĕko ka'i warukus; hier heeft ka'i betrekking op mailĕk, dus zij zag wederom iets en wel ditmaal een moddervisch. De warukus is een visch die in verschillende soorten voorkomt. De soort warukus i lĕpo, of kortweg

lĕpo, wordt gevonden in de modder aan riviermondingen en is zeer gevreesd om zijn venijnigen steek.

mĕmailĕkan wordt wel eens onderscheiden van mamailĕkan, waarbij dan aan het eerste de beteekenis van „elkaar zien, wederzien of ontmoeten", aan het tweede die van „elkaar aankijken" wordt toegekend. Het is echter waarschijnlijk dat mamailĕkan niet anders is dan eene gewijzigde uitspraak van mĕmailĕkan, waarbij mĕ- de uitspraak van het volgende ma- heeft gevolgd, daar de ĕ zich in het Tt. zeer vaak aan een voorafgaanden of volgenden klinker in uitspraak assimileert. Hetzelfde is het geval met mĕmangi'itan en mamangi'itan. In deze vormen zijn mailĕk en mangi'it als grondwoorden behandeld.

kakajanta, van den stam kakaja, kumakaja „tooveren" zou eigenlijk moeten beteekenen: „laat ons het tooveren, wij zullen, wij gaan het tooveren", daar de uitdrukking passief is. Doch in den adhortatief wordt steeds de passieve vorm in intransitieven zin gebruikt, bijv. engketĕnta „laat ons aansteken", untĕpĕnta „laat ons binnengaan", angenta „laat ons heengaan", tambisanta „hoe zullen wij doen?" ekonta „laat ons zuidwaarts gaan", naninta „laat ons zingen". Het suffix -ĕn is trouwens in de eerste plaats een Conjunctief-teeken, vgl. O. Jav., Bat., Filipp. talen.

mĕruto-mai ĕn uran dĕpĕt „donderde herwaarts een dichte slagregen", d. i. kwam met donderend geraas aan. De stam ĕrut bet. „donder"; mĕrut, maĕrut „donderen".

rumonda van den stam ronda, een genasaleerde vorm van het Mal. roda „rad, wiel", dat in het Mal. der Minahassa het gewone woord is voor „vrachtkar" en daaruit in het Tt. is overgegaan. Rumonda, maronda beteekent in 't algemeen: „in een rijtuig rijden, een kar gebruiken". Ook het Holl. „blok", in den zin van „katrol" is voor „wiel" en eveneens voor „kar" in gebruik, en wel in den Tt. vorm wĕlok.

28.

si Tare-tumow, verder ook si Pongkor, si Wawu'; de personen in de Tt. verhalen worden ook den eersten keer dat zij worden genoemd, met het lidwoord si aangewezen, omdat de spreker die personen reeds kent en ze daarom ook als bekenden aanwijst aan hen die ze nog niet kennen. Zoo zal bijv. een Tt. kennis geven dat er iemand buiten staat te wachten dien hij reeds heeft gezien, maar dien de aangesprokene nog niet heeft gezien, met deze woorden: ang kĕsoto si ĕsa Tuang, masale' mĕta'up wo si Tuang „daar buiten staat een heer die Mijnheer wil bezoeken." Men kan van si zeggen dat het uit het gansche aantal gelijknamige personen of zaken één bepaalde persoon of zaak aanwijst of uitkiest, ook al is die nog niet van te voren genoemd of den aangesprokene nog niet bekend. Het kan daarom niet steeds met ons bepalend lidwoord worden weergegeven.

kĕkokow-ai e kokow; de kokow of lachvogel, een geheel zwarte vogel met een langen staart, heeft zijn naam naar zijn geluid. Tegen drie uur des

nachts beginnen deze vogels te roepen en doen zich daarna nog een aantal malen hooren, tot ongeveer vijf uur des ochtends.

ra'itja wana sapa-sapa ĕn an iaku ĕ maindo tĕla'uĕniow; het vragen om als kind te worden aangenomen, was indertijd in de Minahassa, van de zijde der adoptief-kinderen meestal eene speculatie op de erfenis der adopteerende ouders, daar het geadopteerde kind als erfgenaam geheel gelijk stond met een eigen kind, dikwijls zelfs nog gelegenheid had om zich bizonder te bevoordeelen.

si Tjĕrisĕn tawoianao in toang en eenige regels verder: ĕn toang itawoi i Tjolano si Tjĕrisĕn; dat in den eersten zin het locaal-passief is gebruikt, is omdat daarin de persoon aan, voor, of ten opzichte van wien de handeling wordt verricht, op den voorgrond staat: aan Kĕrisĕn werd ongeluk berokkend. In den tweeden zin is het instrumentaal-passief gebruikt, omdat daar het ongeluk op den voorgrond staat, d. i. datgene waarmee wordt gewerkt, dus: het ongeluk waarmede door den Vorst tegen Kĕrisĕn werd gewerkt.

kamang sera i mawaja'o is evenzeer gebruikelijk als kamangera i mawaja'o.

moimbong kaju kĕli-tjĕlin „hout opstapelen in groote hoeveelheid." De uitdrukking kĕli-tjĕlin is bijwoordelijk, evenals de actieve vorm daarvan, kumĕli-tjĕli; de beteekenis doelt op de handeling, dus hier op moimbong. Doelt de beteekenis op een zelfst. n.w., dan wordt het een adjectief, dus kĕli-tjĕli, bijv. kĕli-tjĕli a se kukis anio' ra'itja nimalo'or „een groot aantal dier koekjes zijn niet gelukt."

jau iwilit; dit jau is hetzelfde woord als waarmede de voorafgaande zin eindigt. Het is samengesteld uit ja en u, waarvan u dezelfde klank is als in het stopwoord uanu. Dit jau is, evenals uanu, eene uitdrukking die aarzeling te kennen geeft; aan het begin van een zin is het zooveel als ons „wat-ik-zeggen-wou."

maongeoka „Noordwaarts gaande" is, indien het niet een willekeurig gekozen aanduiding der richting is, om het verzinsel meer waarschijnlijkheid bij te zetten, wellicht nog eene herinnering aan het volksgeloof, dat de zielen der afgestorvenen zich naar het Noorden begeven. Het Zielenland der oude Minahassers ligt in het N.; het is daarom zeer waarschijnlijk dat de Minahassers vroeger ten N. van hunne huidige woonplaats hebben gewoond.

29.

pariri, put, vgl. Mal. pĕrigi, Jav. parigi „put, gracht"; ongeveer deze beteekenis moet het woord ook in de Toradja'sche talen hebben gehad, daar Parigi de naam is van eene rivier en het daaraan gelegen landschap aan de Westkust der Tomini-bocht; het zal daar dus „rivier, watergang" hebben beteekend.

ipĕkiwarengo, woordelijk „hij werd gelast terug te keeren" een der vele verzachtende uitdrukkingen die in het Tt. voor „sterven" (mate, mapate) gebruikelijk zijn.

ringin, maringin, rumingin „draaien, ronddraaien in een kring of op één plek." Rumingin in doit „geldstukken draaien, er mee tollen, kruis-of-munt spelen."

sia nimaweso'pe' hij heeft nog gewonnen", woordelijk: „hij heeft nog gesleept, opgestreken", n.l. winst, waarvoor men ook zegt: nimasamo'pe' „hij heeft nog opgeschept, opgenomen" en zelfs nimauntung(ĕ)pe' „hij heeft nog gewonnen."

kakaja „tooverstaf, tooverroede", een werktuignaam van den stam kaja, die in het Tt. eenige afleidingen heeft, welke alle binnen den kring der beteekenis van „tooveren" blijven. Het Mal. kaja „rijk", Sang. kala' zal wel hetzelfde woord zijn; pĕngakakajaan „het instrument waarmede gewoonlijk iets wordt getooverd", gevormd met den meervoudsaanwijzer nga- van den secundairen stam kakajaan „de gezamenlijke toovergereedschappen."

wĕngi-wĕngipe' „het was nog duister" n.l. nog min of meer nacht maar niet geheel meer. Op dezelfde wijze zegt men ĕndo-ĕndope' „terwijl het nog een weinig licht is, terwijl de zon reeds is ondergegaan maar het nog eenigszins dag is", en mitjope' mĕwena-wena-mai si ĕndo „toen in het O. de zon pas begon te schemeren herwaarts."

e na'ku, ambisa ĕn iasa-wo? „wel mijn kind, waar is dit vroeger wel geweest?" m. a. w. „waar komt het vandaan?" na'ku verkort als toeroep voor ana'ku.

monara „huisraad, meubelen", in het Sang. munara „werktaak, arbeid", mĕmunara „werken, arbeid verrichten."

30.

mawuta-wuta i londei „het werd een geheele schuit vol", mawuta-wuta si londei (of: ĕ londei; door de l van londei kan er geen in staan en is het dus niet uit te maken of i de genitief van si of van ĕ is) „de schuit wordt geheel vol." De woordelijke vertaling der eerste uitdrukking is: „het werd een geheel vol zijn der schuit."

pinarusi, syn. met het aan 't eind van dit stuk gebruikte pinarampas is van een stam rusi, die wel niet anders kan zijn dan eene omzetting van het Mal. tjuri, dat in den Tt. mond suri en omgezet rusi wordt.

kupang „geld", wordt doorgaans niet voor „duit" of „cent" gebezigd, maar in dit stuk wisselt het af met roit, het gewone woord voor „duit" of „cent". Daarom is kupang hier met „duit" vertaald.

toro, wat recht, behoorlijk, billijk is, het billijke aandeel, het gepaste deel, loon, aandeel in de winst en derg.

masale' kamu n tĕ'tĕkangku? „wilt gijlieden door mij worden gehuurd?"

mamaande-andetan; de wederkeerige vorm wordt doorgaans met mĕ- (gevolgd door een nasaal) en -an gevormd; het gebruik van ma-, herhaald terwijl ook de stam is herhaald, is te verklaren als assimilatie in de uitspraak van de ĕ aan de volgende a, die ook in de redupliceerende lettergreep is overgenomen, dus maandetan voor mĕandetan.

rintju'ku' is het krakend geluid dat bijv. bij het knauwen of bijten van beenderen wordt gehoord. Men hoorde, zegt het verhaal, de kat maar steeds door knauw-, en kraakgeluiden maken terwijl zij de muizen ving.

31.

mamuali tow, eene omschrijvende uitdrukking voor „geboren worden", waarvoor men ook tumow „gaan leven" gebruikt.

kĕrok „huilebalg", een klanknabootsend woord, zooals ons woord „bleer" voor een kind dat elk oogenblik huilt. Kĕrok is ook de naam van den regenvogel, die aldus is genoemd naar het geluid dat hij maakt; mĕngĕro-ngĕrok se kĕrok „de regenvogels maken voortdurend hun geluid."

tale', eene colocasia, waarvan de bladeren tot varkensvoeder worden gebruikt. Deze bladeren worden afgesneden of afgekapt en groeien dan weer aan. Vandaar dat Kĕrok den Kolano voor den mal houdt, door deze plant met den naam pongkolan tumow, woordel. „het worde afgesneden, dan zal het weder aangroeien", of kortweg: „snij-af, groei-aan" te noemen. Deze eigenaardigheid, waarvan slechts dit één staaltje wordt gegeven, is de eenige nieuwe Uilespiegel-streek in dit verhaaltje.

akarao, van nature zoo, van zelf, van aard, van oorsprong zoo; si Weambene' akarao i wagei „W. is altijd bleek geweest, is van ouds, van nature bleek."

pateno mata' „moet gedood worden terwijl hij nog versch, in volle levenskracht is." Hier komt weder de beteekenis van mata' „nog levend, versch, rauw", uit zooals bijv. ook in de uitdrukking mapate mata' „vallende ziekte hebben", mĕngapate mata' „geregeld vallende ziekte hebben."

si Tjolano tu'u ja, een dikwijls gebruikt gezegde, waarmede men wil uitdrukken dat men zich onderwerpt aan den wil of de beslissing van een meerdere, of dat men zich niet verzet, maar de zaak met de verantwoordelijkheid aan een ander overlaat. De uitdrukking is elliptisch voor: si Tjolano tu'u ĕng kĕtĕr ja of ĕng kawasa ja of si Tjolano tu'u makailĕk ja „de Koning is het die de macht heeft" of „die het weet." Van dezelfde soort is ook de uitdrukking: e si Wa'ilan „gave de Heere, gave God dat, mocht het gebeuren dat."

itjawalitju; wanneer er sprake is van het begraven worden, beteekent de uitdrukking itjawali „datgene wat de doode komt mede te nemen, wat men den doode medegeeft in het graf."

kamang in tajango ĕng kino'koranera, woordelijk „toen reeds ver was de plek waarin door hen de aarde tot een hoop was weggekrabd", n.l. het gat dat zich als een tak ter zijde van den grafkuil af uitstrekte. Kĕrok en de Kat maakten dus eene soort van loopgraaf.

roke en kastor zijn, zooals duidelijk aan den vorm is te zien, regelrecht uit het Hollandsch overgenomen.

karai is, behalve het bizondere woord voor „bovenkleed, baadje", ook het algemeene woord voor „kleed, kleedingstuk", dus makarai „kleederen dragen,

kleeren aanhebben (duratief); makarai im buring sia „hij draagt zwarte kleederen (is in den rouw”).

sia ja makara-karai im buring „hij draagt steeds zwarte kleederen.”

mĕkarai im buring sia „hij is in het zwart gekleed.”

sia ja mĕkara-karai im buring „hij wil zwarte kleederen aantrekken.”

ĕm pakaraiĕna i muntĕp an talun ja la'indong „de kleeding door hem steeds gedragen als hij het bosch ingaat, is boombast.”

ĕm pakara-karaiĕna ja aitamber i apo'na „de kleeding die hij steeds draagt, is hem geschonken door zijn grootvader.”

ĕm pĕkaraiĕna ja lo'or „het door hem gedragen kleed is mooi.”

pĕkara-karaiĕnao ĕng karaimu „hij wil steeds uwe kleederen aantrekken.”

si patowan ra'ipe' toro mange, e mĕkara-karaipe'; sa sia nimakakaraio ja mangem „de geroepene kan nog niet gaan, daar hij nog bezig is zijne kleederen aan te trekken; als hij gereed is met zich te kleeden, zal hij gaan.”

kumaraio si wĕru wo mio' am pasar „trek het nieuwe kleed aan en ga naar de markt.”

sia ja nitjumaraio i la'indong e muntĕpo an talun „hij heeft zich gekleed in boombast, daar hij naar het bosch gaat.”

in tjawuruk i sĕrap, woordelijk „bij het verrot zijn der maan”; kawuruka i sĕrap, benaming ter aanduiding van den tijd van donkere maan, den tijd vóór Nieuwe Maan, wanneer de maan in 't geheel niet zichtbaar is.

32.

eken mĕkele ĕsa; de stam eke beteekent „even, van getallen”, eke rua, eke tĕlu „elk twee, elk drie”; de vorenstaande uitdrukking is dus woordelijk te vertalen met: „maak ze gelijk, deel ze gelijk, elk gelijkelijk één gevende.”

wean im bulinga' „plaats der eieren”, n.l. plaats waar zij nog moeten gelegd worden, dus „plaats waar de eieren zullen gelegd worden.” Duratieve beteekenis hebben pawean en pĕngawean „plaats waar men thans legt, gewoonlijk legt”, perfectieve vormen zijn: winean, pinawean, pinĕngawean, enz. „plaats waar men gelegd heeft, gewoonlijk gelegd heeft, enz.”

iwaja is vertaald met „laat maar loopen”, doch mag niet worden verward met iwaja', van waja' „gaan, loopen”, daar de beteekenis is: „laat het maar aan zijn lot over, maak er verder maar geen werk van.”

33.

sopit is de gewone huishagedis. Mal. tjĕtjak, die het bekende smakkende geluid maakt, waaraan algemeen omineuze beteekenis wordt gehecht.

mamale, intensieve vorm van wale „huis”, heeft de bet. van „huwen”; mamaleo aku „ik ben gehuwd”, pamalean „huwelijk”, mĕwale „verblijf houden, verblijven, woning hebben.”

kasawurangan „met een menigte krokodillen", van sawurang „krokodil". Dit woord is blijkbaar een wisselterm (sasaunan) voor eene benaming die regelrecht den krokodil aanduidde, wellicht wuaja „dapper, moedig", dat thans synoniem is met waranei. Het is waarschijnlijk id. met Sang. saghurang „oudje, oude man, oude vrouw", van gurang „oud", Tag. gulang, Bis. tigulang, Bent. gure, Goront. -gola; ook eenige talen der Tominibocht kennen dit woord, bijv. Tawailisch gura, Oemalasa'sch en Petapa'sch gurang; de taal van het eiland Moena heeft -kula. Het Mong. heeft gurang, gujang en guhang voor „oud", en tagudang voor „krokodil" (Mong. t=s), het Ponosakansch heeft voor „oud" buhang; hier is dus de g reeds in een labiaal overgegaan. Naast Tt. sawurang staan nog Tondan. sanguran, en Tonsea' saudang.

tumana' „aan land gaan", van tana' „het land, de wal" tegenover het water.

a si tjawisa ona' „op den tijd wanneer wellicht", d. w. z. „ik weet zelf niet meer wanneer, op den eenen of anderen tijd"; ona' is verkort uit wona'.

kupa, een Eugenia (Jambosa)-soort met groote vruchten.

sĕngkana aiwaleo ang kamana „hij stak haren armband aan zijn arm (voorpoot)." Nauwkeurig gesproken, kan men hier iwale en aiwale niet gebruiken. De scheede is de wale van een mes; een bergplaats, foedraal of omhulsel kan men walena noemen en het daarin steken of leggen van hetgeen er in hoort is iwale, aiwale. Hier wordt echter van een armband gezegd dat hij aiwale ang kama, wat dus strikt genomen onjuist is, zoo ook bijv. aiwalenao an tuturu' ĕn sisim „hij stak den ring aan zijn wijsvinger."

si pangilĕkana tinalakĕ' i Sawurang „haar verzoek is door den krokodil zoek gemaakt, hij heeft het doen verloren gaan, er over heen gepraat." De stam tala beteekent „verliezen, verdwijnen, verdwalen", aitjatala „verdwaald, verloren", tumala „doen verloren gaan, zoek maken."

me'e van we'e „geven, toestaan" ook me'eo, me'ewo, een Imperatief (umvorm), beteekent „goed, het blijft er bij, ik neem het voorstel aan."

weta' is een uitroep van medelijden, ena is een tusschenwerpsel. De geheele uitdrukking: me'e weta' ena drukt eene berustende toestemming uit; de vrouw wil het voorstel niet weigeren, maar zij is zich toch min-of-meer bewust van gevaarlijk spel te spelen.

i mata'nei „er over nadenkende", een duratieve vorm die ook zou kunnen uitgedrukt worden door mĕna'ne-na'nei, den herhaalden intensieven vorm, „voortdurend aan 't nadenken blijven."

ene, staande voor wene, stam van wewene „vrouw", is een roepwoord voor jonge meisjes, tot ongeveer 12-jarigen leeftijd. Tot volwassen vrouwen, wordt het slechts gebruikt door ouders, grootouders of ooms en tantes. Hier echter staat het naast apo' „heer" en is het eene eerbiedige betiteling, waarom het met „Vrouwe" is weergegeven.

katawe'e reken, katalĕsĕnan, kataupusan; deze woorden zijn alle drie samengesteld met ka-, gevoegd nog vóór het voorvoegsel ta- terwijl bij de laatste vormen de stam nog het suffix -an heeft. Het voorvoegsel ta- heeft de beteekenis „gaarne doende, een liefhebber zijnde van", terwijl ka-an

abstracta vormt. De twee laatste woorden beteekenen dus „de groote getrouwheid, de groote liefde van", terwijl katawe'e-reken eigenlijk beteekent: „hoe oplettend, welke eene mate van oplettendheid", maar waarschijnlijk beter vertaald is met „oplettendheid", alsof het achtervoegsel -an er aan was gehecht, daar het hier waarschijnlijk is weggelaten, omdat de uitdrukking uit twee woorden bestaat en het niet aan een van beide afzonderlijk kon worden gehecht.

GROEP V.

34.

peras, meras, maperas beteekent: „palmwijn tappen buiten de gewone tijden (des morgens en des avonds) en vandaar ook: van andermans boom palmwijn stelen."

masosor; daar men den arèn-palm niet kan beklimmen, zoo gebruiken de tijferaars doorgaans een boomladder, bestaande uit een langen stevigen bamboe, waarin vlak boven de knoopen gaten zijn aangebracht, in welke de klimmer zijn grooten teen steekt. Deze boomladder heet ta'kĕs.

awean pulintja' ĕng ka'kas(ĕ)mu? Men noemt ka'kas de van onkruid en struiken gezuiverde plek in het woud, waar de jagers het net voor de wilde zwijnen spannen. Degene die deze plek heeft schoongemaakt, is de makaka'-kas. De vruchten van den arèn-palm zijn het lokaas voor de wilde zwijnen om op de ka'kas te komen en zoo in het net te loopen.

sinangawalitjĕ', van sangawali „één troep die te zamen gaat", sinangawalitjĕ' „slechts tot één enkelen troep, ééne kudde of drift gemaakt, door in ééne richting te zijn opgejaagd."

ipatao-taor(ĕ)kĕ' ĕm baja im pangusuiĕnu; de beteekenis van den stam taor is „een weinig aan iets doen", bijv. doordat men maar vast begint, in afwachting van meerdere hulp, om dan met volle kracht door te gaan; tumaoro-mio' „begin maar vast", tumaoro maja', „loop maar vast op"; ambisa si Winuwus? Wona' mataoro a mange mbia'i sia. „Waar is W.? Misschien is zij maar vast begonnen met haar werk daarginds"; taoranu-mio' ĕn tawoiĕnta-wo, en aku aweampe' tawoiĕm balina „begin gij maar vast aan ons werk, want ik heb nog ander werk te doen"; patao-rangku-mio' maema' im bale „ik ben pas begonnen met een huis te maken"; tare ĕn tawoiĕngku ja asal(ĕ)pe' ĕn tinaorangku-mange, jawope'ka aku sumembong a itjamu? „terwijl ik aan mijn werk nog maar pas een weinig heb gedaan, hoe zal ik ulieden dan helpen?" De beteekenis van de woorden in den tekst is dus: gij zult maar weinig hebben te doen, om al uwe behoeften vervuld te krijgen, gij zult pas even begonnen zijn, pas een weinig hebben gewerkt, of ge zult al hebben verkregen wat ge noodig hebt.

35.

m u s ĕ k; dit in den mond stoppen van den hoofddoek diende alleen om te zorgen dat de L o l o k hem niet meer kon terugnemen.

r e r e r o t is een touw of band waarmee men iets optrekt of neerlaat; hier is het een touw waarmee de L o l o k den palmwijn-koker (r a'u n) dien hij had medegebracht, optrok tot aan den koker die aan de bloemkolf zit vastgebonden, de opvanger (s i n t j o m), waaruit de palmwijn in de r a'u n wordt overgeschonken.

k a m i n i m e m a' k a s a l e - s a l e'a n; dit is inderdaad verontschuldiging, want om een feest, waarbij steeds eenige godsdienst-plechtigheid de aanleiding of het doel is, te doen slagen, moet alles medewerken en een aantal zaken, die anders ongeoorloofd zijn, worden bij zulk eene gelegenheid toegelaten.

i u p u s o - m a i a n i a k u s i p o r o n g; u p u s beteekent zoowel „liefde, genegenheid", als „geschenk, teeken of blijk van genegenheid" i u p u s „worde gemaakt tot teeken van genegenheid, worde ten geschenke gegeven."

k a k ĕ l i e p a i l ĕ k ĕ n „de menigte dergenen die zij zagen", d. i. zoovelen als zij er zagen. Dezelfde constructie is te vinden in N°. 34, k a k ĕ l i e w i o'o r u m u m p a k, k a k ĕ l i e p a t e n g k u „de veelheid der wilde zwijnen die in het net zullen loopen, is de veelheid van die welke ik zal dooden", d. i. zooveel als er in het net loopen, zal ik dooden.

p a t ĕ n a - t ĕ n a n - a n g e i m a k u a ĕ m b e'e n a; de woorden ĕ m b e'e n a staan in den 1sten naamval en hangen dus niet af van m a k u a, maar van p a t ĕ n a - t ĕ n a n. De woordelijke vertaling is dus: „de waarde worde juist getroffen met het zeggen, opgeven er van."

m a k a w a w i t a n u i n t j ĕ k ĕ m ĕ l e w a w i m u; tusschen de twee eerste woorden van dezen zin moet men zich nog eens k ĕ m ĕ l gezegd denken, en dit behoort dan als adjectief bij het bestanddeel w a w i aan het woord m a k a w a w i.

36.

m ĕ s e a', een verb. vorm, met m ĕ - van den stam s e a' „afwijken" gevormd, wordt ook als subst. syn. met k a s e a'a n „fout, zonde, misstap" gebruikt, zooals in dit verhaal.

p u t u s ĕ n, een passieve vorm van p u t u s, Mal. dat als technische term bij de rechtsspraak is overgenomen.

r a n t o n g „ophangen" d. w. z. de doodstraf door ophanging toepassen. Dit woord is overgenomen uit het Maleisch, daar de doodstraf door ophanging van ouds niet bij de Tt. is bekend geweest en eerst door de Europeanen, en dus met een Maleischen naam, is bekend gemaakt. De verwisseling van g en r is toe te schrijven aan de Tt. uitspraak van het Mal. g a n t u n g, niet met de Mal. g, maar met de hier inheemsche uitspraak van mediale spirant.

p i t i, het Mal. p ĕ t i, naar de Mol. Mal. uitspraak, met den klemtoon op de voorlaatste lettergreep, waarbij de ĕ tot i wordt.

s i w i s a p e' ĕ n t i n t j a? het vragend-voornaamwoord s i w i s a vraagt naar de plaats waar zich iets bevindt en is dus woordelijk te vertalen met „de zich waar bevindende?" Mal. j a n g m a n a?

laseran „aanbeeld" met suffix -an gevormd van laser „onderlaag", Sang. dansilang, Tsaw. dasilan, Mong. dotolan, Ts. dinsidan, vgl. het Sang. daselĕ „tegen iets aandrukken, tegen den grond drukken"; ook het stukje hout dat in de penis onder de voorhuid werd gestoken, bij het verrichten der besnijdenis, werd behalve pate'tekan en tete'tekan ook laseran en in het Td. rarasĕran genoemd.

itjooka tu'u karu'; hier is karu' eene uitdrukking van spijt en smart, omdat het den Koning spijt zijne toezegging te moeten vervullen.

37.

De beide „vrienden" Mawĕris en Songko' zijn wezens van verwante geaardheid. Zie over de songko' de Inleiding op Groep VI, bij de Nos. 48 en 49.

ra'itja maera-era, vertaald met: „was steeds op een vaste plek", woordelijk: „verhuisde in het geheel niet, veranderde nimmer van plaats."

lumukuto in tjuman; verondersteld wordt, dat de Mawĕris zijne gewaande kinderen heeft geroepen, om aan den vleeschmaaltijd deel te nemen.

si Mawĕris mangeo wo'o tume'tel in tjaju; hier wordt met si Mawĕris de vrouw van den Mawĕris bedoeld.

siituoka tu'u-wo, woordelijk: „en dat is het pas echt", m. a. w. daar is het nu bepaald om te doen, dat is het eind van de zaak en daarmee is het dan ook uit.

sangato'or-ai — sangatuke-mange „bij elke oprichting herwaarts was er een duw voorwaarts." De voorstelling is dus, dat de kist telkens in de geheele lengte werd omgekanteld en aldus van zelf den weg aflegde, waarbij Mengkat haar slechts had neer te duwen.

38.

se kasundurera; iemands kasundur is hij die tegenover hem staat, hetzij om hem te helpen, bijv. bij het optillen van een last, die aan twee zijden wordt opgeheven, hetzij om hem te weerstaan, als tegenpartij; ook twee die in tegengestelde richting gaan, loopen, liggen, slapen, zijn elkanders kasundur; se mĕkasundur a se toja'ang heeten de wederzijdsche ouders van een huwend paar, omdat zij elk als partij tegenover hunne schoonkinderen staan.

tumuang a si Tjolano „den Koning tot heer (tuang) nemen, hem dienen." Dit tuang is de Tt. uitspraak van Mal. tuan, en dus een overgenomen woord. Het Tt. woord voor „heer" is apo', dat tevens „grootvader, grootmoeder, voorvader" beteekent, mapo', maapo' is dus „dienen, heer noemen", dus: sera mapo', maapo' si Tjolano; passief: si Tjolano apo'on, paapo'onera „zij gaan dienen, zijn dienende den Koning."

ja ra'itja tanu in sama', elliptisch voor: ra'itja tanu in ilĕkĕn sama', woordelijk: „er is niet gelijk aan het goede, (gelijk aan wat als goed wordt ingezien) dan.....", d. w. z. „er is niets zoo goed als, het beste is dat." Andere voorbeelden zijn: ja ra'itja tanu in sama' mange wueiĕn-ai a

si pamatu'an „het beste is om inlichting te gaan vragen bij het dorpshoofd", ja ra'itja tanu in sama' si apo' ĕ makawali „het beste is dat grootvader mij geleide."

se rua kaju itu; de doodkist bestaat n.l. uit twee halve stukken boomstam, beide uitgehold en op elkaar sluitend; het stuk dat voor deksel dient, is niet veel kleiner dan het gedeelte waarin het lijk wordt neergelegd.

iaku tu'uman si Sebat „ik ben tòch Sebat, al heb ik eerst gezegd dat ik een ander was." Hier komt ook weder de beteekenis van tu'uman uit, n.l. om te weerspreken of te ontkennen wat zooeven is gezegd of gedacht. Men zie ook de Aanteekeningen bij Verhaal N°. 7, waar nog andere voorbeelden staan opgegeven.

39.

tĕkek-kolĕk en wangkĕr-rangka'; combinaties van twee ongeveer synonieme naamwoorden, kunnen beschouwd worden als eene variatie der Woordherhaling. Het verschijnsel is niet zeer frequent in het Tt. In N°. 8 vindt men pandei-lewo', waar intusschen lewo' nog als nadere bepaling van pandei kan gelden. In N°. 14 staat: an tutuw in dĕga in dintja', waar dus twee substantieven zijn samengekoppeld. Nog dichter bij de woordherhaling staan uitdrukkingen als lĕngei e lĕngei „zeer arm, doodarm", nganga' e nganga' „zéér dom, oliedom", waarvoor men de Aanteekeningen bij N°. 23 zie.

mĕkipondos; deze mededeeling is hier niet op hare plaats, daar de rotan moet dienen om er mede naar de Onderwereld af te dalen. Zij is alleen juist in de oorspronkelijke overlevering van het verhaal, waar de zoekers reeds vooraf weten dat zij in de Onderwereld moeten zijn, om te vinden wat zij moeten hebben.

sia sumaluo-mange in tĕmbĕran; sumalu is afgeleid van het gr. w. salu „goot, waterleiding", ook in de verwante talen een bekend woord voor hetzelfde begrip. In de eerste plaats beteekent sumalu dus „de rivier volgen, in de bedding loopende." De beddingen der rivieren zijn n.l. de oorspronkelijke paden door het bosch, van het strand tot aan de kruinen der bergen; vandaar worden weder de rivieren aan de andere zijde der waterscheiding gevolgd. Langzamerhand ontstaat een voetpad, maar het volgen van dit pad, dat zich slechts bij gedeelten uit de rivier losmaakt en altijd dezelfde richting als de rivier blijft volgen, noemt men eveneens sumalu, totdat ten slotte het pad geheel vrij is van de rivier. De beteekenis van sumalu is dan echter reeds geworden „een weg begaan."

si Tjolano ja siowo ngando n sumakit; in dit verhaal wordt niet verteld dat deze Koning het Dwergje was, dat door den Jongste der Gebroeders met een rijststamper was afgeranseld. Hier begint de gelijkheid met de verhalen N°. 103 en 104; hetzelfde kan ook van N°. 40 worden gezegd.

40.

Dit verhaal is door mij opgeteekend op mijne reizen tusschen 1868 en 1870, aan de overzijde der Rano i Apo', uit den mond van een mij verder onbekenden verteller.

Rompis is eene verkorting van Korompis en dit is weder verkort uit Mokorompis, te oordeelen naar den Mongondou'schen naam Mokodompis, ook op Sangir bekend, door de vermaagschapping van de Siau'sche vorstenfamilie met die van Bolaäng-Itam en Boeol.

maio beteekent niet „kom hier"; daarvoor gebruikt men alleen mai of mai wia'i, doch het is eene aansporende of opwekkende partikel geworden, die geene andere beteekenis heeft dan: „komaan, doe met mij mede, laat ons"; dezelfde beteekenis is trouwens aan Mal. marilah en Jav. ajo eigen.

sa'mbĕl is het Holl. „sabel"; om de b te sparen en verwarring met sawĕl te voorkomen, is de b gehamzeerd en de vorm dus sa'bĕl geworden. Aldus is bijv. ook de uitspraak in het district Kawangko'an, maar het taaleigen van het district Sondĕr nasaleert in zulke gevallen ook nog de b en laat tevens de gehamzeerde uitspraak bestaan. De hamzah heeft daardoor hare eigenlijke beteekenis verloren. Hetzelfde is het geval met de d; in het Kawangko'ansche spreekt men bijv. uit airu'du', in het Sondĕrsche airu'ndu'.

ku'kutĕnta i mĕngat; de bet. van ku'kut is „van het begin tot het einde geregeld afmaken zonder iets over te slaan." Hier zullen dus de huizen stuk voor stuk worden bezien, zonder dat er één wordt overgeslagen.

wo sia uwakĕna „en hij bedroog hem", d. i. hij haalde hem met eene schijnbelofte over om hem te helpen.

supera is een klein soort kanon of veldslang, langer dan eene lela'. Deze stukken werden niet in den oorlog gebruikt, maar slechts bij plechtige gelegenheden afgevuurd, om saluutschoten of vreugdeschoten te lossen. Het woord is het Spaansche espera.

si sei si mange ambitu? een ironische vraag, die de beteekenis heeft: niemand gaat daarheen, tenzij hij genoodigd is.

e anio', gemeenzame toeroep tot iemand dien men niet kent; het is niet bepaald onbeleefd, maar tegenover meerderen wordt het niet gebruikt.

iange-mai ĕlĕpĕn kita; iemand die een ander vraagt iets voor hem te gaan halen, zegt uit beleefdheid dikwijls kita, waar hij aku bedoelt, bijv. e mene, iasu-mai rano kita „zeg meisjelief, ga eens water voor ons halen"; de bedoeling is „ga voor mij water halen." En zoo vraagt Rompas hier ook aan den man dien hij roept, om voor hen beiden te drinken te halen, hoewel de bedoeling is „voor mij."

sia mio'o tumo'or-ai „zij, beneden zijnde, stond herwaarts op", d. w. z. stond op uit hare liggende of zittende houding; sia mio'o mangko'-mai „hij schreeuwde van beneden af herwaarts", d. i. hij was gevallen en schreeuwde, op den grond liggende, nog eer hij was opgestaan; mio'nao pa'anĕn-ai mĕngangko-ngangko' si toja'ang ĕn an dangka' „beneden zijnde

hoorde zij het kind boven schreeuwen", mio'nao we'mbetĕn-ai si pongkor „hij haalde den visch van beneden op."

41.

Itjokĕ' tu'u ja „slechts gij dan maar", d. w. z. dan heb ik er niets meer mee te maken, maar slechts gij zijt het die er voor zorgt.

maere-ere wo'on asu tĕlĕsan; ere heeft, evenals de meeste w.w. stammen die een „zoeken, trachten naar, pogen te verkrijgen" aanduiden, meestal den intensieven vorm, zooals bijv. ook hier in een paar zinnen te voren: mangilĕk roit en mangere asu. De beteekenis van maere-ere is dan ook veel zwakker dan die van mangere; het beteekent n.l. „eens gaan kijken of er ook is, eens omzien naar, de oogen eens laten gaan om eens te zien te krijgen." Als men met het doel om te zoeken gaat bijv. naar eene bepaalde plaats, dan zal men steeds mangere gebruiken, bijv. mange mangere ko'ko' ang Kiawa „kippen gaan zoeken te K.", maere-ere wo'on ko'ko' tĕlĕsan „eens uitkijken naar kippen om er van te koopen", ambisa m pangereanu? „waar zijt gij aan het zoeken?"

karapitjĕ' in upus(ĕ)ku iitjo beteekent zooveel als „nu, omdat gij het zijt" woordelijk staat er „met mijn beminnen u." Upus, een zelfst. n. w. regeert hier een accusatief, alsof het een w. w. vorm van dien stam was; regelmatig zou zijn upus(ĕ)ku a iitjo of an iitjo. Men moet zich hier dus upus als eene verkorting van maupus denken.

sera irapio-mange; voor „brengen" zegt men mapaali, maar voor „iets medebrengen met en boven hetgeen men toch al gaat brengen" wordt steeds rumapi, marapi gezegd. Doch ook wanneer men een dier bij zich heeft, zooals een paard of een hond, die zelf loopen, gebruikt men rapi, omdat men ze als karapi met zich medevoert. Bij uitbreiding is dit ook op dieren toegepast die men toch zelf in de hand draagt bijv. in Verh. N°. 23: marengo tu'u si Ito'era irapinao si lumelempar „hun Oom keerde terug en nam den vogel met zich mede."

ore'! sa ko nirumombit(ĕ)kĕ' „o foei, als gij ze eens gestolen hadt!" Wij zeggen, met ontkenning: „als gij ze maar niet hebt gestolen."

nimĕtĕlĕs; hier komt weder mĕ- in zijne reciproque beteekenis uit; de beteekenis is „met elkaar handelen, de een bij den ander koopen." Nog duidelijker is mĕntĕlĕsan of mĕntĕntĕlĕsan.

makawe'ena in satu rupia; de beteekenis van we'ena is „de prijs", hiervan hangt af in satu rupia, dus „de prijs van één gulden." Hiervoor wordt maka- gevoegd in zijne possessieve beteekenis, dus „het heeft een prijs van één gulden." Satu rupia is Maleisch; de Minahassers leeren het rekenen op school in het Maleisch en blijven daardoor bij berekeningen doorgaans Maleisch gebruiken, ook als zij hunne eigen taal spreken.

ta'ta', tuma'ta' (Bar. tata, mantata) is een speciaal woord voor het roepen van honden met een tok-geluid der tong tegen het gehemelte. Dit laatste heet dan ook in het Mk. tata'ta'.

nimuntĕp am pĕngĕlĕpan wil zeggen: hij kwam binnen de plaats die om de drinkhut heen was opengekapt en die men het erf der drinkhut zou kunnen noemen.

pĕ'pĕsan im busĕng; de bamboe-koker waarin men den palmwijn naar huis draagt, is van boven afgesloten met een prop idjoek of arèn-bastvezels. Deze prop (wusĕng) is gewoonlijk nat van den bij het dragen van den bamboe opgespatten en aan het schuimen geraakten palmwijn. Wanneer men nu die prop uit den bamboe neemt, slaat men haar doorgaans eerst uit, voordat men haar weer in den mond van den bamboe-koker steekt.

iaka-akar in ta'inaoka waja im pe' ĕn owak i Toja'ăng; de genitief in ta'inaoka hangt af van iaka-akar, en im pe' van ta'ina; het enclitische oka en de versterking waja (hier z. v. a. bijwoord „heelemaal") staan tusschen deze in den genitief elkaar regeerende woorden in. De woordelijke vertaling luidt dus: „totdat drek van den palmwijn heelemaal was het lichaam van den Jongen."

sapa ĕn itjaupus isia wo sapa im pĕsiri' isia? woordelijk: wat is het (dat) hij zou komen geliefd te worden en wat is het waarmede hij geëerd zou worden? Pĕsiri' staat voor ipĕsiri', de i wordt voor dergelijke vormen vaak weggelaten. Zij is echter hier behouden gebleven doordat zij is samengesmolten met ĕm, de vorm van het betr. voornaamswoord of lidwoord vóór de p. Zoo staat dus im pĕsiri' voor ĕn ipĕsiri', zooals ook beneden nog eens voorkomt, evenzoo im pakasa se tow voor ĕn ipakasa se tow „al de menschen" en verder dikwijls in zulke uitdrukkingen.

uanu tare ęna, eene zinledige uitdrukking om tijd te winnen; wanu of of uanu voor nu anu, is herhaling van anu; tare „eerst, vooreerst", is evenals Mal. dahulu, Jav. disik, Bar. riunja, een woord om uitstel aan te duiden en ena is uit de beide tusschenwerpsels e en na samengesteld.

mĕpe'pe' se asu „of zooals het boven staat, mĕpe'pe' maja' se asu is een verbloemde uitdrukking voor „op de jacht gaan", daar het luide uitspreken van het woord mangasu vóór het begin der jacht allicht ongeluk zou aanbrengen.

pojo'ku „mijne kleinkinderen", aldus spreekt de Jongen zijne honden toe, omdat hij hun apo' „heer" is, wat tevens, en in de eerste plaats „Grootvader" beduidt.

pinakan hier in den verleden tijd, omdat degene die het voedsel at, nu dood is. Daarom ook nimasiwo, daar zij thans niet meer voor hem koken.

ĕn itjaraimu an isia „wat gij haar tot kleeren zult geven." De beteekenis is ruimer, want met itjarai wordt in zulke gevallen bedoeld, al de onkosten die een huwelijk medebrengt: het feest, de kleederen, het maal, de bruidsgave, enz.

aka im banua „de aanzienlijken des lands, de notabelen in het dorp." Beide woorden zijn overigens in het Tt. verouderd. Aka is nog in het Ts. gebruikelijk in den zin van „wortel", terwijl het ook tevens de regelmatige vorm is van Mal. akar, enz. Wanua „dorp" is Tb. De uitdrukking beteekent dus „de grondslagen van het dorp."

43.

De titel van dit verhaal: an doro' in ailalan i Matu'ao a se rua wewene mĕtuari, kan ook worden gezegd: an doro' e rua wewene mĕtuari nilalanan i Matu'ao, d. i. „hoe de Twee Gezusters zijn onder handen genomen, of behandeld door de Oude Vrouw." In den eersten zin is de instrumentaal-passieve vorm gebruikt, omdat daarin wordt gezegd „hoe de O. V. met de Gezusters heeft gehandeld", in den tweeden de locaal-passieve, omdat daarin „aan de Gezusters is gehandeld, de Gezusters zijn behandeld."

ko'ko' en wawi hebben niet alleen de beteekenissen van „kip" en „varken", maar ook die van „pluimvee" en „viervoetige huisdieren", of van „kleiner en grooter fokvee." Zoo wordt van den kasuruan Worotitjan gezegd, dat hij is: si makako'ko' se ula' „hij die de slangen tot huisdieren heeft" en Kalangi' is: si makawawi se kuria' „die de bruinvisschen tot huisdieren heeft."

wara' is hier met „uil" vertaald; de wara' wĕngi is een uil, de wara' ĕndo is eene koekoek-soort.

GROEP VI.

44.

wirang, Bar. bira, vgl. ook Mal. bĕlah, heeft tot grondbeteekenis „in de lengte doorsnijden, in twee helften deelen, overlangs", bijv. een varken doorsnijden in de richting van de ruggegraat; sangawirang i wawi „de helft van een aldus gedeeld varken." Ook het openkappen van een weg door een bosch heet mirang, mawirang. Hier is het gebruikt van het openkappen eener breede grensstrook rondom het terrein dat men wil bebouwen, iets dat van veel belang is bij het bebouwen van een door bosch omringd stuk land, om de verdediging van den akker tegen vijanden uit het bosch (apen, wilde zwijnen) gemakkelijk te maken. Zulk eene strook is gewoonlijk een goed jachtterrein voor den eigenaar van den tuin.

pĕngĕwu-ngĕwu'an-ange tĕlu ngando; de intensieve vorm met stamherhaling duidt hier aan, dat hij telkens wanneer hij weer zulk eene slang ontmoette, drie dagen den tuinarbeid moest staken. De stam ĕwu' is een bijvorm van awu' „hetgeen tusschen twee voorwerpen inligt en ze scheidt"; am pĕawu'unta „tusschen ons in."

tiwa' „eed, plechtige vervloeking, het tot getuigen der waarheid eener bewering aanroepen van Goden of Voorouders, eene plechtige gelofte, waarbij mannen zich voor het leven verbinden om zich eerlijk en rechtvaardig te gedragen." Zie het Wdbk. op tiwa'. Het woord is ver verbreid in den O.I. Archipel. In het Int. Arch. für Ethngr. Dl. XII, bl. 149 geeft Dr. H. H. Juynboll eenige mededeelingen omtrent dit woord. Het komt mij voor dat niet zoozeer de beteekenis is: „vrij zijn van eene verplichting", als wel: „eene verplichting nakomen, zich kwijten van eene verplichting die men op zich heeft genomen, of die door traditie, gewoonte of maatschappelijke positie op iemand rust." Dit blijkt uit Sang. mĕtatiwa' „der nagedachtenis der afgestorvenen hulde brengen, bijv. door met piëteit over hen te spreken, of den goeden ouden tijd te roemen," vandaar ook: „denken aan den ouden tijd." Van hier heeft tiwa' de beteekenis gekregen van „de goede oude tijd, toen de voorouders nog leefden en alles zooveel beter was dan thans, de goede nagedachtenis, de vrome herinnering aan de gestorvenen"; doken tiwa' i Adang „sinds den goeden ouden tijd van Adam." Daar nu een eed altijd eene uitspraak is, die in tegenwoordigheid der Voorouders wordt gedaan en die eene herinnering aan den tijd waarin zij leefden, en eene vrome nage-

dachtenis aan hunne deugden opwekt, terwijl aan den anderen kant het doodenfeest vieren is: het zich kwijten van den voornaamsten plicht der piëteit en het eeren der voortreffelijke vertegenwoordigers van den goeden ouden tijd, zoo is het ten slotte zeer begrijpelijk dat de beteekenissen „doodenfeest, goede oude tijd, vrome nagedachtenis der gestorvenen en eed" in tiwah, tiwā, tiwa' vereenigd zijn.

makantong „loopen als een wawi tjantong, op handen en voeten loopen, zoodat het lichaam halfrond gebogen is." De grondbeteekenis van kantong is „boogvormig gewelfd", vandaar dat een eereboog, van rond gebogen arèn-palmtakken gemaakt, kantong heet en men ook een gelubd mestvarken, dat groot en vet is, om zijn gewelfden rug kantong, of wawi tjantong noemt. Vandaar ook kumantong, makantong „op handen en voeten loopen."

si Tjasuruam bangko', zie hierover de Inleiding op Groep IX.

47.

sinampok van sampok „epidemie", hetzelfde als ampoi; dikwijls bedoelt men hiermede een hevige buikaandoening, zooals die juist in den oogsttijd wel voorkomt, door het eten van nieuwe rijst.

kinusi'an, van den stam kusi', het Mal. kuntji.

sama'erakĕ' waja ĕ maja' woordelijk: „goed voor hen is maar alles om te gaan", d. i. zij kunnen met gelijke gemakkelijkheid overal door heen gaan.

rote, Musa Mindanensis, Sang. hote, Talautsch rote, de soort pisang van welks draden men op de Sangir-, en Talaut-eilanden de bekende koffoweefsels maakt.

pangasa', Mol. Mal. bombongan (Eugenia Sp.) zie Kd. bl. 461. De aanduidingen van plaats en richting zijn hier wedergegeven, omdat zij kleur aan het verhaal geven, dat te Soeloe'oen speelt.

ra'itja karu' iaku, e tangkara' kĕsol! blijkbaar worden hier de kikvorschen in den poel bedoeld, die de daad der geesten gezien hebben en hen dus kunnen verraden; kĕsol is het Tt. woord, kara' het Tb. voor „kikvorsch."

48.

ate pĕra; de longen en de daarmee verbondene edele deelen, die naar de voorstelling aan het hoofd van den vampyr hangen, als hij uitvliegt, worden hier voorgesteld als de organen waarmede hij vliegt. Deze voorstelling is niet algemeen, meestal worden de ooren als de vleugels van den vampyr beschouwd. De aan het hoofd hangende inwendige deelen zijn zijne kwetsbare plaatsen; vandaar dat dorentakken een goed wapen zijn tegen den vampyr. De krabben, die hier als wapen worden gebruikt, verrichten denzelfden dienst.

50.

Een verhaal van dezelfde soort als dit: eene booze stiefmoeder, die tot straf voor de mishandeling van een stiefkind in een slang wordt veranderd, is ook N°. 67.

Marintĕk, van rintĕk „fijn, klein" is een troetelnaam (ngaran ipaĕmeng) die wordt gegeven aan kinderen die niet voorspoedig in hun groei zijn en er zwak en klein blijven uitzien. Bij verkorting wordt die naam tot Intĕk.

si inang nilumua' isia „de moeder die het voedsel (voor hem gekauwd en het) hem in den mond gespogen had", eene uitdrukking voor „eigen moeder." Zoo ook een weinig verder se ailua'na „die zij had ingespuwd", tegenover si toloatĕk(ĕ)na „haar stiefkind."

mangĕ'tĕ-ngĕ'tĕng, intensieve vorm met herhaling van den stam ĕ'tĕng „uitdagen, dreigen, eene vertooning van kracht geven." Waarschijnlijk is ĕ'tĕng verkort uit wĕ'tĕng, dat dezelfde beteekenis heeft.

nimindo ko'ko', eigenlijk „pakte kippen", heeft hier dezelfde beteekenis als nirumatang „slachtte."

uwakĕna, zie over de beteekenis van het woord uwak de Inl. v. Groep II, N°. 13.

iwangena am paasuan ĕn aasu; met paasuan wordt hier bedoeld een bamboe, die als een rek op twee stijlen in horizontale richting vóór den waterstraal is gebonden, om daartegen een waterbamboe te doen leunen, zoodat de waterstraal in dezen loopt en men in den tijd dat de waterbamboe vol loopt, iets anders kan doen.

mainde' i mange itjaĕmbow „vreesde te gaan toorn oploopen"; in plaats van itjaĕmbow kan hier ook worden gezegd kaĕmbowan.

intjeru' is een woord waarmede men zijne onwetendheid, zijn onwil of onvermogen te kennen geeft, z. v. a. „wie weet het? weet ik het? ik weet het niet"; maintjeru' „zijne onwetendheid, onwil of onvermogen uitspreken."

e inang e toja'ang, of als men slechts één kind heeft, e inang i toja'ang is ook thans nog de gewone toespraak van een Minahasser tot zijne vrouw, daar man en vrouw vaak verlegen zijn voor elkaar om elkanders naam te noemen.

ta'an nape' verkort uit ta'an ĕna'pe' „maar wacht nog."

ku'kutĕna in sumurip; ku'kut (mak., kum.) beteekent: achter elkaar, van het begin tot het einde, zonder iets over te slaan eenig werk verrichten, bijv. ku'kutĕn in sumisil „vertel het van a tot z."

51.

a lĕ'mbak of a la'mbak i lalan is eigenlijk „ter helft van den weg" maar is hier gebruikt in de bet. „onder weg."

si mĕnginde' „de vreesaanjager"; hiermede is in het algemeen een spook of een booze geest bedoeld.

si Mĕngangĕpe' „de Verzoeker"; hiermede is de Duivel of de Booze bedoeld.

52.

Wawa' is de oude benaming van het Zuidelijk gedeelte van het tegenwoordige Sĕndangan, een der vier dorpen waaruit de hoofdplaats van het district

Sondĕr bestaat. Het heet aldus in tegenstelling tot Kuntung „berg", waarom deze beide dorpen dan ook in het Maleisch Kolongan-bawah en Kolongan-atas heeten.

Ko'kor is de naam van een stuk bouwgrond, gelegen ten W. van den weg van Sondĕr naar Kiawa.

marisa in tjokoak, letterlijk „kraaien-Spaansche peper", ook genoemd marisa im bene' „rijst-Sp. peper" of marisa rintĕk „kleine Sp. peper", is de heetste van alle soorten van Spaansche peper en dus het beste middel tegen den Mawĕris.

53.

Lelema' is de naam van een boom (Geunsia Cumingiana); de naam is afgeleid van lema' „rood speeksel van pinangkauwers" (pinang-spog), lumema', malema' „rood worden, rood maken", Tb. „pinang kauwen." Lelema' beteekent dus „waarmede men rood speeksel (lema') maakt." Deze boom is aldus genoemd, omdat de Oude Minahassers gewoon waren, bij gebrek aan kalk in het bosch de witte asch (kusaw) van verbrand lelema'-hout als kalk te gebruiken, deze was dus hun lelema'. Naar dezen boom is de rivier Lelema' genoemd, die bij het gelijknamige dorp (district Sondĕr) in de Nimanga vloeit.

wo siwoan in tjanĕnta; hier slaat siwoan op kure' wĕru, kakajo' wĕru en aasu wĕru, zoodat de beteekenis is: en met gebruikmaking daarvan is ons eten te koken.

itjalĕpei e toja'ang, hier kan men evengoed zeggen: itjalĕpei se toja'ang.

54.

Lengko'an, zie Aant. bij N°. 103.

Lina'unan of Nila'unan, zie Aant. bij N°. 103.

Ĕrĕngĕn en Ari'i, zie Aant. bij N°. 103.

sera tontonano i Wuntuambene' im bowolei „naar haar, tot haar werd door W. een lange staak nedergelaten", itontono-mio' i W. an isera ĕm bowolei „door W. werd tot haar een lange staak nedergelaten." In den eersten zin is sera nominatief met het locaal-passief, Wuntuambene' instrumentalis (agens bij het passief), wowolei, instrumentalis. In den tweeden zin is an isera locatief, W. als boven, ĕm bowolei nominatief, met het instrumentaal-passief.

55.

De taal waarin dit verhaal is gesteld, is het Makela'i, daar het van Tompaso' afkomstig is.

tu'dana van den stam tu'd, Mt. tu'ur, heeft twee suffixen: het demonstratieve -a en het daarmee identische -na, pron. suff. 3e pers. enk.

Tompaso', oorspronkelijk de naam van een stuk grond, waar de lieden

van Tumara'tas hunne rijstvelden aanlegden. Eerst gedijde de rijst daar prachtig, maar later veranderde de geheele aanplant in onkruid (tataokok). Dit bleek eene straf te zijn voor het verzuimen der tuinoffers, zoodat zij met behulp van den priester Mononimbar van Tombasian die offers herstelden (mapaso' „opwarmen"). Het stuk grond werd toen genaamd tompaso' „die gaarne (de offers) hersteld ziet." Dit oude Tompaso' lag zeer ver van kokende modderwellen of heetwaterbronnen, zoodat niet daaraan de naam der plaats is ontleend, al is het dorp later verplaatst in de nabijheid van heete bronnen. Vroeger heetten de bewoners van Tompaso' niet aldus, maar Tontumuwu'.

tumanem, Mt. tumaneo; het is samengetrokken uit tumane en -ĕm, Mt. -o.

Karema, zie de Inleiding op Groep IX.

mĕnana' a isia beteekent eigenlijk „haar echtgenoot, haar man" woordel. „die bij haar woont", daar oudtijds de man in het huis zijner schoonouders woonde, de vrouw is dan de pĕnana'an. Hier echter haalt de man zijne vrouw uit hare woonplaats en doet haar bij zich wonen, zoodat isia op den man slaat en de vrouw het onderwerwerp van mĕnana' is.

kan-im-bawi, Ipomoea batatas, Kd. 542, waarvan de bladeren en ook de knollen het gewone varkensvoedsel zijn, dat dagelijks uit den tuin wordt gehaald.

Masĕm is de naam van het riviertje dat in Oostelijke richting uit het zwavelmeer in den krater van den Sopoetan ontspringt en N. ombuigt, langs den Oostelijken voet van het Sopoetan-gebergte stroomt en in de Nimanga valt. De Nimanga stroomt langs het dorp Lelema'.

pa'ila'an, Mt. pailĕkĕn, daar het Mk. ila' zegt voor Mt. ilĕk.

pĕpĕli'in „datgene wat gewoonlijk tot pĕli'i wordt gemaakt." In dezen vorm is pĕ- geen voorvoegsel, maar reduplicatie-lettergreep; het woord is dus met reduplicatie en suffix -ĕn gemaakt, zooals bijv. nananin „gezang, dat gezongen wordt."

aitumete en verder aitumĕmpok, Mk. voor Mt. nitumete en nitumĕmpok.

uwe is de naam eener rotan-soort; de algemeene naam van de rotan is pondos.

56.

De verschillende godsdienstige plechtigheden hier genoemd, zijn besproken in de Inleiding op Groep VIII, bij Verhaal N°. 100. Alleen van het musĕw of mangusĕw valt hier nog iets te zeggen. Het heeft, naar eene mededeeling die mij betrouwbaar voorkomt, omdat zij met het algemeen karakter der Oud-Minahassische tuinoffers in overeenstemming is, zijnen naam hieraan te danken, dat men bij dit offer allerlei gewassen op het erf van zijn huis plantte, om aldus het planten in te wijden. Dit planten (musĕw) was geheel voor de leus; men keek naar het geplante verder niet meer om en dikwijls werd het ongeveer terstond door de varkens vernietigd. Om deze laatste reden is het niet waarschijnlijk dat wij hier te doen hebben met een wichelgebruik, zooals dat hetwelk de Heer Alb. C. Kruyt vermeldt in zijn opstel „Het Wichelen in

Midden-Celebes", Tijdschr. Bat. Gen. Deel XLIV, bl. 96, n l. het planten van 7 korrels rijst op den pas ontgonnen akker, om uit het al of niet voordeelig opgroeien van al die korrels of een gedeelte daarvan, op te maken of de te planten rijst zal slagen of niet. Eerder kan men denken, dat deze planterij voor de leus een veiligheidsmaatregel is. Men heeft nu geplant en alle booze machten die zich willen inspannen om den aanplant te beschadigen, kunnen nu hunnen gang gaan. Dit plantsel lòkt dus de onheilen die anders den werkelijken aanplant zouden treffen, tot zich en vrijwaart dus dezen laatsten. In het algemeen is dit de beteekenis van de Oud-Minahassische offers. Men begint de handeling, wijdt die in, om begonnen te zijn en later te durven voortgaan. Door den invloed der priesters en priesteressen zijn de meeste dier eerste probeersels plechtige inwijdingsoffers geworden; de tona'as of de walian opende n.l. de plechtigheid met omzichtigheid en met staatsie, doch waar de priester de handeling niet verrichtte, zooals bij het musĕw, daar is het oorspronkelijke karakter van zulke voorbereidende handelingen bewaard gebleven.

Het liedje der stampende meisjes bevat de Tb. woorden tumembo, waarvoor het Tt. zegt tumĕngo „nederzien op", en mangalei, Tt. mangilĕk „verzoeken, bidden, smeeken." Tumembo se mangalei zal dus beteekenen „nederzien op de smeekenden" en moet van de Goden of Voorouders zijn gezegd, van wie men heil verwachtte.

Kamberu, zie Aant. bij Verh. N°. 23.

GROEP VII.

57.

nimĕla'us-ai „wilde doorgaan, wilde zich regelrecht begeven naar", beteekent ook, als het gezegd wordt van iemand die in een ander dorp aankomt, „ging zijn intrek nemen bij, om te verblijven of te overnachten." Ambisa ĕ la'usanu? „waar zult gij uw intrek nemen?" ĕm bale e Ito' ĕm pĕngala'usangku „in het huis van Oom ben ik gewoon mijn intrek te nemen."

nimaindo-indoo; de woordherhaling beteekent hier: geheel, volstrekt, dus: hunne afspraak is geheel, bepaald, aldus geworden.

posokĕn; de beteekenis is: als eene slang of eene hagedis hun weg kruiste, hun den weg afsneed.

ja mindoo-mai api „breng hierheen vuur." Het vuur was n.l. reeds op eene andere plaats gemaakt, maar men mocht dit nog niet in het hutje brengen, en dit aldus tot eene verblijfsplaats van langeren duur maken, alvorens de „eigenaars van den grond" hunne toestemming hadden gegeven.

mapakukuk si tjo'ko', zie over dit gebruik de Aant. op Verh. N°. 71.

palukaran, „degene bij wien wachtdienst wordt verricht", is eene benaming voor het dorpshoofd. Eene andere benaming is: si pasangatan in simbĕl „degene bij wien men gewoon is een in een woka-blad gepakt geschenk (bijv. een stuk van den jachtbuit) op te hangen, aan te haken."

se masusui, vertaald met „de voorgangers", woordelijk: de onderwijzers, degenen die onderricht geven omtrent de te volgen gebruiken, opdat alles naar den regel ga.

tĕlu n do'kos in tow pinu'is, woordelijk „drie gedoode menschenhoofden", daar ro'kos in tow (menschenhoofd) bijeen behoort. Drie hoofden van gedoode menschen is tĕlu ro'kos e tow pinu'is. Zie Verhaal N°. 58.

lumoang; de reeks van offerplechtigheden die aldus is genoemd, is beschreven in de Inleiding op Groep VIII. Ook het wesaran im bale is daar beschreven.

se makasasa, voor se makaĕsa-ĕsa, heeten de oude lieden, die reeds den geheelen offercyclus hebben volbracht en voortaan hunne offers afzonderlijk, niet tegelijk met de groote menigte verrichten. Het woord is, bij gebrek aan een beter, in de vertaling met „de Oudsten" weergegeven, doch beteekent eigenlijk z. v. a. „de geëmancipeerden." Het gebruik waarop de woorden der masusui hier doelen, maakt ook een deel van het lumoang uit.

58.

sapaka kita ja mĕweteng, n.l. in tawoiĕnta „wij gaan ons werk verdeelen."

Mongondow. De bewoners van Mongondou zijn van ouds de vijanden der Minahassers geweest. Vooral toen de landstreek aan de overzijde der Rano i Apo' nog niet was bewoond door de uitzwermers uit Minahassische dorpen, waardoor er langen tijd eene soort van Militaire Grenzen tusschen de Minahassa en Mongondou was, kwamen er over en weer tallooze sneltochten voor.

59.

pasolongan, van solong (sum., mas.) „iets steken in eene opening, doch zóó, dat het er aan de andere zijde weder uitsteekt"; pasolongan is een overtrek of dekkleed waarvan de einden weder aan elkaar sluiten en dat dus den vorm van een koker heeft.

Rĕwumbene', een naam die z. v. a. „rijstspruit" beteekent. Het eerste deel rĕwung is het bekende woord voor „jonge bamboe-spruit", die als groente wordt gegeten (Mak. Boeg. rĕbung, Bare'e robu, Jav. ĕbung, Bis. Tag. labong, enz.). Wanneer de rijst boven den grond komt met een nog bladerloos spruitje, heet het: marĕwungo ĕm bene'. Men denke verder aan den vrouwennaam Se'e-wene' „rijstspruit."

Pokalambene' is de naam eener godin. De stam pokal beteekent: „aardstorting, steile afgrond", nimapokalo ĕ lalan „de weg is afgestort", mĕmoka-mokal ĕm bene' „de maat is tot uitstortens toe vol rijst." Men mag dus pokalambene' wel vertalen met „overvloed van rijst."

wulengĕn ĕm batu zegt men, wanneer de steen slechts door één wordt gedragen; wulengan ĕm batu, wanneer hij door velen wordt gedragen, omdat dan ieder slechts aan den steen (mee)draagt.

atorĕno m pĕli'i; het Mal. ator is (in deze Hollandsche uitspraak) reeds zeer vroeg in het Tt. binnengedrongen, zoodat het nu als een inheemsch woord wordt beschouwd. Echt Tt. equivalenten voor deze uitdrukking zijn: kuanano im pĕli'i, of: wĕrotano im pĕli'i, ekeano im pĕli'i „de rij der feesten regelen, de opeenvolging der plechtigheden bij de feesten, en de opeenvolging der feesten zelf."

weletan am bale; ook hier is het locaal-passief de uitdrukking van het „meedoen aan het mawelet am bale", omdat dit door velen geschiedt.

masainsang, Mk. maseinsang, of sumasainsang, sumeseinsang is de titel van dezen priester, omdat hij, naar de beteekenis van den stam sainsang of seinsang „plotseling, onverwachts bij de menschen komt." De stam sainsang is met de aan het Tt. eigene wijze van wortelherhaling, uit sang gevormd.

60.

Een geheel ander verhaal over het ontstaan van den naam Kiawa is N°. 61. Het daar verhaalde, van den priester Ite' is geschied nog voordat de in dit stichtingsverhaal vermelde gebeurtenissen hadden plaats gegrepen.

si masale' tumani'; aan het eind van N°. 61 wordt Lumanaw als stichter van het dorp Kiawa genoemd. Zijne afstammelingen, die thans Loemanaw als familienaam hebben, zijn nog talrijk te Kiawa.

Tonĕlĕt, naam van een riviertje „die gaarne ergens tusschen kruipt, er van houdt zich te dringen tusschen anderen (sĕlĕt)", en ook de naam eener kampong van het huidige Sondĕr, aan dat riviertje gelegen. Het riviertje dringt zich n.l. tusschen twee andere stroompjes in: ten Z. de Sĕndangan, ten N. de Nuai.

sampuri, naam eener soort Indisch katoen, van Sĕrampoer afkomstig. De naam is verkort uit Sĕlampuri, door uitlating der lettergreep ĕl, die men voor een infix hield. Sampuri ĕsa, of sangakai n sampuri „één stuk Sĕrampoer-katoen."

kai is hier het Tb. kai „hout, boom", en vertaling van het Mal. kaju, omdat de stukken katoen veeltijds om een plankje (kaju) zijn gewikkeld.

si ĕndo kĕparas........ ke'ke' makapat, woordelijk weergegeven, staat er dit: De dag dat men begon te mamaras, dat was (werd gerekend voor) één geheelen dag, drie dagen (rustte men), toen werd voortgezet (de arbeid). Toen men weder (den arbeid) ging voortzetten, hoorde men vogelgeschrei, wederom viermaal lowas en viermaal ke'ke'.

a si tjatĕluan ngando, en een weinig verder: kalimaan ngando, ook ang kalimaan ngando; deze drie wijzen van uitdrukken zijn gelijkwaardig.

kĕtĕlĕs si ro'ong; met het „koopen van het dorp" wordt bedoeld: vergunning vragen aan het districtshoofd om een nieuw dorp te stichten en hem daarvoor een geschenk geven.

tu'ur im bale, kapala wangko' en kumarua zijn titels van hoofden. Met den eersten is het districtshoofd (oudtijds geslachtshoofd) bedoeld, met den tweeden: het dorpshoofd, met den derden titel is een der mindere dorpshoofden bedoeld.

kinaito'orano i lawi si ĕsa wo si ĕsa. De vorm kinaito'oran is verklaard in de Aanteekeningen op Verhaal N°. 42. Zie kinaialian, blz. 2.

siituo n airitjĕt api aisusur i lawi e tow, is woordelijk dit: „dat nu (het vernomen vogelgeschrei) is geworden het teeken dat zij vrijheid hadden om vuur te maken, dat rondgedeeld werd in elk der hutten van de menschen", of: daarmede, met dat vernomen vogelgeschrei nu is het vuur gemaakt geworden, dat geschrei was het middel om het vuur te maken. Dit eerste vuur werd door den tona'as met de kakapojaan gemaakt.

lumangkoi sitjun ĕng karĕnet „ging de maat sitjun voorbij in lengte"; sitjun is de lengte van den top van den middelvinger der rechterhand tot den elleboog (sitju) van den linkerarm. Het is dus ruim ¾ vadem, één vadem verminderd met een halve armslengte.

Ja empung renga-rengan e, enz. In gezangen wordt de ĕ steeds als e uitgesproken, wanneer de klemtoon of de cadans op een lettergreep met ĕ vallen. Zoo ook in laleindĕng, voor lalĕindĕng.

ilampa-lampang is uit het Tb. overgenomen, waar lampang „gaan" bet., Tt. iwaja-waja'.

tumalitjuran „naar het Westen (talitjuran) gaan." In het gezang wordt gebeden: „op den weg, gaande naar het Westen, worde de mist van één gescheurd", of: „de nevel geopend, verwijderd." Uit het nieuwe dorp gaan zij Oostwaarts naar het stroompje Na'nap, maar straks bij den terugkeer gaan zij Westwaarts. Dus bidden zij nu dat hun gang straks, wanneer zij van het water zullen terugkeeren, ook zonder stoornis of ongeval zal zijn.

lampanganami i mĕtuari, ra'itja mĕntantajangan „dat door ons broeders onze weg worde gegaan, terwijl wij als broeders ons niet gedurig van elkaar verwijderen", d. w. z.: laat ons nauw verbonden als broeders onzen levensweg gaan.

manĕwas; over dit offer is uitvoerig geschreven in Deel XLVII der „Mededeelingen v.w. het Ned. Zend. Genootschap", bl. 101—124, in het opstel „Manĕwas, door J. Alb. T. Schwarz."

a si rano itjo; behalve isia, dat zeer druk als aanwijzend voornaamwoord van den derden persoon wordt gebruikt, hoewel het in de eerste plaats persoonlijk voornamwoord is, komt ook een enkele maal itjo, het pers. v.n.w. van den 2den pers. enkelv. als aanwijzend voorn.w. van den tweeden persoon voor, bijv. si asu itjo kawera', „wat is die hond, wat zijt gij hond, ongezeggelijk", si toja'ang itjo kakĕrok, „wat is dat kind, wat zijt gij kind, een huilebalk", si tjaju itjo ra'itja rumĕ'mba „die boom, gij boom, valt maar niet om."

Na'nap is eene vervorming van nĕ'nĕp. Dit stroompje wordt gevonden op ongeveer 1 paal afstands ten W. van het erf waarop in het vroegere Sondĕr (thans Kiawa) het erf van het eerste districtshoofd stond. Het heeft zijn oorsprong Oostelijk van de Nimawale e Kiawa en stort zich in de Nimanga. Nĕ'nĕp beteekent „bedorven palmwijn, die slijmerig, eenigszins smakeloos en minder wit is dan goede palmwijn."

si Apo' nimema' in tana'; hiermede is Lumimu'ut bedoeld. Deze wordt intusschen nimmer voorgesteld als degene die de aarde heeft geschapen, zooals de uitdrukking kan worden vertaald en ook gewoonlijk wordt vertaald. Die vertaling kan dus niet juist wezen. Lumimu'ut, de stammoeder der Minahassers, is ook hun eerste onderwijzeres in den landbouw geweest en daarom is de uitdrukking vertaald met „die het eerst het land heeft bebouwd."

ĕsa toja'ang tuama; iedere tona'as had vroeger bij het uitoefenen zijner functiën eenige jonge knapen in dienst. Deze jongens verrichtten voor hem allerlei diensten; zij zijn onderscheiden van de paru'ndu'an, die voornamelijk op het gaan hooren van vogelkreten werden uitgezonden en over wie in de Inleiding op Groep VIII het noodige is gezegd.

wuna'kĕl sangata'tas; de idjoek kan in groote lappen van den boom worden afgenomen, doordat men ze voorzichtig loskapt. Dit loskappen van niet dikke of harde dingen, ook het doorhakken van lianen, touw, enz. heet ta'tas, Mk. tatas.

soka'dĕnera a si watu........... ĕng keitjei; de woordelijke vertaling is deze: „door hen werd gemeten van dien steen af negenmaal één voet naar het Noorden, in rechte richting naar den hoek der aarde." Volgens de

voorstelling der Oude Minahassers had de aarde vier hoeken, ieder van welke naar eene der hemelstreken was gericht. Hier is dus bedoeld die hoek der aarde, die naar het Noorden was gericht.

61.

Motolin ligt geheel in het Z. der Minahassa, dicht bij de grenzen van Mongondou, op drie of vier dagreizen van Sondĕr. De plaats is genoemd naar eene linker zijrivier van de Rano i Apo', de Motoling of Motolin, waaraan het dorp is gelegen. De naam is gevormd van den stam toling, Td. van Ka'kas, waar matoling, tumoling beduidt het spel dat in het Tt. mameko' heet, intensieve vorm van peko' „knikken van de beenen of de knieën." Bij dit spel werd een kokosdop in de knieholte (peko'an) geklemd, en geworpen in de richting van eenige opstaande steenen. Het tegelijk raken van twee steenen heet tumolitj Tt., zonder twijfel hetzelfde woord als Td. toling. Zie verder de beschrijving van het takoi-spel in de Inleiding op Groep VIII, bij N°. 100.

pulĕ-pulĕsan i manende'; in het touwtje of de gespleten rotan waren knoopen gelegd, die aanduidden hoeveel dagen er nog moesten verloopen eer men het offer manende' kon gaan vieren. Manende', van sende', heeft den intensieven vorm, die bij de benamingen voor feesten, spelen, voor werkzaamheden bij jacht en visscherij en w.w. die een zoeken naar iets beteekenen, zeer veelvuldig voorkomt. Sende', sumende', masende' is „groente eten." Het offer manende' had plaats in Februari ongeveer, als de rijst zoo hoog was, dat zij genaamd werd kumungkungo in tu'ur i tuama „zij bedekt de tronken der boomen door de mannen (een paar voet boven de wortels) omgekapt", kumungkungo in tu'ur i wewene wordt gezegd als de rijst nog hooger is, omdat de vrouwen niet zoo diep kunnen bukken, als zij hakken. Van het manende' af is het geoorloofd van de in den tuin geplante groenten te eten; het is dus de eerste groentepluk, en het eerste groente eten uit den tuin, met zekere plechtigheid: een klein offer aan de goden van iets van het maal, en eene aanroeping (mawelet).

Lunoi, het beekje bij de kleine vlakte ten W. van het huidige Kiawa (vroeger Sondĕr) is genoemd naar zekeren Lunoi, die bij dit riviertje zijne palmwijn-drinkplaats had en daar werd vermoord door een Tonsawanger, die koppen kwam snellen.

mapawua'; de causatieve vorm heeft hier de beteekenis van „verrichtingen doen die de rijst vrucht doen zetten, die het vruchtzetten bevorderen." Het mapawua' heeft plaats in April, als de rijst vrucht begint te zetten, mawutiti is. De opeenvolging van 9, 7, 5 en 3 nachten, waarna telkens werd uitgeroepen (doch hier niet, want de man was alleen) dat men drie dagen en nachten niet in den tuin mocht komen en er niets vandaan mocht halen, is hier zeer overdreven voorgesteld. Trouwens, de zegsman van deze overlevering, de oude tona'as Lumĕmpow Lumanaw, een man van grooten naam in zijn tijd, heeft zijn best gedaan om de functiën van den priester zoo uitgebreid

mogelijk voor te stellen, alsof hij maar telkens, zelfs bij zulk een onbeduidend offer als mapawua' de menschen kon dwingen om weer drie dagen lang hun tuin geheel onbewaakt te laten en er niets vandaan te halen.

manĕmpo', het grootste oogstfeest, waarbij men eenige toppen van rijstaren afplukte, om de nadering van den oogst te bespoedigen. Dit feest duurde 9 dagen, 's avonds had het mawinson plaats en den derden dag het maengket. Over het manĕmpo' en het tumumbal zie Inl. Gr. VIII, N°. 100.

maso', van paso' „warm, heet", beteekent „warm maken, opwarmen", ook in den overdrachtelijken zin dien het bij ons heeft: een oud gebruik vernieuwen, opnieuw bekrachtigen. Hier heeft maso' de beteekenis: „het offer maso' volbrengen." Zie over dit offer de Inleiding op Groep VIII, bij N°. 100. Dit offer is waarschijnlijk het inwijden van het in 't openbaar, koken of warm maken van de rijst, die sinds het mano'or api quasi in het geheim werd gekookt.

majat, ook majap; de laatste naam is ontleend aan het gebruik, bij dit offer gevolgd, van het maajap im bene' „de rijst bewaaien." Dit geschiedde door een man en eene vrouw. Terwijl de man met beide handen de met de voeten uitgedorschte rijstkorrels opnam en ze langzaam liet vallen, opdat de wind er doorheen zou kunnen spelen, plaatste de vrouw zich tegenover hem met een aajap, een vuurwaaier van pinang-bladscheede gemaakt, waarvan de randen met hanevederen waren omzet. Hiermede waaide zij tegen de rijstkorrels die uit de handen van den man vielen, eene sympathetische handeling (pata'ndian) om de rijst veel te doen worden, in de rijstschuur en in het rijstvat.

Bij deze gelegenheid werden ook bladeren van de kaluntai im bene' gestoken tusschen de dekblaren van het dak der rijstschuur, om te verhinderen dat de nimu'kur im bene' „de levensstof der rijst" zou verdwijnen en deze dus hare kracht zou verliezen. Ook kĕri'it (gember) en allerlei onaangenaam riekende bladeren werden met hetzelfde doel tusschen de dakblaren gestoken.

Behalve met den naam majap, wordt deze plechtigheid ook majat genoemd, welk woord beteekent „dreigen, sarren, de hand of eenig kastijdingsmiddel dreigend opheffen." In dit laatste moet de oorspronkelijke beteekenis zitten en zoo doelt dus majat op de handeling van den man, majap op die der vrouw.

Ook in het Ts. is majat „oplichten, optillen, opsteken, ophouden", ajatan u dĕngĕn „licht de hand op", ook de hier bedoelde plechtigheid heet in het Ts. majat.

musĕw „planten", naam van een offer, gebracht bij het begin van het plantjaar, zie de Aanteekeningen bij Verhaal N°. 56. Na het musĕw begint men aan de nieuwe tuinen.

62.

Kaindo-indono-mai, het traditioneele begin der Tt. verhalen, is hier niet vertaald, daar het met de volgende woorden geen zin maakt.

tinani', perf. pass. van tani', tumani', mĕtani', „een nieuw dorp stichten, eene uitzwerming houden uit zijn dorp en op grooten of kleinen afstand daarvan eene nieuwe vestiging maken." Men vergelijke in het art. tani in V. d. Tuuks Kawi Wdbk. dusun tani „buiten eene hoofdplaats gelegen plaatsen", en sigug tani, „boersch", voorts Bar. tani „zich afscheiden" en Tt. tane, id.

tani'tu ng karior „zoo vlug, zoo snel" n. l. als hij het deed, d. w. z. zeer vlug, zeer snel.

mangere, een intensieve vorm van den stam ere; maere bet. „zoeken in 't algemeen, naar iets welks vindplaats men niet weet", bv. maere kamang „op geluk uitgaan, fortuin zoekende zijn", mangere „iets opzoeken, op eene plaats die men wel kent."

uanu, een aanwijzend woord, betrekking hebbende op iets dat nog niet is genoemd, maar zoo aanstonds zal genoemd worden, weer te geven met „wat ik zeggen wou, dinges, aldus", al naar den samenhang. Het bestaat uit anu, het bekende onbepaalde voornaamwoord en u, dat weder eene verkorting van anu is, vgl. het in 't Bar. gebruikelijke nu anu, waarmede men een zin begint voordat men nog recht weet hoe men zich zal uitdrukken.

niange-mai „het is herwaarts gebracht", d. w. z. „overgeleverd", min of meer synoniem met: kaindo-indono-mai. Deze laatste uitdrukking is de staande bij den aanhef van een verhaal; niange-mai, of met het lidwoord: ĕ niange-mai wordt als substantief gebruikt in de beteekenis „de reden, de oorzaak, de oorsprong."

ĕn Dumo'ong an Dangka' „iemand van Roemoöng-atas." In het Tt. is men gewoon de bewoners van een dorp met den naam van hun dorp te benoemen, bv. Kiawa ko? Ra'itja, Tintjĕp aku, „zijt gij een bewoner van Kiawa? Neen, een van Tintjĕp."

Tareran, naam van een bergrug die zich van af den Rindengan (het N. gedeelte van het Sopoetan-gebergte) in N. richting tot aan de rivier Nimanga voortzet. De groote weg van Menado naar Amoerang loopt tusschen Lansot en Woewoek in O-W. richting over dezen bergrug. Op den Tareran liggen o. a. de dorpen Talaita'd en Sulu'un. De naam is ook die van eene boomsoort, welker hout zeer zacht is. De boom groeit niet recht, daarom kan men het hout alleen voor brandhout gebruiken; ook is het grof en ijl van draad. De bladeren gelijken op die van den usu-boom. Te Kiawa noemt men dezen boom kareraan. Men leidt den naam van dit gebergte af van den stam tare'd „wijd uiteen planten", bijv. maïs, koffie, ook „van elkaar gaan, scheiden, uiteengaan." Het gebergte Tareran of Tare'dan zou zijn naam hebben gekregen, omdat het zich tusschen Wuwuk en Rumo'ong in twee takken verdeelt, zich scheidt.

watu tĕpe' is de naam eener steensoort, plat, hard en dun, eene soort grove leisteen.

63.

itjawaja' „komen te loopen, van zelf, bij toeval bij 't loopen terecht komen", van den stam waja' „gaan, loopen" en het uit i + ka samengestelde voorvoegsel itja-, dat „toevallig geraken, terecht komen, bij ongeluk geschieden" beteekent.

64.

De hoogvlakte waarop Kawangko'an ligt, en die zich aansluit aan de vlakte van Tompaso', Langowan en Ka'kas, is een der oudst bewoonde gedeelten van het Tt. gebied. Van uit Kawangko'an zijn talrijke dorpen gesticht, ook aan de overzijde der Rano i Apo'.

itjawe'e „kwam gegeven te worden, viel ten deel." De beide namen die hier naast die van het districtshoofd worden genoemd zijn die van onderdistrictshoofden (kumarua).

mĕndu, mawĕndu „last, moeite, zorg hebben, zwaren arbeid verrichten" is ook de gebruikelijke term voor „heerendienst verrichten", pawĕnduan „de plaats waar men heerendienst verricht."

ipĕkito-kitowaku „ik heb herhaaldelijk laten roepen"; de herhaalde vormen der met mĕki- samengestelde werkwoordstammen worden gemaakt naar den regel die geldt voor vier-, en meerlettergrepige woorden, waarvan alleen de twee of drie eerste lettergrepen worden herhaald, bv. van saroinsong „watergoot", saro-saroinsong „verschillende watergoten", paluimpung „spruit", palu-paluimpung „onderscheidene spruiten." Dus van mĕkiupus „om liefde smeeken", mĕkiu-kiupus „herhaaldelijk om liefde smeeken", van mĕkilukut „verzoeken te zitten, laten zitten", mĕkilu-kilukut „herhaaldelijk verzoeken te gaan zitten." De herhaling versterkt n. l. bij deze samenstellingen de beteekenis van het voorvoegsel, niet die van den stam en dit wordt door een vorm als mĕkiu-kiupus beter uitgedrukt dan het door een vorm als bijv. mĕkiupu-upus zou worden gedaan.

65.

muali „gedrag, wording, oorsprong", waarvan mamuali „worden, geschieden", doet denken aan een sterken vorm van wali „samengaan"; wellicht is het ook ontstaan uit mĕwali, in de beteekenis „gepaard gaan met." De woordelijke vertaling van ĕ muali itu is: „die oorsprong", 't welk beteekent „de oorsprong daarvan, de wording, de toedracht daarvan."

saketa, Jatropha Curcas, de djarak-soort die voor levende omheiningen wordt gebezigd.

ra'io, woordelijk: „al niet meer", dikwijls z. v. a. „het is klaar, afgedaan, ziezoo, aldus is besloten."

mĕwete-wetengoka ĕn tawoiĕn e Sondĕr wo se Kawangko'an

„het werk van die van S. en die van K. verdeelde zich, scheidde zich van een." em pawetengĕnoka i Tjompania „daar het door de C. werd uiteengehouden, werd gedeeld."

nisumungkul en een weinig verder nimĕsungkul; het verschil tusschen deze beide vormen is, dat de eerste transitief, de tweede wederkeerig is. De vorm sumungkul beteekent: „tegemoet gaan, ten gevolge eener afspraak, dus met het doel om iemand te ontmoeten, opwachten, zorgen dat men iemand ontmoet." De handeling is hier dus niet wederkeerig voorgesteld, maar transitief. Mĕsungkul is „tegenkomen, de een den ander; ook: elkaar toevallig ontmoeten, zonder vooraf bepaald doel"; hier is de handeling dus wederkeerig voorgesteld. Hetzelfde verschil wordt gemaakt bij het synonieme ta'up, tuma'up, mĕta'up.

Lota', ten Z. van Menado, aan den grooten weg naar Tomohon, ligt nog weinig hooger dan Menado; eerst een paal verder Zuidelijk begint eene stijging van 4 paal tot Kinilow. Dit punt „waar men den blik Zuidwaarts richtende, moet opkijken" is het waar die van Sarongsong den Sergeant kwamen opwachten. De berg dien men tusschen Lotà' en Kinilow bestijgt, is de Ĕmpoeng.

Matĕnĕm is de naam van een riviertje dat midden door het dorp Lĕilĕm loopt en aldus heet omdat het op sommige gedeelten van zijn loop onder den grond stroomt.

66.

Dit verhaal verklaart den naam van den steen Pinĕwetengan; zie over dezen steen en al wat daarover te zeggen valt het opstel in het Intern. Archiv f. Ethnographie, 1906, „Ethnographica uit de Minahassa."

sangasuru, woordel. „één zaad, die van éénen zade zijn." In het dial. van Rumo'ong heeft suru nog de beteekenis van „mannelijk zaad" en verder beteekent het in het Tt. „geslacht, spruit, nakomeling"; suruera „hun nageslacht", se kasuruan „zij die tot vele nakomelingen zijn geraakt, de vergode voorouders, de goden." Hier is suru met „stam" vertaald; bedoeld is: „eene groep die hare gemeenschappelijke afkomst van één stamvader nog gevoelt."

Tondĕrukan, naam van een gedeelte van het Sopoetan-gebergte en wel de Noordelijke rand, waarvan het W. gedeelte weder den naam Rindengan draagt. Tegen de N. helling van den Tondĕroekan ligt de „Plaats waar de Verdeeling is geschied" (Pinĕwetengan).

Kopero (te Tombasian Kopero'); naam van den god die de vergadering, in dit verhaal beschreven, heeft geleid. De bergtop, waar hij zijnen zetel heeft, heet eveneens Kopero; de naam is afgeleid van pero „verbieden, beknorren", daar deze god telkens als Muntu-untu, die met zijn staf de verdeelings-strepen zette, het niet goed deed, dit verhinderde (ja n iitu peronakĕ' a si Muntu-untu) en het hem liet overdoen.

Muntu-untu, ook genoemd Kumokomba' en Runtuwene'; de naam is gevormd van untu, waarsch. een bijvorm van wuntu, Tb. „bergspits,

bergtop." De naam bet. dus „die geheel boven op den top woont", gelijk Miojo' (voor Mio-io') „die geheel beneden (io') woont." Zie verder Inl. Gr. VIII bij N°. 95 en Gr. IX.

taisi is de naam eener rotan-soort van ongeveer een vinger dik, die wordt gebruikt voor het naaien van atap, om den bovenrand eener mand te vormen, enz. Het is ook de naam van een staf van hoofden en priesters, die daarmede de schuldigen op het hoofd sloegen.

itjarot i Tjasuruan Muntu-untu in taisina. De groote steen zelf op de „plaats der verdeeling" is bedekt met voor een deel nog zichtbare, zeer ruwe teekeningen, die in het aangehaalde opstel, voor zoover het nog mogelijk was, zijn verklaard. Deze worden gezegd door Muntu-untu met zijn staf te zijn gemaakt.

Tombarian, met to- en -ĕn gevormd van waria „oneerbiedig, den schuldigen eerbied niet in acht nemend tegenover heilige dingen." Misschien duidt deze naam op eenig vergrijp t. o. van een kapĕli'ian, door deze vrouw begaan, hetwelk zij moest boeten door haren zoon voor het offer af te staan. Tombarian kan ook zijn afgeleid van tombari „de punt of slip die eene vrouw over den rand harer sarong laat hangen, wanneer zij die op eene bepaalde wijze insteekt"; de naam beteekent dan „die met zulk eene punt of slip is."

porong bet. „hoofddoek." De eigennaam Porong-Takoi bet. „die eene schedelhuid (scalp) tot hoofddoek heeft." De beteekenis van sulin is niet meer bekend, daarom kan de eigennaam Porong Sulin niet worden vertaald.

Kaluli'an is afgeleid van luli' „geneesmiddel", en kan vertaald worden met „bij wie veel geneesmiddelen zijn."

tio'o itia-tia' ĕn du'i „laat de beenderen niet worden weggeworpen." Hier komt weder het geloof voor den dag dat de beenderen het onvergankelijk deel van den mensch zijn. De geofferde Porong Takoi wordt dan ook uit zijne beenderen weder opgewekt. Van het vleesch wordt door elk der stamhoofden zijn deel medegenomen, doch de beenderen worden aan de moeder geschonken. De geneeskundige slavin Kaluli'an neemt nu het dunne vlies van pinangbladscheede (nimpisa in tjoro'mbar) en spreidt dat op den grond uit. Dit moet de nieuwe huid van den herleefde worden. Daarop worden de beenderen weder in hunne oorspronkelijke samenvoeging naast elkaar gelegd en nu komt de Zwarte Slang, de bode der Aardgeesten (gelijk de omineuze vogels die der luchtgeesten zijn) die beenderen belikken en bezeeveren, om ze te voorzien van cement of kleefstof, waardoor ze zich aan elkaar hechten. Kaluli'an bespuwt het aldus herstelde beenderengestel met fijn gekauwde gember en kĕmiri. Gekauwde medicijn heeft reeds daarom groote geneeskracht, omdat zij met adem en speeksel, twee zielestof- of levenskracht-houdende zelfstandigheden, is verbonden. De inhoud der kĕmiri-pit, met haar zacht en oliehoudend vleesch, is geschikt om vleesch en vet op de beenderen te vormen en de gember, die heet is, zal het vleesch warm maken. Ten slotte wordt het reeds gevormde lichaam besproeid met water. Op de levendmakende kracht van water, vooral van stroomend en ruischend water, is reeds in de Aanteekeningen op het ver-

haal van Kombangan (N°. 42) gewezen. Hier wordt water uit de Rumĕrĕga gebruikt. Dit is de Rumĕrĕga die op den top van den Sopoetan ontspringt en in N. W. richting in de Pĕntu' valt. De beteekenis is (evenals bij de in de Aant. op N°. 67 genoemde rivier, die in de Panasĕn uitloopt) die van „Levenmaker"; aan dit water wordt dus eene levendmakende kracht toegeschreven, evenals aan het Rano ma'dios genaamde water uit het Kombangan-verhaal.

sangawawaja' „een troep die één weg volgt, of één gang te zamen doet."

67.

Dit verhaal en de beide volgende zijn legenden verbonden aan den steen Watu Pinĕwetengan, die in de nabijheid der dorpen Kanonang en Kaju Uwi ligt. Over dezen steen zie de Aant. op Verh. N°. 66.

Kaju-Uwi, een dorp 2 paal ten W. van Kawangko'an gelegen, aldus genoemd naar het riviertje van dien naam hetwelk weder heet naar een grooten boom. Zie Aant. op N°. 70.

pĕpate-patena in tawoiĕn „zij trachtte haar gedurig te dooden door werk, liet haar zich als 't ware dood werken, liet haar zich half dood werken."

sia itjawaluio sowa „zij kwam veranderd te worden in eene slang." Deze verandering wordt toegeschreven aan het eten van de levers van hagedissen en slangen, die haar man haar had gegeven.

laka' wordt gebruikt van het mannetje van vogels en van slangen.

Senduk, zie over deze vrouw Verh. 68.

si sowa mapato'or-ange, hetzelfde wordt uitgedrukt door: si sowa mio'o tumo'or-ai „de slang richtte zich van den grond op omhoog";

sia ja lumĕpoko-mio', hetzelfde als: sia ja mange lumĕpok-ai „hij liet zich van boven naar beneden (herwaarts) vallen."

Lawa', vgl. la'mbak, lĕ'mbak „half"; het is de naam van het punt in het luchtruim, dat naar de voorstelling der Oude Minahassers gevonden wordt halverwege de oppervlakte der aarde en het hemelgewelf.

Panasĕn, een dorp dat een weinig ten Z. van den Z. W. hoek van het Tondano-meer ligt, nog juist in het gebied van het Tondano'sch. De naam is echter Tt. en ontstaan uit Pĕnĕsĕn, van den stam pĕnĕs, waarvan mapĕnĕs, mĕnĕs „stil worden, zwijgen", pĕnĕsĕn „wat stil wordt gemaakt, tot zwijgen wordt gebracht of is te brengen", zooals bijv. een schreeuwend kind. De rivier waaraan dit dorp zijn naam ontleent, ontspringt n. l. in het taalgebied van het Tt. en ontstaat uit de samenvloeiing der Rano Tĕlu, drie beekjes, die ontspringen op den berg Kelelondei; het Oostelijke heet Lua'b, het middelste Sinamberongan, het Westelijke Kelelondei. Dicht bij het vereenigingspunt vloeit ook de Nu'ungan of No'ongan in de Panasĕn. Nog een eind verder neemt zij de Rumĕrĕga op, die haren naam „de Levenmaker" (van rĕga „leven, rumoer") heeft naar het leven dat de kokende modderkolk maakt, waaruit zij ontspringt. De Rumĕrĕga is dan ook zeer heet. Bij tegenstelling heeft de Pĕnĕsĕn haren naam gekregen, omdat zij geruischloos voortvloeit.

68.

In verhaal N°. 67 wordt Senduk eene vrouw van Kaju Uwi genoemd, door de Slang van daar geroofd en naar zijne woonplaats gebracht. Er zijn wel Tt. eigennamen, die evengoed aan vrouwen als aan mannen worden gegeven, maar Senduk is uitsluitend mansnaam.

Tanu-i-Nga'as beteekent „als hersens." Het is de naam van een plas die tusschen Tombasian-boven en de Nimanga, dus ten N. van het eerste en ten Z. der laatste ligt. De wetering van dezen plas vloeit in de Nimanga. Op de oppervlakte van het water van dezen plas is eene olie-achtige zelfstandigheid te zien, wellicht aardolie, waaraan geneeskracht wordt toegeschreven, zoodat velen er in gaan baden. Het water is niet warm.

Soinsong i Senduk „goot van Sendoek." Van de Watu Pinĕwetengan tot aan de Nimanga loopt een ravijn dat dezen naam draagt; de bodem is zeer vruchtbaar en wordt steeds voor den landbouw gebruikt. Dit zou de weg zijn geweest dien de Slang en Sendoek hebben gevolgd.

69.

se tow nimĕweteng „de lieden verdeelden zich"; het voorvoegsel mĕ- (in het Mk. mĕ'- waarna Mt. r tot d, en w tot b wordt, bv. mĕ'mbale, pinĕ'betengan, pĕ'diorĕn in het Mk., waar het Mt. zegt: mĕwale, pinĕwetengan, pĕriorĕn) duidt in het algemeen eene betrekking aan tusschen twee partijen onderling, hetzij tusschen personen onderling, hetzij tusschen zaken onderling, hetzij tusschen personen en zaken onderling. Indien dus een werkwoordstam eene handeling aanduidt welke steeds door twee partijen, de eene aan de andere wordt verricht, dan is het voorvoegsel mĕ- in gebruik in de beteekenis die anders door ma- wordt uitgedrukt, n. l. om den Teg. Tijd en het Teg. Deelw. aan te duiden; ma- is dan beperkt tot de beteekenis van „gewoon zijn te doen wat het gr. w. uitdrukt." Voorbeelden hiervan zijn: mĕpa'ar „praten met", mĕtokol „vechten met", mĕsaka „vechten van hanen", mĕwĕra' „spelen met", mĕkowa' „wedijveren met", mĕtalitjur „scheiden van, zich scheiden van", mĕsĕrar „uiteengaan", mĕtani' „zich afscheiden", mĕtane „scheiden (van zijne ouders en zelf een huishouden oprichten), mĕsawil „een ander misloopen", mĕsea' „afwijken van, verschillen van", mĕpĕsei „twijfelen aan", mĕruru „loopen nevens, ter zijde van", mĕweteng „verdeelen, zich verdeelen", mĕta'up „ontmoeten", mĕsungkul „aantreffen, tegemoet gaan", mĕrua „in tweeën gaan, zich in tweeën deelen", enz. Dit prefix heeft dus ook eene min of meer reflexieve beteekenis, wanneer het gaat beteekenen: „zich verhouden tot de andere partij als."

kĕpaumung; het voorvoegsel kĕ- heeft de beteekenis: met dat, ten tijde dat, toen plaats had wat het gr. w. aanduidt", bv. kĕwua' i lansot „als de lansat vrucht draagt, toen de lansat vrucht droeg", kĕangko'kĕ' „zoodra

maar schreeuwde", kĕlingakĕ'era si nuwu' itu „zoodra zij slechts dat woord gehoord hadden." Kĕ- doet zich dus in zijne beteekenis, evenals in zijn vorm, als nauw aan ka- verwant voor, daar de grondbet. van ka „geheel, één met, éénheid" ook in kĕ- is terug te vinden.

70.

Kaju-Uwi is een dorp dat op een kleine 2 paal W.lijk van Kawangko'an, aan den N. O. voet van het Sopoetan-gebergte (dus aan den N. voet van den Tondĕroekan) ligt. Het dorp is genoemd naar het riviertje waaraan het ligt.

uwi, Mal. ubi, enz. is „aardvrucht, aardknol", maar wordt ook gebruikt van den hoofdwortel van gewassen, die loodrecht naar beneden schiet, den zoogenaamden penwortel; muwi, mauwi beteekent dan ook „knollen schieten, een penwortel schieten." Welke boom deze kaju uwi is geweest, wordt niet vermeld.

alir, Mk. alid, Sang. a*l*ing, Bis. Tag. alin „een gewas verplanten met een grooten klomp aarde om de wortels", dus verplaatsen, met de aarde waarin het groeit. Hier is het gebruikt voor het ontworteld worden van den boom en het door zijn val met al de wortels en de aarde die daaraan zit, boven den grond komen.

kumaapa of kaapa, die doorgaans „of" beteekenen, worden ook wel, zooals hier, in de beteekenis „en" gebruikt, bijv. si Lonto' nimaio kaapa ra'io maware-wareng-io' am Benang „L. is hier gekomen en zal in 't geheel niet meer naar Menado terugkeeren"; sia ja nitumĕkĕl kumaapa nitjumili'o „hij is gaan liggen en slaapt reeds."

La'indong is de Tt. uitspraak van den naam van het Tb. dorp Lahendong.

aluk is „plotseling verdwenen" en wordt ook gezegd van iets dat buiten verwachting minder is geworden, op geheimzinnige wijze is afgenomen. Alukĕn „verdwijn, mogen de geesten je wegpakken", is eene verwensching. Vgl. Ts. aduk, bijv. inaduk ne sakit „door de ziektegeesten gehaald", inaduk ko ne winaduian „moogt ge door de duivels worden gehaald." Vgl. Sang. ĕlu' „inslikken, zoodat het verdwijnt."

71.

Tintjĕp is een dorp dat 3 paal ten W. van Sondĕr ligt, op 314 M. boven den zeespiegel. Vroeger lag het nog meer Noordelijk op de plaats waar thans de begraafplaats van Tintjĕp is. Volgens eene andere overlevering, zijn de lieden van Pinaäsoe daarheen voor een deel verhuisd, omdat zij door eene zware epidemie werden bezocht, het andere deel zou zijn gegaan naar Kekese'en, een dorp dat vroeger een deel der hoofdplaats Sondĕr uitmaakte en op de plaats van het huidige Talitjuran lag. De naam Tintjĕp is volgens anderen aan het riviertje, waaraan het dorp ligt en welks naam het heeft overgenomen, gegeven, omdat bij den oorsprong een groote boom stond, waarin de sitjĕp genaamde vogels, eene soort kiekendieven, hunne nesten hadden. Dit riviertje stort zich in de Rano i Munte, die N.lijk van Tintjĕp stroomt en zich bij Timboekar bij de Nimanga voegt.

De in dit verhaal medegedeelde overlevering leidt den naam af van sitjĕp, waarvan manitjĕp, de intensieve vorm, de beteekenis heeft van „visschen met de hand vangen", in de modder der rivieren, dus synoniem met mĕro'b. Het is duidelijk dat de naam van den kiekendief en de stam van het werkwoord dat „visschen met de handen grijpen" beteekent, identisch zijn, daar de kiekendief op geheel dezelfde wijze de jonge vogels grijpt en er mee opvliegt, als de visscher met de handen zijne prooi bemachtigt. Dat van dit woord sitjĕp een bijvorm tintjĕp mogelijk is, blijkt uit het volgende:

sikĕp (waarvan sitjĕp de Tt. vorm is), Tb. en Td. (Rĕmbokĕn) „kiekendief"; sinikĕp „het door den kiekendief gevangen kuiken, de met de hand gevangen visch."

mĕnikĕp, Tb. (te Rĕmbokĕn mĕngikan) „visch met de hand vangen" (te Sondĕr mĕro'b); kita mĕnikĕp se pilĕk „wij vangen ikan gabus met de hand."

tingkĕp, Tb. Td. (Rĕmb.) „fuik waarmede men palingen vangt"; (te Sondĕr: kolombuang); mange tuma'an un tingkĕp „een palingfuik gaan stellen."

De wortel kĕp, kap, waarvan dit woord is gevormd, heeft ook in de verwante talen de beteekenis van „vatten, grijpen, pakken", vgl. Mal. tangkap, Bar. soko, Jav. tjakĕp, en het Tt. tangka' „pakken, vatten", kĕ'kĕp, (Ts. kĕpkĕp) „omvatten", ra'kĕp „pakken, vangen", lĕkĕp „volledig" (eig. „omsluitend"), enz.

si tjapala wangko' „hiermede is het districtshoofd, of oudtijds geslachtshoofd (tu'ur im balak) bedoeld.

Wawa', de plaats van deze nederzetting was aan den voet van den berg (kuntung) waarop Kolongan-atas ligt.

Pinaasu, zie Aant. bij Verh. 103.

makareke no-mai, van het door 't Mal. uit 't Holl. overgenomen reken „denken, meenen, gissen." De echt Tt. uitdrukking luidt makasigilo-mai.

iru'ut-ai an Tintjĕp „vereenigd, verzameld worden herwaarts te Tintjĕp, gevoegd worden bij die van Tintjĕp."

tu'tul, tumu'tul „zijne goederen inpakken, zijn bagage bijeenpakken om te vertrekken."

tajang tojo' i Tumotowa „een weinig ver van de Heilige Steenen verwijderd." Uit het verhaal omtrent de Heilige Steenen (N°. 58) blijkt dat deze afstand 9 pas in Oostelijke richting was. De uitdrukking tajang tojo' „een weinig ver, niet ver, op kleinen afstand" staat tegenover tajang ulit „zeer ver, op grooten afstand", bijv. ĕ Lĕilĕm ja tajang tojo' in Sondĕr „L. is niet ver van S." ĕn Uwuran tajang ulit in Tjema „Amoerang is zeer ver van Kema."

De tumotowa van Tintjĕp is de woonplaats van den beschermgeest van het dorp, den god Kĕlumbatu („steenen schild"); zijne vrouw heet Kara'anan („van grooten overvloed voorzien").

si tjo'ko' laka' raindang wo si tjo'ko' siwei rĕindĕm; de roode haan en de zwarte kip dienen om het mapakukuk si tjo'ko' mee te ver-

richten, dat ook in de verhalen 57 en 60 wordt vermeld en dient om de menschen uit den omtrek te lokken zich in het nieuwe dorp te komen vestigen. Deze verklaring is in hoofdzaak zeker juist, doch de bizonderheid die in N°. 60 er bijgevoegd wordt, n. l. het verrichten van het mawinson, doet denken dat het hanengekraai oorspronkelijk niet bedoelde de menschen te roepen, maar om, evenals het mawinson, drukte en levendigheid als van een groot dorp voor te stellen, opdat later de werkelijkheid daaraan beantwoorden zou.

72.

Timbukar is de naam van een dorpje van een paar honderd inwoners, 5 paal W. lijk van Sondĕr gelegen, aan de samenvloeiing der rivieren Munte en Nimanga, op 240 M. zeehoogte. Het woord timbukar beteekent een steenen urn, met deksel in den vorm van een dak, waarin men oudtijds lijken in zittende houding begroef. De stam van dit woord is waarschijnlijk wĕkar „loslaten, leggen", gevormd met het thans verouderde voorvoegsel ti-, met sluitende nasaal. Deze naam is dan genomen naar de wijze waarop men de lijken van boven af in de urn neerliet. Deze urnen werden boven den grond gelaten.

Pinaasu „het water dat men vroeger gewoon was te halen", naam van een vroeger dorp bij Sondĕr, aldus genoemd naar een riviertje dat in de Munte vloeit.

ra'io kawean „niet meer kunnen gegeven, toegestaan worden", ra'io kawean e walina, n. l. sera ra'io kawean in tona'as wo m pamatu'an e walina, of e karo'ongera.

mapatalitjuran, niet regelrecht van talitjur, maar van talitjuran afgeleid. Dit beteekent: de plaats waar men met den rug (talitjur) naar toe staat, daar men zich met het gelaat naar het Oosten (sĕndangan) wendt. Het Mk. zegt talikuran, het dialect van Kawangko'an heeft talisuran.

pĕwalean, plaats van mĕwale „zich ergens gaan vestigen", dus „plaats om zich te vestigen." En zoo in het perfectum pinĕwalean „plaats waar men zich vroeger heeft gevestigd, waar eene woning of een dorp was gebouwd."

Kojansow, naam eener rivier die ten W. van Tangkoenei, tusschen dit dorp en het riviertje Maruasei, in de Nimanga valt, en naam van het dorp dat vroeger daar lag.

matimboi of ook makulu-kulu im pamatu'an, woordelijk: „het ambt van dorpshoofd vasthouden, in de hand houden."

73.

Lĕilĕm is een dorp, aan een gelijknamig riviertje gelegen, drie paal ten O. van Sondĕr op 725 M. boven den zeespiegel. Het dorp is waarschijnlijk genoemd naar den boom lĕilĕm (Clerodendron Minahassae) waarvan de bladeren als groente worden gebruikt.

Kuntung, een dorp dat officieel „Kolongan-atas" heet en op een heuvel ligt (vandaar de naam), onmiddellijk naast Sondĕr.

kapala, uit het Maleisch overgenomen, doch vaak in het Tt. gebruikt als titel van het dorpshoofd (pamatu'an, Mal. hukum-tua).

pĕsiri'in, van siri', mĕsiri' „eeren, eerbewijzen, achten." De vorm met mĕ- geeft hier het wederzijdsche te kennen.

Ro'bot, ook Ro'mbot, thans nog de familienaam van een talrijk geslacht te Kolongan-atas.

Sitjĕpĕn „gevangen door den kiekendief (sitjĕp)", de naam eener bron ten N. van Kolongan-atas, aan de N. zijde van den weg naar Lĕilĕm.

ipakata'u, hetzelfde als ilampat „bericht of boodschap overbrengen, kennis geven"; makata'u en ipakata'u zijn de eenige vormen die van dezen stam worden gemaakt.

74.

In dit verhaal is het dialect van het district Kawangko'an gevolgd, waartoe Woewoek behoort. Het onderscheidt zich van dat van het district Sondĕr door het gebruik van een klein aantal andere woorden en vooral doordat het de k niet tot tj maakt, tenzij de voorafgaande i, die dit bewerkt, tot het woord zelf behoort. Zoo zegt men in het Kawangko'ansche wel mitjo en sitjola, maar si kaju, ing kaju, en ook voor het samengestelde voorvoegsel itja-, doorgaans ika-, bijv. ikawe'e, ikatĕka'.

a meko n sĕndangan of a meko n sumĕndangan „in het Z. O."; in het Sondĕrsche doorgaans a mekona a mitjona.

75.

kinarĕngisan kan worden opgevat als perf. van karĕngisan „kunnen afgebrand worden", en is dan weder te geven met „hebben kunnen afgebrand worden", of als passief van nimakarĕngis „is geheel afgebrand", zoodat dan de vertaling wordt „is geheel verbrand geworden." Vat men karĕngisan als abstract substantief op, in de bet. „brand", dan wordt de vertaling van kinarĕngisan „de plaats gehad hebbende brand."

pinĕsonsowatan, een passief perfectum van den wederkeerigen vorm, gemaakt van den geredupliceerden stam sowat „antwoorden." De beteekenis is „hetgeen in herhaaldelijk elkaar antwoorden is gezegd." Mĕnsonsowatan „elkander herhaaldelijk antwoorden", beteekent ook dikwijls „met elkaar disputeeren, het met elkaar aan den stok hebben, met elkaar kijven."

nimĕange wo'on „wilde gaan, zoude gaan, heeft of had willen gaan." Deze vorm beteekent dat tot de handeling het voornemen heeft bestaan, maar dat de gelegenheid om dit uit te voeren heeft ontbroken.

inania, ook ainia, inia, ainjia, beteekent: de tijd van ongeveer 10 uur in den voormiddag tot 3 uur des namiddags, van den dag van heden, doch het wordt ook, zooals hier, gebruikt in de beteekenis: weldra, spoedig, binnenkort, over weinige dagen.

de' is eene verkorting van inde' „vrees", als tusschenwerpsel „vreeselijk",

uli-ulit, keta' itjamu; hier is keta' een uitroep om de lieden te beklagen wegens het lot dat hen dreigt.

nisumangkum „vinden, krijgen, aantreffen." De gr. bet. is „omvatten, bevatten"; hier heeft het de beteekenis „tijdens zijn leven te vatten, te treffen, te beleven krijgen."

mande „ofschoon, al zou het zoo zijn, al zoudt gij dit doen", m. a. w. gij kunt het gerust doen, al gaat gij zelf, gij zult geen andere ondervinding hebben dan ik.

kaapa heeft in den zin: nimerao kaapa kinaawĕsano de beteekenis „en", of ook die van „of liever", daar het woord dat na kaapa staat een verbetering is van dat hetwelk er vóór staat.

maja' tĕlu ngando „loopende drie dagen", d. i. op den derden dag van af heden.

76.

Sompo is een vrouwennaam.

tauwi, met voorv. ta- gevormd van uwi „knol", beteekent „die gaarne of vele knollen schiet."

Ukĕpan is hier afgeleid van kusĕp „knellen, insluiten", eene afleiding op den klank af, die misschien de beteekenis van ukĕpan wel weergeeft, maar etymologisch geen waarde heeft. De stam ukĕp komt in het Tt. niet voor, doch wel in het Ts., in de beteekenis „bedekken, overdekken." De naam van het meisje beteekent dus: „die bedekt wordt, over wie gedekt wordt."

76*a*.

1. Het H-e-e-e-e! of de aanloop waarmede de walian de rereindengĕn inzet (tumu'ud), heet tu'uda in dereindengĕn; tumu'udo rumeindeng si Walian „de Priesteres heeft den zang ingezet."

2. Warĕso rundeng beteekent: „W. die op vele of onderscheidene rundeng (uitstekende punten der aarde) zich ophoudt." Onderscheiden plaatsen in de Minahassa worden aangewezen als woonplaatsen van een god Warĕso. Zoo is er een kapĕli'ian ter zijde van den weg van Sulu'un naar Pinapalangkow, die als woonplaats van een god Warĕso wordt opgegeven, ook is er een op den weg van Pinamorongan naar Tumpaan, bij de brug over de Rano-pengkor, n.l. een kolk, aan de N.Zijde, op eene plek tusschen de Rano-pengkor en de Kosa'utan; airundeng i langit, aiwuku in tana', wordt gezegd van de goden en beteekent, dat die goden door den hoofdgod of de hoofdgoden zijn gebruikt of geplaatst om den gekartelden rand van den hemel en de knobbels der aarde te vormen, d. w. z. dat zij zijn geplaatst op de toppen der bergen en aan de kapen.

3. rumĕgĕso-mai „stel u herwaarts aan den wind (rĕgĕs) bloot, laat u uitwaaien." Hier bij de aanroeping van den god, beteekent het: kom herwaarts naar buiten of naar beneden uit uwe schuilplaats in de bovenlucht, de ver-

blijfplaats der goden, waar geen wind is, want die wordt slechts gevonden op de aarde (ka'iomba'an), de verblijfplaats der menschen, die daarom ook wel rĕrĕgĕsan heet.

4. tambar beteekent: „bezitting, eigendom, vermogen, alles te zamen wat iemands vermogen is"; tinambar „het als eigendom verworvene." Het suffix -era in dit en in het volgende vers slaat op de feestgevers.

6. le'os is Tb.; ook kasomboran in vs. 8 en lakĕr in vs. 10 zijn Tb. Deze taal is, in het algemeen gezegd, voor de Minahassers de litteraire taal en vooral in poëzie wordt zij ook bij de andere stammen veel gebruikt. In godsdienstige poëzie is vooral het invoegen van vreemde woorden zeer gebruikelijk en daartoe wordt in de eerste plaats bij het Tb. geleend.

tio', aan het Ponosakansch ontleend, bet. „varken", hier bepaaldelijk het geslachte offervarken, welks lever straks zal worden onderzocht, om te zien of het een ate le'os „heilspellende lever" is.

8. kasomboran, de Tb. vorm van Tt. kasoworan „voorspoedige wasdom van menschen, dieren, en planten."

paluimpung „spruit van een omgevallen of omgekapten boom of stam, waaruit nieuwe loten opschieten"; paluimpungera zijn hier de kinderen en kindskinderen der feestgevers. De beteekenis van dit vers is: Wanneer gij, Warĕso, zult zijn wedergekeerd naar uwe verblijfplaats, laat dan achter aan de feestgevers en hunne kinderen, lang leven en voorspoedigen wasdom.

12. In dit vers en in vs. 14 zijn het onderwerp van itji'it, de priesters en priesteressen, die er voor zorgen dat de instellingen der Voorvaderen blijven gehandhaafd. De beteekenis van dit vers is: Daar wij priesters en priesteressen door deze onze leiding van het feest, de feestgevers en hunne kinderen de gewoonten, vooral de vereering der goden, van hunne Voorouders doen navolgen.

14. nimaluimpung isera „hunne Voorouders, die hen (de feestgevers) hebben doen opkomen als spruiten, op den omgevallen stam van hun eigen leven."

GROEP VIII.

77.

De naam Makarende is afgeleid van het gr.w. rende. Tb. „op eene rij naast elkaar." Ts. „dichtbij komen" bv. rumende-mai „kom nader bij." makarende bet. dus „op eene rij staande, in rij zijnde", als men het in de Tb. beteekenis neemt, doch beter in overeenstemming met den gang van dit verhaal is de Ts. beteekenis „hij die dichtbij is komen wonen, buurman is geworden" of „die hoe langer hoe nader is gekomen."

iru'kup a si tuaritju „om aan mijn jongeren broeder ten geschenke te geven", n.l. een geschenk bij diens wijding tot tona'as. Dit is een voorwendsel voor zijn heengaan, hetwelk in werkelijkheid geschiedde omdat Makarende gekrenkt was over het achtergesteld worden bij zijn jongeren broeder.

mo'ow a si tĕla'uĕnera; met dit erfstuk wordt de tumotowa bedoeld, zie de Inleiding op Gr. VII.

Ka'kas, aan den Z. oever van het Tondano-meer.

Belang, in het Zuidelijk gedeelte van de O. kust der Minahassa aan zee gelegen, in het gebied van het Ponosakansch.

Pontak, in het taalgebied van het Tt. gelegen op den W. lijken oever der Rano i Apo'. De naam wordt afgeleid van pĕntak, een woord waarmede wordt aangeduid dat de aanplant een kwijnend aanzien heeft, ook overdrachtelijk gezegd van dieren.

pinĕweteng ĕm palĕle'an „de badplaatsen waren verdeeld, of gescheiden." Eene andere lezing: Jawoja n ambitu ja wineteng an dua ngaweteng ĕn dano palĕle'an „daar nu was het badwater verdeeld in twee afdeelingen." Waar in den vorm pinĕweteng reeds het voorvoegsel pĕ- is gebruikt, is de bijvoeging an dua ngaweteng onnoodig, doch waar wineteng, passief van nimeteng (um-vorm) is gebruikt, wordt dit bijgevoegd. Verg. het in de Aant. op N°. 69 gezegde over mĕ-.

aitjasea' ĕ nilumĕle' „is zich komen te vergissen toen hij heeft gebaad."

Te'ep, naam van een dorp, dat vroeger in de buurt van Roemoöng-atas was gelegen en beroemd was om de gastvrijheid zijner inwoners, zoodat men het spreekwoord had: keleoka sinakei e Te'ep „alsof men door die van Te'ep is onthaald" voor een zeer milde ontvangst. Thans ligt dit dorp ten W. van Amoerang, aan de overzijde van de Rano i Apo'. Nog vroeger lag het bij kaap Batu-kapal en heette toen Pĕimpĕn (uiteinde).

an tinani'an „op de plaats waar afzonderlijk is gesticht (tani'); eene andere lezing heeft: a linukutano „op de plaats waar men heeft geplaatst, heeft gezet (lukut)."

sembongan e asu „door de honden (blaffende) omringd"; als de honden het wild hebben nagejaagd en dit eindelijk blijft staan en door de honden wordt omringd en aangevallen, komen de jagers toesnellen en maken het dier met hunne wapenen af.

matura'oka i nimaindoo watu of volgens eene andere lezing: wo matura'oka im batu em pa'pa' si Tu'a ja nimaindoo watu „en zij staken op steen, daar de Antilope steen was geworden."

78.

Pangerapan en het stamwoord Erap zijn vrouwennamen.

Mailĕnsun is een mansnaam.

kuma'kas in dĕwo' „het oeverriet uitroeien, met wortel en al uitkrabben (ka'kas)"; blijkbaar is hier met de kina'kasan het huidige dorp Ka'kas bedoeld. Vgl. ook Verh. 77.

Pasambangko' „groot Pasan", van Pasan en wangko' „groot". De naam Pasan beteekent in het Bent. de naam van den boom Acalypha stipulacea, Kd. 579, en daarnaar heeft het district Pasan (thans Pasan-Ratahan-Ponosakan) zijn naam.

tĕndĕk, tondĕk en tundĕk zijn variaties van denzelfden stam en hebben de beteekenis iets in den grond steken. bijv. een staak of een paal tot teeken van eigendom of occupatie. Hier beteekent het: hij maakte teekenen van afscheiding aan de waterleidingen die tot badplaats dienden, om de badplaats der armen en die der rijken af te scheiden.

Ĕlas, naam van een gebergte, voluit Niĕlasan, grenzende aan de W. zijde van den Sopoetan; daarover loopt de kortste weg van Pontak (dat toen veel Zuidelijker lag dan het huidige, op de plaats die thans Niĕtakan heet) naar Roemoŏng-atas, de plaats waar vroeger Teĕp lag.

walantakan, Erythrina lithosperma, Kd. 433, eene hooge dadap-soort.

magirot van girot „welbespraakt, knap in het verhalen van oude geschiedenissen, tradities, familie-verhoudingen en knap in het bespreken eener zaak, zoodat men deze tot in bizonderheden kan behandelen." De reden waarom Makarende met dezen naam wordt aangeroepen, zal wel geen andere zijn, dan dat men hem een titel wil geven die voor het hoofd van een geslacht passend is.

paapo'an „die moet vereerd (maapo'), als heer of vrouwe (apo') beschouwd worden", een titel dien de vrouwelijke geest die in dien boom huist zich zelve geeft.

kaawu „haardgenoot, die met mij aan denzelfden haard zit", eene omschrijving van „echtgenoot."

79.

uurean, langen tijd, geruimen tijd lang; meer gewoon is ure-urean.

Mailengkei, de neef van Ramopoli'i, heet in N°. 80 Maiwangkai

of Watuwangkai. De stam lengkei, die ook als ml. eigennaam voorkomt, beteekent in het Tb. „een dorp vergrooten of uitbreiden, door een deel er van te verschuiven." (lumengkei um banua). In het Ts. is dengkei „omkantelen." Het voorvoegsel mai komt nog voor in de volgende eigennamen: Mailangkai, van langkai „plotseling opstijgen", een stam die thans niet meer in gebruik is, Mailĕnsun, zie N°. 89 en 90, van den stam lĕnsun, die ook als mansnaam voorkomt en waarvan de vrouwennamen Lĕnsunan en Linĕnsunan zijn afgeleid, doch waarvan de beteekenis niet meer bekend is. Het zijn dus drie stammen met l en één met w beginnende, waar dit mai wordt voorgevoegd. In verband met den (wrsch. uit het Tb. overgenomen) eigennaam Meiruntu, van den stam runtu, zou men in dit mai- de richtingaanduidende partikel kunnen zien die dient om het perfectum der accidenteele vormen te maken. In het Tb. heeft zij nog den volledigen vorm nimei-, dikwijls uitgesproken imei, waarbij de i dan ook soms nog nauwelijks te hooren is; de vorm is dus op weg om mei- te worden. Het Tt. heeft ook de m weggeworpen, omdat de ware samenstelling van den vorm niet meer werd gevoeld en een aanvangs-m zich niet met het passief karakter dezer vormen verdroeg. Zoo zegt dus het Tt. aitjua, doch het Tb. nimei-ikua „waarmede was of werd gezegd", perf. van itjua, ikua. Aan het begin van een zin beteekent trouwens mai of maio „de tijd komende dat, toen het gebeurde dat", bv. maio in sera i maumungo „toen zij dan bijeenkwamen." En zoo is dus nimai of nimei vóór een werkwoordsvorm eene omschrijving van het perfectum, dus Tb. nimei-ikua, Tt. (nim)ai-(i)tjua „het gebeurd zijnde dat er mee was gezegd, daarmede was gezegd", enz. In het Mk. dient deze vorm ter omschrijving van het perfectum der um-vormen, dus Mt. (n)itjuman, Mk. aitjuman (voor nimai-itjuman) en zelfs ainitjumano (voor nimainitjumano) „heeft, had reeds (alles) opgegeten." Mailangkai zou dan staan voor later aiangkai „is opgeheven geworden." Met ma'i- zijn gevormd de mansnamen Ma'inalo of Ma'ingalo en Ma'insiow en de vrouwennaam Ma'inturin. Dit voorvoegsel is voor den sterken stam gevoegd, evenals mangi-, de sterke vorm van maki-, thans mĕki-, vgl. Tb. mĕngi-. Het zal wel niet gewaagd zijn dit ma'i- voor een bijvorm van maki- te houden. Of maimoet verklaard worden op dezelfde wijze, of als een gemouilleerde vorm van ma- vóór l, waarmee intusschen de vorm maiwangkai onverklaard blijft, kan hier niet worden uitgemaakt.

rae walina; de beteekenis van rae is „anders, verschillend", vgl. gaet „verschil, afwisseling", Mk. raet. Verder heeft rae de bijbeteekenis van „onbehoorlijk, ongepast, anders dan het behoort", rae walina zou dus zijn weer te geven met „rare streken."

kumi'it siitu, beter is: kumi'it iitu.

kinaret ĕng kowal „er is in de kowal-vrucht gebeten" (maar er is niets afgebeten, er staan alleen tanden in); kinaretan ĕng kowal „er is van de kowal-vrucht afgebeten."

Rintĕk wa'ang „Fijn-tand"; samenstellingen van een adjectief gevolgd door een bepalend substantief, om eene karakteristieke eigenschap van iemand

te noemen, zijn veelvuldig in gebruik in het Tt. Door het lidwoord si worden zij tot bijnamen gemaakt. Andere voorbeelden zijn: si Tjĕli nuwu' „die veel praats heeft", si Sawi wa'mba' „de Scheefmond", si Lambot kama „de Langhand" (diefachtig), si Rangka' ngirung „de Hoogneus", si Tjulut luntĕng „de Kruloor", (mensch of dier welks ooren aan de randen gekruld zijn) si Tondo ro'kos „de Puntkop."

ito' „oom", gewone toespraak tot iemand dien men niet kent, doch dien men om zijn meerderen ouderdom wil eeren. De uitdrukking: tawea ito' is vertaald met: „Gegroet Oom." Het Tt. onderscheidt de vormen tawea en tawea', die beide vervormingen zijn van het Skr. kshantawya en langs denzelfden weg in de Minahassische talen gekomen als het Sangireesche tabea' en het Bisaja'sche tabia, daar zij dichter bij den oorspronkelijken vorm staan dan Mal. tabik, Jav. tabe, enz., terwijl ook het Bat. santabi en Tag. sangtabi den uitgang van het woord niet meer hebben bewaard. De oorspronkelijke beteekenis „te vergeven" is nog overal aan het woord eigen, daar het nog de beteekenis heeft van „excuseer, neem me niet kwalijk!" een beleefdheidsterm als men iemand stoort of vreest te hinderen. Eerst door Europeeschen invloed is het hier en daar tot een groet geworden, bv. in de Minahassa; in dat geval wordt de niet gehamzeerde vorm gebruikt, en zegt men ook: tumawea, mĕntaweaan, enz. Tawea' is nog geheel ons „met verlof", bv. tawea'oka, musĕng-ange i luntĕng „met verlof, prop uwe ooren dicht" (want ik ga iets onfatsoenlijks zeggen), se tawea' tuama, se tawea' wewene „de mannen, met verlof; de vrouwen, met alle respect." In N°. 81 vindt men het aldus gebruikt: sia, tawea', mawe'eo nuwu' a si ĕsa mangala'un „hij was, als ik het dan zoo maar eens zeggen mag, verloofd met een meisje." Hetzelfde vindt men in het Sangireesch, bv. tabea'ko i Wawu' sire tamahuari „Mevrouw, met respect, en hare jongere zusters." Dit tabea'ko is in het Sang. ook een modaal woord, n. l. om den Optatief te omschrijven, bv. in de vertaling van Mattheus VI, 9: tabea'ko Arengu e isusiang „Uw Naam worde geheiligd"; feitelijk dus ook weder een bescheidenheidswoord „als ik het dan maar eens zeggen mag." Verder wordt het in 't Sang. nog als een uitsluitend voegwoord gebruikt, in de beteekenis: „tenzij, behalve wanneer, 't mocht dan zijn dat", en wel in den vorm tabea' u, dus woordelijk „ik vraag vergeving, ik wensch eene uitzondering gemaakt te hebben voor", bv. tabea' u ikau tumuhu' „tenzij gij toegeeft" (ik vraag excuus, uitzondering, voor het geval dat gij toegeeft). Het Tt. kent dit gebruik van tawea' niet, doch bezigt in den zin van „tenzij, behalve, behalve wanneer" het synonieme ampungan, een locaal-passieve vorm van het uit 't Mal. overgenomene ampun. Als Imperatief beteekent ampungan „er worde vergeving geschonken aan, uitzondering gemaakt voor", bv. waja im bale a si ro'ong iitu ja tĕkek, ampungan i gĕreja „alle huizen in dat dorp zijn klein, behalve de kerk".

80.

ipĕkawina-mako; het voorvoegsel pĕ- duidt hier het voornemen of willen verrichten van de handeling aan. De beteekenis, die in kawi zit, is het maken

van de handbeweging waarmede men op Inlandsche wijze iemand wenkt. Het Bare'e drukt dit uit met kabe, kawe, kambe, kewi, het Jav. met awe, het Bim. met kawe. De beweging dient om iets of iemand naar zich toe te halen, maar kan ook, zooals hier, uitdrukken het afhalen of afscheiden van een gedeelte van iets van het andere deel en verder: wegduwen, afduwen.

makatungkas in atĕp „het dekblad geopend houdende", tungkas is een kijkgat of zoldervenster, zooals dat ontstaat wanneer een dekblad van het dak wordt opgelicht (tumungkas, matungkas) met de hand of met een stok (tutungkas). Het voorvoegsel maka- duidt hier weder het blijven in een lichaamstoestand aan.

81.

De verteller van dit verhaal en van N°. 90, Thio Gim Sun Abid Elmĕseh, had een volbloed Chinees tot vader en eene Sondĕrsche tot moeder. Hij woonde te Kawangko'an en is later met eene Lĕilĕmsche getrouwd. Hij was een zeer goed kenner van het Tontemboansch en ook verder een ontwikkeld man, die o. a. gediplomeerd was als hulponderwijzer, doch om zijne nationaliteit niet bij het Gouvernement kon geplaatst worden. Van 1881 tot aan zijn dood in 1884 was hij hoofd eener Chineesche school, in de Chineesche wijk te Menado. Bij zijn doop koos hij zich den naam Abid Elmĕseh.

ang kasale'an ĕnto'an i tow ĕsa wo si ĕsa „naar den wensch om er te wonen van elk hunner."

nirumare'et, van een stam rare'et, die met het frequentatief infix -ar- uit re'et is gevormd. Dit re'et komt als stam niet voor; de afgeleide vormen zijn alle van rare'et gemaakt. Re'et is de klanknabootsing van gekraak of gekras.

talos rintĕk nimarangket; de beteekenis van rangket is „gelijk van hoogte, van lengte, gelijk van aandeel." De beteekenis van nimarangket is hier „zeer fijn of zeer klein, de eene zoo goed als de andere, er was geen spoor van groote tanden onder, zij waren allemaal even fijn."

to'orĕna wo'o-mai i masut „hij richtte zich op om haar te slaan." In deze constructie is door den w. w. stam to'or alles tot zich getrokken wat eigenlijk bij pasut behoorde. Er is dan ook vertaald, alsof er stond tumo'oro-mai sia im pasutĕm bo'o. Naar onze voorstelling behoort pasut passief te zijn, daar de handeling overgaat op een voorwerp dat niet meer genoemd wordt, omdat het reeds onderwerp der rede is. Ook behoort wo'o, het modale woord, dat hier de wenschende wijs uitdrukt, naar onze meening bij pasut. Zeer dikwijls worden in het Tt. de w. w., die eene beweging des lichaams aanduiden welke de richting aangeeft waarin zich de handeling beweegt, passief geconstrueerd, zoodat dus een pron. suffixum het onderwerp der handeling aanwijst en het w. w. dat de te verrichten daad uitdrukt, evenals bij ons in den Infinitief van doel staat, doch zonder aanduiding van het object. In den hier beschouwden zin zegt dus het Tt. „door hem werd zij, zoo mogelijk, opgestaan om te slaan." Dit komt omdat alleen het opstaan werkelijk geschiedt,

dit is dus de handeling die verricht wordt en volgens de Tt. constructie zelfs verricht wordt aan datgene wat eigenlijk het object der handeling is om welke te verrichten de beweging wordt gemaakt. De beweging wordt dus niet beschouwd als den volgenden Infinitief tot doel te hebben, maar het object van dien Infinitief. Zoo bijv. in N°. 21: teronĕnao-mange in tjumĕrĕs „zij snelde toe om hem te omhelzen" (zij snelde op hem toe ter omhelzing). Het Tt. gaat hierin zelfs zoo ver, dat het niet alleen werkwoorden van beweging construeert met het object van den Infinitief, die het doel der beweging is, maar ook richting-aanduidende woorden, vragende voornaamwoorden, bijwoorden, waarop het rede-accent valt, samenstelt met een pron. suff. dat eigenlijk subject is van het afhankelijke werkwoord; 't zij pron. suff. als het afh. w.w. passief is, 't zij pron. absol. als dit actief is. Het werkwoord wordt daardoor geheel afhankelijk gemaakt van het woord waarop het rede-accent rust zoodat dit tot hoofdwoord van den zin wordt gemaakt. Voorbeelden volgen hier: mainao pailĕkĕn si pĕnana'ana (16) „hij kwam naar zijne vrouw zien"; sapaku in toro i mindo iitjo (18) „wat heb ik er aan u mede te nemen?" mangena paten si wio'o (19) „hij ging het wilde zwijn dooden"; mio'na iangkai-ai (19) „hij nam het van beneden op"; mekoku ipakata'u-mai (55) „ik ga in Zuidelijke richting kennis geven"; am pa'pa'ana in da'itja mawulinga' (23) „omdat hij geen eieren legt"; an tutu̓w(ĕ)naoka i masangir (40) „terwijl hij aan het slijpen was"; akar(ĕ)na in dumojor (34) „totdat hij beneden komt"; an unĕrera i mawinson (47) „terwijl zij aan het zingen waren"; kasusurera i mange lumĕle' (39) „telkens als zij gingen baden"; ririor(ĕ)ku i mareng-ange a si Inangku (95) „eer ik naar mijne Moeder terugkeer."

tumo'tol(ĕ)kĕ'-mai i makailĕk-ai aku „van het begin af dat ik weet heb tot nu toe", d. i. zoover als mijne bewustheid, mijne herinnering reikt, van den tijd af dat ik tot mijn verstand ben gekomen, tot nu toe.

si manalungkĕ' tawoiĕngku „een die woudlooper slechts ben van mijn werk"; in dergelijke zinnen heeft si dezelfde kracht van redengevend voegwoord, als wong in het Jav., orang in de taal van Batavia, urang in die der Mĕnangkabauers, atra in het Atjèhsch. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XXXVII, bl. 622, vlgg. „Mensch" en „Ding" als voegwoord, door Dr. C. Snouck Hurgronje.

kotitjanao-mai si paroma'ana, „hij berekende door wichelen hoe het met zijne verloofde was gesteld." Kotitja is de Tt. uitspraak van 't Mal. kotika; met kumotitja, makotitja bedoelt men: door wichelen of waarzeggen kennis zoeken te krijgen van verborgen zaken, bijv. waar iets te vinden is dat verloren of gestolen is, wie de dief is, hoe iemand het maakt die op grooten afstand woont, enz.

pinaluan „plaats waar sago geklopt is, boomstam waaruit sago geklopt is, uitgeklopte stam van den arèn-palm." Wanneer de arèn-palm van zijne sago is beroofd, blijven de harde buiten-, en binnenbast over, welker weerstandsvermogen zeer groot is. Negen van deze goot- of sleufvormige lagen vormen dus een geducht afweermiddel tegen Ramopoli'i's pijl.

kaeta' tu'u si wĕntir iitu, wo itjaambo-mai iaku; dit is eene medelijdend spottende uitdrukking, die er op berekend is dengene tot wien zij is gericht, woedend te maken. Eta' is verkorting van weta', een woord waarmee men zich zelven of anderen beklaagt. De beteekenis van kaeta' is dus: „hoe zeer te beklagen, wat een stakker", n. l. de man die denkt dat die boog het doel zou bereiken en hem raken. De woordelijke vertaling is dus: „Een echte sukkel, die boog en dan tot mij geraken!"

Mandolang, eene kaap tusschen Menado en Tana'wangko'.

Wujungan, een dorp dat een weinig ten N. van de monding der rivier Rano i Apo' ligt.

awean-io' im pondos sera; het hier gebruikt awean is de locaal-passieve vorm van den stam awe, die „aanhaken, vasthaken, van dorens enz." beteekent, dus niet te verwarren is met het zooveel vaker voorkomende awean „er is, er was."

Molompar, eene rivier in het Belangsche, die zich vereenigt met de Kawiwi en benoorden Belang in zee stroomt. Muntoi, de oude woonplaats van die van Belang, ligt het binnenland in, maar het is thans geen dorp meer, hoewel de plek gronds nog dien naam draagt. Het geheele verhaal van het kiezen van den weg langs de Oostkust is zeer zonderling opgesteld en dient om aan de afhankelijkheid van de Belangsche hoofden van de vorsten van Bolaäng een historischen grondslag te geven. De Ponosakans, die daar wonen, zijn trouwens, gelijk reeds uit hunne taal blijkt, zeer eng met de Mongondouers verwant.

82.

Dit verhaal heeft slechts voor een klein deel tot inhoud wat op den titel staat aangegeven. Het bevat de geboortegeschiedenis van Lumimu'ut uit het schuim van een steen, die door de zonnehitte sterk was gaan zweeten. Het behoeft geen betoog, dat dit verhaal is ontstaan uit eene poging om den naam Lumimu'ut te verklaren.

sosoran, van sosor, in de beteekenis „de huistrap beklimmen, naar boven gaan, het huis ingaan bij, trouwen met." Lintjambene' wordt gewoonlijk als eene dochter van Lumimu'ut en To'ar voorgesteld. In verhaal 91 wordt ook Kumokomba' (of Muntu-untu) haar man genoemd en Lumaluindung als een harer dochters voorgesteld.

Kariso, zie over dezen god de Inleiding bij Verh. 103, zoo ook over Maengkong en zijne broeders.

Tutungĕn, is eene benaming van den berg Klabat (Kalawat). De stam van dit woord, tutung, beteekent „glans"; deze benaming van den hoogsten berg der Minahassa beduidt dus „die beglansd wordt, te beglanzen." Hier wordt Teterambun gezegd den berg Klabat te hebben getopt. In Verhaal N°. 100, waar de geheele geschiedenis wordt verteld, heet de topper van den Klabat Sumanti, de broeder van Tumilĕng. Tete is „brug", rambun

„over iets heen stappen", de naam kan dus beteekenen: „een brug van het eene eind naar het andere."

sangkiow, Evodia Minahassae, zie Kd. 372. Vgl. Verh. 83, 84, 85.

Tiwow; in N°. 81, waar zijn naam van tiow „slenteren, rondloopen" wordt afgeleid, heet hij Tiow. Ook wordt hij met den naam Tariow genoemd, welke naam weder een nevenvorm is van Sariow, stam Siow.

Pontak, ten Z. van Amoerang, aan den bovenloop der Rano i Apo' gelegen, niet ver van den linkeroever.

De Rano i Apo' loopt van Z. naar N., maar buigt zich bij hare monding Westelijk; daar was het dat Ramopoli'i baadde, met het gezicht naar het O. gekeerd. Doch degenen die hij uitzendt gaan in Zuidelijke richting, stroomopwaarts de rivier volgende.

pinakaret, praeteritum van den duratief-passieven vorm van karet „bijten", heeft hier, waar geen agens is genoemd, de beteekenis „het is herhaaldelijk aangebeten." De actieve vorm zou zijn nimakaret „beet"; was bij pinakaret een agens genoemd, bijv. pinakaret i sei, dan zou de vertaling luiden: „dat iemand het herhaaldelijk had aangebeten", kinaret, waarnaast de actieve vorm nitjumaret (heeft gebeten), beteekent: „is aangebeten, heeft een beet gehad en is dus een gebetene."

si makawa'ang in iana „de eigenaar van die tanden"; iana, het aanwijzend voornaamwoord van den 2den persoon (dichter bij u dan bij mij) slaat op wa'ang, terwijl de genitief van het lidwoord ĕn voor onze voorstelling tusschen maka en wa'ang zou moeten staan (gesteld dat maka op zich zelf „eigenaar" zou kunnen beteekenen) zoodat men dan zou krijgen: si maka im ba'ang iana.

pĕtu'u-tu'usĕnerao; de mĕ- vorm met herhaalden stam heeft de beteekenis van „telkens willen, telkens trachten te bereiken wat het gr. w. aanduidt, met de bijbedoeling dat het niet is gelukt of doorgegaan; tu'us „kenteeken" is hier de kleinheid der tanden.

ko'ko' ipĕsaka „haan voor het mĕsaka (vechten)." De werkwoorden, die iets beteekenen dat steeds met of aan een ander wordt gedaan, hebben altijd het voorvoegsel mĕ-, dat wederkeerigheid uitdrukt. Dus: mĕtokol „worstelen", mĕwuei „vragen", mĕsaka „met elkaar vechten, van hanen." Dit wordt ook in het instrumentaal-passief uitgedrukt, met het voorvoegsel pĕ-, dus: ipĕ-.

pakurungĕn kaapa ipasĕ'sĕk „steeds opgesloten of die men verborgen hield." Deze twee verschillende vormen, de passieve vorm van het duratief en de instrumaal-passieve daarvan worden hier als synoniemen naast elkaar gezet. Dat men in het eerste geval den zuiver passieven vorm heeft gekozen, komt omdat de stam een zelfst. n. w. kurung (Mal.) „kooi" is, terwijl de tweede stam sĕ'sĕk „verbergen, verstoppen, opsluiten", geen substantief is. De zuiver passieve vorm pasĕ'sĕkĕn wordt gebruikt in de beteekenis „onderzocht wordende."

papalukutĕn, passief van mapalukut „doen zitten, laten zitten, zeggen te zitten, verzoeken te gaan zitten."

wawaja', een nomen instrumentale van waja' gaan, loopen", dat de beteekenis heeft van „de reden waarom men gaat, het doel der reis, de reis."

sa kamu wo tangka'an in uwe „indien gijlieden door een rotan wordt gepakt." Het meisje was uit een rotan geboren, daarom hadden hare zusters het recht om bij den bruiloftsoptocht de jonggehuwden tegen te houden en hen niet dan tegen betaling van geschenken weer los te laten.

De Lombagi, of Lombagin, de voornaamste rivier van Bolaäng, loopt ten Z. van de hoofdplaats Bolaäng in zee.

83.

Poijar of Poigar is een dorp aan den rechteroever der gelijknamige rivier, welker linkeroever grondgebied van Mongondou is. De kuststreek tusschen den W.lijken uitlooper van den Tareran tot aan de rivier Rano i Apo' is dicht bevolkt en met dorpen bezet, verder Zuidelijk wordt dit minder. De stichting van al deze dorpen wordt in dit verhaal aan Kalangi' toegeschreven.

Watu No'ai, naam van een steenachtig gedeelte van het zandige strand tusschen de dorpen Pondang en Lopa'na, niet bepaald een kaap.

tagas, bet. „laag water" en ook: „stille, effene zee of waterspiegel." Het is hier vertaald met „vlakte, effen terrein", in overeenstemming met de benaming Lopa'na, die „dal, vlakte" beteekent.

Tatapa'an, naam van een eilandje, dicht bij de N.kust der golf van Amoerang. De naam is Tb. en bet. „plaats waar (visch) wordt gerookt."

ti'ti' „varkens roepen", eene klanknabootsing van het klappend of smakkend geluid dat men daarbij met den mond maakt. Een synoniem daarvan, eveneens klanknabootsend, is tiei, vandaar dat een varken ook wel tiei wordt genoemd, vgl. Ponos. tioi. Het ontstaan van de golf van Amoerang, die volgens dit verhaal vroeger droog lag, is veroorzaakt doordat Kalangi' zijne varkens iederen dag riep, om ze gemakkelijk te kunnen voederen. Verg. ook hetgeen in Verh. 109 is gezegd.

e tjitjainde', feitelijk een onbestaanbare vorm, daar de eerste tj geen recht van bestaan heeft zonder voorafgaande i. De tj is hier uit s ontstaan, door assimileering aan de volgende tj, die de regelmatige vervangster der k is. De juiste vorm is n.l. si tjainde', 't welk woordelijk beteekent: „o, die mate van vrees!"

towan im bale, of ook ipapato'or is, bij een huis waar bovenbouw en onderbouw nog niet zijn gescheiden, de naam van de twee hooge stijlen, één voor en één achter, waarop de nokbalk rust.

84.

Dit verhaal is iets uitvoeriger en wordt gegeven ter verklaring der aan het slot aangehaalde regels uit een rereindengĕn. Tevens blijkt daaruit dat het slot van het volgende verhaal, waarin het levend worden van het beeld niet wordt verteld en de verhaler eenvoudig Manimporok zijn vriend hetzelfde laat aandoen wat deze hem heeft aangedaan, niet het juiste is.

kaariman is een uitroep tot betuiging van medelijden en deelneming; hier wordt het door de voorbijgangers gezegd, omdat de aanblik van het beeld der geschaakte vrouw hun het lot van den bedrogen echtgenoot te binnen brengt. Het Sangireesch heeft, in dezelfde beteekenis, karimang.

ipapali-palina of ipapalina-lina (-linja, -linga), woordelijk: „hij deed hooren, gaf te verstaan." De causatieve vorm mapapalina wordt veelal gebruikt van iemand die op luiden toon iets zegt tot een ander, of quasi bij zich zelven, opdat een derde of een ander het zal hooren, als hij bijvoorbeeld het beter vindt niet regelrecht het woord te richten tot dengene dien hij met zijne woorden bedoelt.

o Ina'! eig. „o Moeder!" een uitroep bij de meeste Indonesische volken in gebruik, die den menschen bijblijft uit hunne kinderjaren wanneer zij bij alles wat hen treft hunne Moeder te hulp roepen.

karĕngana aku tuwaranu, beteekent zooveel als: gij moet mij eerlijk trouwen en mij niet maar zoo als bijzit in huis nemen, waardoor gij mij zoudt te schande maken, alsof ik niet even goed ben als de geschaakte Kalinowan.

tuwung beteekent „blaas", maar ook de groote trom, die aan beide zijden met leder is bespannen; tumuwung, matuwung, op de groote trom slaan, of ook op een ander slag-instrument, zooals gong of koelintang.

85.

Dat Manimporok de vrouw van Kalangi' rooft, wordt alleen in deze lezing van het verhaal verteld.

la'usĕn, van den stam la'us „regelrecht, in eens door", wordt gebruikt in de beteekenis „versch", van maïs, groente, vleeschspijs en palmwijn. Waarschijnlijk beduidt het: wat niet kan overblijven, of bewaard worden, wat in eens door moet worden bereid en gegeten of gedronken.

Kawatu, „mede-steen, steengenoot" zou ook kunnen beteekenen „aan de steenen gelijk, even oud als de steenen" en is dus een zeer geeigende naam voor een voorvader of een god die met een berg wordt geïdentificeerd.

sangkiow, de naam van een woudboom, Evodia Minahassae, Kd. 372. In alle Manimporok-verhalen wordt dit hout genoemd als dat waaruit het evenbeeld zijner geschaakte vrouw wordt vervaardigd. Hier echter wordt dit beeld niet levend. Het sangkiow-hout is zeer wit van kleur.

sia mamueio a se tow ambitu, de intensieve vorm van wuei duidt hier aan, dat Manimporok herhaaldelijk vroeg, telkens weder aan anderen vroeg, waar zijn vriend was.

mĕmĕandetan, van den stam andet „rooven"; de wederkeerige vorm „bij elkaar rooven", is mĕandetan; dezelfde vorm, met stamherhaling, of in de plaats daarvan, met herhaling van het voorvoegsel, is mĕmĕandetan. De klinker van het tweede mĕ- wordt in de dagelijksche uitspraak geassimileerd aan den beginklinker van den stam.

86.

masĕra' in sĕra' ang katana'an „als vleeschspijs gebruiken het vleesch

(van dieren) op den vasten wal", in tegenstelling tot masĕra' im pongkor, of in sĕra' an ta'asitj „visch, of vleeschspijs uit de zee eten."

ra'itja makalewo'on im ba'ang „het maakt volstrekt niet de tanden slecht"; makalewo'on „geheel en al slecht maken, volkomen bederven." De vormingen met maka-ĕn moeten worden beschouwd als gevormd te zijn met ma- van secundaire stammen, die met ka-ĕn zijn gevormd en beteekenen: „de gewaarwording geven van, aandoen met hetgeen het grondwoord aanduidt."

mapulĕs pitu ngawĕngi, eig. „zeven knoopen in een touwtje leggen", om aan te duiden dat er nog zeven nachten moesten verloopen eer Manimporok zou terugkomen.

kinawara'an; door ongunstige vogelkreten werd Manimporok gewaarschuwd dat er tehuis iets niet in orde was. Zie ook Verh. 87.

ipangilĕko i Tjalangi' in dĕgĕs karapi in sĕmpa'; als zeegod had Kalangi' over wind en golven te beschikken.

makawo'o „overwinnen", van den stam wo'o of wo'on, een onzekerheidswoordje, dat in de bet. „wellicht, misschien" in vragende en wenschende zinnen wordt gebruikt. Mawo'o-wo'o „het opnemen tegen iemand, eens probeeren of het misschien ook gaat", makawo'o „in deze pogingen geslaagd zijn, overwinnen."

sa aku wo nienan „als ik mijn zin krijg", d. w. z. als ik mijne vrouw terugkrijg, of mij haar verlies wordt vergoed, dus: als op den wensch die nu in mijn hart is, ja (en) is gezegd.

87.

siow ĕm bulinga' wo siow ngame'me' kaapa ngaĕmpar ĕn tu'tu'; in Sangireesche en Toradja'sche verhalen wordt ook dikwijls verteld dat iemand, die op eene lange reis gaat, zeven pakjes rijst en zeven eieren (soms ook negen van iedere soort) medeneemt, soms ook nog zeven of negen stellen kleederen. Het is in die verhalen eene gemeenplaats geworden. Me'me' is „een rond stuk", ĕmpar is „in een blad gekookte rijst", de beide woorden zijn dus niet geheel synoniem.

si lalam binaja'an-ai i Manimporok; uit deze woorden en ook uit hetgeen er verder op volgt, blijkt dat de verteller van dit verhaal zich de woonplaats van Manimporok in de nabijheid van het meer Linow heeft gedacht. Uit het verdere deel van het verhaal zou men opmaken dat zijne woonplaats aan zee lag.

engket, een dans met bewegingen van armen en beenen, beschreven in Intern. Archiv f. Ethnogr. 1906, in het opstel: „Ethnographica uit de Minahassa." Het zijn de armbewegingen waarnaar de dans is genoemd, daar de doeken die daarbij in de hand werden gehouden, den naam hadden van eengket „waarmede men het maengket verricht."

tona'as a londei; iedere aanvoerder, gezagvoerder, hoofdman of baas kan tona'as worden genoemd. Kalangi' of Mololewo' is hier al een reizend

prauwvoerder of scheepskapitein geworden; verder in het verhaal treedt hij nog eenmaal als smid op.

manangkei „ergens als gast of vreemdeling vertoeven"; de stam is, volgens de afgeleide vormen, nangkei, doch het is zeer wel mogelijk dat manangkei oorspr. een intensieve vorm is van sangkei, 't welk weder een genasaleerde vorm van sakei „gast" kan zijn.

rumpakan i ĕsa kerut „er werd tegen (het net) aangevlogen door een parkiet."

agir wo ampetan; agir is een oud woord, waarmee in 't algemeen alle wapens worden aangeduid; Sang. aghidĕ, Talautsch aghida, Ts. agid, hebben dezelfde beteekenis; ampetan, van ampet „zich tot steun aan iets vastklemmen", aampetan „trapleuning"; ampet is dus vrijwel synoniem met timboi; kaampetan is „wapendosch, wapenrusting."

patiukan is de naam eener zeer groote bijensoort; saumean is met -an afgeleid van saume, de naam van een boom, die veel op den koffieboom gelijkt en een roodachtig blad heeft. Vandaar dat saumean gebruikt wordt ter aanduiding van diersoorten die roodachtig zijn aan den hals; het is dan ook de naam van eene bijensoort, kippensoort, vleermuizensoort en eene vischsoort. Patosĕndang, de naam eener bijensoort die niet veel grooter is dan eene vlieg, moet van het grondwoord sĕndang „zonnehitte" zijn afgeleid, dat dus ook „brandend heet, venijnig of vinnig" moet hebben beteekend, vgl. Sang. pĕdisĕ „zonnehitte" en Mal. pĕdis „heet, scherp, vinnig." De steek dezer bijtjes is zéér vinnig. Of pato- uit de twee voorvoegsels pa- en to- bestaat, is niet zeker te zeggen, doch het is niet onwaarschijnlijk, daar tosĕndang „vinnigerd, die gaarne vinnige steken geeft", kan beteekenen. De beteekenis van pa-, dat maar in zeer enkele voorbeelden voorkomt als voorvoegsel, zonder dat het met een ander prefix is verbonden, is hier niet verder na te gaan dan in zooverre als het in beteekenis nagenoeg met to- overeenkomt.

mapailĕnge-lĕngei „zich als arm aanstellen, den arme uithangen", mapalĕnge-lĕngei „voor arm uitmaken, als een arme behandelen, voortdurend zich arm houden en als een arme leven." De vorm met mapai- geeft te kennen dat het slechts voor een enkelen keer geschiedt, maar dat men niet als een arme leeft. Het is de gewone vorm waarmede men te kennen geeft „zich voordoen als, zich houden als, doorgaans met herhaling van den stam, om het oneigenlijke der beteekenis van 't grondwoord aan te duiden", bijv. mapaimbĕ-imbĕngĕl „zich doof (wĕngĕl) houden, zich zelf maken tot als 't ware doof." Het „maken tot" zit in mapa-, het „zich zelf" in i- en het „als 't ware" in de stamherhaling of de reduplicatie. Zoo ook mapaimbo-imbola „zich blind houden", enz. Dit i-, dat alleen nog in verbinding met andere voorvoegsels voorkomt, bijv. itjai-, kai-, kinai-, kei- is hetzelfde voorvoegsel dat in sommige talen de beteekenis van „elk voor zich", in andere eene wederkeerige beteekenis heeft en doorgaans in den vorm si- voorkomt. Zie Aant. bij Verh. N°. 42.

sĕndi bet. „buitenkant, buitenrand of buitenboord." Vandaar dat sumĕndi, masĕndi wordt gebruikt voor „zich naar den buitenrand van het erf of het

dorp begeven, om er zijne behoefte te doen", en thans het algemeene woord is geworden voor „naar achteren gaan."

88.

Mamantow-Roring; het eerste deel van dezen naam is van den stam pantow. Dit woord beteekent in het Tb., „het bloeiende riet, dat men aan de hoeken van het huis uitsteekt bij groote offers of feesten, of ook de vlag die men bij die gelegenheid in schuine richting uit het dak steekt." Mamantow, de intensieve vorm, is de naam van een kasuruan; roring, is een oud woord, dat „volkomen, zonder gebrek" beteekent; de naam is dus te vertalen met „die onberispelijke offerteekens zet."

Tetempangan „plaats waar men telkens, of gewoonlijk het vogelnet of vleermuizennet spant."

Parei, naam van een eiland dat ten Z. van kaap Pudisan ligt en in het Maleisch Batu Putih wordt genoemd. Iets ten N. daarvan ligt het eilandje Batu Itam.

saliatan, syn. met agir „wapen", is uit het Mal. sĕndjata overgenomen. De verloren nasaleering is gecompenseerd door de achtervoeging der n aan het eind, daar men, met het oog op de meervoudige beteekenis van dit woord, er het affix -an in wilde hooren; zoo is dus sĕndiata eerst sĕdiatan, daarna, naar gewaande analogie met de woorden die een frequentatief infix met gemouilleerden medeklinker hebben, saliatan geworden.

Pingkam Panulu'an bestaat uit twee deelen; pingkan of pintjan is het Mal. pinggan, hetwelk naar de klankwetten van het Tt., dat geen ngg kent, dezen vorm moet aannemen. Als naam is Pingkan of Pintjan een mannennaam en het bestanddeel Panulu'an een vrouwennaam, de naam eener dochter van Lumimu'ut en To'ar. De stam is sulu' „flambouw, maanlicht"; de geheele naam Pingkam Panulu'an beteekent dus „bord waarop de maan voortdurend blijft schijnen."

makĕnto', voor makaĕnto', waarin ĕnto' in de beteekenis „langdurig, lang van tijd" moet worden genomen; makĕnto' is dus te vertalen met „nog langer."

Sompini, de naam eener plaats aan het strand; waarschijnlijk vertegenwoordigt deze schrijfwijze de „Maleische" uitspraak, daar de Caesalpinia Bonducella in het Ts. sompinit heet.

Pulisan, doorgaans naar de Ts. uitspraak, Pudisan „draaikolk" geheeten, is de naam van den N. O. uithoek der Minahassa.

Pinangka'am Batu, naam eener plaats die ik niet nader weet aan te duiden. De stam pangka' bet. in de oude taal „hoog", en pinangka'am batu kan dus worden vertaald met: „plaats waar de steenen zijn opgehoogd geworden, hooge steenhoop."

89.

kawĕlĕ-wĕlĕs is eene uitdrukking, die in het gebruik in zooverre overeen-

komt met pales, dat zij eene afwering is van een gezegde dat te hoog of te grootsch klinkt en dus onheilbrengend, althans gewaagd is. Wĕlĕs is „verflenst, verlept", kawĕlĕ-wĕlĕs is een Imperatief bij mawĕlĕ-wĕlĕs „verflensen, verlept worden", het is dus eigenlijk eene verwensching, z. v. a. „verdor, verlep", en kan worden vergeleken met zachte verwenschingen ten onzent, zooals: „verroest!"

miara, een um- vorm van piara, uit het Mal. overgenomen.

tow rĕrĕgĕsan „aan den wind blootgestelde menschen", aldus worden de menschen ook wel door de goden genoemd, omdat deze laatsten wonen boven de streek waar de winden heerschen en dus niet aan den wind zijn blootgesteld, zooals de menschen.

mande tani'tu „al is het ook zoo, al zou het ook zoo zijn, dat is geen bezwaar, dat komt er niet op aan."

Soangan is de naam van een kleinen inham aan de kust tusschen Menado en Tatĕli, bij het riviertje Rano Rĕpĕt.

90.

De verteller van dit verhaal, dezelfde als die van N°. 81, heeft dit verhaal te Tumpaan gehoord, van iemand die mededeelde dat het oorspronkelijk van Ratahan afkomstig was.

Mailĕnsun bevat hetzelfde voorvoegsel als dat hetwelk te vinden is in de eigennamen Mailangkai, Maiwangkai, enz., die ook in het Tb. voorkomen; zie hierover de Aanteekeningen bij N°. 79. Volgens mededeelingen ontvangen te Pinaras, een dorp der Tb. werd onder de Tb., bij het offer tumĕlĕs een beeld (tĕtĕlĕs) gebruikt, door een priester gemaakt van sangkiow-hout en voorstellende god Mailĕnsun. Drie dagen achtereen werden tijdens dit offerfeest aan dit beeld offers gebracht, van spijs, drank en sirihpinang, waarbij gebeden werden uitgesproken.

Kiro-kiroi, herhaling van het stamwoord kiroi „kraaien", met dezelfde onvolledige herhaling als die welke in het Tt. gebruikelijk is, Imperatief in den stamvorm, waarschijnlijk Bentenansch.

manuk „haan, kip, vogel", Bentenansch.

irĕ'mbok, geen Tt., wellicht Bentenansch, en evenals het volgende uang, dat Tt. is, met het voorvoegsel i- gevormd, dat het instrumentaal-passief aanduidt. In de taalgroep, waartoe het Bentenansch behoort, wordt dit gebruik van i- niet aangetroffen; de vorming is dus wellicht Tt. De juiste beteekenis van irĕ'mbok en iuang is: „knort er bij, blaft er bij, of: knort, blaft voor of tegen hem."

kapuna' „hond", is Bentenansch, vgl. Siausch kapuna', Goront. apula. Doch in het Tawaili'sch (O. kust der Paloe-baai) beteekent kapuna „krokodil."

tio' „varken" is Ponosakansch.

rumeindeng(ĕ)pe' enz. Deze strophe, waarmede zich de nieuwe god Mailĕnsun verheerlijkt, komt herhaaldelijk in de reindeng-gezangen voor. In gewone taal rumeindenge'.

utu', benaming voor jonge knapen, in het Tb. en Td. is hier met „prins" vertaald.

91.

parombitĕngkĕ' i sei; de duratieve vorm duidt hier aan, dat het gestolen worden zich telkens herhaalde; i sei, casus obl. van si sei „wie" hier niet vragend, maar onbepaald voorn. w. „wie ook, wie wel, de een of ander."

lukut, lumukut bet. intr. „zitten, gaan zitten", trans. „in hinderlaag liggen, stil zitten te loeren op iets of iemand."

wewene tare tumow „eene jonge vrouw"; tare tumow „pas opgegroeid, pas groot geworden" is de gewone uitdrukking voor „jonge lieden", zoowel jongelingen als jonge meisjes die reeds op huwbaren leeftijd zijn.

itjaupus-ai aku „ik worde herwaarts (d. i. van uwe zijde) met liefde behandeld", de gewone uitdrukking voor „heb medelijden met mij."

kasaru „degene naar wien men het gelaat keert (saru) en die het gelaat naar ons keert", een uitdrukking voor „echtgenoot."

tio'o ka'itje' pakutu-kutuanu aku „dat gij van uw kant mij volstrekt niet luist", de herhaalde (versterkte) vorm van het werkwoord is de versterking der ontkenning. Ka'itje' bedoelt „gij van uwe zijde, op uwe beurt moet beloven, gelijk ik beloofd heb uwe vrouw te worden.

ipapaaitjĕ'-mange, een causale vorm van den stam ai „herwaarts", in den duratieven vorm van het instrumentaal-passief, dus „dat zij (mij) laten komen van hier naar boven."

ja sia lĕse'eno i M. in tjumutu „zij werd gedrongen door M. tot luizen"; in plaats van kumutu kan hier ook de locaal-passieve vorm staan dus: in tjutuan „om geluisd te worden." Het eerste wordt van M., het tweede van L. gezegd.

ra'io itjaĕna' mĕlĕpe-lĕpei . . . . . ra'itja kalĕpeiana „hij raakte niet tot ophouden, uitscheiden met sussen, maar kon (het kind) niet tot bedaren krijgen." De vorm kalĕpeian is (syntactisch gesproken) het passief van makalĕpei in den zin van „er in slagen te troosten, het werk van sussen verrichten met het gevolg dat het kind ook werkelijk stil wordt."

ko ja ngaranangku po'po'; uit het Tb. verhaal blijkt dat M. eerst aan den koskosboom loon moet aanbieden, maar dat deze geen ander loon vraagt dan een naam om bij genoemd te worden.

iambo-mange i langit en een weinig verder: matawio-mange i langit; het gebruik van *i* dient hier om de betrekking aan te duiden tot het object dat het doel uitdrukt waarnaar de beweging der handeling is gericht.

kĕkĕliangkĕ' ĕng kinan; dit wil zeggen: hij at veel in vergelijking met de godinnen, die zich slechts met den wasem der rijst voedden. De verteller heeft dit niet begrepen en vertelt een weinig verder, dat hij maar weinig at, toen zijne ingewanden door steenen waren vervangen en hij dus voorgoed iets in zijne maag had. Het moet dus zijn, dat hij toen ook genoeg had aan den wasem der rijst.

Manarinsing is een intensieve vorm van sarinsing „sijpelen van water door eene rotsspleet, terwijl het water zich in wegstuivende deeltjes verdeelt."

92.

Dit verhaal is eene vollediger overlevering, in het Mk., van het verhaal van Mamanua, N°. 91. In de Aant. daarop is vergeleken N°. 1 der Tb. in Bijdr. Niemann, waar de personen zijn: Mamanua, zoon van Runtuwarow van Tompaso', de vrouw die hij vindt Lumalungdung en hun kind Walesendow.

Pinĕ'betengan, Mt. Pinĕwetengan, zie de Inleiding op Groep VII. Bij den Watu Pinĕwetengan ligt een gehucht van denzelfden naam. Dit wordt blijkbaar voor de woonplaats van Warongan's vader gehouden. Dicht in de buurt van Kaju Uwi ontspringt de Nimanga, van de Oostelijke helling van het Sopoetan-gebergte; deze trok Warongan N. waarts gaande, over; verder N. waarts gaande, komt men bij Sondĕr de Munte over, die van den Lengko'an komt en W. waarts stroomt; en voorbij Lĕilĕm de Rano Raindang (Mt., reindang, Mk.) of „Roode Rivier", die uit het meer Linow komt; daarna komt men aan den zwavelplas Rano ing Kelang of Palĕle'an in Tjelang „het Badwater der Witte Duiven". De naam der rivier Munte wordt hier afgeleid van de Munte popontolĕn, de „lemon swangi", aan welke de kracht tot het weren van booze geesten wordt toegekend. De vruchten worden door de kraamvrouwen onder haar kussen verborgen, de takken (met dorens) aan de deurpost van het huis der kraamvrouw opgehangen. Popontolĕn „dat waarmede wordt tegengegaan, afgeweerd (pontol)." Wellicht heeft het „Witte-Duivenwater" zijn naam gekregen naar de witte kleur die dit zwavelhoudende water eigen is. In het Tb. wordt deze plas Rano ne kulo' „Water der Witten" genoemd, waarmede ook dezelfde witte houtduiven (Tb. puti'in) zijn bedoeld. Het riviertje dat uit dezen zwavelpoel komt heet Ranosĕm (voor Rano ĕsĕm).

mulis, van den stam pulis „haarkruin, plek waar het haar in een kringetje groeit", mulis, mapulis „draaien, kringen beschrijven, ronddwarrelen", ook van water dat draaikolken vormt, pulisan „draaikolk"; sa se toja'ang mĕwĕra' an dano, itjuana: „Seren-io' mai, aku mulis(ĕ)pe';" pailĕkĕn-io' ĕn dano mĕringi-ringin an dangka' in do'kos „als de kinderen spelen in het water, dan zegt er een: „Kijk eens hier, ik zal een draaikolk maken;" en dan ziet men het water ronddraaien boven zijn hoofd."

Ois, een uitroep van afkeer, bij de Toradja's: aisi, oisi!

tontumuwu' is hetzelfde als in andere talen met taumata, tomata, tamata wordt uitgedrukt. Zie Album-Kern, bl. 217—219. In deze woorden beteekent mata „versch, rauw, levend", dit moet dus ook de beteekenis zijn van tumuwu' en den stam daarvan tuwu'. Men kan dus dit tuwu' voor id. houden met Bar. tuwu, Sang. tuwo, Mak. Bg. tuwo, Bis. tobo, Tag. talabo „leven, groeien, wassen, uitspruiten", vgl. verder de Tt. eigennamen Tuwo', Mk. Suwo' en het Tb. Td. tuwu' „jong woka-blad."

kuntung a mitjona e Tomu'ung; met dezen berg ten Oosten van To-

mohon is bedoeld de Masarang. De naam van dezen berg wordt afgeleid van Tb. Ts. sarang „hanekam", omdat bij den grooten watervloed van dezen berg slechts de kam boven water bleef, of van Td. sarang „schijnsel" daar deze berg bij de uitbarstingen van den Mahawu door diens vuur werd beschenen, zoodat zelfs zijne hellingen werden verzengd.

Bij het huren van den Groenen Papegaai, het Rijstvogeltje en de Groene Vlieg wijst Warongan aan elk dezer dieren aan wat (sedert) hun dagelijksch voedsel is geworden. In het Tb. verhaal en ook in N°. 91 geeft M. aan de dieren die hem helpen een naam, d. i. hij neemt ze tot zijne kinderen aan en belooft voortaan voor hen te zorgen, wat dus op hetzelfde neerkomt.

muri'kit „ronddraaien, ronddwarrelen, kringen beschrijven" is ongeveer synoniem met mulis, daar de stammen puri'kit, Mt. puritjit of puritjitj en pulis beide „haarkruin, haarkring op het lichaam" beteekenen; alleen wordt van de haarkringen op het lichaam der dieren uitsluitend het laatste woord gebruikt.

pa'des „kwellen, straffen", pinapa'des in susu „steeds gekweld ten opzichte van de melk"; daar kwellen of straffen zeer dikwijls bestaat in onthouding van spijs, zoo is hier de beteekenis duidelijk „hem is de moedermelk onthouden."

Karor, een dorp, aan de gelijknamige rivier gelegen, halverwege tusschen de Z. O. punt van het Meer en de Oostkust. De rivier loopt aan de O. kust in zee en is genoemd naar een boom die in het Td. karor heet.

93.

Se'e-Wene' „rijstspruit" is een voorbeeld van een ouden genitief, door nevenstelling of samenstelling, zonder tusschenzetsel gevormd. Een ander voorbeeld is de uitdrukking tana' wale „de grond waarop het huis is gebouwd, de ruimte onder den vloer, tusschen de huispalen."

mĕmpiaraan, een wederkeerige vorm, gemaakt van het Mal. piara. De echte Tt. uitdrukking zou luiden mĕmpĕtowan, van pĕtow, sec. stam van tow „leven."

ra'a „tante", n.l. voor de zusters der moeder die jonger zijn dan deze (de ouderen heeten ook inang of ina') en voor eenigszins bejaarde vrouwen die men wil eeren. Ook de stiefmoeder wordt dikwijls zoo genoemd, vooral wanneer de betrekking tusschen haar en hare stiefkinderen niet hartelijk is.

an da'ter im pĕngĕlĕpan, met deze drinkplaats wordt de drinkhut van den vader van S. W. bedoeld, in welker nabijheid tevens een aanplant was en waar het meisje telkens palmwijn ging halen bij haren vader, voor hare moeder.

tataliawan, Spathoglottis plicata, Kd. 325, eene orchidee, tusschen welker bladeren de slang voortschuifelt, die hier wordt voorgesteld als van den boom afkomende waarop deze woekerplanten groeien.

mitjoo rumojong-ai, deze aanduiding der richting is gegeven òf omdat in het Tt. taalgebied bijna alle rivieren van O. naar W. vloeien, òf het is eene

oudere herinnering dat die halve kokosnoot van Muntu-untu, d. i. van de Zon komt.

lewo'kĕ' ia wo nirombit; ia is hetz. als iasa. De uitdrukking beteekent: het zou alleen slecht zijn (die halve kokosnoot te gebruiken) als zij gestolen was.

winĕ'mbĕr(ĕ)na in aroro' lo'or, en een eind verder: sapaka n aiwĕ'mbĕr, ja aroro' ka'i. In het eerste geval is de vorm met het infix -in- gebruikt en de beteekenis is „door hem vastgebonden met een fraaien doek", d. i. „er zat een fraaie doek als band om." In het tweede geval is de praeteritaal-vorm van het instrum.-passief gebruikt en luidt de vertaling „dat waarmede het was gebonden, was wederom een doek." In den eersten zin wordt dus van het varkensvoeder gesproken, want dat had de Slang aangeboden te binden; nu was het dan gebonden en wel met een fraaien doek. In den tweeden zin is het de band, die een stuk doek was, welke de aandacht krijgt, en niet het bijeengebonden brandhout.

kua'a ko karae en een eind verder: kua'a tu'u ko nimakaraeo; de beteekenis van rae is „onderscheid, verschil"; marae „buitengewoon, zich onderscheidend", karae „hoe buitengewoon, hoe erg", nimakaraeo „is nog erger geworden."

kendo'o is een uitroep van medelijden, waarmede men iemand beklaagt omdat hij zichzelf niet kan helpen, niet door eigen kracht vooruit kan komen, te sukkelachtig is, te weinig inzicht heeft. De aldus beklaagde wordt er boos om.

sinangkong, zie Aant. bij Verh. N°. 101.

tuang, het Mal. tuan, beteekent hier een groot, voornaam heer en is daarom met „Prins" vertaald.

si ana'na palilin „haar geliefd kind", n.l. haar eigen kind, tegenover hare stiefdochter van welke zij niet hield.

Muntu-untu, zie Inl. Groep VIII en IX.

asu i Muntu-untu wil hier zeggen: het huisdier, of, daar Muntu-untu ook de gedaante van een dier had aangenomen, de slaaf, de uitvoerder van den wil van Muntu-untu.

94.

tĕ'tĕr, sterk, vast naar iets zien, tarĕ'tĕr, staren, lang naar iets kijken; het woord is hier met „flink" vertaald; het beteekent, dat niets aan zijn blik ontsnapte, zoowel het spoor of de verschijning van eenig stuk wild, als de voorteekenen die voor de jagers nuttig zijn.

rondor is „recht, rechtvaardig"; bijwoordelijk gebruikt, is het „echt, terdege", rondoro i mĕsea' „terdege, werkelijk slecht."

o, ko topukĕn! een veel gebruikt scheldwoord; topukĕn is eene vervorming van topokĕn, 't welk beteekent: „te worden gestoken", n.l. met een stuk hout zoodanig, dat dit hout wordt gestoken in het aarsgat, door het geheele lichaam en door keel en mond er weer uitkomt. Op die wijze worden gevangen apen en ratten, die men terstond in het bosch wil roosteren, aan het spit geregen en dan boven het vuur rondgedraaid, om het wild spoedig

gaar te roosteren. De beteekenis der verwensching is dus: „ze moesten jou aan het spit rijgen."

si makapo'po' in iitu „de kokos-eigenares van die", d. i. „de eigenares van dien kokosboom."

pinitongangku se po'po' „ik heb (eenige) van de kokosnoten opgeraapt", pinitongku se po'po'. „ik heb de kokosnoten opgeraapt."

mĕnĕra-nĕra' in ate „aldoor zijn binnenste verteren", eene uitdrukking voor „groot verdriet hebben, verkwijnen door zorg en droefheid, groot leed met zich omdragen."

Wale Ure of Kampung Lama is thans nog een der drie gedeelten waaruit Tombasian-atas ontstaat. Het heilige bosch waarvan hier sprake is, en de wasian-boom (Michelia Celebica, Kd. 328) waarlangs Lintjambene' en Se'e-Wene' haren tocht naar boven begonnen, bestaan niet meer.

95.

Dit verhaal bevat in hoofdzaken hetzelfde als N°. 96. Zie in de Aanteekeningen daarbij ook hetgeen over Kĕrito is gezegd. Hier wordt hij voorgesteld als een god wiens gezicht voor de helft van steen, voor de helft een menschengezicht is. Verder heeft het verhaal, nog duidelijker dan N°. 96, de strekking om de beide godheden Muntu-untu en Kumokomba' tot één te maken. Zonder twijfel is Kumokomba' „de lotsbeschikker" oorspronkelijk niet anders dan een bijnaam of aanduiding eener functie van den Oppergod Muntu-untu „de Allerhoogste", d. i. de Zon. Hier wordt hij voorgesteld als rechter, als de beslisser van het lot der menschen, die zijne schepselen zijn en dus onder zijne rechtspraak staan. Zijn huis en erf zijn dan ook de plaats waar de menschen, die onder zijn oordeel zijn gevallen, hun gelukkig of ongelukkig lot ondergaan. De verschillende namen van den Zonnegod, die zijne verschillende functiën aanduiden, zijn aanleiding geweest om uit zijne persoon verschillende nieuwe personen af te leiden, of mythologisch gezegd, hem een aantal zonen toe te kennen, die zijne verschillende namen dragen.

Hier heeft weder het omgekeerde plaats, de Zoon wordt weder met den Vader vereenigd en door beiden denzelfden dubbelnaam te geven, worden zij tot eene twee-eenheid teruggebracht.

kinuanan; de stam van dit woord is kuan, hetwelk weder met het suffix -ĕn is gevormd van kua. De beteekenis van kua is „wat iemand zegt", kuan „wordt gezegd, zal worden gezegd"; hiervan wordt weder een locaalpassieve vorm gemaakt, kuanan „degene tot wien wordt gezegd, zal worden gezegd."

sama', eng ko tow(ĕ)ka re'e „goed, daar gij toch levend zijt", d. w. z. „nu is mijn hart gerust, nu ik zie dat mijn zoon, die buiten mijne tegenwoordigheid is geboren, in 't leven is gebleven en groot is geworden."

paapo-apo'on e waja se paĕmpungĕn „wordt steeds als apo' (heer, grootvader, voorvader) beschouwd door allen die gewoon zijn als ĕmpung (heer, god) te worden beschouwd", dus te vertalen met „aller Heeren Heer", daar apo' en ĕmpung vormen van denzelfden wortel zijn.

tena is „verleiding", tumena, matena a si toja'ang „het kind verleiden", met het kind eene heimelijke afspraak maken, 't zij om een streek uit te halen, 't zij om iets in het geheim voor te bereiden, ruggespraak houden met het kind.

maputus is hier met „bijzitters" vertaald, daar het toch Muntu-untu alleen is, die in zijne functie van Kumokomba' of „lotsbeschikker" over het lot dergenen, die geoordeeld worden (se putusĕn), beschikt.

lalĕ'nas is een zeldzame vorm, doorgaans wordt enkel de stam lĕ'nas in de beteekenis „rein, zuiver" gebruikt. De vorm lalĕ'nas moet met een frequentatief infix -al- zijn gevormd, tenzij men aanneemt dat lalĕ'nas uit den geredupliceerden vorm lĕlĕ'nas is ontstaan.

Over de beteekenis van het geven van een naam, zie Aant. bij Verh. N°. 92.

96.

Men vergelijke met dit Verhaal N°. 97, waaruit blijkt dat Marĕndor, de Zon, en Muntu-untu „de Hoogste" (zie over hem Verh. N°. 95) dezelfde personen zijn. Over Kumokomba', die hier met Muntu-untu wordt geïdentificeerd en verwisseld, zie N°. 95. Ook in verhaal 97 is de zoon van de Zon en Lintjambene', die Tialo heet, eene jongere phase van zijn vader, gelijk de naam aanduidt. Van Lintjambene' wordt hier verteld, wat elders van Lumimu'ut wordt gezegd, dat zij met een schip uit een vreemd land komt en een tijd lang op het gebergte Wulur Maatus verblijft. Van haar eersten zoon wordt in Verhaal N°. 113 gezegd, dat hij Tumĕndoring heette en terstond na zijne geboorte weder is verdwenen, terwijl hier wordt verteld dat hij in de gedaante van een pompoen ter wereld kwam. Dit is feitelijk een geheel ander verhaal, zie N°. 18, waar de pompoen de uitwendige bekleeding van een mensch is. Hier wordt over dien pompoen verder niet meer gesproken.

nimakaraitjĕ' in tjarai e tuama „was gewoon mannenkleeren te dragen." Dit is een maatregel, die ook in Toradja'sche verhalen wordt genomen door vrouwen, die zelfstandig moeten optreden, bijv. alleen op reis gaan, haar huis verdedigen tegen een aanvaller of haar kind beschermen. Makarai „gewoon zijn een baadje te dragen", mĕkarai „een baadje aanhebben", kumarai „een baadje aantrekken."

anak i Nimema' in tana', d. i. anak i Lumimu'ut. Over de beteekenis van dezen naam, zie de Inleiding op Gr. IX.

Kĕrito, ook reeds besproken in de Inleiding op deze Groep. De naam Kĕrito is een bijvorm van Kariso, over wien men zie de Inleiding op deze Groep, bij N°. 103.

karowa, Tb. karawa, Amaranthus gangeticus, Kd. 564, de Indische spinazie, Jav. bajĕm, Mal. bajam. De blaadjes worden gewoonlijk vóór de toebereiding met den nagel van de stengels gescheiden, hetwelk kuku (kumuku, makuku) heet.

pamajaan i Tjĕrito „door K. getrouwd"; met pamaja, voor ipamaja, van waja (maja, mawaja) „toelaten, overlaten", bedoelt men „datgene

waardoor men verkrijgt dat de ouders het meisje overlaten", dus: de bruidschat.

surat; deze brief is ongetwijfeld een vervanger van het oorspronkelijke herkenningsteeken, in dergelijke verhalen doorgaans een ring.

ĕnso'kĕ' ko ĕ makomba'; de beteekenis van ĕnso' is „waar", zoowel vragend, als betrekkelijk. Hier is het in betrekkelijken zin gebruikt, zooals ook het syn. ambisa wordt gezegd in den zin van ons „waar" als het bet. „terwijl", bv. kĕliane' tawoiĕn aku, ambisa aku makasere se toja'ang ra'ipe' wana kailĕkan, wo matu'tu-tu'tul in tjanĕnera „ik heb nog veel werk, waar ik op de kinderen let, die nog geen verstand hebben en aldoor bezig ben het eten voor hen klaar te maken."

asalo wo mĕgiro-girot; het uit 't Mal. overgenomen asal heeft in 't Mol. Mal. en Tt. behalve de Mal. beteekenis, ook die van „enkel, alleen maar, niets dan", bv. asal garam kita taruh di bubur „ik heb alleen maar zout in de pap gedaan", Tt. asal asin ĕn aiwe'eku an dajak. Een ander voorbeeld: asal(ĕ)kĕ' tu'u ko wo mai nimaparawo-rawoi iaku „gij zijt alleen maar gekomen om het mij lastig te maken."

ra'io nimaĕsa ng kakanĕn numanam „niet meer slechts ééne (soort) was het lekkere eten", men maakte het niet slechts in ééne soort, maar liet het in vele soorten maken; de uitdrukking ra'io nimaĕsa is ongeveer synoniem met ra'io ipakakua ĕng kakĕli „niet te zeggen de hoeveelheid, onzegbaar veel." Ook daar waar geen sprake meer is van eene veelheid, maar eenvoudig „in hooge mate" wordt bedoeld, wordt ra'io nimaĕsa gebruikt, bv. ra'io nimaĕsa ng kalo'or „zéér schoon."

si paapo'an e tow kaper wo se nisumaranio; naar de beteekenis van zijn naam Muntu-untu, die met „de Allerhoogste" kan worden vertaald, wordt hier de Zonnegod voor dezelfde verklaard als si Tjasuruan naar de Christelijke opvatting. Over de beteekenis van deze laatste benaming zie de Inleiding op Groep IX.

97.

wisao ng katatintjas in dĕgĕs, en tani'tu ng katatintjas i Pongkor „hoezeer is de mate van groote snelheid in 't gaan van den wind, zoodanig dan was de mate van groote vlugheid van den Visch."

tana' im bale „de grond waarop of waarboven het huis staat, zoover als die door het dak wordt overdekt." Eene andere uitdrukking is tana' wale en dit is waarschijnlijk een oudere genitief, dan die met de partikel i. Ook in den eigennaam Se'e wene' „rijstspruit" heeft men een voorbeeld van een ouden genitief door nevenschikking gevormd, zie Aant. op N°. 93.

98.

Over de beteekenis van den naam Soputan, zie de Aant. op Verh. N°. 11*b*, over die van Marĕndor en Lintjambene', zie de Inleiding op deze Groep. De naam Marĕndor wordt hier, zéér willekeurig, met den w. w.

-stam ru'du', Mt. ru'ndu' „zenden" (niet eens met den vorm maru'ndu') in verband gebracht, eene geheel waardelooze afleiding.

Karende is eene verkorting van Makarende. Over dezen, zie Verh. N°. 77 en 78.

Kĕmbu'ambene', vrouwennaam, van kĕmbu'an „plaats waar opwelt, opborrelt (kĕmbu')"; de naam beduidt dus „voor wie, bij wie de rijst in overvloed opkomt."

Sawumbene'; het eerste gedeelte van dezen naam is te vergelijken met sa'bung en sa'mbung „maïsbloesem, riet-pluim", en is dus te vertalen met „rijstbloesem."

irang en iirang zijn niet geheel juist vertaald met „bruidschat", want deze heet tuwar, tutuwar, ituwar, of ook pamaja. De eigenlijke beteekenis van irang is „datgene wat de man, boven den reeds bedongen bruidschat, nog aan bruidsgeschenken moet geven", bijv. bij het overtrekken eener rivier, bij aankomst der bruid aan de trap van de woning haars mans, en wanneer zij voor de eerste maal in zijne woning zal eten. Bij deze gelegenheid ontvangen hare familieleden (se pairangan) deze bruidsgeschenken. Hier is echter het woord synoniem met tuwar gebruikt.

maki'i-ki'it im bĕlĕn a se rĕnga-rĕnganiow „met de oogen uwe makkers volgen", wil zeggen: maar toekijken, maar ledig toeschouwen terwijl de anderen werken, zoodat men zelf later niets heeft en met afgunst en nijd ziet op den voorspoed der makkers. Daarom moest Sopoetan een bedrijf kiezen.

ma'be'em ka'i si Wa'ilan, ioko; van het werken of vuur enz. uitbraken der vulkanen zegt het Tt. mawe'e, evenals gezegd wordt van het krijgen van takken, bladeren en vruchten der boomen. Een gewone benaming van Soputan is: si Wa'ilan, en de machtige vulkaan, die zijne smidse is, heet dan ook kuntung i Wa'ilan. Tompaso', vanwaar dit verhaal afkomstig is, ligt aan de N. O. zijde van het Sopoetan-gebergte, vandaar dus dat men den vulkaan verzoekt zijne uitwerpselen naar het Westen te richten, opdat die van Tompaso' daarvan niet te lijden hebben.

99.

Mokointĕmpai is de naam van een god, die in de legende te Langowan Moringot en te Kawangko'an Pandei Girot heet. De laatste naam doet denken aan een bijnaam van Muntu-untu of Kumokomba', die eveneens „knap in het vermelden der voorgeslachten" zijn. Zie Verh. N°. 95 en 96. Wat Moringot beteekent, weet ik niet, tenzij het (door omzetting) is verbasterd uit Mogirot. Wat den naam Mokointĕmpai betreft, deze is aaneengeschreven, hoewel het mogelijk is, dat hij uit de deelen Moko in tĕmpai is samengesteld. Moko op zichzelf is een vrouwennaam. Als voorvoegsel komt komt het in enkele eigennamen voor, bijv. Mokoagu, Mokolensan, twee mansnamen. In het Mongondousch en Ponosakansch is het voorvoegsel moko- hetzelfde als het Tt. maka- en drukt een „kunnen, vermogen, mogelijk zijn" uit. Zie Meded. Ned. Zend. Gen. 1868, bl. 207. Het verdere deel van den naam weet ik niet te verklaren.

Over Mamarimbing, zie Verh. N°. 92.

sompoi, de naam van een zak, dien men oudtijds bij zich droeg en waarin men allerlei opbergen kon: vuurslag, sirihdoos, amuletten, tabak, enz. Ook de blinde darm en de buidel der buideldieren worden sompoi genoemd.

ko'ko' is niet alleen een haan of kip, maar ook een dier, dat aan eene godheid is geheiligd. Men kan zeggen, dat ko'ko' het wisselwoord is voor den naam van een dier, dat men niet met zijn naam wil noemen. Zoo werd ook bij de Heidenen de slang ko'ko' genoemd en duidden zij ook een varken, over welks verkoop zij onderhandelden, met den naam ko'ko' aan. Daarom is het in den tekst met „vogel" vertaald, daar het later blijkt, dat met deze vogels de geloofsvogels (wara'), de kippen der goden, zijn bedoeld.

luak is hier met „meer" vertaald, daar het meer Linow groot genoeg is om met dien naam te worden aangeduid. Luak is in 't algemeen een plas van eenigszins grooten omvang met stilstaand water, dat zich in eene bodeminzinking heeft verzameld; paluakan in dano „plaats waar zich 't water tot zulk een plas vormt."

ro'kĕt is „van den grond oppikken"; het wordt dus voornamelijk van vogels gezegd en is hier minder juist van visschen gebruikt, die het aas aanbijten; daarvoor is so'kĕp het juiste woord.

De namen der slaven van Mokointĕmpai zijn elders namen van broeders van Maengkong. Zie Aant. bij Verh. N°. 105. Auwan (Auan) wordt elders eene dochter van Mailangkai genoemd, terwijl Lowang elders Alowong heet, 't welk weder uit Lalowong is verkort. Ook deze wordt elders een zoon van Mailangkai genoemd. Degenen die bij het meer Linow zijn geplaatst, om de wacht te houden, waren Kalinowan, de zuster van Maengkom en Mailangkai met haar man Rumondor i Linow.

100.

tuli-tuliran in sangkor; de gr. bet. van tulir is „grondslag, onderlaag", vgl. Sang. tu*l*idĕ' „recht" en misschien ook Tt. ulit „waar, echt"; tuliran im bale is de zware balk, die dwars op de groote steenen ligt, waarop het huis is gebouwd; woordelijk vertaald is het „waarop het huis is opgericht." Zoo is dus tuli-tuliran in sangkor „waarin rijstvaten staan opgericht"; het huis is dus de grondslag, waarop de rijstvaten staan opgericht.

Karondoran is hier met „Hemel" vertaald. Het is evenals Kasĕndukan, Kalawakan, Kasosoran de naam van een godenland, een land der voorvaderen, dat hier intusschen niet, zooals gewoonlijk, in de buurt van Tu'ur in Tana' op het gebergte Wulur Maatus wordt gezocht, maar juist in het N., daar de berg Kalawat (Klabat) er den toegang toe geeft.

Kaluasan is òf uit Kaloasan ontstaan, òf uit Ts. kaduasan (daar het verhaal in het taalgebied van het Ts. speelt), òf uit 't Mal. kaluasan. In ieder geval is het een naam, aan een slaaf gegeven, waarin dezen de vrijheid werd voorgespiegeld, daar loas „ruim, vrij", beteekent. Ook in N°. 132 komt Kaluasan voor, als de naam van den slaaf van Pangerapan.

Pasiowan, van siow „negen", beteekent „waar negen wordt" en wordt als naam gegeven aan het negende kind, omdat dit het negental vol maakt, een van de getallen die gunstige beteekenis hebben.

nimaindo rua kuntung toja'ang; die twee kleine bergen zijn de Dua Sudara, de twee spitse toppen van een vulkaan, die ten O. van den Klabat ligt.

101.

Dit verhaal is in de Tb. redactie uitgegeven in Bijdr. Niem.-Wilken, bl. IX, N°. 6. De naam Pamagian luidt daar Pandagian en de loop van het verhaal is eenigszins anders dan in de hierboven gegeven overlevering. P. wordt daar met straf bedreigd, omdat zij iederen nacht uitgaat, om zich te vermaken op het dorpsplein. Als zij, tegen het verbod in, weder den volgenden nacht op het dorpsplein is, verbiedt haar vader, dat de huisgenooten voor haar de trap zullen nederlaten. P. is weder de laatste, die van het dorpsplein naar huis gaat en als zij thuis komt, wordt haar op dezelfde wijze de toegang geweigerd als in het Tt. verhaal. Ten slotte keert P. weder naar het dorpsplein, zet zich op een steen en roept Riamasan, om haar de trap neder te laten. Inderdaad komt een draagzetel uit den hemel dalen. De rest van het verhaal is als in het Tt.; alleen wordt er in het Tb. niet gesproken van het in het Tt. vermelde speeksel, dat P. op de aarde liet vallen en heeft daarentegen het Tt. niet wat in het Tb. vermeldt wordt, dat uit de restjes van het tot zon, maan en sterren gemaakte lichaam de glimwormen zijn ontstaan, hoewel deze bizonderheid in het Tt. nog meer indruk zou maken dan in het Tb., daar in het Tt. de vuurvlieg sumĕsĕndot heet, bijna gelijkluidend met sumĕndot „ster."

Weder eenigszins anders luidt de overlevering van dit verhaal, die is medegedeeld in Meded. N. Zend. Gen. Dl. VII. bl. 331. Ook hier wordt het meisje Pandagian genoemd en eene dochter van Lingkambene'. Zij wordt daar door hare moeder berispt, omdat zij niet wil mededoen aan het feest op het dorpsplein. De god, die de trap nederlaat, wordt daar Rimasa genoemd en de slachting van P. wordt eenigszins uitvoeriger beschreven.

Wat den naam Pamagian betreft, aan hetgeen in de Inleiding is gezegd, kan nog het volgende worden toegevoegd. Behalve de mansnaam Mandagi' kan nog worden vergeleken het Toradja'sche poragia „de veelkleurige", eene benaming voor den Regenboog. De vorm Pandagian verschilt alleen door het voorvoegsel van dit woord. Indien Pandagian van ragi, en Pamagian van wagi komt en deze woorden identisch zijn met Bar. enz. ragi „kleur", dan is Pandagian of Pamagian de Regenboog, hoewel in het verhaal zelf alleen de draagstoel (evenals de Regenboog een vervoermiddel naar den Hooge) daaraan nog herinnert.

mawinson, zie Aant. bij Verh. 23, en Inl. Gr. IV en VIII.

mangeo tumĕkĕl a se ra'amu „ga slapen bij uwe tante"; woordelijk „bij uwe tante en de haren", se ra'a is ook „Oom en Tante"; het is beleefder

dan si ra'a. Dit laatste is wellicht het honorifieke ra met achtervoegsel -a, dat afwisselt met -na, het pron. suff. van den derden pers. enk. en minder de beteekenis van bezitt. voorn. woord dan die van aanwijzend voornaamwoord heeft, zooals bijv. in tu'ura, ro'kosa, enz. Ra'a zou dan met „de Edele", of „Hare Edelheid" zijn te vertalen. De tante, die ouder is dan de moeder of vader, wordt steeds met inang aangesproken.

paki'tji'intjĕ'; vormen als deze worden, ook in dat gedeelte van het taalgebied van het Tt. waar elke k na i als tj wordt uitgesproken, toch ook door velen paki'tji'ingkĕ' uitgesproken, om de opeenvolging van tj te vermijden.

sinangkong; dit werktuig wordt gedacht als eene soort van schommel, bestaande uit eene zitplaats, die gehaakt is aan een paar metalen ketenen en die de goden nu en dan uit de lucht nederlaten. De stam sangkong beteekent „aanhaken", sinangkong beteekent: „het aan iets gehaakte" en ook „het voorwerp waaraan een gebogen vorm is gegeven." Zie ook Verh. N°. 94.

we'mbetĕno i Tjasuruan; wie deze God is, die haar naar boven trekt, blijkt niet. Waarschijnlijk is hij door Christelijken invloed, eenvoudig si Tjasuruan genoemd en is met opzet vermeden nader te bepalen welke Kasuruan is bedoeld.

kantong, zie de Aant. bij N°. 44 en 107.

laitjitj, Mk. laikitj, laisis, laikit, Tb. saikit, Ts. daikit, Heliconia Bihai, Kd. 313, eene plant, met groote bladeren, die zeer veel op pisangbladeren gelijken, maar dikker en sterker zijn, met een rood gekleurde middennerf.

102.

De beteekenis van den naam Lolombulan is niet bekend; toch kan hier eene afleiding van den naam worden beproefd. Wulan, het laatste bestanddeel, beteekent „goud"; lolom of lolon kan identisch zijn met Tt. lolon „de streep, die afgeteekend wordt door iets dat voortkruipt", lojon „kruipen, zich op den buik voortbewegen", verder met Bar. lodjo „langwerpig", lojo, lodo, djololo „voortkruipen", odjo „zich in de lengte uitstrekken", jojo (voor lolo) „smal uiteinde, spitse top", vlg. lulun, Tt. „spits toeloopend (nog niet ontplooid) woka-blad." Aldus opgevat, zou Lolombulan „goudspits" kunnen beduiden, maar er is niets wat dezen naam rechtvaardigt. Er is ook eene pandanus-soort, die den naam lolon draagt. Indien eene goudkleurige soort daarvan lolombulan heet, dan zou de berg naar dien boom zijnen naam kunnen gekregen hebben.

an tana' im Balanda beteekent hier niets anders dan „in een vreemd en vergelegen land."

pangartian, Mal. pĕngĕrtian, beteekenis.

pailĕkana im paapo'an „hij observeerde, nam in acht den eeredienst daarvan." Hier worden de negen kamers in het huis van Muntu-untu, waarvan in de Inleiding op deze Groep, bij Verh. N°. 95 en 96 is gesproken, voorgesteld als de verblijven van verschillende godheden, welker dienst M. in

acht nam, die hij in zijn huis hield en verzorgde en die dus weder van hem afhankelijk waren. Deze voorstelling is blijkbaar ontstaan omdat men de 9 karondoran en 9 kaengkolan van de Zon (voor de beteekenis daarvan, zie de Aant. bij N°. 137) is gaan opvatten als afdeelingen in zijn paleis waar de Rechter van Allen een ieder zijne plaats aanwees en waar dus de lieden van verschillende gezindheden voortgingen met den eeredienst, dien zij aanhingen, ook hiernamaals uit te oefenen. Toen Muntu-untu als de God der Goden werd beschouwd, kreeg hij ook al die goden met hunne aanbidders onder zich.

tawoiĕn „werk", ook „ambt, beroep, waardigheid, rang."

mole „roeien" en sumengkot „zeilen" worden door elkaar gebruikt voor „eene zeereis maken."

Pananapean of Panĕnĕpean, van den stam tape „bedroefd, ontroerd, beroerd, verdrietig", tumape, aldus worden, matape, aldus zijn; katape, „hoe verdrietig!" patapean „plaats waar men bedroefd wordt", tatapean, pĕngatapean „waar men gewoonlijk, gedurig bedroefd wordt." Pananapean „plaats waar men telkens zeer bedroefd wordt", Panĕnĕpean „waar men telkens zeer mat, moedeloos (tĕpe) wordt." Dit zou n.l. het geval zijn met degenen die, de Minahassa verlatende, aldaar voor het laatst de kust en de bergen van hun geboorteland zagen. Misschien is de eig. naam Panĕnĕpe'an en af te leiden van tĕpe', vgl. watu tĕpe', een platte, harde en dunne leisteensoort. Het riviertje valt ten Z. van Batoe Kapal in zee.

rojongan tĕkek; de weg van den Poijar naar den Lolomboelan loopt eerst langs de Naean (rechter zijrivier) en daarna langs de Kuow tĕkek, die in de Naean valt. Dit riviertje zal dus wel het bedoelde zijn.

Kotawunan, Tt. uitspraak van Mong. Kotabunon „plaats van hanengevechten (tabun)", een haven aan de O. kust van Mongondou.

103.

wĕndu „moeite, zorg, zwaar werk", heeft hier de beteekenis van „bezitting door eigen moeite en inspanning verkregen, have."

makasigilo „klaar met overwegen, na rijpelijk te hebben overwogen"; tawoiĕn „wat hij zou werken", dus „het resultaat van het denken over hetgeen hij zou doen."

makarojor-io' „klaar met afdalen nederwaarts", of wat hetzelfde is: makatumpa-mio' „beneden gekomen, goed en wel de afdaling hebbende volbracht."

maĕsa-ĕsa „iemand die geheel alleen is", de gewone uitdrukking voor „weduwe, weduwnaar."

lumĕlĕme' „geneesheer die iemand door masseeren geneest", van lumĕme' „drukkend masseeren"; lĕme' bet. „zacht", Ts. dĕme'; lĕlĕme' „het geneesmiddel waarmee de patient wordt ingewreven." De „wrijf- of knijpdokter" heet ook wel si malĕme'.

mĕndengkoman, een wederkeerige vorm van den stam rengkom, die in 't algem. de beteekenis heeft van „te zamen iets doen"; bijv.: uit één

schotel eten, uit één drinkvat drinken, in hetzelfde rijstblok stampen, niet alleen van twee, maar ook van drie, vier of meer personen. Trouwens, meer dan vier vrouwen ziet men zelden in één rijstblok stampen, meer dan vijf nimmer en het opklimmen tot 9 in dit verhaal is natuurlijk niets dan eene aardigheid, tenzij het een tot onherkenbaarheid toe verworden mythische trek van het verhaal is. In het Toradja'sche verhaal komen ook rijststampsters voor; daar het rijststampen vóór, of op zijde van het huis geschiedt, spreekt het van zelf dat een onbekende zich tot haar wendt, alvorens hij de huistrap opgaat.

suraro, misschien regelrecht uit het Spaansche soldado overgenomen en dan verkort uit suroraro, vgl. Tsaw. surorago, Ponos. soguraro. Het woord heeft hier het aloude malukar „wachter, oppasser" verdrongen en moet daarom met de beteekenis daarvan worden vertaald.

ra'io toro lo'motan „er kan niet door, niet in geslikt worden", n. l. door of in de keel; lo'motan is locaal-passief van lo'mot „slikken, iets dat men vooraf heeft gekauwd."

punti wulan „pisang mas", de bekende smakelijke pisangsoort; wulan is, evenals wulawan en kau' een oud woord voor „goud"; thans zegt men paser. In veel eigennamen komt wulan nog voor, zelfs in de verbindingen Wulan-mas en Wulang-kau', maar het wordt niet meer verstaan. De gewone naam voor „pisang mas" is punti karĕngan („echte p.") of dialectisch, punti litĕk (op Tombasian-atas).

wo itu paali-alina i mĕere-ere lalan, hier drukt i uit eene bepaling van tijd en omstandigheid, waarvoor het vrij dikwijls wordt gebruikt, bijv. mio'oka a lawanan kita i mantang si sĕrap „wij zullen afdalen naar het strand, als de maan opkomt."

sa'ut pinuntian „een pisangstam die reeds vruchten heeft gedragen", waaraan vruchten zijn geweest, waarvan de vruchttros dus reeds is afgenomen en die geen waarde meer heeft.

kala', ook wel kala, verkorting van wungkala' „armband van ivoor", Sang. bukala' (ling. 1) „armband van geregen koralen," Tag. Bis. bukala „ivoren armband."

se Tengker ambalesa „T. en zijne vrouw", woordelijk „de Tengkers in één huis (am bale ĕsa)."

ra'itja winela enz., een formulier om te bezweren. De bet. van wela is „zegen, geluk, voorspoed"; het wordt ook gebruikt tot het aanmoedigen van iemand bij zwaar werk, in de bet. „houd u goed, houd moed!"

uran im batu, zware regen, slagregen.

lumĕkĕp im pĕli'i „de voor een offerfeest noodige handelingen en bepalingen ten volle in acht nemen", waartoe o. a behoorde, dat men een aantal dagen lang het dorp niet verliet. Voor elk feest werd dit door den tona'as bepaald. Hier zijn daarvoor 9 dagen bestemd, welke bepaling ook door Kawoeloesan wordt geëerbiedigd.

nimapo'o- po'owo-mio' „het werd bepaald, vastgesteld"; de stam po'ow beteekent „stuk, gedeelte", mo'ow, mapo'ow „afhakken, stuk afkappen",

d. w. z. „beslissen, de onderhandelingen afsnijden door de zaak uit te maken."

Pĕlas en een weinig verder Ĕlas, naam van eene geheel ontwoude hoogvlakte, op den berg Lengko'an. De beteekenis van ĕlas is „schoon, gezuiverd van struiken en onkruid, van den grond." Vgl. Ts. ĕlas „open ruimte, vlakte, weide." Ook strand en zee worden in het Tt. en Ts. ĕlas, Tt. ook pĕlas, genoemd. Men vgl. Sang. ĕlahĕ, naĕlahĕ, van een schoon erf, en dĕlahĕ, het erf, het gedeelte om het huis, dat van struiken en onkruid is gezuiverd; in het Tt. heet dit lesar, 't welk wellicht voor leras of relas staat.

Winĕrĕnan, naam van eene plaats op den berg Lengko'an. De naam wordt hier opgevat als te beteekenen „die oogen heeft gekregen, die met oogen is geworden", wat dan moet slaan op den jongen Kariso. Wĕrĕn beteekent echter even goed „oog, maas van een net, lus van een strik", en dus kan deze naam beteekenen „plaats waar een striklus is gemaakt, waar een strik is opgezet, waaraan vervolgens eene lus of een oog is gemaakt", enz.

Manarow, de naam van het rotsige eiland dat ten N. van de baai van Menado ligt en dat thans „Menado toea" heet, daar de naam ook is overgegaan op de hoofdplaats Menado, die intusschen in de volkstalen nog steeds met haren alouden naam Wenang wordt genoemd.

Maengkong, Tb. en Td. Maengkom. Hij wordt ook wel eens genoemd een zoon van Kariso en Wujalaka; in dit geval is Kariso met Kawoeloesan geïdentificeerd. Hij bekleedt eene plaats in de natuurmythen, daar de Melkweg te Sondĕr den naam heeft van Winolean i Maengkong „de plaats waarlangs M. heeft geroeid." De Maan zelf heeft ook den naam si Mowole „de Roeiende." Zie Verh. N°. 105 en 106.

Pĕra-ta'sitj „de Zeedroogmaker" heeft zijn naam te danken aan zijn vermogen om de zee over het land te doen opkomen, tot aan den top van den Lokon. Dit stuk vertoont hij in den loop van dit verhaal.

Tĕmu in de volgende namen beteekent „verbrijzelen." Tĕmu-wa'tang is dus de „Boomstammen-verbrijzelaar." Tĕmu-a'kĕl „de Arènpalmen-verbrijzelaar." Tĕmu-watu de „Steenen-verbrijzelaar." Wellicht behoort bij eene volledige lezing van het verhaal, dat elk dezer broeders een staaltje van zijne wonderkracht geeft, zooals dat in het Kombangan-verhaal geschiedt. Doch het blijft bij het stuk van Pĕra-ta'sitj.

nga'ngak, Ts. ngakngak, een roofvogel, soort zeemeeuw of vischarend, die bij harden wind visch, zelfs uit de fuiken, oppakt. Hij is de grootste der Minahassische roofvogels en vangt ook jonge honden, groote kippen en kapoenen, slangen, enz. Zijn naam heeft hij naar zijn geluid. Vgl. met dezen trek van dit verhaal de Toradja'sche vertelling, uitgegeven in Tijdsch. Bat. Gen. dl. 45, bl. 465, waar ook de vischarend het als jager van den hond wint.

Lokon, de bekende 3-toppige vulkaan in het gebied der Tb., doch in het geheele middengedeelte der Minahassa zichtbaar. Lokon bet. „testiculi", later ook het scrotum en het geheele mannelijk schaamdeel. Bij de Tt. waar dit woord in zijn oorspr. vorm zijne oorspr. beteekenis heeft behouden, wordt het nog voor hoogst onkiesch gehouden dit woord in gezelschap te gebruiken. In het bosch echter bezigt men het nog dikwijls ter aanduiding van het

mannetje van verschillende dieren. In het Tb. en Ts. is dit woord in zijn oorspr. vorm niet meer onkiesch, men spreekt daar van tu'a lokon „oud man" in tegenstellIng tot tu'a wene „oude vrouw", zonder dat iemand daarin iets stootends vindt. Doch lokona „de testes, zijne testes" is onfatsoenlijk, daar het de bet. van lokon bij de Tt. heeft. De vorm van den berg van de kanten van Sondĕr gezien, heeft aanleiding gegeven tot dezen naam; men vergeleek n. l. de drie toppen Tatawiran, Lokon en Kase'e (Tb. Kasehe) met het membrum virile en de testes.

la'indong, zie Meded. Ned. Zend. Gen. dl. 22, bl. 248—250 en Int. Arch. für Ethnogr. dl. 14, bl. 163. Het is hier de naam voor foeja (geklopte boomschors) in het algemeen, daar de bast van la'indong, Sloetia Minahassae, het meest voor foeja werd gebruikt.

eke „even, van getallen, gelijkelijk, elk", bijv. eke rua, eke tĕlu „elk 2, elk 3"; aieke am baja se tow „zij werden gelijkelijk verdeeld onder de menschen", d. i. ingedeeld in de verschillende gezinnen, van welke ieder er een als gast kreeg.

pĕkiinangĕngku ko „ik vraag om u inang „moeder, tante" te mogen noemen", de passieve vorm van mĕkiinang. Het gebruik van ko tot ouders of oudere verwanten is oorspronkelijk niet onbeleefd in de Minahassische talen, doch thans wordt de verwantschapsnaam inplaats van het voorn. w. gebruikt. Ook op Sangir spreekt een kind zijne ouders met i kau aan.

wateng is een harnas, gevlochten van ganemo-, of van idjoek-touw; wateng-kulit is de naam van een harnas van antilopen-huid.

Sariow, naam eener rivier, die bij Menado in zee valt.

Rano wangko', naam van een aantal rivieren in de Minahassa. De hier bedoelde valt bij Tanawangko' in zee.

Sondakĕn, naam van een strandplaatsje op het schiereiland tusschen de baai van Tanawangko' en die van Amoerang. De stam Sondak beteekent „naar iets gaan kijken, iets gaan bezien om het te onderzoeken." De naam zal daarvan zijn afgeleid.

De Rano wangko', die in de tweede plaats wordt genoemd, stroomt bij Amoerang in zee.

Tombara'an, naam eener plaats tusschen Kiawa en Kawangko'an. De afleiding van wara' „vogelgeluid" is ongetwijfeld juist.

Kinali „uitgegraven", van kali, is een dorp dat thans tot de kampongs van Kawangko'an wordt gerekend.

kan im bawi „varkensvoeder", is de naam der bataten-soort Ipomoea batatas, Kd. 542, die tot varkensvoeder dient en daartoe overal in de tuinen wordt aangeplant. De naam pakaimbawian, voor pakanimbawian beteekent „plaats waar varkensvoeder aldoor groeit."

meong i lulu „kat van den boschgeest." Lulu is een bijvorm van lolok „boschmannetje, boschgeest." Wilde planten en dieren worden van hunne tamme soortgenooten doorgaans onderscheiden door bijvoegingen als apen-, muizen-, honden-soort, doch ook wel eens door spoken-, geesten-, vooroudersoort. Zoo heet hier de boschmartersoort, die het meest op een kat gelijkt,

„boschspoken-kat", terwijl de nauw verwante kortstaartige marter wordt verklaard van den hond af te stammen. Beide zijn intusschen variëteiten van dezelfde soort.

Wawona is in 't algemeen de naam voor een eenigszins vlak terrein, dat is gelegen op den top van den berg zelf. Zulk een vlakke bergtop, den Z.W.lijken van den Lengko'an, is het, die hier met Wawona is bedoeld, dus voluit: Wawona i Lengko'an.

Rano i Mokei, naam eener bron op den Lengko'an, bij Lĕilĕm. Mokei is een vrouwennaam. Hier is de naam in verband gebracht met pokei „opwekken."

lour, met dit woord, een bijvorm van laur „zee", vgl. verder Ts. doud, Sang. laudĕ, Mal. laut, Jav. lor, Bis. ilauod, enz. zie Kern. Fidjitaal, bl. 148 i. v. lau en Brandes' Proefschrift, bl. 92. Hier is het Meer van Tondano met lour bedoeld.

warang is „het halve offervarken." Het is de grootste helft van het aangesneden feestvarken, dat bestemd was om bij het maal voor de huiswijding te worden gegeten; warang heeft als w. w. de beteekenis van „afhangen, naar beneden hangen", marang, mawarang „het halve varken ophangen, om het tot offer te bestemmen." Zie de Inl. op deze Groep, bij N°. 100.

tawa'ang, Dracaena terminalis, van ouds een heilige plant bij de Minahassers, gelijk nog bij de Toradja's, omdat hare sterke levenskracht haar geschikt maakt om lang leven en gezondheid over te dragen op de menschen. Als heilige plant was zij een grensteeken, dat niet mocht verzet worden; tawa'ang heeft daarom ook de beteekenis „grens, grensteeken" gekregen.

rĕgĕs wo n uran in daki „wind en regen uit het Zuid-Westen komende." De bet. van raki is vergeten en het wordt nu verward met raki „lichaamsvuil" en verklaard als „wind en regen, die het vuilnis verwijderen." Sommigen beweren ook, dat rĕgĕs wo n uran in daki uit het N. O. komen. Vgl. Sang. daki, Talautsch da'i „Oost."

Tinajonan, van tajon „afhangen, naar beneden hangen", beteekent „plaats waar men heeft doen afhangen." De hier genoemde plaats ligt op de Z. helling van den Lengko'an, ten W. van Parepei en ten O. van Kasuratan. Volgens een ander verhaal heet deze berghelling voluit Pinakatajonan e Tonsea', omdat aldaar een troep volk van Tonsea', vluchtende voor die van Kawangko'an, zich uit angst aan een aantal wanga-boomen zou hebben verhangen.

Nila'unan, afgeleid van la'un „jong meisje, maagd", is de naam eener plaats ten Z. van de Sondĕrsche kampong Sĕndangan, bij de ijzeren brug over de Moente, op den weg van Sondĕr naar Kiawa. De naam kan inderdaad worden vertaald, zooals ook in den tekst is geschied, met „plaats waar een meisje tot maagd is geworden."

Ĕrĕngĕn, naam eener plaats en eener bron aan den linkeroever der rivier Munte, ten Z. W. van de Sondĕrsche kampong Sĕndangan, een weinig ter zijde van den weg van Sondĕr naar Kiawa. De naam wordt hier van arĕng „roet" afgeleid, in dat geval zou de plaats oorspronkelijk arĕngĕn moeten geheeten hebben.

tia'kĕ' in da'itja heeft de beteekenis van „nauwelijks, pas, slechts zeer korten tijd", bijv. tia'kĕ' in da'itja nimĕlukut-io', ja sia mio'o tumo'or-ai „nauwelijks zat hij een oogenblik, of hij stond weer op"; tia'kĕ' in da'itja nimakasosor-ai, marojoroka „pas was hij boven, of hij ging weer naar beneden"; tia'kĕ' in da'itja nimakanuwu', ja si tjaloku maakom „nauwelijks had hij uitgesproken, of mijn vriend ging weer weg." Waarschijnlijk is de beteekenis: niet dat hij niet is (gaan zitten maar dat was ook alles, meer was het niet).

Ari'i „paal, huispaal", naam eener vroegere vestiging ten Z. van Sĕndangan (het Zuidelijkst gedeelte van Sondĕr).

A'mut „wortel van planten", Sang. en Bent. hamu', Tag. Bis. gamot, Tb. agmut, Ts. amut hebben dezelfde beteekènis. De hier bedoelde plaats is een riviertje ten W. van Sondĕr.

Niamoan „plaats waar men een gelaat (amo) heeft aangebracht, ingegrift, ingebeiteld of ingesneden." De overlevering zegt, dat op die plaats vroeger een steen werd gevonden, waarop een menschengelaat was gegriffeld. Vroeger is daar een man vermoord, wiens gelaat door den moordenaar in dien steen zou zijn gesneden. De afleiding in den tekst stelt Niamoan gelijk met Inamoan, of Niinamoan, zooals de naam zou moeten luiden, als hij beteekende „plaats waar gelaat en handen zijn gewasschen", stam inamo.

104.

Dit verhaal is hetzelfde als het eerste gedeelte van N°. 103 en de in de Inleiding aangehaalde parallellen. Onder deze laatste zijn er, die meer direct met de hier gegeven lezing van het verhaal overeenkomen, o. a. het Makassaarsche verhaal, door Dr. Matthes vermeld.

tio'o aku, een elliptische zin, z. v. a. „laat ik het niet doen, ik wil er niets van weten, ik moet er niets van hebben."

pilot, milot, mapilot „werpen met de lans naar iets", waarbij de lans uit de hand wordt losgelaten, in tegenstelling tot tura', dat „steken met de lans" beteekent, zoodat de lans in de hand blijft van dengene die steekt.

weangkupe' ĕndo; in deze uitdrukking beteekent ĕndo „tijd", voor welk begrip het Tt. overigens geen woord heeft, waarom het zich met het van 't Mal. geleende tempo behelpt.

lumet „glad, plat, vlak", lumet in tow „het door menschen plat geloopen gedeelte van een weg."

Rĕrĕgĕsan „de plaats waar de menschen aan den wind zijn blootgesteld, de aarde", in tegenstelling tot de Boven-, en Onderwereld, waar het niet waait. Zie verder de Aant. bij N°. 89.

ĕmbus is het blazen en snuiven van een varken, als het boos is; rĕngkek is het krijschend geschreeuw van eene big.

paser itondong „goud om er mee goed te maken, af te koopen n. l. de verstoordheid van den eigenaar, die zoo lang op zijne jachtspeer had moeten wachten.

105.

In Verh. N°. 103 wordt de geschiedenis van Maengkong zeer uitvoerig vermeld. Hij is daar een zoon van Kawulusan en Wujalaka en heeft zeven broeders. Eén van die is Pĕra-ta'sitj, die de zee doet opkomen op den berg Lokon en daarmede het dorp van den Priester van Manarow (Menado toea) overstroomt, dus ongeveer hetzelfde wonder verricht, dat hier aan Maengkong zelf wordt toegeschreven. Een andere broeder van hem is Kariso, die elders zijn vader wordt genoemd. Het verhaal van zijn wonen op den Lengko'an, de reden van zijn vertrek en zijn tocht op het Tondano-meer in het offervarken, waarvan de maden de fijne garnalen (witjo') werden, die zooveel in het Meer voorkomen, staan evenzeer in N°. 103 vermeld. In het Tb. en in Td. van Ka'kas-Rĕmbokĕn heet hij Maengkom. Als zijne ouders worden opgegeven: Sajambati' en Suei Wene' en als zijne broeders: Mailangkai, Tawa', Auwan en Alowong, als zijne zuster: Kalinowan, die met Rumondor i Linow huwde. De geschiedenis van Maengkom is eene opeenstapeling van wonderen.

Watu Wilĕs is een god; zijne vrouw heet Wilĕs am bene'. De stam wilĕs beteekent „omgewoeld, omgeroerd, uit zijne voegen gelicht, ontwricht."

106.

Het is duidelijk, dat de oorspronkelijke beteekenis van den naam, waarmede de Melkweg wordt aangeduid is, die van „het spoor van het varen of roeien, het kielzog van Maengkong." Daar de Maan ook den bijnaam van si Mowole „de Varende, de Roeiende" heeft, moet met Maengkong oorspr. de Maan zijn bedoeld. Doch nu de mythe reeds tot legende is geworden, en Maengkong over het Meer van Tondano heeft geroeid, wordt de Melkweg als zijn baken voorgesteld, waarnaar hij zich richt als hij gaat varen.

107.

Dit verhaal is in Tt. tekst uitgegeven in de verzameling van Jellesma-Waworoentoe, bl. 59, N°. IX en vertaald door Dr. H. H. Juynboll, in Bijdr. K. I. 1895, bl. 326. Aldaar is ook gewezen op het Tb. origineel, door Riedel uitgegeven.

mĕkisembong „hulp vragen", syn. is mĕkitawang.

tango „rijstaar", sangatango ĕm bene' „éène rijstaar"; tumango, matango „de geplukte rijst brengen uit den tuin naar het huis van den eigenaar in het dorp"; itango „datgene waarmede zulks geschiedt", bijv. de mand, de kar, de trekossen, enz.

kantong is de naam voor een groot gelubd varken, dat als mestvarken voor feestmaaltijden wordt opgefokt.

kinawean; als stam van dit woord moet we „geven" worden beschouwd; de beteekenis is dan „begiftigd geworden met, zijn aandeel in de gift hebben gekregen."

se walina, woordelijk „de anderen", bedoeld is „een deel van hen."
winalu' van den stam walu'; walu'na in tambĕlang „het gedeelte, dat meer is dan éène bamboe-geleding"; wean-io' walu'na of walu'un-io' i mokol ĕn tambĕlang, ook walu'un-io' i mo'ow ĕn tambĕlang „bij het kappen worde een stuk aan de geleding gelaten"; winalu' „een bamboe-koker, die langer is dan één geleding."
nimakawe'e „heeft geheel, ten volle gegeven", d. i. aan ieder zijn deel, zoodat allen kregen wat hun aan loon toekwam.
ĕ niupu'an-ai „hetgeen waarvan het geplukt is en hier gebracht", dus z. v. a. de oorsprong, dat vanwaar het herkomstig is. In denzelfden zin wordt gebruikt: niange-mai en angen-ai.

108.

Dit verhaal bevat de familie-legende van het geslacht Wuwun Sewe, en geeft de reden op, waarom de krokodillen in de Nimanga geen menschen aanvallen, die tot dat geslacht behooren.
De Toradja's vertellen, dat in den ouden tijd iedere krokodil bereid was de menschen op zijn rug over de rivier te dragen, indien men maar zorgde het dier steeds door met lansprikken aan te sporen. Maar sedert eens een krokodil door een Toradja is voor den mal gehouden, hebben de krokodillen opgehouden voortaan aan de menschen dezen dienst te bewijzen.
wulu'd, Bambusa longinodis, in het Mol. Mal. buluh tui genoemd.

GROEP IX.

109.

watu unei; in het Mk. bet. unei „hard"; het is blijkbaar een jongere vorm van unĕr, Mk. unĕd „kern, midden", Bar. une, Sang. unidĕ, Talautsch unida. Met watu unei wordt eene harde steensoort aangeduid.

kompol beteekent: van een fijne of poederachtige zelfstandigheid zooals meel, zand, gestampte rijst, kleine vruchten, eene hoeveelheid, die kan worden genomen in de beide geopende en tegen elkaar gehouden handen.

tempa is de benaming der vierkante vlaktemaat onder de Tt.; sangatempa i lima „een vierkant van 5 (vadem elke zijde)" d. i. 5 vierk. vadem, sangatempa im pulu' 10 vierk. vadem, of ook tempa in sangapulu' ngarĕpa. De benaming tĕ'tĕk (Tt. uitspr. van Tb. tĕktĕk) en waleleng zijn eerst een 30 jaar geleden overgenomen van de Tb. onder pressie der Regeering, die eenheid in de grondmaat wilde brengen. Sangatĕ'tĕk is gelijk aan pulu' ngatempa im pulu', 100 vierk. vadem, en sangawaleleng = Tt. sangatempa im pulu'.

tangkelas, komt van den stam kelas „ledig" zooals bijv. een huis zonder huisraad of zonder bewoners, of de hemel zonder wolken. Synoniem met tangkelas is weder tangkas of taṅgkes „zich openen, geopend worden", bv. van den hemel, doordat de wolken zich scheiden of van het wateroppervlak, als het zich deelt.

owakoka lewo' is hier gebruikt voor „zwanger." De uitdrukking is waarschijnlijk eene eufemistische, om uit bijgeloof de „gezegende omstandigheden" met den naam „slecht" te noemen, tenzij het woord moet worden opgevat in de beteekenis „ongesteld, onpleizierig door de zwangerschap.

ipa'sando ĕng kapatow(ĕ)na „hij verrichtte in zeer korten tijd zijne groot-wording, zijn opgroeien." De grondbet. van sando is „binnen zéér korten tijd iets verrichten." Wellicht is sando een secundaire stam, samengetrokken uit sa en ĕndo, dus „één dag", of „korten tijd." En de vorm kapatow is eigen aan het Mk. waar het Mt. ipakatow zou zeggen. De volgorde der voorvoegsels pa- en ka- wordt dus in het Mk. omgekeerd.

110.

makaanak „kinderen krijgen, baren." De beteekenis van maka is hier die van „bezitten, eigenaar zijn van, hebben."

iru'ndu'o se kume'et, deze voorstelling is echt Minahassisch. Adam gaat met zijne zoons naar de pake'etan d. i. de arèn-palm, die in bewerking is met zijn naasten omtrek. Zij komen eerst aan de pĕngĕlĕpan, de „drinkplaats", waar men van de pas getijferde sagoweer drinkt, dikwijls met eenige voorspijs, zooals een gebakken kolf maïs, een stuk suikerriet, een stukje vleesch, dat dan iĕlĕp heet, „datgene waarbij men drinkt." Gewoonlijk is deze pĕngĕlĕpan een hutje met banken of britsen, waar men gezellig bijeen kan zitten. Adam gaat niet verder dan deze plaats en stuurt zijne zoons dóór naar den boom, terwijl hij zelf blijft wachten op hunne terugkomst. Daarna begint het drinken.

mindoo im buk; gewoonlijk gebruikt men voor het Holl. „boek" het Mal. kitab en zegt dus: mindoo in tjitab. De voorstelling is blijkbaar, dat Adam uit den Bijbel voorleest hoe voortaan de onderlinge verhouding van de nakomelingen zijner zoons zal zijn. Als Minahasser, kende de verteller, behalve zijn eigen volk, nog de Europeanen en de Chineezen; de Papoea's zijn den Minahassers alleen bij geruchte bekend en zij staan in hunne voorstelling op de plaats, die de Negers ten onzent in de algemeene schatting hebben.

mema' in tana' is hier gebruikt in de beteekenis „het land bebouwen." Lumimu'ut, de stammoeder der Minahassers, de eerste mensch, is degene geweest, die haren nazaten den landbouw heeft geleerd, daarom heeft zij ook den naam si Apo' nimema' in tana'. Thans wordt echter ema' in deze woorden verkeerdelijk verstaan als „maken, scheppen", en zoo spreekt men van God ook als van si Tjasuruan si Nimema' in tana' „God de Schepper der aarde." Loemimoe'oet is de verpersoonlijking der Aarde, To'ar die van de Zon. De in dit verhaal voorkomende woordspeling met wa'at (Mal. bĕrat. Mong. Bis. bogat, Tag. bigat, Bat. borat) „zwanger", oorspr. „zwaar", en awa'at (Tag. Bis. habagat, Tb. awahat, Maleg. awaratra, Mal. barat), twee geheel verschillende woorden, is òf de óorsprong van deze voorstelling, òf zij wordt als bewijs voor de waarheid er van aangehaald.

toitow „beeld, afbeelding", uit herhaling van den stam tow, met wegwerping van den sluiter bij het eerste lid, en palataliseering daarvan ontstaan. Het verhaal, dat Lumimu'ut beelden maakte, die daarna de negen eerste menschen werden, is hier terloops ingevlochten en heeft niets te maken met het daaropvolgende verhaal van de geboorte van To'ar en haar huwelijk met hem.

makaere kamang, woordel. „zegen verkrijgen" ons „in gezegende omstandigheden komen."

nimitong ĕsa anak „heeft een kind opgeraapt." Deze voorstelling is, volgens sommigen, ontleend aan den ouden tijd, toen men nog op den vloer zat en het geboren kind dus op den vloer terecht kwam en vandaar werd opgenomen of opgeraapt. Zie Aant. Verh. 16.

kĕlet, naam van eenige croton-soorten en variëteiten, die tot het plantengeslacht codiacum behooren. Met kĕlet beplantten oudtijds de koppensnellers den rand van het erf hunner tuinhut en hunner drinkplaats.

mĕpĕtow, het voorvoegsel mĕ- heeft hier weder de beteekenis van „onder-

ling tot elkaar in de verhouding staan, die het gr. w. aanduidt", mĕtow en mĕpĕtow is „huwen", se mĕtow en se mĕpĕtow „de gehuwden."

In dit verhaal worden 8 kinderen van Lumimu'ut en To'ar genoemd; telt men To'ar ook onder hare kinderen, dan komt men weder tot het getal 9, dat ook genoemd is bij het verhaal van de beelden, die L. maakte en tot menschen liet worden.

ro'mbis, gewoonlijk ro'mis „afdoen, afhandelen, geheel ten einde brengen." De aarde is nog niet afgemaakt en nu treedt Maroaja op als de eerste walian en tracht de aarde af te maken door te mareindeng, in vol ornaat. Dit helpt echter niet, zoodat Rumĕngan als smid moet optreden, die dan ook het werk volbrengt, door het verrichten van de plechtigheid rumojor in derentek, welke is beschreven in de Aant. op Verh. N°. 136. De titel kipu, waarvan het bestanddeel ki in Jav. kaki, laki, kijai, ki, voorkomt en in zijn geheel in den titel ki mpu, en welks bestanddeel pu in Bar. pue, Tag. po, Boeg. opu, Mal. punja enz. wordt teruggevonden, en die dus met „geëerde heer" is terug te geven, bewijst genoeg in hoe hooge eere vanouds het smidshandwerk heeft gestaan. In elke eenigszins volledige godenwereld is dan ook een der goden smid. Ook de god, die in den vulkaan Soputan woont, en die zelf ook met dien naam wordt genoemd, wordt als de smid onder de goden voorgesteld.

111.

De uit schuim geborene Eerste Mensch wordt hier als vrouw voorgesteld. In Verhaal N°. 112, dat van denzelfden auteur is, wordt Lĕwa' als man voorgesteld en deze voorstelling is waarschijnlijk de ware, daar later uit het zweet van steenen (ook zweet bevat veel zielestof) de eerste vrouw, Lumimu'ut, ontstaat. Deze wordt dan de vrouw van Lĕwa' en de stammoeder der Minahassers. Zoo is het b. v. in verhaal 112. Doch hier herstelt de verteller zijne fout, door Lumimu'ut als man voor te stellen. Daar hij ook de overlevering van Lumimu'ut en haren zoon To'ar kende, die later haar man werd, zoo heeft hij hier eenvoudig Lumimu'ut in To'ar laten veranderen en als reden daarvan eene afleiding van To'ar uit to'or bedacht, die althans in dit geval, niet de minste waarde heeft. Waar dus dit verhaal van N°. 112 afwijkt, geeft het laatste verhaal de meest betrouwbare overlevering.

pĕto-towĕn „dier, beest", eig. „huisdier, fokbeest" n. l. „wat geregeld gevoederd, gefokt wordt", maar het is het algemeene woord voor „dier, beest" geworden.

sĕsĕra'an, is hier eveneens een woord voor „dier, beest", doch daar er alleen sprake is van dieren in het water, is het hier de algemeene naam voor waterdieren, temeer daar ook se ra'itja pasĕra'an er onder worden geteld.

mĕte', van pĕte' „barst, braak" wordt ook gebruikt van het uitkomen of uitbreken van eieren."

mĕmĕrisoran; de voorstelling van twee steenen, die tegen elkaar wrijven en aldus het zweet doen ontstaan, is hier ook in tegenspraak met de gewone overlevering, bijv. in N°. 110 en 115 waar het enkel de zonnehitte is, die den

steen doet zweeten en Lumimu'ut doet ontstaan. De navelstreng wordt hier met een woka-bladsteel afgesneden, die ook verder in het verhaal als het oorspronkelijke mes wordt voorgesteld. Ongetwijfeld juister is ook hier N°. 112, dat de tĕtĕwa', het gescherpte bamboe-latje, noemt als het mes, waarmede oudtijds de navelstreng werd afgesneden.

114.

itjatĕla'uo-mio' ang kama e matu'a sia, woordelijk: „zij bleef achter in de hand harer ouders."

ra'io tare kailĕkaniow ĕm pateangku „dan weet gij niet meer waar ik zal sterven" is de woordelijke vertaling; de beteekenis is: dan zult gij niet meer kunnen verantwoorden den dood, dien ik mij zal aandoen.

titinanĕmĕn, met reduplicatie en suffix -ĕn gevormd van den sec. stam tinanĕm „plantsel, het geplante", van tanĕm. De beteekenis van deze vormen is in het algemeen „dat waarmede verricht wordt wat het gr. w. aanduidt"; zij zijn dus werktuignamen met passieve beteekenis. De vorm titinanĕmĕn beteekent dus „dat waarmede plantsoen of aanplant wordt gemaakt, zooals stekken, loten of scheuten van eene moederplant."

sia moleo-mai „zij ging op reis, stak in zee"; mole en ook sumengkot hebben, behalve de bizondere beteekenissen resp. van „roeien" en „zeilen", beide ook de algemeene van „eene zeereis gaan maken."

a mange n Ambong, zoo ook, meer boven a mange ĕn Sina, woordelijk „daar ginds op Ambon, in China, heel te Ambon, in China." Namen van plaatsen, die als zeer ver worden voorgesteld, worden doorgaans met dit aanwijzend bijwoord verbonden; „in Holland" is dus: a mange m Balanda.

Tutungĕn, zie Aant. bij verh. 82.

Manarow, zie Aant. bij verh. 103.

Lua'an, de oude naam van het huidige Tanawangko'. Er is ook nog een dorp Lua'an, aan de monding der Kuala Batu, iets ten W. van Likoepang, een dorp dat grootendeels door Sangireezen is bewoond, maar dat is hier niet bedoeld. Lua'an beteekent „riviermonding" en komt van lua' „braken, overgeven", dus „plaats waar de rivier haar water in zee braakt." Het is de Rano wangko', naar welker monding Tanawangko' nog altijd bij de Tt. en Td. Lua'an heet.

saraw, Mk. sala'b of salaw is Saccharum spontaneum. Het nu volgende geeft de voorstelling, dat L. haren zoon om den tuin heeft willen leiden, daar ze hem den raad geeft, van telkens den grond te raken met zijn rietstaf, waardoor deze van zelf kleiner moet worden.

Wulur i Maatus of Wulur Maatus, Zie Aant. op Verh. 100, en op 139, XXIV.

karĕgĕsan „plaats, die aan den wind is blootgesteld, winderige, dus koude plaats", van „rĕgĕs" „wind."

117.

pakoja-kojawĕn in dĕgĕs; kojaw, Sang. kalabĕ „het vuur aan-

waaien" door met een vuurwaaier (doorgaans een stuk pinang-bladscheede), die horizontaal wordt uitgestrekt, bewegingen van beneden naar boven te maken. Dezelfde beweging maakt men bij het wenken, zooals dat bij de Indonesische volken gebruikelijk is, n.l. alsof men iemand naar zich toe wil halen. Dit heet in 't Sang. kalapa (klemtoon op la), in 't Tt. Tb. Ts. Td. kapei, Ponos. kapoi, in 't Bar. kawe, waarnevens ook kewi en kambi bestaan, voor dezelfde naar zich toehalende beweging, vgl. Tt. kambe „omvangen, ompakken met één arm, de hand op iemands schouder leggen." Uit deze vormen blijkt dat kojaw en Sang ka*l*abĕ voor kowaj en kawa*l*ĕ staan. Inderdaad komt ook dialectisch, de uitspraak kowaj voor.

patako-takoiĕn in sĕmpa' „door de golven overstelpt, overstolpt of overstulpt, zooals men met een kokosdop iets overstulpt. Iemand, die voelt dat een ander hem in een woordenstrijd wil klein krijgen, voegt dezen toe: pĕtako-takoiĕnu re'en aku? „wilt gij mij er onder krijgen?"

Maĕsa „één worden, tot één worden", Nimaĕsa „tot één geworden, zich vereenigd hebbende", zijn de Tt. benamingen voor de Minahassa; de Tb. vorm daarvan, Minahasa, is het best bij de Europeanen bekend.

GROEP X.

120.

samoi, de stam van manamoi, bet. „fuik van de idjoek-baleinen van den arèn-palm", die gebruikt wordt om garnalen mee te vangen en die meestal wordt gesteld in ondiepe beddingen, welke steenachtig zijn en waar de stroom zich versnelt, de z.g.n. talio'so'. De w. w. vormen manamoi en mĕnganamoi beteekenen „met de samoi garnalen vangen."

ja sa re'e wo'o ko nimai rior, enz. is eene soort formule waarmede dank wordt uitgesproken. Al heeft eene Indonesische taal geen woord, dat synoniem is met ons „dank u", daarom is het nog niet juist of billijk te beslissen dat het volk, 't welk die taal spreekt, niet eerder in staat is zijnen dank uit te spreken, dan wanneer het dit van vreemdelingen heeft geleerd, als een plicht der beleefdheid. De Toradja's van Midden-Celebes gebruiken, wanneer dankbaarheid in hun hart opwelt, zinnen van geheel denzelfden inhoud als de hier besprokene, bijv.: „wanneer gij mij geen gambir gaaft, zou ik niet zoo smakelijk pruimen", of „'t is maar goed dat gij mij zout hebt gegeven, anders zou ik flauwe toespijs hebben gehad." Thans gebruiken de Tontemboan de uitdrukking makapulu' sama', die beteekent: het is maar heel goed (dat dit of dat is gebeurd); woordelijk vertaald, gebruiken zij het zelfs in hun Maleisch: sĕpuluh kali baik, dat wel met „dank" of „dank u" is weer te geven, maar eigenlijk het begin is van eene dankzegging zooals hierboven is genoemd.

121.

Dit verhaal is feitelijk geheel hetzelfde als het vorige, maar om de taal verdient het de afzonderlijke uitgave.

nimamĕsi van pĕsi „hengelhaak", verleden tijd van den intensieven vorm mamĕsi „hengelen, met den hengelhaak visschen"; pinĕsi „het met den hengelhaak gevangene, de buit, de vangst."

mangalitow „jongeling, jongmensch, huwbaar doch nog ongehuwd jongman", is een meervoudsvorm, met het voorvoegsel manga gevormd, dat ook uit de verwante talen, als meervoudsvormer bekend genoeg is. Ook het woord voor „jong meisje, maagd", in het Tt. mangala'un, is ermee gevormd. Zeer duidelijk zijn de termen, die het Bobongko'sch voor „maagd" en „jonge-

ling" heeft, n.l. mongodolago en mongolitau vgl. Tontoli'sch dolago, Tinombo'sch ngalaga, Boano'sch doago, Tag. dalaga, Tb. raraha, Parig. randaa, enz. Mongodolago is „het maagdendom, de maagden", maar is thans ook enkelvoud. De vraag blijft nog wat li in litow, dat ook in de beteekenis „jongmensch" zooals la'un in die van „maagd" gebruikelijk is, beteekent. Het is een voorvoegsel, waarmede vroeger woorden zijn gevormd, bijv. liawa' „groot van lichaam" (van kiekens gezegd) waarin awa' = owak „lichaam"; limbo'mbo' „gat, dat van af de opening naar beneden toe grooter wordt", vgl. wu'mbu' „klein gat", lipĕtĕk „dik, dicht opeen", vgl. pĕsĕk „dicht met vruchten bezet" van een boom; naar deze voorbeelden te oordeelen, zou men zeggen dat het eene vergrootende beteekenis heeft. In het Sangireesch heeft het waarschijnlijk de beteekenis van „gelijk aan, gelijkende op, als"; naar die beteekenis zou litow met „aankomende man, zoo goed als man" moeten vertaald worden. (Sang. Spr. bl. 130).

Nimanga, naam van een der „groote" rivieren van de Minahassa, die uit een aantal takken ontstaat; de naam is afgeleid van paṅga „vork, tak, gaffel"; nimanga bet. „die takken heeft gemaakt, zich vertakt" (als men stroomop gaat).

tunturang, naam van een riviervisch, aldus genoemd, omdat hij op den staart zwarte plekken heeft, als moedervlekken (turang).

kato'ora si ĕndo, kato'ora i ĕndo, of ĕ lambot ĕndo zijn alle drie met „middag" te vertalen, maar de laatste uitdrukking omvat den geheelen tijd van 9 u. v. m. tot 3 u. n. m., terwijl de beide eerste het werkelijke middaguur aanduiden.

122.

ninumawu', van nawu' „naar beneden vallen", ook transitief gebruikt voor „laten vallen", in dit verhaal zelfs in tweeërlei zin: „den hengelhaak laten vallen, dus: hengelen" en „in hoopen laten vallen, bij den hoop werpen, dus: verdeelen."

kaot „oneven, niet paar", in het Ts. „ontoereikend, te kort." In het Tt. is kaot ook een wisselwoord voor siow „negen"; hieruit blijkt dus, dat het ook in het Tt. de beteekenis „ontoereikend" heeft gehad, daar het voor geen andere oneven getallen wordt gebruikt dan voor dat, hetwelk „ontoereikend tien" is.

ro'ang, rūm., mar. „bijvoegen, vermeerderen", hangt waarschijnlijk samen met ro'ong „stad, dorp" en staat dus in dezelfde verhouding tot dit laatste, als to'ar tot to'or, zie Inl. Gr. IX.

123.

wona' tu'u kasapao im bĕngi „misschien op welk tijdstip van den nacht" kasapa is sapa „wat?" met ka-, dat ook voor telwoorden wordt gevoegd om ranggetallen te vormen, om aan te duiden: de hoeveelheid of het rangnummer of volgnummer, dat is bereikt. Men kan zich voorstellen, dat de

verteller eenig tijdstip van den nacht voor den geest heeft gehad, dat met een vorm met ka- wordt aangeduid, bijv. kato'ora im bĕngi, kaunĕran im bĕngi, maar de aanduiding onbepaald willende laten, zich uitdrukt met kasapao im bĕngi.

wuruk „rot", ĕm buruk „het rotte ding, het leelijke ding", jachtterm voor pukĕt.

rumu'ndu'-mai „hierheen sturen" jachtterm voor „opjagen in de richting van het net", op de wilde-zwijnenjacht.

sa merot ambitu ĕng kamang, eveneens eene verbloemde uitdrukking die, woordelijk vertaald, aldus luidt: „wanneer aldaar (waar de drijvers zijn) geluk wordt beschikt, als ons jachtbuit is beschoren."

aiseip-ai ĕm paru'uman „de knabbelplaats was ter zijde gelaten", d. w. z. dat zij de plaats, waar het varken aan het knabbelen was, reeds ver van zich hadden.

pompang „gat of kuil in den grond." Het hier bedoelde gat was niet met opzet gegraven voor de jacht, maar juist daar in den grond, zoodat het zwijn niet goed in het net kwam, toen het in den kuil viel, maar toch naar de meening van dengene, die op het net paste, er in zat. Vandaar dat hij met zijne lans misstak.

tali is, evenals wuruk, een sasaunan voor pukĕt.

tuama tu'u, een uitroep die eigenlijk beteekent „een echte man, een flinke vent (zijt gij), dat hebt ge eens flink gedaan", maar die verder algemeen als uitroep van verbazing en verrassing over een ongedachten voorspoed wordt geuit.

pinakasa „er is maar ééns gedaan, hij heeft maar ééns (een steek) gehad", passief van makasa (maka ĕsa) „éénmaal, één keer."

asa-asarano-mai se ula „het wil wel navolgen, bereiken, (de grootte van) de alleenloopende (verweesde) everzwijnen." Alleenloopende everzwijnen zijn de grootste, kwaadaardigste dieren hunner soort, die zich niet bij de kudden voegen en ook niet daarbij worden geduld door de anderen.

tu'us am paere-eren „een teeken (van succes), een voordeeltje, een gelukje bij het aldoor zoeken (van ons onderhoud), bij onze inspanning."

si amangera, si ito'era, zoo noemt de spreker zijne makkers; -era staat hier voor den naam der kinderen of neven van den aldus genoemde; het is dus een vorm van de gebruikelijke teknonymische benaming: si Amang i Anu, si Ito' i Anu; zich zelf noemt de spreker kami.

lopa' ĕ litjur „vlak van rug" wordt gezegd van vette dieren, wier ruggegraat niet te zien is, doordat de rug rond en dik is.

wangenan, een rak om den bamboe, waarin vleesch wordt gekookt en die in het vuur staat, tegen te doen steunen.

124.

porapat is het vangen van wilde zwijnen met netten des avonds of des nachts, op plaatsen waar zij gewoon zijn hun eten te komen zoeken. De w. w. vorm is maporapat, intensief: mamorapat.

lĕngei beteekent zoowel „arm", als „dom, sukkelachtig"; het is in het algemeen iemand, die zich niet kan redden, die geen overleg heeft en zoo goed als niets kan en daardoor ook altijd arm blijft.

se mawali-wali, eig. „de geleiders, degenen die de leiding hebben"; de domme doet maar op zijne wijze wat hem wordt gelast, de anderen zijn zijne geleiders, die hem zeggen wat hij heeft te doen. Doch, in overeenstemming met het bekende gebruik van se, kan het ook zijn dat de beteekenis is „de leider en zijn gezel, of: zijne gezellen."

nitjumĕre of nitjumu'kut; kĕre en ku'kut beteekenen beide „van het eene naar het andere gaan, niets overslaan, alles op de beurt afmaken"; het is hier gebruikt van den man, die op de rij af tegen alle maïsplanten aantikt of knipt, zonder er één over te slaan.

itjasangkum im batu; sangkum bet. eigenlijk „omvatten, ompakken", maar het is in het algemeen „vatten, pakken, krijgen" gaan beteekenen. Hier wordt zelfs gezegd dat de man „werd gepakt", d. w. z. getroffen door een steen d. i. dat hij tegen een steen aankwam, een steen te pakken kreeg.

tu'tul is „opruimen, in orde, in gereedheid brengen"; het is een van de weinige stammen die met mo- worden samengesteld, dus motu'tul; gewoonlijk is de uitdrukking: ra'itja motu'tul „zonder orde."

si wio'o makilat „het varken bliksemde", d. w. z. de steen, dien zij voor een wild zwijn hielden en die daarom hier schertsend wio'o wordt genoemd, gaf vuur, dat er uitgeslagen werd door de lansijzers die er op afschampten.

ja tumĕkĕle'-mio' tojo'-wo „zij gingen nog een weinig liggen, quasi slapen."

salak in owak, zie de Aant. bij N°. 140, III, 5.

125.

matawi-mai sera; hier is sera gezegd, om den naam van het wild (se wio'o) te vermijden.

pĕwaliano im paki'tji'in „begeleid nog door het gestoken worden", m. a. w. „waarbij nog kwam dat hij gestoken werd."

maka'mbaja „uithouden, vermogen, alles kunnen, met allen ernst ten einde brengen", is gevormd uit maka en ĕm baja „alles, het al"; de beteekenis van maka is hier de potentieele.

luma'aroka waja ĕm pakasa in owak; in dezen zin behoort waja te worden gevoegd bij luma'aroka, daar het anders pakasa in den genitief zou regeeren, dus: waja im pakasa. Zoo ook een weinig verder: luma'aroka waja n owak, waar ook waja bij het w. w. behoort, als bijwoord „geheel."

pinĕkipĕndam im pulintja' ko „gij zijt verzocht te voelen de arènvruchten"; in dergelijke zinnen staat wat in onze constructie van den zin het voorwerp (hier pulintja') is, in den genitief, daar de partikĕl im hier de betrekking tusschen de beide substantieven pinĕkipĕndam en pulintja' is. Het Tt. zegt dus naar onze voorstelling „de verzochte voeler der arèn-

vruchten zijt gij", eene vertaling die intusschen een geheel anderen indruk te weeg brengt dan de Tt. zin wil geven; zoo ook sia pĕkiwilitĕngku in tjarai, „haar zal ik vragen het baadje te naaien" (zij is de te verzoeken naaister van het baadje).

ra'itja iparondo-rondoriow ĕ nuwu' „gijlieden hebt uw spreken niet recht gemaakt", gijl. hebt kromme, verdraaide taal gesproken.

126.

si ra'amiow „jelieder tante"; de oude man wordt door zijne metgezellen ito' „oom" genoemd, hij noemt hen dus makaito' „neef" en spreekt van zijne vrouw, ook tot de Chineezen, als „jelie tante."

kanineakan, een scheldwoord, dat ik niet nader kan verklaren en dus op de gis heb vertaald.

nimamurit(ĕ)wo „was vroeger murit geweest." Met den naam moerid of anak piara worden de jongelieden aangeduid, die bij de Pandita's in huis zijn, om te leeren.

pinĕondong, eene mat, die uit verscheiden stukken is samengesteld, waaraan een aantal verlengstukken zijn gehecht, zoodat zij zeer groot is geworden. De stam ondong is verkort uit tondong „volgen", pinĕondong is dus woordelijk te vertalen met „aan elkaar gelascht", daar het gebruik van pĕ- hier weder de wederzijdsche betrekking aanduidt.

mamister, met het Tt. voorvoegsel ma- gevormd van mister, wellicht het Holl. „meester", gebruikt in den zin van „zich bemoeien met, den neus steken in de zaken van een ander, bedillen."

pora of por is de richting-aanduidende prepositie in het Mol. Maleisch.

Ēmpung, een berg waarover de weg van Menado naar Tomohon loopt; de helling, die men bestijgt, is 4 paal lang.

nimanĕlĕs-ai „hij was inkoopen gaan doen (sterke of intensieve vorm van tĕlĕs) en weder herwaarts (ai) gekomen."

aro ina' teitei, enz. In dit verhaaltje en in het vorige is van tijd tot tijd de Tomboeloe', zijn eigen taal sprekende, voorgesteld; een anderen keer weder vergeet de verteller het, of zijne Tb. taalkennis laat hem in den steek. Of de taal geheel correct is, kan hier niet worden uitgemaakt; het doel van den verteller is trouwens niet om een getrouw beeld der werkelijkheid te geven, maar alleen om de hoorders te doen lachen en een Tontemboan lacht natuurlijk, wanneer hij een stamgenoot Tomboeloe'-sch hoort spreken.

128.

rĕtuk „vriend", karĕtuk „medevriend, vriend van een ander", mĕkarĕtuk „onderling in de verhouding van vrienden verkeeren, met elkaar bevriend zijn." Van geheel dezelfde vorming is mĕkake'et „onderling in de verhouding zijn van kake'et „mede-tijferaar", en mĕkaporapat „elkaars medevarkens-jager met het net zijn."

itji'it-io' ambitu „daarnaar worde gevolgd, aldus geschiede" m. a. w. „het is mij goed."

ĕpal is een mand, gevlochten van een tak van den arèn-palm, doch ook wel van duurzamer materiaal, b. v. rotan; deze mand wordt gewoonlijk op den rug gedragen.

lakoian „kaal" eig. „met kaalheid behept." De stam is lakoi en deze bet. ook „kaal"; het suffix -an dat in afwisseling met -ĕn achter namen van ziekten of lichaamsgebreken wordt gevoegd, duidt aan: de plaats waar een dergelijk lichaamsgebrek wordt aangetroffen.

129.

laleio ĕndo; de bet. van lalei is „oud", vooral in den zin van „versleten, sterk geleden hebbende door 't gebruik"; hier is het gebruikt in den zin „lang van tijd."

makausui sawĕl „een vervanger verkrijgen" d. w. z. een kind. De oorspr. opvatting van dezen term is niet die, welke men er thans aan hecht, nl. iemand die later voor zijne ouders werkt, wanneer dezen niet meer kunnen werken; de term beduidt eigenlijk: iemand, die het leven zijner ouders voortzet. De ziel zelve is, naar de begrippen der Ouden, niet onsterfelijk; haar bestaan wordt steeds schimmiger en in hare laatste phase is zij een dauwdruppel, die in de zon en den wind verdwijnt. Daar de herinnering aan den doode verzwakt, zoo wordt ook zijn bestaan steeds nevelachtiger. Doch in zijne nakomelingen is men onsterfelijk; niet het individu, maar zijn geslacht is onsterfelijk. De kinderen (vooral de zoons) nemen de plaats der ouders in, zij genieten van, en zorgen voor hun deel van het familiegoed en bewaren de herinnering aan de ouders, door dezen ook uit de familiebezittingen te onderhouden, d. i. hun offers te brengen. Wie geen kinderen heeft, lijdt dus hiernamaals zeker gebrek, kan niet meer van zijn nagelaten bezit medegenieten en kan zijn bestaan niet lang meer voortzetten. Ook het Sang. ahusĕ', het wisselwoord voor ana' „kind", is syn. met sawĕl, vgl. Bent. mĕngahus, Sang. mangahusĕ', Tt. sumawĕl „vervangen, verwisselen" ook „opvolgen."

memeng „geliefde" van emeng „liefhebben, vertroetelen" met herhaling van den beginner der tweede lettergreep vóór de eerste, zooals bij mama' van ama' „vader", enz.

maĕnto' „blijven, verblijven", is hier met „slapen" vertaald. De Tt. uitdrukking is eene omschrijving, voor het fatsoen, die in de vertaling niet kon weergegeven worden.

ienet(ĕ)ku-mange i mangilĕk, woordelijk „dan zal ik er (het mijne, mijne hulp, mijne inspanning) aan verbinden, met bidden."

toja'ang ailua'ta in dua „een eigen kind van ons beiden." Deze zin is naar de bedoeling van den verhaler vertaald, zooals uit het verband blijkt. Het lua' is echter hier overdrachtelijk gebruikt, daar het aanduidt: het spuwen van gekauwd eten in den mond van een klein kind, door de moeder; si inang nilumua' isia „de moeder, die hem heeft leeren eten, door hem

gekauwd eten in den mond te spuwen", d. i. zijne eigen moeder, tegenover zijne stiefmoeder; zoo beteekent dus ook si ailua'na „haar eigen kind", en aldus is ook in den tekst van dit verhaal vertaald, hoewel er van opvoeden of grootbrengen nog geen sprake is geweest.

sia me'e-mange am bale i Londa; woorden die „geven", dus ook „toestaan, toelaten, loslaten" beteekenen, worden dikwijls gebruikt om uit te drukken „uit alle macht doen, met alle kracht uitvoeren" de beweging, die het volgend werkwoord uitdrukt. De beteekenis is, dat men zijn volle kracht loslaat of toelaat om hier of daar heen te rennen, of zijn drift of haast den vrijen teugel laat. Zoo beteekent ook het vaak gebruikte me'e, dat de kracht heeft van „nu, zoo is het dan, het blijft er bij!" oorspr. „ga je gang, ga er maar flink op los"; thans is het bijna altijd met ons „komaan" weer te geven.

tanu aipatĕna-tĕna „alsof men het zoo had doen treffen, alsof het er om gedaan was, alsof het zoo had moeten wezen." Uitdrukkingen van dezen aard zijn ook nog: tanu pinaindo-indo „alsof het juist zoo gemaakt, gedaan was", tanuoka aitjua „alsof het zoo besteld, beschikt was."

ro'naka re'en oli-oli' pateanu tow? „kunt gij om eene mondharp iemand dooden?" Het suffix -an treedt hier als redengevend op, gelijk ook het voorzetsel a, dat daarmede identisch is, eenige regels vroeger is gebruikt: aitjawalitjĕ' an oli-oli' „dat komt van de mondharp."

ra'io tu'u kasiwoan „er was geen (kruid meer) tegen te koken, er was geen geneesmiddel meer tegen te bereiden", syn. met onze uitdrukking „er was geen kruid meer voor gewassen." De beteekenis van mĕsiwo „koken", is ook dikwijls die van „geneeskundig behandelen", voornamelijk met kruiden en daarvan getrokken dranken; si sumisiwo „de kruidenkoker, de geneesheer."

miara, de um-vorm van piara (Mal), hier gebruikt in den zin van „onderhouden, als echtgenoot", is eene vertaling van het Tt. mĕpĕtow.

sapa kua'a? woordelijk: „wat dan? wat anders?" heeft de beteekenis van ons: „natuurlijk, dat spreekt van zelf."

kasende'ku „die met mij groente eet"; met sumende' „groente eten", wordt dikwijls bescheidenlijk kuman „eten" aangeduid; de uitnoodiging tot eten luidt dikwijls: maio sumende'. De uitdrukking kasende' beteekent dus „die met mij eet", wat ook wordt bedoeld met kasaruku „die tegenover mij zit (bij 't eten)", en in 't Tb. met kaawu „die met mij aan den haard zit (te eten)."

tawoiĕn e ngaran kolano „het werk van hen, die koning heeten, die tot den koningsstand behooren." Dat de woorden voor „naam" ook de beteekenis hebben van „stand, positie, soort", bewijzen o. a. de gelijkstelling in het Jav. van aran en Skr. awasthā en het Bar. ngaja „soort", dat op den grondvorm ngaran teruggaat. Trouwens, de begrippen „naam" en „soort" vallen gemakkelijk samen in zinnen als deze: sapa ĕ ngaran i tjaju anio'? „wat voor soort hout is dit?" of „hoe heet dit hout?"

pera, het Mal. perak, in de bet. „gulden", verkorting van rupia perak „een gulden zilver." Deze benaming pera voor rupia is weinig gebruikelijk in de Minahassa.

ĕn ang kumi'it-io' in an tino'toka, woordelijk: „op de plaats, volgende benedenwaarts daar waar de ruggegraat is", d. w. z. op de lijn, die langs de ruggegraat loopt. Door ĕn a wordt wordt ons „daar waar, op de (eene) plaats waar" uitgedrukt; kumi'it-io' is hier z. v. a. een voorzetsel „langs, volgens, gaande langs." De uitdrukking tino'toka, voor „ruggegraat, wervelkolom", heeft de demonstratieve -a, die uitdrukt dat het daarmee voorziene substantief een deel is van een grooter geheel. Verder is het met 't infix -in- gevormd van den stam to'tok „hakken, fijnhakken", tino'tok „fijngehakt", spec. „vleesch met de beentjes tot gehakt gemaakt." Daar het bij de varkens (het slachtdier bij uitnemendheid) vooral de ruggegraat is, die met het vleesch tot tino'tok wordt gehakt, zoo is tino'toka eene benaming voor ruggegraat geworden.

matu'd „inzetten, beginnen met zingen, voorzingen, aanheffen" ook: „het vlechtsel voor eene mat opzetten", is van den stam tu'd, die identisch is met tu'ur, Mk. tud „stam, speciaal het onderste gedeelte", verder: „oorsprong, eerste begin, oorzaak." De vorm tu'd van dit woord wordt ook nog gebruikt in den wederkeerigen vorm mĕngkatu'dan „bij elkaar beginnen", d. i. de beurtenrij van een mapaloes-gezelschap openen, door voor het eerst of op nieuw te gaan werken bij dengene, bij wien de rij der beurten begint.

si Wowuling „de Stuurman", is even onnauwkeurig als de Maleische uitdrukking kĕmudi, voor djuru kĕmudi of djuru mudi en zoovele andere uitdrukkingen waarin djuru of tukang eenvoudig wordt weggelaten. Wowuling moet wel uit wuwuling zijn ontstaan, met reduplicatie van wuling, Tb. Td. uling, Bent. ulin, Sang. u*l*ing, Bar. gulingi; de beteekenis is „roer"; de stuurman behoort dus mawowuling te worden genoemd.

ilumĕpok; bij uitzondering is hier deze vorm uit de spreektaal gebruikt; overigens heb ik steeds den volledigen vorm nilumĕpok gebruikt, zoo als reeds in het Voorbericht is medegedeeld. Hier zou evenwel de verwarring van ilumĕpok en ilĕpok minder waarschijnlijk worden, wanneer in de spelling de correcte vorm in plaats van den meest gebruikten werd gezet. Alleen bij i nilumĕpoko is de correcte vorm weder gebruikt, omdat hij zich daar heeft gehandhaafd in de uitspraak, om het nut van de n als hiaat-demper.

ĕng kararĕmana i nilĕpokan iaku „de diepte (van den afstand), welken ik ben gestort." De vormen afgeleid met ni- (-in-) en -an hebben, behalve hunne regelmatige beteekenis van „plaats waar iets gebeurd, gedaan, aangebracht is", ook die van abstracta met perfectieve beteekenis; zij duiden n. l. gebeurtenissen aan, die reeds zijn geschied. Zoo bijv. pinatean „plaats waar overleden is, degene bij wien overleden is, de bestorvene, wien door den dood is ontvallen, tijd waarop het overlijden is geschied, het overleden zijn, het sterfgeval, dat heeft plaats gehad." Andere voorbeelden zijn: ĕm binarengan e maando „de terugkomst der tuinwerkers, die reeds heeft plaats gehad," ĕn sinosoran i Apo' „de Hemelvaart des Heeren", ĕn tino'tolanera i nimere (39) „het begin dat zij zijn gaan zoeken" (dit kan ook worden opgevat als „de plaats waar zij zijn begonnen"); pinĕtimomoranami (86) „ons gesloten huwelijk." Men kan dus nilĕpokangku vertalen met

„mijn val, de val, dien ik gedaan heb, de afstand, dien ik vallende heb afgelegd", wanneer men lumĕpok intransitief opvat, en „de afstand, dien men mij vallende heeft doen afleggen, de diepte, waarin men mij heeft neergestort", als het transitief is gebruikt.

akaro itu ĕn ipakua i lĕmur „uiterst erg was hetgeen men noemt verkoudheid."

GROEP XI.

130*a*.

mange sinosoran si ĕsa wewene; omdat het onderwerp van den zin vooraf gaat in den eersten naamval, zou men als gezegde een actief werkwoord verwachten; de constructie slaat echter in het passief om, zoodat men, om een goeden zin te verkrijgen, achter mange het pron. suff. -na moet denken; men kan dan vóór mange een scheiteeken plaatsen en aldus vertalen: „er wordt verteld, dat er eens een arme man was; hij was getrouwd met eene eveneens doodarme vrouw", woordelijk: „hij was gaan boven brengen (in huis brengen de benoodigde goederen voor den bruidschat) bij eene eveneens doodarme vrouw."

ra'itja kapopoan sangando-sangando wil hier zeggen, dat het niet meer was vol te houden of bij te houden om voor iederen dag het benoodigde voedsel te krijgen.

akarakĕ' in tanu iasa; de -a van akara is de demonstratieve, zoodat de uitdrukking met het Mal. asalnja is te vergelijken. In de uitdrukking in tanu iasa is i met volgenden nasaal te vergelijken met dezelfde partikel in de uitdrukking im bo sama', dat hetzelfde is als ja wo sama'; het zou n. l. door ja kunnen vervangen worden, dat zoo dikwijls tusschen onderwerp en gezegde van den zin instaat.

indon karai „om te worden genomen tot kleedingstuk." Aldus gebruikt, is indon z. v. a. ons voorzetsel „voor", dus: aroro' indon karai „stof voor een baadje", tambĕlang indon aasu „bamboe voor een watervat", winaluian indon pagĕr „zware bamboe voor eene omheining", ĕn taki indonera ari'i im pawean im bene' „de zwaarste bamboesoort gebruiken zij tot palen voor de rijstschuur."

si tani'tuo in tjakĕli se tow masale-sale' wo'o tumane an isia; in zinnen als deze heeft si, het betrekkelijk voornaamwoord of lidwoord, een redengevende beteekenis, waarom het in de vertaling is weer te geven met: „zóó dat, in die mate dat", bijv. aku ja sumakit, si ra'itja toro itawoi „ik ben ziek, zoo dat ik niet kan werken" (woordel. mijn lichaam is ziek in die mate, dat ik er niet mee kan werken); si wale iitu pinangakaran i lo'or, si waja se mailĕk mangaja'ka' wo lumo'or si makatawoiĕn iitu „dit huis is buitengewoon fraai, zóó dat allen, die het zien, zich verbazen en den maker roemen."

munĕr in dĕkat „het ontgonnen land ingaan"; blijkbaar waren de reizigers in het dichte bosch, waar zij geen kans hadden om hun proviand aan te vullen. Zij gaan dus een omweg maken en begeven zich naar de streken, waar het woud korter of langer geleden is opengekapt, en waar dus wel tuinen zullen zijn. Rĕkat is braakland, dat al lang niet bebouwd is geweest en zich weer begint tot woud te vormen.

tawoiĕn „werk", woordelijk: „werk, dat men zal doen, te doen heeft", hier gebruikt in de beteekenis van: „rang, ambt."

130*b*.

wowa', mowa', mawowa' is „beproeven, trachten" en ook „zich vooraf oefenen, om het later te kunnen uitvoeren." Het is dus een zeer juist woord om ons „exerceeren" mee uit te drukken.

a si Tjolanoera „aan hunnen Koning", n. l. aan den Koning van hen, in wier land zich dat gouden stampblok bevindt. Vgl. de uitdrukking: si amangera, in de Aant. op N°. 123.

131.

e anio' „zeg jij", kan al naar omstandigheden, minachtend, of vertrouwelijk zijn, zooals alle familiare uitdrukkingen. Man en vrouw noemen elkaar niet bij den naam, maar doorgaans amang, inang i (of e) toja'ang.

ure re'e n ipakaere pongkor ena „moet dan langdurig zijn de wijze van zoeken naar visch", een van die ironische vragen, waarvan de gesprekken der Tt. vol zijn en waarin zij hunne gevatheid in 't antwoorden toonen. In het vervolg van zijn antwoord zet de (gewaande) man de vrouw hare woorden van zooeven betaald en maakt daardoor zijn bedrog volkomen.

se maputus; aldus heeten hier de rechters, omdat zij in het algemeen gewoon zijn zaken te berechten. Iets verder wordt gezegd dat zij mĕputuputus „telkens pogingen doen om de zaak te berechten (maar er nog maar niet in kunnen slagen)." De gedaagden heeten eerst se putusĕn „zij, die moeten of zullen berecht worden" en verder weder se paputusĕn „zij, die men aldoor aan het berechten is, die maar steeds gedaagden blijven." Deze fijnheden van het Tt. gaan in de vertaling verloren; paputusan is de plaats waar steeds rechtszitting wordt gehouden.

Behalve het echt Tt. maputus, wordt voor „rechter" ook gebruikt de vorm muputus. Deze vorm, die in het Tb. nog veel wordt gebruikt, is een overblijfsel van eene vorming, die thans in het Tt. zeldzaam wordt. Van stammen n. l. die met een lipklank beginnen, wordt de beroepsnaam gevormd door een voorvoegsel, dat bestaat uit m met den klinker der beginlettergreep, bijv. Tb. mapantik „schrijver", mĕwĕntas „eerste ontginner van een stuk woesten grond", meweteng „verdeeler van den arbeid, ploegbaas", mopongkor „visscher", mupure (palatale r) „schelpenzoeker", Tt.: meweteng, (zie boven), mĕwĕndu, „heerendienstplichtige", mipilas „molenaar, degene

die den rijststampmolen doet draaien", mopongkol „oppasser, aandrijver bij het gemeenschappelijk tuinwerk (mapaloes)", mowole „roeier", muwulu'kun „kapster, haaropmaakster", enz. De wording dezer vormen is te verklaren uit afknotting. Beroepsnamen worden gevormd door den geredupliceerden stam van het invoegsel -um- te voorzien, zooals bijv. sumisiwo „kruidenkoker, geneesheer" van siwo, lumĕlĕme' „masseur, knijpdokter", van lĕme' „masseeren", lumululi' „geneesmeester", van luli' „geneesmiddel", enz. Van stammen met labialen beginner kan men deze vormen niet maken, doch waarschijnlijk heeft men ze vroeger wel gemaakt en ze later, om de onwelluidende opeenhooping van lipklanken te vermijden, afgeknot. Zoo zullen dan in het Tb. mapantik, mĕwĕntas, meweteng, mopongkor, mupure zijn ontstaan uit pumapantik, wumĕwĕntas, wumeweteng, pumopongkor, pumupure, welker eerste lettergreep is afgeknot, en zoo ook Tt. muputus, mĕwĕndu uit pumuputus, wumĕwĕndu. Is deze onderstelling juist, dan moeten ook de um-vormen der stammen, die met een klinker of een nasaal aanvangen, uit afknotting zijn ontstaan. Van de stammen, die met een klinker beginnen, is dit reeds bewezen, door vormen in het Bare'e als umoni „klinken", van oni „geluid", umotu „veesten", van otu „veest." Zoo is het dus zeer waarschijnlijk dat matitj uit pumatitj, maja' uit wumaja' is ontstaan.

pe'tare ...... woope'ka-mai „zelfs .... hoeveel te meer, zelfs niet .... hoeveel te minder", bijv. pe'tare si amang(ĕ)mu ja matawoi, woope'ka-mai iitjo „als zelfs uw vader werkt, hoeveel temeer gij!"

ra'ipe' kinaputusan-ako kon nog in het geheel niet beslist worden"; het enclitische ako behoort bij ra'ipe' en is dus in de vertaling door versterking der ontkenning uitgedrukt.

ureo ng kinalutu'an in tinĕnga' „lang duurt (daarbij vergeleken) de tijd, waarin is kunnen lutu' worden een pinangkauwsel (dat dan al fijn gekauwd is)", kinalutu'an en tinĕnga' staan, als zijnde beide substantieven, in genitief-verhouding. Lutu' is „vleesch in bamboe gekookt, zonder zout of kruiderij", als w. w. is het „gaar koken", kinalutu'an is dus „tijd of plaats waar(in) heeft kunnen gaar worden." De pinangpruim is gaar, wanneer zij is fijngekauwd en het geloosde speeksel rood ziet. De tijdsaanduiding is dus „binnen een paar minuten."

132.

Dit fragmentarische verhaal heeft ook nog twee lacunen, daar de vertelster zich niet meer kon herinneren, in wiens huis Pangerapan aanging en evenmin wat het was, dat Ourensina op het hoofd droeg.

Erap en Pangerapan zijn in het Tt. gewoonlijk vrouwennamen. In het Tt. en Ts. beteekent ĕrap „schub van een visch", in het Tb. is kerap „bliksem", vgl. kilap „glinsteren", pangerapan zou dus kunnen zijn „plaats, die gewoonlijk glinstert, flikkert."

Wangkai, eene plaats, die in het mythische land Kasĕndukan moet liggen. Wellicht is daar ook Mopolo' te zoeken, het is althans niet goed denkbaar, dat hèt dorp Mopolo', aan den bovenloop der Rano i Apo', is bedoeld, daar men aldaar niet met een vaartuig kan landen.

isiao ĕm pamajaku (voor ipamajaku) „zij zal door mij gehuwd worden", woordelijk „voor haar zal ik bruidschat zenden." Zie Wdbk. op waja. Een weinig verder is de zuiver passieve vorm pamajan gebruikt.

Tombalanda is een Tb. vorm; het Tt. zegt enkel Walanda.

133.

mĕngĕkiwio'o en mĕngĕkiperet zijn samengesteld met mĕngĕki-, hetwelk in beteekenis een duratieve vorm van mĕki- is en kan worden vertaald met „gewoon zijn te doen wat de vorm met mĕki- aanduidt"; ngĕ- is een sterke vorm van kĕ-, bijvorm van ka-, dat eveneens een sterken vorm, nga-, heeft. Behalve mĕngĕki-, heeft men mĕngĕ- (dus kĕ-, met voorgevoegd mĕ-), mĕngĕngĕ- en mĕngĕka- met hunne praeteritaal-, en passiefvormingen. Verg. ook mangi- en Tb. mĕngi-, sterke vormen van ki-.

Kasuruan is de naam van een stuk bouwland tusschen Sondĕr en Kiawa, ten Z. van Sondĕr en zich uitstrekkende tot aan de Nimanga.

ra'itja re'en pinaenetana m pondos; de ander knoopte n. l. niet telkens eene nieuwe rotan-lijn aan, als de vorige reeds afgevierd was, zooals men had afgesproken, maar hij liet zijn kameraad slechts ééne rotanlijn met zich sleepen, zonder het eind of het verlengde daarvan vast te houden. In een verhaal als dit, dat bij de Toradja's bekend is, gaan beide mannen de grot in, doch de rotanlijn, met behulp van welke zij hoopten den terugweg te vinden, sleepte over het vuur, dat zij in den ingang der grot hadden aangelegd, brandde door en werd door hen onwillekeurig meegetrokken, zoodat ook zij den weg verloren.

Se wela re'en ĕn tu'ura in iana wo ra'itja am bawo in tana' wo mai; in dezen zin is se wela als een meervoudsvorm van si wela te beschouwen. Wela (Parigisch „raken, treffen", Bar. „wonden") is „geluk, voorspoed", het wordt in afwisseling met toro ook gebruikt als uitroep, in de beteekenis „wat een geluk, wat treft dat goed!" bijv. e wela, of o wela, kinaereangku! „gelukkig, ik heb het gevonden!" In plaats van in iana wo ra'itja kan men ook zeggen: in iana sa ra'itja, bijv. se wela si tjawajo sa ra'itja kaindoangku, z. v. a. „'t zou wel een wonder zijn als ik het paard niet kreeg", of se wela saanu wo ra'io itjawareng-ai „'t zou wel wonder zijn als ik niet terugkwam", zooals iemand antwoordt, die op reis of op jacht zal gaan, als men vooraf tot hem zegt, dat het wel eens verkeerd met hem zou kunnen gaan. Of nu se wela beteekent „de gelukaanbrengende geesten", zooals se sakit „de ziektebrengende geesten" beteekent, of dat het eenvoudig een uitroep is, valt niet meer uit te maken. In het eerste geval zou het eene euphemistische uitdrukking zijn, waarin het tegenovergestelde wordt gezegd van hetgeen wordt bedoeld; in het tweede geval moet de

zin, die met sa of wo is ingeleid, als elliptisch worden beschouwd, zooals bijv. onze uitdrukking: „nu, als dat niet gebeurde!"

Talaita'd; de rechte afstand van dit dorp tot Sondĕr, bedraagt ongeveer 3 paal.

mausĕw in tande, aisawĕl in da'ami-wo; zoodra de oogst is afgeloopen, wordt op het afgeoogste veld maïs geplant. Wanneer de rijstpluk op een veld is afgeloopen en de dag is nog niet om, dan wordt terstond de grond omgewerkt en nog vóór het eind van den dag met maïs beplant. De uitdrukking beteekent dus: „wij waren juist goed en wel klaar met oogsten."

rajak lana „rijstepap, zonder bijmengsel van groente of iets anders." In het Tt. is lana de naam van een boom met jeukverwekkende bladeren (Laportea lanceolata), doch in het Mk. is het nog bekend in de beteekenis van „olie", die het ook in het Tb. Ts. (dana), Td. Ponos. Mong. Sang. Bent. Bar. (jana) enz. heeft. Het moet in rajak lana de beteekenis van „gladde rijstepap, enkele rijstepap", d. i. „ongemengde rijstepap" hebben.

sinosorano i Wala si pĕnana'ana; hierbij is verzwegen: in doko'; de volle uitdrukking is: sinosorana in doko' si pĕnana'ana „voor zijne vrouw heeft hij reeds goederen (lijnwaden) naar boven gebracht (n.l. in het huis harer ouders, als bruidschat), aisosor(ĕ)nao si pĕnana'ana am balena „hij heeft zijne vrouw reeds in zijn huis gebracht."

salonsai is eene stelling, van eenige bamboestaken vervaardigd, die men dikwijls aan den arèn-palm bindt, om het tijferen te vergemakkelijken, vooral wanneer de boom op eene helling staat en men van een punt der helling, dat hooger ligt dan de voet van den boom, eene brug kan maken naar den bloemkolf, dien men bewerkt.

papa'ar is het touw, waarmede de opvang-koker (sintjom), in welken de palmwijn uit den bloemkolf druppelt, aan dien kolf wordt vastgebonden.

sampĕrut, het blad of de idjoek waarmede de aansluiting van den opvangkoker en den arèn-bloemkolf wordt omwikkeld, om te voorkomen, dat daar eene opening zou blijven, waardoor insecten in den bamboe-koker zouden kunnen dringen of regenwater er in zou kunnen druipen.

GROEP XII.

134.

Paiapĕn of iiapĕn, van den stam iap (met den bijvorm ajap, waarvan ook paajapĕn en aajapĕn), is een klaagzang, die over een doode wordt gezongen. Elke versregel vangt aan met een driemaal herhaald O Ina'! „Ach Moeder!" en eindigt met denzelfden uitroep, tweemaal herhaald. Na de regels 6, 22, 30, 33, 45, enz. wordt de uitroep nog eens driemaal herhaald. Het eerste O Ina', dat met drie uitroepteekens is aangeduid, wordt zéér luid en zéér gerekt uitgeroepen, de a' gerekt tot aaa', het tweede minder luid en minder gerekt, het derde nog minder. Na deze uitroepen houdt men eene korte pauze, alvorens tot het volgende vers over te gaan. De uitroepen aan het begin en aan het einde van elken versregel zijn slechts door I. aangeduid.

3. De klaagster (dochter der overledene) zit bij het lijk, dat nog in het sterfhuis staat, maar zoo aanstonds zal uitgedragen worden.

4. Thans, nu ik nog in het bijzijn van Moeder (haar lijk) ben, is mijne smart nog niet op het hevigst.

14—16. Eene minder letterlijke vertaling, maar de beteekenis der woorden beter teruggevende, is de volgende: 14. wat voor een (liefdeloos, onbarmhartig) God is toch de God van Moeder, 15. het is mijne bedoeling wel niet om Hem (met dezen uitroep) te verloochenen, 16. maar Hij had toch mijne Moeder nog een weinig langer op de aarde kunnen laten.

18. pinopowangkĕ', stam popow „niet geheel ten einde gebracht, slechts ten deele volbracht of afgemaakt", bv. eene daad, een werk, een spel; hier wordt gezegd, dat de Moeder in de volle kracht van haar leven is heengegaan, dat haar de maat des levens niet is volgemaakt.

19. sinĕmpo'; het sterven der Moeder wordt hier door de Dochter vergeleken bij het afgebroken worden aan den top van een boom, eene plant, en derg.

27. pĕkurangĕn, van het Mal. kurang „gebrek, te weinig"; si ra'itja wana ĕm pĕkurangĕn „waar van niets te weinig is, waar niets ontbreekt", dus hier: waar alle gewassen worden gevonden, die men noodig heeft; wo'o pĕkuranganiow ĕn tinanĕm a mange mbitu „neemt gijl. niets van het plantsoen daar af." Het begrip „te weinig" moet in het Tt. doorgaans worden omschreven, bv. met ra'itja awĕs „niet genoeg", vandaar dat men wel de toevlucht neemt tot 't Mal. kurang of tot het Holl. tĕkor „tekort."

Voor „verminderen", trans. en intrans. heeft men ina' (mina', maina'), doch dit beantwoordt niet geheel aan kurang. Hoe men dit laatste uitdrukt, toonen bv. de volgende zinnen: sapape' si ra'itja an itjamu? „wat ontbreekt ulieden nog?" ja waweane' sapa-sapa si ra'itja (ja waweane' kurang) an itjamu „er is nog iets, dat ulieden ontbreekt", ĕsape' ĕn da'itja an iitjo „nog één ding ontbreekt u", ĕsape' niakaranu, id., woordelijk: „nog één ding is uwe grens, uw tot-hiertoe-en-niet-verder geworden, één ding hebt gij nog niet bereikt"; ra'itja wana ĕn tala an iaku „mij ontbreekt niets."

37, 38; hier en in de regels 68—73 denkt de klagende Dochter aan haar overleden zoontje, dat zij thans opnieuw beweent en aan de zorg harer Moeder, die nu met dit haar kleinkind is hereenigd, aanbeveelt. Na'ku is afkorting voor ana'ku.

44. sinĕmpean „plaats waar is opgehangen."

47, 48 en 49 vormen te zamen één zin; kawalian is syn. met akar.

65. kinaerean, hetgeen de Moeder tijdens haar leven heeft verworven, wat dus thans hare nalatenschap is.

68. Hier vraagt de Klagende om door hare Moeder te worden medegenomen naar het Doodenrijk.

70. ro'naoka kaupusĕn; dit enclitische -oka kan ook aan kaupusĕn worden gehecht, waarbij het behoort.

72. kaloinang, kaloamang of kalamang, uit kalo en inang, amang samengesteld, is een liefkoozende benaming tot kleine jongens: „moeders, vaders jongen"; zoo tegen kleine meisjes: itjeinang, itjeamang „moeders, vaders meisje."

75. Hier is bedoeld: aan wien zal ik mijne kinderen voortaan toevertrouwen om op ze te passen, als ik van huis moet om te werken.

100. an doro'o „bij, voor of juist tegenover", kamu mako a si ro'ong an doro'tao-mako „gijlieden gaat Westwaarts naar het dorp juist tegenover ons in het Westen (juist W. lijk tegenover ons)", kita an doro'o-mai im bale i tjapala „wij zijn nu reeds juist tegenover het huis van het hoofd", an doro'o-monge in uma i Siwu' se Wulangkau' „W. en de haren staan juist Noordelijk tegenover den tuin van S." (de tuin van S. ligt Z. lijk van W.).

Wat de zangwijze betreft, waarop deze klaagzang wordt gezongen, die is niet weder te geven in schrift. De intonatie en de cadans zijn wel degelijk waar te nemen, doch de intervallen zijn te klein om ze in schrift uit te drukken.

135.

Weweletĕn is een passief nomen instrumenti van den stam welet, waarvan de beteekenis is: „een klein offer van rijst en vleesch, en sirih-pinang." Het gebed, dat zulk een spijsoffer begeleidt, de toespraak, die er bij gehouden wordt en die gewoonlijk eene formule is tot aanbieding van het offer en eene

vermelding van hetgeen men daardoor wenscht te verkrijgen, heet weweletĕn „om te dienen tot wewelet, om er een spijsoffer mee te brengen, gebed bij het spijsoffer." Vgl. hetgeen over iintjo'on is gezegd, in de Inleiding op de Raadsels.

De gr. bet. van welet is zeker wel „iets afzonderen van iets anders, een deel van het geheel ter zijde leggen, er van afscheiden." De accidenteele vormen itjawelet, aitjawelet worden gebruikt in de beteekenis „zijn levensgeest (zijne kracht, zijne gezondheid, zijn bewustzijn) is van hem afgeraakt." Zoo zal men bijv. zeggen van een kind, dat aan het water is geweest, thuis komt en daarop ongesteld wordt: si toja'ang aitjawelet an dano, waarmede men bedoelt: „de levensgeest van het kind is van hem afgeraakt aan het water." Ook wordt aitjawelet gebruikt in de beteekenis: „uitgegleden", waarvoor ook aitjake'os bestaat. Bij dit laatste denkt men alleen aan den weg, die glad (ke'os) was, maar bij het eerste is stilzwijgend medebedoeld, dat het uitglijden wordt toegeschreven aan eene tijdelijke verbijstering, dus afwezigheid van den levensgeest.

Een aantal weweletĕn zijn medegedeeld in mijn opstel „Manĕwas", in Deel XLVII der Mededeelingen N. Z. G., bl. 101—121. Verder heeft Pastoor P. A. Wintjes van Menado in het Tijdschr. Bat. Gen. Deel XL. bl. 571—580 eenige Tombulu'-sche spijsoffergebeden met vertaling medegedeeld. Zie ook Verh. N°. 136.

Thans volgen eenige toelichtingen bij elk der offerspreuken afzonderlijk.

1. Dit gebed is ook te vinden in het opstel Manĕwas op bl. 116. Over de Apo' Nimema' in Tana' zie Inl. Gr. IX. De uitdrukking matete-tĕlĕs is in boven aangehaald opstel in Noot 28 (bl. 117) verklaard, doch niet geheel juist. Matete beteekent „over eene brug loopen", maar ook overdrachtelijk: „eene brug gebruiken, een middel aanwenden om iets te bereiken." Nu is de samenstelling van de twee begrippen tete en tĕlĕs de aanduiding, dat de beide begrippen hier synoniem worden gebruikt: het matete, waardoor men tot het bezit van goederen komt, is matĕlĕs „koopen." De woordelijke vertaling van matete-tĕlĕs is: „de koopbrug gebruiken, de brug gebruiken, het middel gebruiken dat koopen heet." Ra'itja matete-tĕlĕs is dus „zonder tusschenkomst van het (anders noodzakelijke) koopen."

2. Dit is een gebed bij het eten in den tuin. De stam ransak beteekent „dicht aaneen", wene' ransak „dicht opeengeplante rijst." Isupu is in Manĕwas bl. 117 verklaard.

3. Een gebed bij het eten in huis. Over vormen als pakasama'an, zie Manĕwas bl. 116.

4. Gebed op reis. Het wo in pawaja-waja'am-bo, dat telkens in de gebeden enclitisch wordt aangevoegd, is een woordje, om den verzoekenden vorm uit te drukken; het staat gelijk met wo'o.

5. Gebed bij het eten van nieuwe rijst. Ook hier wordt de Apo' Nimema' in Tana' geheel als landbouwgodin beschouwd en mede uitgenoodigd om de nieuwe rijst te komen eten. De stam wue beteekent „spaarzaam, zuinig in 't gebruiken, weinig sleetsch, lang strekkend, lang durend", bijv. van spijzen

en goederen. Hier wordt gevraagd dat de geoogste rijst toch lang moge strekken, dat haar levensgeest niet moge verloren gaan, waardoor de rijstvoorraad van zelf slinkt, zonder dat men weet wat er aan te doen. De verdere woorden van dit gebed beteekenen, dat het offervarken in het dorp (of: in het huis) gereed is voor het gebruik en dat de lever daarvan slechts er op wacht om als toespijs bij de nieuwe rijst te worden gegeten.

6. Gebed in het bosch, wanneer men sago klopt. De namen Tenteres en Lĕngkokan zijn benamingen van goden, die hun verblijf hebben in het bosch en gewoon zijn te komen bij menschen, die sago kloppen. Tenteres is de naam van een gevleugeld insect, dat in het water leeft en gewoon is onder water te duiken, doch bij dat alles een geheel droog lichaam behoudt. Daarom bidden de sago-kloppers ook aldus: O wa'ilan Kasuruan! kapĕra-pĕraan tanu se tenteres „o machtige Goden, laat (de sago) zoo droog worden als de tenteres." En daarom is dan ook de beschermgod der sago-kloppers Tenteres genoemd, en bidt men tot hem: Tumangkas, tumangkas, e Tenteres! „geef helder weer (droogte), o, T." of ook: Pĕraan, e Tenteres „maak ze (de sago) droog, T."

Zoo wordt Mararai, eigenlijk een Tb. god, in het gebied der Tt. op sommige plaatsen aangeroepen bij het sago-kloppen, aldus: Tangkasan, tangkasan, e Mararai! (n. l. tangkasan in dano) „worde het water vaneengescheurd, (zoodat de sago te voorschijn komt) o M." Mararai zendt den Noordenwind (amian), deze komt van den Kuntung a monge n amian „den Berg daar in het Noorden" n. l. den Lokon, waar veel bamboe (wulu'd) groeit. Vandaar dat de N. wind veel ziekte veroorzaakt onder menschen, dieren en planten, daar hij de jeukende haartjes van de wulu'd (la'ara im bulu'd) medebrengt.

De naam van god Mararai hangt wellicht samen met den stam rara, lala, rarang „heet, droog maken." Den naam Lĕngkokan weet ik niet te verklaren. Het meervoudig lidwoord bij de namen Tenteres en Lĕngkokan is het bekende beleefdheidsgebruik om van „T. en de zijnen" te spreken, in plaats van T. alleen te noemen.

7 is een gebed van jagers, die naar het bosch gaan. Rorot is verklaard in Manĕwas, bl. 114. Kenta'-talun is de beschermgod der jagers, hij geleidt de menschen in het bosch. De naam is waarschijnlijk van kĕnta' „scheur, barst", kumĕnta' „openbarsten, openscheuren, openmaken"; hij is dus de god, die het woud opent, toegankelijk, doordringbaar maakt voor de jagers.

8. Een gebed van reizigers of marskramers.

9. Een gebed bij het eten in het bosch. Evenals in N°. 7, beduidt eneenetĕn-ai „laat het ons voortdurend zoo gaan, doe het aldoor in dezelfde lijn voortgaan", n. l. ons jachtgeluk, opdat wij voortdurend even voorspoedig zijn als tot nog toe.

10. Een gebed bij het opensnijden van wild, het ontweien van wilde zwijnen en antilopen. Met se karapina wordt bedoeld: de makkers, de gelijken van het reeds gevangen wild.

11, als N°. 10. De uitdrukking wewetengan ĕsa „het is gelijkelijk ver-

deeld", is eene fopperij, daar het afgezonderde deel voor het offer zeer klein is, allerminst gelijk aan het deel, dat de offeraar zelf behoudt. Wewetengan „waar gewoonlijk wordt verdeeld", beteekent hier „verdeeling"; de uitdrukking beteekent dus „het is ééne, ééne en dezelfde, eene gelijke verdeeling."

12. Een gebed bij het eten op de drinkplaats (pĕngĕlĕpan). De beteekenis van het laatste gedeelte is: moge de palmwijn steeds in zoo groote hoeveelheid vloeien, dat de tijferaar als vastgeplakt is aan den bloemkolf, daar hij dien zonder ophouden moet bewerken.

13, 14. als N°. 12.

15. Gebed bij het openkappen van een terrein voor een tuin.

16. Gebed bij het oogsten van de rijst.

17. Gebed bij het opschuren van de rijst in de lawi im bene', de voorloopige bewaarplaats der rijst in den tuin.

18, als N°. 17. Men bidt hier, dat de geoogste voorraad lang moge strekken en dat het werk van het vullen der schuur zoo vlug en gemakkelijk moge voortgaan, dat het is alsof men het schelpachtige omhulsel, dat onder aan den steel der pinangnoot zit en het bovenste deel der vrucht bedekt, met rijst moest vullen, wat hetzelfde zou zijn als bijv. de hand van een kind te vullen, want meer gaat er niet in; of ook: dat eene kleine handvol rijst uitdije tot eene schuur vol.

19. Een gebed bij het visschen: mogen wij zooveel en zoo gemakkelijk visch vangen, dat het is alsof wij van een bewaarden voorraad zoo maar kunnen weghalen.

20. Dit gebed van de zoutbranders gelijkt veel op dat, hetwelk is medegedeeld in de Inl. op Groep IX, waar over To'ar als patroon der zoutstokers is gesproken. Makaruso-ruso „worde steeds meer als klipsteen (ruso) het zout." De klipsteen heeft uitwendig wel eenige overeenkomst met het grauwe zout, uit zeewater gestookt, zooals de Minahassers dat vroeger maakten. De hardheid van klipsteen is zeer gewenscht voor de duurzaamheid van het zout. Ramangasin zal wel bestaan uit Ra en mangasin, waarin ra het lidwoord is voor de namen van hooge personen, dat ook in het voorn. wd. 3e pers. mvd. sera, mvd. van sira (niet gebruikelijk als vrnwd.) te vinden is, maar verder niet voorkomt. Men kan dus Ra- Mangasin met „De Zoutstoker", d. i. de patroon der zoutstokers, vertalen.

21. Gebed bij het vellen van hout voor den huisbouw. Seleng schijnt de naam van een god te zijn. De beteekenis van dit woord als w. w. stam is „het hoofd afwenden, ter zijde kijken." Het gebed beteekent: help mede het hout naar het dorp te brengen, nadat het in het woud is geveld, zoodat het ons gemakkelijk valt en laat degene, die in het daarvan te bouwen huis gaat wonen, er niet meer behoeven uit te gaan, bijv. omdat het slecht wordt of omdat hij zich ver weg moet begeven om zijn onderhoud te zoeken.

22. Deze weweletĕn is ook in het opstel Manĕwas vermeld. De uitroep: e sira, eigenlijk „o foei! ach hoe jammer!" is blijkbaar ironisch bedoeld, daar hier, volgens den zin, een uitroep van vreugde past. Met roko' i makaroko' is hetzelfde bedoeld als roko' i tow in N°. 1, n.l. goederen van andere menschen.

23. Gebed bij het aanleggen van vischvijvers. Met sumepĕ'd „verhinderen" is bedoeld: het water verhinderen om weg te vloeien.

26. Gebed bij het handeldrijven, het rondgaan om handelswaren te slijten. Gevraagd wordt, dat de koopers de koopwaar aanzien met hetzelfde begeerige oog waarmede zij naar lansat-vruchten zien, die terstond verlangd worden door degenen die ze zien.

27. Gebed bij de geboorte van een kind. Ook dit is opgenomen in het opstel Manĕwas, bl. 116.

28. Gebed bij het baden van een kind. Hier en in N°. 29 en 30 vinden wij een trek, die in vele heidensche gebeden voorkomt, n. l. het afwenden van onheilen door ze naar de onbekende verte of naar andere volksstammen te richten. Hiervan geven ook de weweletĕn in het opstel Manĕwas voorbeelden en het gebed tot god Soputan, dat vermeld is in N°. 98.

29. Zie bij N°. 28.

30. De beteekenis van tambai is „schoone schijn, wat men iemand voorspiegelt, zonder dat het nog kan blijken, dat de voorspiegeling waarheid bevat." Zoo zegt bijv. iemand, voordat hij op de jacht gaat: tio'o patambaiĕn „voorspel geen geluk"; wo'o kita tambaiĕn im pĕnusu-nusuian wo kita ra'itja makailĕk „dat wij niet voor de leus geregeld onderwijs genieten en toch niet tot kennis komen." In dit gebed tracht men af te wenden al wat ijdele hoop geeft, alle voorstelling die de kracht heeft de menschen op een dwaalspoor te brengen, hen opwindt en hen ten slotte teleurstelt en neerslachtig maakt. Over het laatste gedeelte, zie Manĕwas, bl. 116 en 117.

31. Gebed voor een zieke. Met ukur wordt bedoeld „het bepaalde stervensuur, het den mensch toebedeelde lot, zijn noodlot dat hem onverbiddelijk wacht."

32. Zie N°. 31. Over raragesan, zie Manĕwas bl. 105. Noot 8.

33. Weweletĕn bij een gestorvene. De zin is: gij hebt uw lot reeds ontvangen en al is onze liefde tot u nog zoo groot, wij kunnen den wil des Scheppers niet weerstreven.

34. Uitroepen van deernis of spijt, wanneer het een of ander op den vloer valt.

35. Dit wordt gezegd bij het gaan slapen en doelt ongetwijfeld ook op het afwenden van onheil, dat kan veroorzaakt worden doordat de een of andere booze geest zich in de slaapmat heeft genesteld, terwijl deze over dag opgerold lag.

136.

Met den inhoud van dit stuk worde vergeleken de Inleiding op Groep VIII, vooral bij N°. 100 en ook de Inleiding op Groep IX.

Over het mareindeng is het noodige gezegd in de beide genoemde Inleidingen en in het opstel „Ethnographica uit de Minahassa" in Int. Arch. f. Ethn. 1906.

Het sumero in uma geschiedde van tijd tot tijd door den Tona'as

Wangko', de mindere priesters en de Walian in Uma, vergezeld van de hoofden en van hunne zendelingen (paru'ndu'an) of boodschappers. Deze laatsten vroegen of namen bij die gelegenheid allerlei uit den tuin, dat hun moest gegeven worden, een ware knevelarij. Dit inspecteeren van de tuinen geschiedde door den tona'as, om te zien of de gegeven voorschriften wel behoorlijk werden opgevolgd en om te berekenen of de tijd voor deze of gene plechtigheid reeds naderde.

tumagei, matagei beteekent: „iemand na volbrachten leertijd tot priester of priesteres aannemen." Hiertoe behoorde o. a. dat degene die openlijk als zoodanig werd aangenomen, in feestelijken optocht door het midden van het dorp werd geleid (patara'an) en tot de nieuwe waardigheid werd uitgeroepen. Dit tumara' geschiedde eveneens met het lijk van een gestorven priester of priesteres en met den gever van een groot offerfeest.

se pĕsende'en, de kinderen, die symbolisch met elkaar in het huwelijk werden verbonden. Op nog jeugdigen leeftijd werd van elk meisje met een jongen de bruiloft gevierd. Zij werden dan fraai aangekleed, door de walian in uma naar het water geleid en als zij terugkwamen, werd hun bruiloftsmaal gehouden. Deze plechtigheid hield in het minst geen trouwbelofte in; de kinderen waren later volstrekt niet verplicht elkaar te huwen, meestal zelfs gebeurde dit niet, doch zij bleven elkaar hun leven lang karapi „gezel, gezellin", in dit geval z. v. a. „echtgenoot", noemen.

rumojor si toja'ang, zie Inl. Gr. VIII, bij N°. 103.

me'e wuat, eene plechtigheid die kort na de huwelijkssluiting plaats had. De jonggehuwden mochten nog geen huisraad, huisdieren, kostbaarheden of versierselen bezitten, totdat op den dag van het me'e wuat door familieleden en vrienden allerlei huisraad, versierselen en huisdieren werden aangebracht, die òf in werkelijkheid, òf voor de leus, aan de jonggehuwden werden gegeven, òf door hen werden gekocht. Sinds dien tijd mochten zij zich huisraad, kleederen, versierselen en huisdieren aanschaffen.

marojor in derentek is de naam eener offerplechtigheid die het eerst door Rumĕngan, den smid der goden, is verricht geworden, tot bevestiging en volmaking der aarde. Zie Inl. Gr. IX. Het was de inwijding tot het zelfstandig uitoefenen van het smidshandwerk, hetwelk degene die als smid zou gaan optreden, tot nog toe in de smidse van anderen had uitgeoefend, maar na zijn huwelijk onder zijn eigen huis zou gaan verrichten. Door de walian in uma naar de heilige bron geleid, werd hem na zijne terugkomst de smidshamer (rerentek) gegeven, die uit het huis werd gehaald (irojor), waarmede hij voor de leus eenige slagen deed, om zijn zelfstandig optreden als smid in te wijden. Daarna werd een offermaal gehouden.

Voor de volledigheid worde hier nog bij de offers ter gelegenheid van de huwelijkssluiting vermeld het mami'as. De vormen van den stam pi'as, mi'as, mapi'as beteekenen: „hout in stukken kappen voor brandhout." Het offer mami'as duurde drie dagen. Op den eersten dag had het eigenlijke mami'as plaats. Aan den voet der trap van het huis zijner schoonouders, kapte de man een stuk brandhout in drie stukken (tĕlu ngapi'as, pĕtĕluna

nimi'as si la'indong iitu), die hij aan zijne schoonmoeder gaf, met de woorden: nio' ĕm paapian, e Inang „hier is het brandhout, Moeder", waarop zij antwoordde: indon-ai, e ana'ku „breng het hier, mijn zoon." Hiermede was hij formeel tot schoonzoon aangenomen, daar de kinderdienst door hem aan zijne Moeder bewezen, was aangenomen. Het hout, dat gekapt werd, was de la'indong en elken keer deed hij drie kappen. Daarna werd een varken geslacht (rumambun am bawi) en stuk gesneden (tumatar si wawi); het varken werd tot warang gesneden en aan de temboan in het huis van de ouders der vrouw opgehangen en dien dag werd de varkenskop gegeten (kumaret). Ook had op dien dag het mareindeng plaats ten huize van de ouders der vrouw. Wanneer de walian met het mareindeng was gevorderd tot een goed oogenblik, dan hield zij daarmede op en werd het varken doodgestoken, schoongemaakt en naar boven gebracht. Vader, moeder en die dochters des huizes, welke tinagei of pinendang waren (de wijding tot priesteres hadden ondergaan), gingen rondom het varken zitten. De walian plengde het drankoffer (sumendo'), daarna werd het varken geopend en werd de lever beschouwd, waaruit de walian voorspellingen deed.

Den tweeden dag werd de bruid naar het huis der ouders van den man geleid. Nadat hare ouders waren teruggekeerd naar hun eigen huis, geschiedde ten huize van den bruidegom geheel hetzelfde als den vorigen dag ten huize der bruid was geschied.

Den derden dag verrichtten de jonggehuwden het manĕwas in hun eigen huis. De ouders der beide gehuwde kinderen verrichtten dit offer te zamen met hunne kinderen en dit was het begin van het zelfstandig verrichten der offers door de jonggehuwden.

Degenen, die de huwelijksonderhandelingen voerden (muka' in doma'), waren gewoonlijk een weduwnaar (si pakalon) en eene weduwe (si pawuseiĕn). De beteekenis van deze namen is: „die met kalo, wusei wordt aangesproken, als zoodanig wordt beschouwd." Behalve de huwelijksgift (tuwar), werd nog aan de familieleden een huwelijksgeschenk (irang) gegeven. De irang bestond uit: land, sagoboomen, paarden, goederen aan de schoonouders en kleederen aan het meisje, en stukken lijnwaad, borden, enz. aan hare oudere nog ongetrouwde zusters (se kinawi, „de op zijde geschovenen"). Zij, die de irang ontvingen (se pairangan), heetten daarnaar: se pakapesan (die kapes, katoenen of zijden weefsels, ontvangen), se pasangalungka'an (die stof voor ééne kabaja, sangalungka', ontvangen) en se pakusian (die borden ontvangen), enz.

mano'or api, Zie Inl. Gr. VI in de Verh. 53—55.

mĕkitumbalan, Zie Inl. Gr. VIII, N°. 100, bij het halen der zwarte slang.

kawitĕn, een bamboe-koker, die zoo groot is, dat hij aan een band over den schouder moet gehangen worden; saroinsong, een bamboe, die niet grooter is dan een waterleiding-pijp, dus die in de hand kan gedragen worden.

im pakangĕnow, im pakanĕmpo', voor ĕn ipakangĕnow, ĕn ipakanĕmpo'.

sa si tona'as ra'itja wa'ilan, indien hij geen recht heeft op den titel van wa'ilan, dien iemand voert die reeds alle groote offers heeft volbracht.

mange ang kaju, mapawua', manĕmpo', Zie Inl. Gr. VIII, N°. 100.

sarasa is de naam eener thans niet kostbare stof, die voor gewone sarongs wordt gebruikt, waarin men de huiselijke bezigheden verricht. De kleur is donkerblauw, met witte figuren (bloemen, sterren). De naam is waarsch. van Jav. sarasah. Ongetwijfeld werd deze stof vroeger veel hooger geschat dan thans.

sengka; de dusgenoemde armbanden, die aan den bovenarm werden gedragen, waren doorgaans van ivoor.

paloeng is vertaald met „geplooid", hetgeen doorgaans met een van het Holl. „plooi" gevormd woord pĕloin, paloin of palojĕn wordt genoemd. De beteekenis is „netjes geplooid", zooals b. v. een geplooide rok.

sawit wordt vertaald met „passement." Vanwaar het woord afkomstig is, is nog niet duidelijk; misschien is het 't Jav. sawut „kantwerk, fijne figuurtjes van borduursel."

sinair is part. perf. pass. van sair „wijd uiteenstaand" en beteekent hier „wijd, ruim gevlochten."

sinĕrap, in den vorm van eene (halve) maan (sĕrap) gebracht, halvemaanvormig.

leleongĕn is Tb. van leong „spelen", dus syn. met Tt. wĕwĕra'an „spel, speelgoed." Met het „spel" der walian wordt hier het uitoefenen harer functie bij het mareindeng bedoeld. De bet. van de tawa'ang is in het aangehaalde opstel „Ethnographica uit de Minahassa" uitgelegd.

Kumendong is de naam eener mij overigens onbekende godheid. De stam kendong bet. „touw slaan, tweernen." De steen, dien de walian opvangt in den doek (sintjom) bij het inwijden eener priesteres, is een watu tulus, een stuk gecondenseerde levenskracht. Zulke steenen had de walian in hare tasch (patoka). De beteekenis van het ei, dat zij opvangt, is ook die van een stuk levenskracht of zielestof. Het ei, dat men door bebroeding ziet levend worden, heeft evenals de pinang en de kokosnoot vanouds als zielestofhoudend voorwerp eene gewichtige beteekenis gehad in de animistische praktijken. Moko'ndeng is een watergod, die de gedaante heeft van een reusachtigen paling en in een der vijvers ten Z. van de Sondĕrsche kampong Tonĕlĕt woont.

ta'as, Mal. tĕras, Sang. tuhasĕ', toghasĕ', Bar. toga, heeft in de verschillende Indonesische talen de beteekenissen: „echt, hard, pit, kern, kernhout"; een stuk ta'as of kernhout is dus eene krachtige zielestof-vasthouder, evenals ijzer. Het Bar. toga beteekent „koper." Naar dezen ta'as heet de drager tona'as (voorvoegsel to- met sterken stamvorm). Hoe ver verbreid deze vorm is geweest, blijkt uit het medegedeelde in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XLII, bl. 558 en 559. Aldaar zijn besproken het Amp. to na'asi, Bar. tonaa en het Bar. toga en verwanten. Daarbij kan nog worden gevoegd de wisselvorm Wawo timora, de tweede naam van het Toradja'sche dorp Kadju mapeni. De laatste naam beteekent „hard hout", de eerste zou zijn

weer te geven met „hoogte, die hard is geworden, waar tora „hardigheid, hard hout" is gegroeid." De ta'as wordt dus als een middel tot behoud van den levensgeest aangewend, en daarom op de hier gemelde wijze aan den weg geplant.

Onder pĕnguma (voor ipĕnguma) wordt de zwarte slang verstaan, omdat men na, of met het vangen van deze, de tuinen aanlegt.

lumua' „spuwen, uitbraken" is hier genomen in de beteekenis van „geluid geven" van een vogel, dus „voorspellen, aankondigen."

Mamarimbing, Kumokomba' en de verdere godennamen, zie de lijst der Godennamen in N°. 119 en de daar gegeven verwijzingen. Hetgeen van Tumiwa' wordt gezegd, dat hij een plein heeft zonder eenig vuil, wordt ook van Muntu-untu-Kumokomba' gezegd, in N°. 95.

kekelangan; de stam kelang is Td. en bet. „loopen, gaan", kekelangan is „gedurig begaan, waar telkens wordt gegaan"; rarangkangan, van rangkang „takkenbos", beteekent „waar veel takkenbossen zijn", d. i. met vele hindernissen of versperringen"; rorompangan moet hiermede synoniem zijn. Welke taal het is, weet ik niet; het is hier vertaald naar den samenhang en beschouwd als verwant met rumpak „tegen iets aankomen, aanstooten."

Over Kinaaliran zie de Inl. op Gr. VII, bij N°. 70. De vorm a'lirla'indong is een bijnaam, samengesteld uit twee grondwoorden.

Over Maengkong, zie de Verhalen N°. 103, 105 en 106. Met de ko'ko' i Maengkong zijn de rupsen (ulĕr) bedoeld.

Worotitjan is de heer der slangen. Met si rondor is de zwarte slang (ipĕnguma) bedoeld.

Toporundeng is de eigenaar van het naar zijn wit- en zwarte kleur walang genoemde varken, dat zich aan den stutpaal der aarde schuurt en daardoor de aardbevingen veroorzaakt. Vandaar dat hij ook vaak si Makawalang heet. Mengke is blijkens zijn naam (van engke „wippen") evenzeer de veroorzaker der aardbevingen.

Ma'inturin is de vrouw van Kumaimboto.

lalowa'ilan is een Tb. vorm; Tt. wawa'ilanan of talos wa'ilan.

rĕngkei, stam van irĕngkei, is vertaald naar de bet. van Ts. dengkei „omkantelen", en Tt. purengkei „rond."

Over het vuur waarmede in een nieuw huis het vuur werd aangestoken, zie Inl. Gr. VIII, N°. 100; zie ook aldaar over het bestrooien met rijst en over de afzondering van den tona'as.

Het loslaten van de drie genoemde vogels beteekent, dat op de genoemde tijden de ban, waaronder de tona'as hen had gelegd, werd opgeheven.

137.

De inhoud van deze zangregels sluit zich aan bij hetgeen is medegedeeld in de Verh. van Gr. IX, N°s. 109—118. Over het mareindeng, zie het opstel „Ethnographica uit de Minahassa", in Int. Arch. f. Ethn. 1906. Terwijl bij het

maorai de walian staat en loopt, naar voren en terug, steeds de armen heen en weder bewegende en als oorai bezigende kwasten, gemaakt van reepen woka-blad, doch geen woord spreekt, terwijl een andere walian, die gezeten is, spreekt, zoo blijft bij het mareindeng de walian zitten en bezigt als rereindeng een tak tawa'an, terwijl zij zelve spreekt.

kaja-kaja', vgl. kajas, heeft dezelfde beteekenis als masĕra-sĕrar „verspreid." De voorstelling is: de hemel was nog niet één geheel, maar bestond nog uit afzonderlijke stukken, die nog niet waren aaneengehecht, maar hier en daar nog verspreid waren. En de aarde was nog drassig, wojo-wojo', land en water waren nog niet van elkaar gescheiden. Uit dien baaierd schiep de Landbouw-godin, si Apo' Nimema' in Tana', orde en regel, daar zij de aarde bebouwde, de woonplaatsen voor hare kinderen vaststelde en voor hen regelde wat hun tot spijze en drank en tot hun verder levensonderhoud moest dienen.

aiwuku in tana', airundeng i langit; de bet. van wuku is „knobbel", die van rundeng „kartel, gekartelde punt of rand." De knobbels der aarde zijn de bergen, de kartels van den hemel zijn de hemelspitsen, want volgens de leer der Ouden, was de hemel niet effen, maar gekarteld met spitse punten. Met rundeng in tana' wo ĕ langit worden de gekartelde randen van den hemel en de aarde bedoeld, die aan den horizon in elkaar grijpen, dus den gezichteinder vormen; si Tjopero aiwuku i amanga in tana' „Kopero is door zijn vader geplaatst op, of aan den knobbel der aarde", si Matimbang airundeng i amanga i langit „M. is door zijn vader geplaatst aan, of op de spitse punt van den hemel."

siow karondoran, siow kaengkolan; zie hierover hetgeen gezegd is in de Inl. op Gr. VIII, bij N°. 95 en 96. Hier wordt die verdeeling toegepast op degenen, die verschillende bedrijven uitoefenen, terwijl in de bovengenoemde verhalen die afgescheiden verblijfplaatsen dienen voor degenen, die in gezindheid of in godsdienst van elkaar verschillen. Wat nu de oorspronkelijke beteekenis dezer negen rechtheden en negen kromheden is, valt niet met zekerheid uit te maken. Omtrent den loop van zon en maan geloofden de Ouden, dat zij geen rechten weg gingen, maar zigzag liepen, negenmaal recht en negenmaal krom gaande. In eene legende van het Bentenansche volk wordt verhaald van het huis van Raliu op Tosuwawa, dat het een trap had met negen treden. Toen Raliu met zijn haan zijne nieuw gebouwde woning beklom, kraaide de haan telkens als hij éène der negen treden van de trap betrad. Naar dit negenmaal herhaalde gekraai van dien haan gaf Raliu aan zijne woonplaats den naam Mata'an of Ratahan.

marojor in derentek is vertaald met „den smidshamêr hanteeren." De beteekenis dezer uitdrukking, als naam eener plechtigheid, is vermeld in de Aanteekeningen op Verh. N°. 136.

De nu volgende 18 namen zijn voor de eerste 11 mannen, de laatste 7, dus van af Tinawĕng, zijn vrouwen. De meeste dier namen zijn reeds in de Inleidingen op Groep VIII en IX besproken. De bet. van Magirot is „die strepen op den grond maakt, ter aanduiding van hetgeen in eene zaak is be-

slist." Talipongo of Talimpongo is af te leiden van pongo, Tb. „een geheel", Ts. „klomp, kluit"; de beteekenis van het voorvoegsel tali- is frequentatief. Makawulur beteekent „die de bergrichel volgt, zoodat hij zijn weg niet ter zijde daarvan neemt." Panambunan kan van den genasaleerden vorm van tawun „bedekken" zijn, dus „waar, bij wien steeds wordt bedekt." Tinawĕng bet. „tot tawĕng (Tb. Ts. „jongste kind") gemaakt." Tontoriei is van den stam riei, „kwast, gemaakt van tawa'an-bladeren en woka-bladeren, gebruikt bij offerfeesten." Tenembulan of Tendembulan, van tĕnde „met het hoofd leunen tegen iets", Ts. „op een kussen slapen", dus Tendembulan „leunende tegen goud."

138.

Deze liedjes worden gezongen in $^3/_4$ maat, op de volgende wijs:

* * mi	fa♦ sol	la♦ do	si♦ sol	* * mi	fa♦ sol
si	ĕ...ndo..	o.......ka	tu'......u	pĕ..	ngĕ....su..

la♦ do	si♦ sol	si♦ do	la♦ fa	si♦ do	sol♦ mi
ngku..lan	im bĕ..	......rĕ..	nta o	ro..	...jor e

De derde lettergreep van achteren (op twee na de laatste vóór het refrein o rojor e!) wordt gerekt, hetgeen door dubbel schrijven van den klinker is aangegeven. Ook van het refrein o rojor e (of wo rojor e), dat na iederen versregel wordt herhaald, wordt de oo gerekt.

Deze liedjes worden met groote voorliefde door jongelieden en jonge meisjes gezongen. De inhoud drukt meestal wederzijdsch verlangen, spot, verwijt, heimwee, enz. uit. De taal is soms met Tb. woorden gemengd, daar het Tb. in het algemeen de littéraire taal der Minahassa is en velen, die overigens geen Tb. spreken, toch Tb.sche gezangen kennen en in de poëzie gebruikelijke Tb.sche termen weten aan te wenden.

1, 2. De beide geliefden, die gescheiden zijn, kijken beiden naar de zon, opdat hunne blikken elkaar daar ontmoeten. Het refrein o rojor e is Tb. Zie bijv. Meded. Ned. Zend. VII, bl. 296, vlgg., waar Tb. Maramba'-liederen worden opgegeven met hetzelfde refrein. Rojor (eerste r linguaal, tweede supradentaal), Ts. rojar, beteekent „slank", zooals ook aldaar is vertaald. Met dezen bijnaam wordt het meisje versierd.

genang, aldus in den zang voor gĕnang, Tb. „gemoed, hart, lust"; rawoi, Tt. „loom, moede, uitgeput, afgemat."

3. angkatan „zullen weggenomen worden (door den dood)", van het Mal. angkat.

4. lalei „oud, versleten", ook gebruikt voor „vroegere geliefde", hier in den zin van „geliefde."

5. na'oka kura-mako, hetzelfde als in de Tb. gezangen: wo'o mokan kura-la „hoe is het er wel mee, hoe mag het wel zijn." Na'oka moet dan

zijn afgekort uit wona'oka „misschien, wellicht", en kura moet in de Tb. beteekenis „hoe?" worden opgenomen.

7. magenang, van Tb. gĕnang, zie boven, „denken aan, herinneren."

10. In dezen zin wordt ra'itja tweelettergrepig uitgesproken.

12. wuri, Tb. „terugkeeren, teruggaan", mange wurin-ai „gaan terugbrengen."

13. itjuamu wordt uitgesproken als tjuamu, de i- is ook in de dagelijksche uitspraak vaak onhoorbaar en hare aanwezigheid is dan nog maar alleen uit de tj. te bemerken.

Susi is het Holl. „zusje", eene vriendelijke benaming tot jonge meisjes. Ook schoonzusters noemen elkaar veelal „Susi."

14. aitjakoro', een Tt. vorming van Tb. koro' „boos, woedend zijn." In het Tt. is alleen nog in gebruik: tio'o koro-koro' (of tio'o kumoro-koro', tio'o makoro-koro') „wees niet boos." De verzen 13—18 zijn de woorden van dengene der gelieven, die zich wenscht groot te houden tegenover de andere, die boos op hem is.

15. si tĕrang is syn. met si makailĕk „die de kunst verstaat."

16. Beteekenis: zij die het met hun dorpsgenoot niet meer kunnen vinden, doen deze(n) voortdurend smart aan. Verondersteld wordt doorgaans in deze liedjes, dat de gelieven dorpsgenooten zijn en dat één van beiden (doorgaans de jongeling) buiten zijne geboorteplaats verblijft.

19. mawerenan, een op zijn Tb.'sch gemaakte wederkeerige vorm van wĕrĕn „oog." De Tt. vorm zou zijn mĕmbĕrĕnan.

21. itjuao, zie reg. 13.

22. lenso „zakdoek", uit het Mal. (Port.). Zakdoeken behooren tot de meest gewone geschenken onder jongelieden.

23. Woordelijk: Ik heb spijt van eene naald (die ik heb verloren), maar spijt van u hebben . . . . . !!

29. „ulieder vriendschap", uwe vrijerij met een ander.

30. tanda mata, Mal. „gedachtenisgeschenk, souvenir."

32. lumampang, Tb., in het Tt. maja' „gaan, loopen."

35. lalĕindĕng „mist, nevel", hier gebruikt in de beteekenis „duister"; lĕindĕng is trouwens een bijvorm van rĕindĕm „zwart, donker, duister."

139.

1. pira-pira ĕn iintjo'on; telwoorden, en woorden die de waarde van telwoorden hebben, worden, als men ze predicatief gebruikt, vóór het subject gezet, en dit wordt dan veelal van een lidwoord voorzien. Bijv. rua se toja'ang malĕle' an dojongan „twee kinderen baden in de rivier", of: er zijn twee kinderen aan het baden in de rivier; ĕsa wĕlok paweso'on e rua ĕn sapi „een kar wordt getrokken door twee ossen"; ĕpat se tow aitjasosoro-mange am puru'na in tjuntung, „vier menschen zijn al klimmende gekomen op den top des bergs."

a se ipĕngaintjo'. De beteekenis van a, het eenige voorzetsel in het Tt., is hier „uit," daar het verbonden is met sinisir, het partic. perf. pass. van sisir, sumisir „kiezen."

ipĕngaintjo', van den boven besproken stam intjo', heeft drie voorvoegsels, n. l. nga, dat in het algemeen een meervoud aanduidt, maar een verzamelend meervoud, zooals ook ka- dit doet, waarvan trouwens nga- een genasaleerde vorm is. Dit nga- komt steeds in verbinding met andere voorvoegsels voor, bijv. met mĕ-, dus in den vorm mĕnga-, dat eene veelvuldigheid van handeling aanduidt en dus gewoonlijk is weer te geven met „dikwijls, gewoonlijk, herhaaldelijk doen, geschieden, zijn, wat het grondwoord aanduidt." Dus mĕngaintjo' „gewoon zijn raadsels op te geven." Hiervan is ipĕngaintjo' het instrumentale passief, dus „waarmede gewoonlijk het raadselsopgeven wordt gedaan", d. i. „hetgeen gewoonlijk als raadsel wordt opgegeven."

e Sondĕr, genitief van se Sondĕr „de bewoners van Sondĕr, die van Sondĕr, de Sondĕreezen." Namen van landen, steden enz. krijgen eenvoudig het lidwoord voor zich in het meervoud, om de bewoners van het land, de stad aan te duiden, bv. se Wenang, de Menadoneezen, die van Menado, se Uwuran, de Amoerangers; ook de naam van een dorp of stad wordt gewoonlijk aangeduid met den naam der bewoners, bijv. tajange' se Wuwuk „Woewoek is nog ver", ang dangka' ĕng gĕreja e Kapoja „de kerk van Kapoja ligt in de hoogte." Ook in het enkelvoud krijgt een naam van land of stad het lidwoord vóór zich, ter aanduiding van den bewoner, bv. so' si Tondano? „waar is de Tondanees?"

Sapaka „wat betreft", een zeer gewone aanhef van zinnen, in beteekenis niet ongelijk aan het Mal. adapun, maar veel drukker gebruikt in de spreektaal. Het woord is samengesteld uit het vragende voornaamwoord voor zaken sapa „wat" en het achtervoegsel -ka, dat in het Mk. den vorm kĕm heeft, sapaka luidt daar dus sapakĕm. Het hoort tot de woorden, van welke het achtervoegsel -ka reeds een vast bestanddeel is geworden, zooals bijv. oreka, Mk. orekĕm „dat niet", ra'itja „niet, neen", enz.

tontalun „boschbewoner, liefhebber van het bosch (talun)" en tonta'mbe „moerasbewoner, liefhebber van het moeras (ta'mbe)" zijn beide voorbeelden van het in Tijdschr. Bat. Gen. 46, bl. 109, 110 besproken voorvoegsel todat doorgaans met nasaal tusschenzetsel wordt voorgevoegd en de beteekenis heeft van „liefhebber van, gaarne doende of hebbende wat het grondwoord aanduidt." Andere voorbeelden zijn aldaar in groot aantal gegeven.

ĕm pondos iparaum in atĕp, woordel. „de rotan is het naaimiddel van de atap"; raum is id. met Mal. djarum, Bal. djaum, Bis. Ibanag, dajom, doch is in het Tt. beperkt tot de beteekenis van „atap-naaien"; iraum is datgene waarmede genaaid wordt, dus de rotan, het touw van idjoek of de bast van ĕlusan im bolai; iparaum is de duratieve vorm daarvan en staat tot iraum, zooals in het actief maraum tot rumaum. Iparaum is te vertalen met „waarmede gewoonlijk genaaid wordt", terwijl raraum is „het naaigereedschap voor dekbladeren."

2. Het enclitische -kĕ', aan litjur gevoegd met den tusschenklank ĕ, is

in het algemeen te vertalen met „slechts, niet anders dan", zooals bijv. hier „slechts de rug, niet anders dan de rug, enkel en alleen de rug." Vaak is het niet te vertalen dan met den nadruk. Het dient ook niet altijd om juist het woord waaraan het gehangen is meer te doen uitkomen, maar dikwijls ook het geheele gezegde of den geheelen zin.

In de verklaring der oplossing van dit raadsel ziet men de beide lidwoorden ĕ en si in geheel dezelfde beteekenis naast elkaar gebruikt: ĕm ba'mba'na „de mond er van, de opening er van" en een weinig verder: si lolojona „de kiel er van, zijne kiel." Doorgaans is ĕ minder bepaald dan si; in 't algemeen kan men si dan slechts voor levenlooze dingen gebruiken, wanneer men ze aanwijst, bijv. si meja anio', „deze tafel", si tjantil anu monge „de stoel daar in het Noorden", sia'itja ĕ lalan i Lĕilĕm? „is deze hier (er op wijzend) de weg naar L?" si aitjuaku tarepe' „wat ik pas heb gezegd." Als men levenlooze dingen niet kan aanwijzen, zijn die voor welker namen si wordt gebruikt, reeds vroeger besproken, en dus voor de voorstelling der sprekers vlak in de nabijheid gebracht. Men zou dus hier evengoed ĕ lolojona hebben kunnen zeggen, doch omgekeerd, zou ook si wa'mba'na goed zijn geweest, daar de schuit als een bekend ding wordt voorgesteld, waarvan de onderdeelen worden aangewezen.

am bawo „boven, bovenop, op het oppervlak"; maar wawo op zich zelf beteekent „ondiep", tegenover rarĕm „diep." Van wawo zijn weder afgeleid: pĕmawoan „een weinig ondiep" (dieper dan wawo); mawawo „ondiep worden", en andere derivaten, die op het artikel wawo in het Woordenboek zijn te vinden.

lolojona „de kiel (er van)", ook pĕ'nara „het achterste (er van)." De stam is lojon, waarvan malojon, lumojon „kruipen van slangen, ook van menschen"; lolojon is „datgene waarmede gekropen wordt", dus: de buik van slangen, de kiel van vaartuigen; ook de ijzeren banden om de wielen van een voertuig heeten zoo en bij wielen zonder banden, de houten randen van het wiel, waarmede het zich over den grond beweegt.

rano „water"; de w. w. vormen rumano en marano hebben zoowel de transitieve als de intransitieve beteekenis van ons „smelten", dus: ko rumano in asing (in is de accusatief van ĕn) „gij gaat zout smelten", ko marano in asing „gij zijt bezig zout te smelten", en: marano ĕn asing „het zout is aan het smelten", nirumanoo ĕn asing, „het zout is gesmolten." En in het passief: ranon ĕn asing „smelt het zout", rinano ĕn asing „het zout is gesmolten geworden."

3. Uwuran, dat de Europeanen tot „Amoerang" hebben verbasterd, is met -an gevormd van den stam uwur, die beteekent „wat rot is", vooral van plantaardige zelfstandigheden. In gewijde taal beteekende het vroeger ook „palmiet van den arèn-palm"; deze werd aan de overledene grooten (wa'ilan) als teerkost medegegeven op hunne reis naar het Zielenland. Bij hunne begrafenis werd een stuk arèn-palmiet naar het graf gebracht en daarop gelaten, totdat het geheel verrot was.

uwur is Tb.; de „gewijde taal" was dikwijls aan de naburige talen ont-

leend, vandaar deze naam voor arèn-palmiet, die als officieele benaming uit de gewijde taal in de dagelijksche taal is overgegaan, ofschoon nog niet overal. De algemeene naam voor palmiet is tinale', ook wel tale'na, dat dus ook van silar-, kokos-, en ander palmiet wordt gezegd. Uwuran beteekent dus „plaats waar plantaardige zelfstandigheden rotten (muwur, mauwur), plaats waar arèn-palmiet gevonden of genomen wordt."

Kema ligt aan de O. kust, Amoerang aan de W. kust der Minahassa. De afstand tusschen die twee plaatsen doorloopt dus de geheele breedte van het land.

palinan van den stam lina, ook linga en linja, waarvan malinga, luminga „hooren." Palinan, met pa- en -ĕn van den stam lina gevormd, is de duratieve vorm van het passief, dus de passieve vorm, die bij het actief malina hoort. Van den in de zustertalen bekenden vorm, talinga („oor" is in het Tt. luntĕng), heeft het Tt. matalinga, tumalinga „weder beginnen te hooren, nadat men een poos doof is geweest."

ipĕmĕnĕ-mĕnĕs is gevormd van den stam pĕnĕs „stil, zwijgend, kalm, ophoudend, ook van wind, regen, tot bedaren gekomen." Vóór een herhaalden stam wordt het voorvoegsel met ĕ (mĕ-, pĕ-) gevoegd, om eene herhaling der handeling, een dikwijls verrichten door het zelfde subject te kennen te geven en het voorvoegsel ma-, pa-, om een voortdurenden toestand, een handeling, die onafgebroken voortduurt, uit te drukken. Zoo beteekent mĕmaja-maja' „steeds doorloopen", maar mawaja-waja' „steeds op dezelfde plek heen en weer loopen", mĕlawe-lawe „herhaaldelijk op een anderen boom overspringen", malawe-lawe „steeds op denzelfden boom blijven rondspringen." De vorm mĕ- voor den herhaalden stam in den intensieven vorm, heeft de beteekenis „aldoor maar doen, gedurig, volhardend doen wat het grondwoord aanduidt", terwijl de vorm met mĕ- voor den herhaalden stam de beteekenis heeft van „aldoor willen doen, trachten te doen, gaan doen wat het grw. aanduidt", b.v. mĕwaja-waja' „steeds trachten te loopen"; mĕnĕkĕ-nĕkĕl se sapi „de ossen gaan aldoor liggen", mĕtĕkĕ-tĕkĕl se sapi „de ossen willen aldoor gaan liggen"; mĕĕnto-ĕnto', „voortdurend willen rusten", mĕngĕnto-ngĕnto' „verblijf houden"; mĕsiwo-siwo „voortdurend van plan zijn te koken", mĕniwo-niwo „voortdurend aan het koken zijn"; mĕawĕ-awĕs „voortdurend willen bijvoegen", mĕngawĕ-ngawĕs „voortdurend vermeerderen"; tio'o ipĕnumba-numbal „stoot er niet gedurig mee", ĕ nuwu'era ipĕmati-matitjami „hunne woorden worden steeds (aan één stuk door) door ons opgeschreven." De vertaling van ipĕmĕnĕ-mĕnĕs is dus: „met voortdurend zwijgen, steeds er bij zwijgende, waarbij (waarmee) voortdurend wordt gezwegen."

wasa, waarvan gevormd worden masa en mawasa, is het Mal. batja, naar de klankwetten van het Tt. vervormd. Om het meer Maleisch te doen klinken, spreekt men het ook wel uit waitja, maitja, mawaitja. Er is echter ook een oorspronkelijk Tt. woord wasa dat „gedachte, meening" beteekent en dat eveneens masa, mawasa vormt, en een bijv. n.w. wasa „lichtbruin", zooals gerooste maïs of gebrande koffie en het hiervan gevormde masa, ma-

wasa beteekent „maïs of koffie roosteren of branden, totdat zij eene lichtbruine kleur krijgt."

4. kĕsot is „buiten", kumĕsot, makĕsot, naar buiten gaan; ang kĕsot is dus te vergelijken met Mal. di luar.

watu is „steen", watuna „de pit eener vrucht." Van den stam watu is verder afgeleid matu, mawatu „in het zaad schieten, hard worden van de pitten, een steen inzetten, bijv. in een ring, of een steen leggen in den bodem van een stampblok." Een gevarieerde uitspraak van dit matu, mawatu is matu', mawatu', hetwelk wordt gezegd van ongebolsterde rijst, die te lang in de zon heeft gelegen en daardoor te fel is gedroogd en van gekookte rijst, die men in de zon heeft gezet, om de korrels hard te maken en er daarna koekjes van te bakken. Hetzelfde vindt men in 't Sang. ake' „water" en ake „sap", bijv. sunge ene kai nalĕ'sa, sen ta' ake'e „die beek is uitgedroogd, zij heeft geen water meer"; kai tuwu sala ta' akene, tuwu ene „dat is eene suikerrietsoort, die haast geen sap heeft."

wuajaki, een vertontemboanscht Maleisch woord, n.l. buah jaki of jakis, woordelijk „apenvrucht", want jaki of jakis is het Mol. Mal. woord voor „aap." Waarschijnlijk is het 't Engelsche „Jack" of „Jacky", vgl. het Jav. djuris, van 't Holl. „Joris", en het Amb. kes, van Holl. „Kees", voor „aap."

5. owa' „lichaam", is een met verzwakten sluiter uitgesproken owak, dat evengoed wordt gezegd, evenals ana' en anak naast elkaar staan.

kusi „bord, aardewerk van Europeesch of Chineesch fabrikaat", begint reeds onder de „oude woorden" mede te tellen en uit het gebruik te raken, hoewel het als een overgenomen woord toch in het Tt. niet zoo oud kan zijn. Het is n.l. het Mal. gutji „pot of kruik van verglaasd aardewerk."

sama'nana heeft tweemaal het achtervoegsel van den 3^den^ pers. enk. Het grondwoord is sama' „goed", maar sama'na „het goede, het bruikbare er van" heeft de beteekenis gekregen van „het vleesch", tegenover de beenderen, de huid, enz. van een menschelijk of dierlijk lichaam en het wordt in dien vorm weder als grondwoord gebruikt, bijv. mĕkisama'na „het vleesch nemen, uitzoeken" (en niet het vet of de beenderen). Wil men dus „zijn vleesch" zeggen, dan moet men het achtervoegsel -na nog eens achtervoegen.

pera „zilver" is het Mal. perak. Het Tt. heeft nog het woord susi voor „zilver", maar dit wordt bijna niet meer gehoord. Onder de Minahassische talen staat het hiermede alleen. De andere talen gebruiken, behalve pera of perak, ook nog salaka, eveneens een vreemd woord (Zie Kern, Verhoud. v. h. Mafoorsch tot de M. P. talen, Aant. VIe Or. Congr. IV, Sect. 5, bl. 215, 899, i. v. sarak). Ook de Toradja'sche talen en het Sangireesch gebruiken salaka voor zilver.

tina'i „buik, ingewanden", met -in- gevormd van ta'i „drek", dus eigenlijk beteekenende „tot drek gemaakt." Oorspronkelijk duidde ta'i (zooals nog in sommige talen) zoowel „buik, ingewand" als „drek" aan. Eigenlijk moest dus de drek tina'i heeten; de verwisseling der beide woorden is waarschijnlijk door de synonimie ontstaan.

paser „goud" (niet pasĕr, zooals in de vgl. wdl. staat) beteekent oorspr. „stofgoud", vgl. Mal. pasir en zijne verwanten. Behalve dit thans gewone

woord voor „goud" zijn er nog twee oude Tt. woorden voor, n.l. kau', dat thans nog als eigennaam voorkomt, ook samengesteld met andere woorden, als Wulangkau', Kau'mbene'; en wulawan, dat ook in andere talen veel voorkomt, zooals Sang. bulaeng, Toradj. talen wujawa, bulawa, Mong. bulawan, Boeg. ulawĕng, Daj. bulau.

lu'luw „vlies, zeer dun vel, dunne schil" wordt ook doorgaans met den kortsten vorm van het pron. suff. 3e pers. e. v. -a verbonden, als een deel van een geheel, bijv. lu'luwa in tande „dunne schil van de maïs", lu'luwa in tambĕlang „het dunne vlies van de bamboe", lu'luwa in tjaju „de dunne schilfers op den bast van een boom." Ook deze vorm wordt als grondwoord behandeld, bijv. malu'luwa „de huid begint te schilferen."

wulinga', dat ook wulina' en wulinja' wordt uitgesproken, luidt in het Td. wurenga'. Omtrent de samenstelling van dit woord en zijne eigenlijke beteekenis is mij niets bekend.

Dit raadsel is ook te vinden in Bijdr. Niem. bl. XXXVII, Rds. 18.

6. Tetelewan is de naam van een groote tor, die in sagoe-, kokos-, en arèn-palmen wordt gevonden. Het masker dezer tor is een dikke, witte worm, die zich voedt met de sagoe-deelen in de omgekapte palmboomen en linsĕn heet. De naam tetelewan is met het achtervoegsel -an, dat hier „voorzien van" beteekent, afgeleid van tetelew „vleugel", een werktuignaam van telew, tumelew, matelew „vliegen." De naam beteekent dus „gevleugelde." Van den stam tewel is het Tb. tumetewel „vogel" afgeleid.

kĕkĕlĕw „deksel", is een werktuignaam van kĕlĕw, kumĕlĕw, makĕlĕw „sluiten, het deksel van eenig voorwerp daarop doen"; kĕkĕlĕw in tetelew is dus „dekschild", zooals van een schildvleugelig insect. Dat dit geheele raadsel op onnauwkeurige waarneming berust, behoeft geen betoog.

7. tenge, geluid, stem, van menschen en dieren; matenge, tumenge, geluid geven, zingen van vogels; patengean, de plaats van matenge, de plaats waar het geluid altijd ontstaat.

rie-rie is de naam van eene soort krekel, het is echter niet de echte krekel.

8. wĕrĕn, ook in de naast verwante Minahassische talen, verder in het Niasch (horo) het woord voor „oog". In het Bar. beteekent woro „gat, opening, die geheel door is", waarin het dus licht is. Wellicht is dit de oorspronkelijke beteekenis van wĕrĕn. Het woord wĕrĕn heeft in het Tt. alle beteekenissen, die in de verwante talen mata heeft, zooals: maas van een net, lus van een strik, wĕrĕn in ĕndo wangko' „de voornaamste dag van een feest, dat meer dan één dag duurt", enz. Het Mk. zegt wĕlĕng. In de verklaring der oplossing van dit raadsel wordt wĕrĕn, in de beteekenis van „kiemgat" omschreven door tu'us pawu'mbu'an, d. i. „teeken dat er een gat in komt of in wordt." Tu'us is „teeken, merk", pawu'mbu'an is de locaal-passieve vorm van mawu'mbu', 't welk beteekent: een gat (in den grond, in een boom) worden; pawu'mbu'an is dus „de plaats waar een gat wordt", tu'us pawu'mbu'an is dus „teeken, dat er op die plaats een gat ontstaat." Deze uitdrukking mag als een staaltje gelden van de fijnheid, waarmede eene Minahassische taal zich kan uitdrukken.

10. kauranĕn „regentijd" en kasĕndangĕn „droge tijd" zijn op dezelfde wijze gevormd van uran „regen" en sĕndang „hitte". Het voorvoegsel ka- geeft hier een veelheid aan, terwijl het achtervoegsel -ĕn beteekent „voorzien van, behept met." Zoo is wĕris „spikkel", wĕrisĕn „bespikkeld", kawĕrisĕn „dicht bespikkeld, met vele spikkels." Op dezelfde wijze zijn kauranĕn en kasĕndangĕn op te vatten „veel beregend, veel door hitte getroffen."

kumĕmĕl, van kĕmĕl „vet, dik", bet. „vet gaan worden", bijv. wo si wawi tjumĕmĕl „en het varken zal vet worden, opdat het varken vet worde."

lumĕntut van lĕntut „boven drijven, meer dan het overige naar boven komen of uitsteken", dus: lumĕntut kua'a itu-sa „dat zal gaan boven drijven"; lumĕntut ĕn du'i „de beenderen gaan uitsteken."

ru'i in de Minah. talen en het Sang. „been" is het Mal. duri „doren"; de verwante vormen zijn opgegeven bij Kern, Fidjitaal, bl. 173 i. v. sui.

rojong, marojong „afdrijven, met den stroom medegaan"; de beteekenis van rojongan, het gewone woord voor „rivier" in het Tt., is dus „stroombed."

11. wean is gevormd van den stam we, die „geven, leggen" beteekent en die wellicht is samengetrokken uit wai, de vorm, dien het Mal. bĕri enz. in het Bar. heeft en die weder teruggaat op wari. De typische klinker der 1e V. d. Tuuksche klankwet verdwijnt, naar den regel van het Tt. in dit woord, evenals bijv. in het Jav. en het Bar. Het woord awean, in het Tt. het gewone voor „zijn, voorhanden zijn", is waarschijnlijk verkorting van wea-wean. Thans gebruikt het Tt. voor „geven" we'e, hetwelk uit we kan zijn ontstaan door vocaalsplitsing, zooals bijv. in het Bar. re'e uit re, dat uit ria is samengetrokken, en ne'e uit ne is ontstaan. Van den stam we is ook nog gemaakt mĕmbean „wederkeerig elkaar iets geven." Wean beteekent behalve „degeen aan wien te geven is" (zooals in den meisjesnaam Weambene' „aan wie rijst is te geven") ook „waar, waarop te leggen, waarin te doen is", en is daarom ook de naam voor een soort van mand geworden.

angko' „geschreeuw, hard geluid" (vgl. wangko' „groot"), mangko', maangko' „hard spreken, schreeuwen" bv. ipaangko-angko' „spreek een beetje luid", iangko'-mange a si Tuang si toja'ang „laat het kind hard tot Mijnheer spreken."

kukurisan is gevormd met het achtervoegsel -an van kukuris, een (met reduplicatie gevormde) werktuignaam van kuris „scheren, schrappen", en beteekent „plaats waar, voorwerp waaraan zich de kukuris „de schrapper" bevindt." De kukuris zelf is het schrapmes, of de rasp, die gestoken is in de kukurisan, het houtblok, waarop men zit te schrappen; in de praktijk der taal worden mes en blok te zamen met kukurisan aangeduid. Maar een rasp of een scheermes, die niet aan eenige plaats zijn verbonden, heeten enkel kukuris. Andere voorbeelden zijn: wawau'ban „varkenstrog", plaats waar de wawau'b „varkensvoer" in wordt gedaan, welk laatste woord beteekent datgene waarmede men varkens voert (wau'b); tĕtĕkĕlan „slaapstede, ligplaats", n. l. de plaats waar de rug (tĕtĕkĕl, eig. „datgene waarmede men ligt") ligt; rara'asan „stampblok voor de rijst", n. l. plaats waar de rara'as „stamper" (van ra'as „stampen") telkens in neerkomt.

rangko'kot is een krabbel-, of schrap-geluid, zooals dat wat een hond, kat of rat maakt, die met de pooten krabbelt; rangkĕ'kĕt is een knabbel-, of kraakgeluid, zooals knagende muizen of ratten maken, of een huis, dat door storm of aardbeving wordt geschud. Andere variaties zijn nog: rangki'kis, kras-geluid, zooals wordt voortgebracht door het tegen elkaar wrijven van twee stukken bamboe, en rangku'kut, geluid, ontstaan door de bewegingen der ledematen.

12. mĕtuari, van tuari „jongere broeder of zuster", mĕtuari „tot elkaar in betrekking staan van oudere en jongere broeders of zusters", dus te vertalen met „gebroeders, gezusters."

itjau-kaupus, herhaalde vorm van itjaupus „geliefd", hetwelk bij deze vorming als grondwoord is beschouwd; de woordherhaling in het Tt. is n. l. nooit een volledige, het eerste lid is steeds afgeknot, daar òf de eindsluiter als deze een medeklinker (incluis hamzah) is, òf de eindlettergreep wordt weggelaten. Een regelmatiger vorm van itjau-kaupus, die evengoed voorkomt, is itjaupu-upus.

ipĕngangko-ngangko'kĕ' e ĕnĕm „er wordt voortdurend geschreeuwd door de zes"; in dergelijke vormen wordt het voorvoegsel i- in de spreektaal dikwijls weggelaten.

susulingĕn is een werktuignaam van suling, dat ook wel daarnevens wordt gebruikt; het is eene fluit, die van een lid dunne bamboe wordt gemaakt; het w. w. is masuling, sumuling. De werktuignaam is hier gevormd met -ĕn, den uitgang van het passief in het Praesens en het Futurum, omdat de fluit wel het werktuig is, waarmede wordt geblazen, maar niet het ding, dat zelf blaast; de fluitende mond zou susuling kunnen heeten; susulingĕn is synoniem met suling „fluit", evenals susussuiĕn met susui „onderwijs, leering", sisisilĕn „verhaal" met sisil; sisina'uĕn „vermaning" met sina'u. De beteekenis is „het voorwerp waarop gedurig wordt geblazen (suling)" en de vorm moet dan met reduplicatie van sulingĕn zijn gevormd. Zoo moeten ook de andere voorbeelden worden verklaard, dus susussuiĕn, enz. „wat telkens wordt onderwezen, verhaald, vermaand." Nog andere voorbeelden zijn: ĕĕngkasĕn „verhaal", woordel. „ontvouwing, uitlegging, verklaring", tintintingĕn „luidklok, het voorwerp waarop gedurig geslagen wordt (tinting)" naast tintingĕn, „hetgeen waarop geslagen wordt", tetengen „muziekinstrument, waarmede gedurig geluid gegeven wordt (tenge)", tetengkorĕn „de holle bamboe waarop gedurig wordt geslagen (tengkor)"; sĕsĕmbungĕn, de schelp waarop gedurig wordt geblazen (sĕmbung)", zoo ook sisiri'an „eerbewijs", iets waarmee men eer (siri') brengt aan (a)."

sĕngo is de naam van het blaasroer of de blaaspijp; sumĕngo, masĕngo is in het algemeen „blazen, aanblazen", b. v. het vuur, en sĕsĕngo is de vuuraanblazer, masĕngo a is „blazen op, blazen door." Inplaats van sĕngon a si ĕsa kan men ook zeggen sĕngoan si ĕsa.

13. ro'na of roro'na beteekent „het kan"; sa ro'na „als het kan", syn. met ro'na is hier gebruikt toro, 't welk beteekent „behoorlijk, gepast zijn", ra'itja toro „het mag niet, het behoort niet", ook wel „het kan niet", maar

van iets dat uiteraard onmogelijk is, moet men toch zeggen: ra'itja ro'na.

lo'mot, malo'mot, iets inslikken na het gekauwd te hebben, ook water.

lomo, malomo, iets inslikken zonder het gekauwd te hebben of zonder het vooraf te breken of klein te maken, zooals de patola-slang met haar prooi doet.

lĕngku', malĕngku', slikken, inslikken, van vloeistoffen en dranken.

14. Dat dit raadsel op onnauwkeurige waarneming berust, is duidelijk. Het vuil, dat bij de garnalen op den kop wordt gevonden, heeft aanleiding gegeven tot den scheldnaam „garnalen-Mohammedaan", dien ijverige Mohammedanen wel eens aan slap-geloovigen geven, bijv. de pĕranakan-Boegineezen in de Tominibocht aan de Parigiĕrs en soortgelijke gelegenheids-Mohammedanen, daar zij een „rein achterste en een vuil hoofd" hebben, dus juist het omgekeerde van wat behoorlijk is.

15. Het „telkens als" ligt in de herhaling van den zin.

palĕn, malĕn, mapalĕn beteekent „de deur toedoen, sluiten"; papalĕn is „de deur, de deurbladen", waarmede de deuropening (pana'pa') wordt gesloten. De deur heet dus voluit: papalĕn im pana'pa'.

tambĕlang is de bamboe-soort, die bij voorkeur voor watervaten wordt gebruikt; van de namen voor de verschillende bamboe-soorten is deze het meest algemeen in gebruik; men zal dus, wanneer men niet spoedig kan onderscheiden welke bamboesoort men vóór zich heeft, deze tambĕlang noemen.

mawe'e wuku „geledingsafscheidingen voortbrengen"; we'e „geven", wordt van planten gebruikt in den zin van „voortbrengen." Zoo heet het in het verhaal van den „Kekekow en de Twee Gebroeders": maierao pailĕkĕn, ja nime'eo pangana wo lalaina „zij kwamen er naar kijken en (de boom) had takken en bladeren voortgebracht.

16. so'kel, sumo'kel, maso'kel beteekent „afstooten van vruchten uit den boom, met een langen stok (soso'kel)."

a mio'na „aan den onderkant, aan de benedenzijde", van den stam io' „onder, beneden", dat evenals de andere richtingaanduiders van dezelfde soort, in den -um-vorm als substantief wordt beschouwd en met het voorzetsel a en het pron. suff. 3ᵉ pers. e. v. wordt verbonden, dus a mio'na „benedenwaarts, aan de benedenzijde ervan", a mangena „aan de bovenzijde", a mitjona „aan den Oostkant", a mekona „aan de Zuidzijde", enz. resp. van io', ange, itjo, eko.

tima'as; dit woord bevat het infix -im-, dat o. a. in het Tb. voorkomt als praeteritum der um-vormen, ontstaan uit samentrekking van de twee invoegsels in en um, dus -inum-, -inm-, -im-. Vgl. Brandes in Album Kern, bl. 199, vlgg.. Het Tt. gebruikt het infix -in- alleen bij passieve vormen, bij actieve heeft het steeds den vorm van voorvoegsel ni-, bijv. Tb. lumampang, limampang, van lampang (loopen), rumumĕr, rimumĕr, van rumĕr (zitten), terwijl het Tt. van lukut (zitten) vormt: nilumukut en niet limukut. De duratieve vormen die in het Tt. het voorvoegsel ma-, praeter. nima- hebben, voegen in het Tb. mah-, praeter. minah- voor, b. v. mahlampang, praet. minahlampang of nimahlampang, loopende, liep, was loopende.

17. mĕngkal, mawĕngkal beteekent: zich een gordel (wĕngkal) om den buik binden.

pa'pa'an „omdat, daar, aangezien", ook wel am pa'pa'an, am pa'pa', em pa'pa'an en em pa'pa' is gevormd van den stam pa'pa' met het suffix ĕn.

susur, Mk. susud, beteekent „elk, ieder, telkens", susur in ĕndo „iederen dag", si momongan mĕngie-ngieng susur in tengkorĕn in tow „de gong geeft een doordringend geluid, telkens als zij door iemand wordt geslagen."

tata'ap is „wan", van den stam ta'ap, waarvan mata'ap, tuma'ap „wannen." Naar de gelijkenis met eene wan, heet het omhulsel van den bloemkolf van kokos-, en arèn-palmen en ook dat van de bamboe-geledingen: tata'apa, en ook wel wowolena, omdat het eenige gelijkenis heeft met het blad van een roeispaan (wole), wanneer het zich opent, ontrolt, als het oud wordt.

18. tawang, jong mensch, jong meisje, dat als helper of helpster in huis is; vgl. Mal. Jav. tawan, Bar. tawani „krijgsgevangene", mapatawang of mĕkitawang, „om hulp roepen, hulp verzoeken."

sĕsĕmbungĕn, een werktuignaam, met passief achtervoegsel, van sĕmbung, sumĕmbung, masĕmbung „op een schelp blazen", zooals men bijv. doet om de menschen te roepen voor het eten, wanneer zij nog aan den veldarbeid zijn. De bet. van het voorvoegsel nga-, dat aanduidt de veelvuldigheid, en aldus het gewoon zijn, dikwijls herhaald worden van de handeling, is in de vertaling met „telkens" weergegeven.

19. weso', meso', maweso' „slepen (intr.), voortsleepen (tr.), iets ergens uithalen waar het ingestoken is"; meso' in tjaju, hout sleepen, voorttrekken, ook: een stuk hout uit een bos halen, waarin het gebonden is; weso'on ĕm biwilit itu „haal die naald door (het naaiwerk)."

20. tarepe', van tare „dan, dan eerst, toen", tarepe', „heden, nu, voort, straks."

tinting, „klank, geluid, voortgebracht door een luidende klok of door een voorwerp waarop geslagen wordt."

patintingan, met het duratief-aanduidende pa- en het locaal-passief-aanduidende -an „de plaats waarop gewoonlijk wordt geslagen", d. i. de klok, gong, of wat dan ook, waarop men klank voortbrengt; synoniem hiermede is in dit raadsel gebruikt titintingan. In deze vormingen duidt de reduplicatie niet zoozeer het werktuig aan, als ook, evenals pa-, het herhaald, geregeld, dus gewoonlijk geschieden daarvan. Trouwens dit is de kracht der reduplicatie in de werktuignamen, want wiwilit staat voor wilit-wilit, en drukt aldus uit het ding, dat aldoor naait, telkens naait. Men kan dus zeggen, dat patintingan met een duratieve, titintingan met eene iteratieve vorming zoo goed als hetzelfde uitdrukken. Het suffix -an geeft verder aan, dat de patintingan de plaats is waar, of het ding waarop, waarbij, waarin, waaraan de handeling gewoonlijk geschiedt, het is dus de klok, in tegenstelling tot titinting „de klepel", het ding dat slaat, dat bepaaldelijk de handeling volbrengt en wel, dat spreekt van zelf, aan of op of in de patintingan of titintingan. Zoo beteekent ook rara'as „rijststamper" en rara'asan „stampblok" van den stam ra'as, ruma'as, mara'as „rijststampen". Vgl. nog de Aant. bij Rds. 12.

21. lomo is vertaald met „heelhuids inslikken", zie het bij Rds. 13 aangeteekende.

22. ka- voor een adjectief gevoegd, wordt gebruikt in uitdrukkingen, die beteekenen: welk een hoogen graad heeft de eigenschap, door het adjectief aangeduid, bereikt! Daar de adjectieven in het Tt. alle stamwoorden zijn, wordt ka- dus hier vóór den stam gevoegd. Bijv. ĕlas „gezuiverd van struiken en onkruid"; kaĕlas ĕn umana „wat is zijn akker zuiver van onkruid."

kakia ĕng karai anio' „hoe leelijk, dit baadje!"

kalewo' si toja'ang iitu „hoe ondeugend, dat kind!"

kalewo' sia „hoe slecht is hij!"

Zinnen als deze laatste hebben de beteekenis „hij is zeer slecht", vandaar in dit raadsel de uitdrukking sia ja kalewo' „hij is zeer kwaadaardig."

mawo, maawo, van den stam awo, bet. „wenschen, begeeren en ook „gaan naar, zich begeven naar"; maawo-mio' am Benang „afwaarts gaan naar Menado"; se tow ki'tjir mĕawo-awokĕ' im pasuli'an in tjasama'-anera „hebzuchtige lieden begeeren slechts de vergelding hunner goedheid"; kita maawo in a'mĕl, in da'itja marĕgĕs wo ra'ipe' tĕ'tĕl in sĕndang „wij verlangen naar koelte, wanneer er geen wind is en nog geen stekende hitte."

taĕmbow, van ĕmbow „toorn, drift, boosheid", gevormd met het voorvoegsel ta-, dat de beteekenis van een excessief heeft, dus „bizonder boos of driftig", ook „gedurig driftig."

palĕlon, durat. pass. van lĕlo „liefde", lumĕlo, malĕlo „beminnen, verlangen met liefde."

marisa, Tt. uitspraak van maritja, uit het Jav. door het Mal. overgenomen. In het Mol. Mal. is het afgekort tot ritja.

ipanumanam „waarmede gewoonlijk wordt smakelijk gemaakt." Dit woord is gevormd van het secundaire grondwoord numanam, met het infix gevormd van nanam, dat reeds als adjectief, dus als grondwoord „lekker, smakelijk" beteekent. In de spreektaal wordt numanam, vooral tegen kinderen, dikwijls afgekort tot manam. Mananam is „proeven."

23. wowuling „roer" staat voor wuwuling, daar het een werktuignaam is van den stam wuling. De beteekenis van dezen stam is „achter", blijkens den meisjesnaam Muling, verklaard met: si sosomoi „de laatste, achterste (der kinderen)" en de equivalenten in de verwante talen, zooals O. Jav. Tb. wuri, Jav. budi, Mlg. vudy, Bat. pudi, Bar. puri, Boeg. munri, Mal. (kĕ)mudi.

paatoran, op zijn Tt.'sch gevormd van het Mal. atur, een dur. passieve vorm, door het lidwoord tot substantief gemaakt.

tom, het Holl. „toom". Het woord staat hier in den genitief, omdat het afhangt van tanu „gelijk, als", bijv. si Ro'bot ra'itja tanu in dangka' i Liwe „R. is niet zoo groot als L."; ĕm pala'pa pĕngaindon pagĕr, tanuo-mai in tjarap, wo oli-oli' „de palmtakken worden gewoonlijk gebruikt om heiningen van te maken, n.l. voor dwarsbinten, en ook voor mondharpjes."

meko „naar het Zuiden gaan", van den stam eko. De Minahassers zijn zeer sterk in het gebruik van richting-aanduidende woorden, waaronder bij de Tt. de namen der vier hoofdstreken van het kompas en de woorden voor herwaarts en derwaarts de voornaamste zijn. Zelfs kleine Tt. kinderen duiden eene plaats of richting zelden door wijzen, nimmer door rechts of links, maar bijna steeds met N., Z., O. of W., opwaarts, nederwaarts, herwaarts of derwaarts aan. In de Verhalen zal men daarvan voorbeelden in overvloed vinden.

24. kĕkĕlian, met reduplicatie gevormd van kĕli „veel", en het achtervoegsel -an, dus „eene groote hoeveelheid, zeer veel."

Tompapua bedoelt „zwarte menschen" of, zooals wij gewoonlijk zeggen, „Negers", daarom is dat woord in de vertaling gebruikt. In plaats van Tompapua zegt men ook: Tow Papua; volgens het huidige taalgebruik moet men zeggen se Papua, daar men het voorvoegsel to* thans opvat, zooals dit in T.B.G. 46, bl. 109 is medegedeeld.

temo', Sesamum Indicum, dat in de meeste Indon. talen lĕnga (Mal. Jav.), longa (Bat. Bar.), linga (Tag.), langa (Mak.) heet, heeft in het Tt. ook de beteekenis van „zwart", maar het wordt alleen van dieren en dingen gebruikt.

Over de oorspronkelijke beteekenis van wuni, zie M. Z. G. 1903, bl. 123.

wulur, natuurlijke afdeeling van een vrucht, richel van een berg; Wulur Maatus „de Honderdrichelige Berg", naam van een berg op de grenzen van de Minahassa en Bolaäng-Mongondou. Het woord wulur, in het Bis. en Mong. bulud, Ponos. bulur, Boeg. bulu', Bar. buju beteekent in al deze talen „berg"; ook het Tb. (dat thans voor „berg" gebruikt kĕntur) heeft wulur (de r palataal) vroeger in die beteekenis gekend, getuige de volksnaam zelve.

25. tampĕmu'is „moordenaar", van den stam pu'is, waarvan mu'is, mapu'is „dooden, vermoorden." Het voorvoegsel ta*, dat den excessief aanduidt, wordt n.l. gevoegd voor den naakten stam, voor den stam met -ĕn, voor den stam met pĕ* en voor den stam met pĕ*- en -ĕn. Zoo heeft men van pongkor „visch", tampongkor, tampongkorĕn, tampĕmongkor en tampĕmongkorĕn, die alle beteekenen „liefhebber van visch, van visschen." Zoo ook van pu'is: tapu'is, „die dikwijls koppen snelt", bijv. tapu'is sia „hij krijgt gewoonlijk koppen." Verder: tampu'isĕn en tampĕmu'isĕn „moordenaar". Nagenoeg synoniem zijn hiermee: kopu'is en mĕngapu'is „die gewoon is te moorden."

wua', dat meestal in den vorm wua'na voorkomt, beteekent in het algemeen „vrucht", spec. pinangnoot. In de uitdrukkingen wua'na in tjama en wua'na in tjeitjei, resp. voor „vingers" en „teenen", duidt het „aangroeisel" of „onderdeel" aan.

wawangko' „duim, groote teen", van wangko' „groot", heeft de beteekenis: die (onder de vingers) min of meer groot is, dus „de grootste."

27. pangumaan, met pa* en -an gevormd van uma „tuin, akker" is een locaal-passieve vorm; het bijbehoorende actief is manguma a „gewoon zijn een tuin te maken op (te, aan, of een andere locatief-aanduider)." De letterlijke vertaling is „de gewone tuinplaats, de gewone akkergrond van tien menschen", of „gewoon betuind te worden door tien menschen."

mawungkas, dur. vorm van wungkas, Fut. mungkas „uiteenkrábben, openkrabben", van denzelfden wortel als ka'kas „grond, gras of droge bladeren uiteenkrabben" en tungkas „in de dekbladeren van het dak grabbelen en ze naar boven steken, bijv. om er door te kijken."

28. mĕwali, of mĕwali-wali met volgenden werkwoordsvorm beteekent: „gezamenlijk doen, met elkaar samen doen, wat het volgend werkwoord aanduidt."

mĕmĕnserean, mĕsenserean en mĕngĕnserean worden alle drie gebruikt als versterkingen van mĕnserean, den wederkeerigen vorm van sere, „zien, kijken", sumere, masere. In den eersten versterkten vorm is hèt voorvoegsel mĕ- herhaald, in plaats van den stam. De nasaal behoort bij mĕ-, maar heeft zijne plaats onmiddellijk voor serean behouden, omdat men gewoon is in den wederkeerigen vorm onmiddellijk vóór den stam een nasaal en daarachter -an te hooren. Ook in den volgenden vorm is dit duidelijk. In mĕsenserean is de stam gerédupliceerd, om het zich telkens herhalen der handeling uit te drukken. In mĕngĕnserean is het meervoud-aanduidende voorvoegsel ngĕ- ingeschoven, dat de handeling meervoudig of veelvoudig maakt. In onze vertaling wordt die versterking bij het ontkenningswoord gevoegd, dus „zij zien elkaar volstrekt niet, of zij krijgen elkaar nooit te zien."

kinawu'an, van den stam kawu' „tusschenschot, scheidende wand, wat scheiding maakt tusschen twee dingen." Van dezen stam zijn afgeleid: kumawu' „een schot maken, afscheiding maken", passief kawu'an „van een schot voorzien, met een tusschenschot", kinawu'an „van een schot voorzien geworden, gescheiden door een tusschenschot."

29. Behalve momongan heet de gong ook nog tuwung. Een kleine gong heet talontalo'd.

30. isera is de nadrukkelijke vorm van den nominatief, verder de gewone vorm in den accusatief en die na het voorzetsel a tot vorming der casus obliqui van het pers. voorn.woord van den 3[den] pers. mvd. De niet-nadrukkelijke vorm van den nom. is sera. In de uitdrukking se tow isera heeft isera de functie van aanwijzend voorn.wd. Het is het meervoud van si tow isia, het gewone einde der inleidingswoorden op het raadsel „die persoon, die man", gezegd van iemand, die niet tegenwoordig is (de oplossing van het raadsel is nog niet gevonden), bijv. si ana'ku isia „dat kind van mij" (het kind is niet tegenwoordig); aku masale' masere si toja'ang isia „ik wensch dat kind te zien."

muntĕp en kumĕsot zijn Fut. (-um-)vormen van untĕp en kĕsot, omdat de stijl hier verhalend is. In zulke gevallen wordt steeds de -um-vorm gebruikt.

tinĕnga' is het pass. perf. van tĕnga', pinangboom en vrucht. De vrucht wordt ook dikwijls wua' genoemd; matĕnga', tumĕnga' is „pinang kauwen"; ook bet. de stam tĕnga' „verbrijzelen". De pinang-doos heet patĕnga'an of tĕtĕnga'an. De beteekenis van tinĕnga' is „pinang-pruim waarop reeds is gekauwd, zoodat alle ingrediënten fijn zijn geworden en ineengedrongen."

31. mĕnge'ke-nge'ke', de iteratieve vorm van ke'ke', kume'ke', make'ke' „lachen".

makangingi, van ngingi, ngumingi, mangingi „de tanden ontblooten, glimlachen", met het voorvoegsel maka-, dat bij stammen, die lichaamsverrichtingen aanduiden, de beteekenis heeft van „blijven doen, een tijdlang de houding bewaren, aan het doen blijven van hetgeen het grondwoord uitdrukt", bijv. makatulung „blijven staan", makasere „blijven kijken."

32. muka' is van wuka', mawuka' „openen"; de uitdrukking muka' in sapeo is navolging van het Mal. buka tjapeo.

rĕgĕsan „door den wind (rĕgĕs) getroffen."

nitjumĕpĕl, perf. van kumĕpĕl „drukken, plakken op iets."

33. wuna'kĕl, idjoek of arèn-palmhaar; het woord is samengetrokken uit wu'uk in a'kĕl „haar van den arèn-palm."

rerot, rumerot „lang maken", marerot „lang worden", van een touw: „ontrollen". Het voorvoegsel kĕ- duidt aan den tijd, waarop geschiedt wat het grondwoord aanduidt.

34. tu'ura in tjaju; dit woord heeft het pron. suff. 3de pers. enkelv. in den korten vorm -a, die hier z. v. a. een lidwoord beteekent. Een groot aantal woorden, die de namen zijn van deelen van een geheel, hebben dit suffix. Sommige woorden hebben een gewijzigde beteekenis, als zij met dit pron. suff. zijn samengesteld, bijv. het hier gebruikte lalaina, dat „blad, boomblad in 't algemeen" beteekent, terwijl lalai „sirih" beteekent. Andere voorbeelden zijn nog: sama'na „het vleesch" (in tegenstelling tot de beenderen), van sama' „goed", rondora „de stam of stengel", bijv. rondora in tande „de stengel der maïs", rondora in dojongan „de hoofdstroom, moederstroom", van rondor „recht".

sa sia lumĕpok ĕn sau „wanneer aan hem het anker gaat vallen." In dezen zin gaat aan het gezegde een onderwerp vooraf, van hetwelk een onderdeel de handeling verricht, of als de zin passief is: aan een onderdeel van hetwelk de handeling wordt verricht. Dit handelende of behandelde onderdeel komt als nadere bepaling van het voorafgenoemde onderwerp na het gezegde. Men vergelijke nog deze voorbeelden: sa roda rumingin ĕm bĕlok „als van de kar de wielen gaan draaien", sa m bale me'tang ĕn daran „indien van het huis de trap wordt verschoven."

sengkot is „zeil", maar daar het een werktuignaam is, heeft men ook een vorm sesengkot gemaakt.

sau „anker" is uit het Mal. sauh overgenomen.

35. pakariwu-riwuan; de stam is riwu „duizendtal"; door de woordherhaling en het suffix -an wordt een veelvoud uitgedrukt „duizenden", terwijl het samengestelde voorvoegsel ipaka- aanduidt, dat deze duizendtallen vol worden gemaakt, dus: wordt bij geheele duizendtallen vol gedaan of gemaakt. Zoo zegt men ook: pakaatusan in dĕpa „volle 100 vadem uitmeten."

kapela'an, van pela' „wond" en katu'usan, van tu'us „teeken" zijn gevormd met ka- en -an. Zulke vormingen worden zeer dikwijls na een ontkenning gebruikt, in de beteekenis „niet vatbaar zijn voor, niet kunnen aangedaan worden met dat wat het gr.w. uitdrukt." Zonder ontkenning komen deze vormingen weinig voor.

Een andere lezing van dit raadsel is: Parakĕn, mapali', parakĕn, mapali' „zoo wordt hij gehakt, zoo is hij genezen."

36. akar in tjaure-ure „tot in lengte van tijd", ure is „lang van tijd, oud", kaure „maat of graad van oudheid, lengte van tijd, lange duur."

asar; maasar a isia „hem nadoen, net zoo doen als hij", mĕngasangasar „in een zelfden toestand blijven, onveranderlijk zijn", bijv. mĕngasangasar(ĕ)kĕ' tani'tu n ipakawaja' i tjawajo anio' tumbal im Benang „maar steeds door op deze wijze gaat de gang van dit paard tot Menado toe."

37. sinongkom i langit, woordelijk: door het luchtgewelf overdekt, door het uitspansel overspannen; de stam songkom beteekent als zelfst. n.w. „sik, of kinbaard, ook de lus, die men om den snoet van een paard bindt"; als w.w. „omgeven, overdekken, overstulpen." Verwant zijn: sokom „kinbaard, sik, lus om den snoet, halsboord of halszoom van een kleedingstuk" en sangkum „vinden, krijgen, machtig worden." De adverbiale uitdrukking an sangkum(ĕ)na i bet. „terwijl, onderwijl, bezig zijnde met." Zie verder Kern, Fidjitaal, bl. 139, i. v. sangkom-aka.

sumĕndot „ster", woordelijk „die licht (sĕndot) geeft." De glimworm heet sumĕndot en sumĕsĕndot.

makaindo „kunnen nemen, baas kunnen, overwinnen, meer zijn dan."

38. Dit raadsel is ook te vinden in Niem. Bijdr. bl. XXXVII, Rds. 19. De vertaling in Meded. XXX, bl. 306, is eene onjuiste. Er staat dit: Hij wordt door die van Kema uitgetrokken en door die van Amoerang geplant. De zon wordt hier niet met een lijk, maar met een boom vergeleken. Hetzelfde raadsel is N°. 68 van deze verzameling.

39. wuaja is ook in het Tb. Ts. Td. het woord voor „dapper". Daarnaast staat ook waranei, Tb. Tsw. in dezelfde beteekenis. Bent. wahanei en Sang. bahani hebben den regelmatigen vorm, zoo ook Bar. wani (alleen nog over in de samenstelling powani), maar de vorm in de Minah. talen is ouderwetsch, daar de r had moeten verdwijnen; wuaja beteekent ook „sterk" van koffie, thee, palmwijn, medicijn, „zwaar" van tabak. Die beteekenis heeft waranei niet.

imangakar of nimangakar, van akar, Mk. akad, tot, tot aan; de vorm imangakar wordt als bijwoord gebruikt, om den excessieven graad van een adjectief uit te drukken; woordelijk beteekent het „tot de grens gekomen, het uiterste bereikt hebbende."

lalisi „gesis, sissend geluid", bijv. van iets, dat gebraden wordt, van nat hout dat brandt.

40. De gemakkelijkheid, waarmede het Tt. werktuignamen vormt, stelt het in staat, om aan een lichaamsdeel allerlei namen te geven, al naarmate van de voorstelling als werktuig tot het verrichten van dit of dat. Zoo heeten de pooten der kip hier eerst kaka'is, van ka'is, kuma'is „vegen", daarna kaka'kas, van ka'kas, kuma'kas „krabben" en ook ipaka'kas „waarmede gewoonlijk gekrabd wordt." De snavel heet totongko', van tongko', tumongko' „doen vooruitschieten", maar ook kukulat, van kulat, kumulat

„pikken" en kan ook roro'kĕt genoemd worden, van ro'kĕt, rumo'kĕt „oppikken van voedsel."

Dit raadsel heb ik ook bij de Badjoreezen gehoord, zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 42, bl. 476.

41. kinawiri, van kawiri, 't welk het Mal. kĕbiri is, in 't Tt. overgenomen.

poporong, werktuignaam van porong „hoofddeksel", ook een figuurlijke uitdrukking voor „gesnelde kop" en voor „scalp". Ook beteekent porong „schaamgordel". In poporong „kam van een haan", drukt dus de reduplicatie „als 't ware" uit.

laka' is een algemeene benaming voor het mannetje van vogels en slangen.

42. siri' „eer, eerbetooning, groet", sumiri' „eer bewijzen, groeten"; mĕniri-niri' „aldoor groeten, telkens groeten." Vgl. siri', masiri', sumiri' „hellen, neigen."

warena gelijkt op 't eerste gezicht eene omzetting van wanera, wat dan voor wandera zou kunnen staan. Ook het Sang. heeft baneha voor „vlag". Er is echter geen reden om aan te nemen dat deze woorden van het Sp. bandera afstammen. Er is bijv. eene vogelsoort op Sangir die manu' baneha heet. Het woord kan met het infix -ar- zijn gevormd van wena „morgenschemering, licht der opkomende zon of maan." Vanouds was men gewoon warena's op te richten bij de grafhuisjes der afgestorvenen; wellicht zijn zij zoo genoemd naar den schijn of glans, dien zij gaven, als het daglicht er op viel, wellicht is ook de grondbet. van wena „trillen, flikkeren."

mĕmendo-mendo', van pendo', mendo', mapendo' „iets dat lang en rond is heen en weer bewegen, kwispelen met den staart."

43. woondo en wawa'ando zijn beide samengesteld met ĕndo; het eerste is wo „eerst, vroeger, pas", met ĕndo, dus „pas daglicht, juist dag", dus „ochtend"; het tweede is wawa' „beneden, laag" met ĕndo, dus „laag dag, avond."

morong in tjulo' „hoofddoek dragen van wit katoen."

upe', doorgaans pe' „palmwijn", zonder twijfel samenhangend met ĕpe' „proeven, beproeven", Bar. epe „proeven, bevinden", en een klanknabootsend woord.

sintjom, sum., mas. „opvangen, bijv. water, vruchten", enz.; sisintjom of sintjom „de bamboe-koker waarin de palmwijn wordt opgevangen aan den boom."

44. wĕngkal. Zie Rds. 17.

Het verhaal van een slang, die twee koppen heeft, is ook den Toradja's bekend. Het dier heet bij hen majara.

45. ruru is „zijde, kant, boord" en een bijvorm van ru'u, Tb. ruhu „hoek", welke beteekenis ook de equivalenten in de verwante talen hebben, zooals Mal. djuru, Bat. duru, O. Jav. dû, Tag. dolo, Bis. dogo, Bik. dugo.

sawurang, zie Aant. bij Verh. N°. 33.

rundeng, kartel, richel, punten van een gekartelden rand, zooals bijv. van sommige bladeren, van manden, enz.; rundengan, bochtig, gekarteld.

46. lĕwu', Mk. lĕbu' „periode, termijn", sangalĕwu' „de eene, de andere tijd", sumangalĕwu' „gedurende den eenen, den anderen tijd."

mapailĕk, causatief van ilĕk; pa- is het causale voorvoegsel; de vorm beteekent dus: „vertoonen, laten zien." De instrumentaal-passieve vorm daarvan is ipapailĕk, waarin het eerste pa- het duratief, 't tweede het causatief aanduidt.

tumuke is de benaming voor Volle Maan; de stam tuke beteekent „duwen" eene beteekenis, die geen licht geeft over dezen naam. Het Bar. bezit een woord tuke, dat „venster, lichtgat" beteekent; van dit woord zijn geen afgeleide vormen in gebruik.

pakailĕ-ilĕkĕn; de beteekenis „geheel (zichtbaar)" wordt uitgedrukt door paka-, 't welk, naast maka de beteekenis heeft van „geheel en al, door en door, volkomen doen wat 't grondwoord aangeeft", bijv. ĕ masitjola makapandeiĕn se tow, ĕn top makalĕngeiĕn se tow „het schoolgaan maakt de menschen door en door knap, het dobbelen maakt de menschen door en door arm."

ko'kot, kumo'kot „kammen", koko'kot „kam", kumo'kot „den gebogen vorm van een kam hebbend."

iantang, n.l. iantang i sĕrap, bet. „Nieuwe Maan", bijv. wawa'ando ja iantang i sĕrap „dezen namiddag is het Nieuwe Maan."

iuntĕp i sĕrap „donkere maan", d. i. onmiddellijk vóór Nieuwe Maan.

ituke i sĕrap „volle maan", ook tumuke si sĕrap.

in tarepe' ja ra'ipe' rĕindĕman, ta'an ang kandoanoka ĕn iuntĕp i sĕrap „vandaag is het nog niet duister, maar eerst overmorgen is het donkere maan."

47. in ĕsa achter een voornaamwoord beteekent „alleen", of „zelf", akukĕ' in ĕsa „ik alleen"; aku in ĕsa „ik zelf"; sera in ĕsa „zij zelven", tawoiĕnera in ĕsa „ieders eigen, elks eigen werk."

48. su'up, masu'up, sumu'up a „afsnijden van, ook snijden aan reepen", bijv. pangi-bladeren, waarin men vleesch wil koken; hier wordt bedoeld: een schijfje aan het ondereind van den bloemkolf afsnijden, om de cellen te openen waaruit het sap vloeit.

sĕring, meestal met suffix -a, sĕringa „plantensap, plantengom", sumĕring „uitkomen, van vocht, bij kleine hoeveelheden."

49. aku malaput am po'po' „ik klim in den kokospalm"; de boom wordt dan aangeduid met laputan.

aku malaput im po'po' „ik klim om de kokosnoten te halen", de vruchten worden dan aangeduid met laputĕn.

50. pisi, misi „rijst die nog in de aar is, uittreden, met de voeten dorschen, door er krachtig met de voeten overheen te wrijven; strijken met de hand over het lichaam, aaien, streelen"; misi in tjeitjei, voeten vegen. In pinakapisio, perf. pass. van makapisi, komt weder de beteekenis van maka- „geheel afgedaan, klaar" aan den dag.

samo', sumamo', masamo' „met de beide handen opnemen, opscheppen."

51. totongka', een instrument, dat thans door de ijzeren schop is vervangen.

Het was een lat van arèn-hout, met een breed uiteinde, dat vroeger werd gebruikt om gras en onkruid uit te steken en den grond om te woelen.

wai' is hier met „graafhouten" vertaald; het is de naam zoowel van het vezelachtige spinthout van den arèn-palm, waarvan zeer sterke latten worden gemaakt, die o. a. bij het geraamte van het dak worden gebruikt, als ook van een soort schop, kakaintjam, hier met „graafhout" vertaald. Dit gereedschap, van den kernbast van den a'kĕl gemaakt en zeer sterk, zou ook „koevoet" kunnen genoemd worden; daarmede wordt de grond diep omgewoeld. Door schop en patjol is thans dit ouderwetsche gereedschap vervangen.

pa'sitj is een schuine stijl, die loopt tusschen de wandstijlen van het huis en daaraan stevigheid geeft.

pinupus, perf. pass. van pupus, dat als subst. „ijzeren priem" beduidt.

pusĕr „navel", is hier in 't algemeen voor het binnendeel van den boom, de kern, genomen en daarom vertaald met „het merg."

patale'en, van tale' „palmiet", ook dikwijls tinale' genoemd. De beteekenis van dezen duratief-passieven vorm is „wordt gewoonlijk tot palmiet gebruikt."

palintjunan, de durat. vorm van het locaal-passief; het bijbehoorende actief is dus: malintjun a, dus „rollen in, aan"; het is dus „datgene waarin, waaraan, men gewoonlijk rolt", n.l. de tabak; deze is dan de palintjunĕn „hetgeen gewoonlijk gerold wordt"; hiermee correspondeert het actief: malintjun „oprollen".

paparundakan is van den stam parundak gevormd; het Tb. heeft warundak. Een stam rundak is niet in gebruik in andere afleidingen, doch men kan aannemen, dat het een bijvorm is van rĕndak „steken in iets, naar iets, door iets." Het jonge, nog geheel vast ineengevouwen blad van den a'kĕl is hard en heeft eene scherpe punt en wanneer het zich aan het topeinde van den boom heeft naar buiten gewerkt, dan gelijkt het wel iets op den stok, dien de rattenjagers gebruiken om in of door den grashoop te steken, ten einde te onderzoeken of zich daarin ook ratten of muizen bevinden. Deze stok heet iparĕndak, en parundak staat ook voor iparundak, daar een stam met enkel het voorvoegsel pa- in het Tt. niet voorkomt; de bet. van parundak is „jong arèn-palmblad, waarvan eerebogen worden gemaakt en peperhuisjes worden gevlochten, waarin rijst wordt gekookt en bewaard." Van parundak wordt weder afgeleid: marundak, maparundak „de jonge arènbladeren tot een peperhuisje, oprollen en daarin rijst koken", paparundakan is dus het arèn-blad in die functie en pinarundak is de daarin gekookte rijst.

sarajar, of saja'b, saja'mb heet een jong arèn-blad, aan een staak gebonden, als versiering of als baak gebruikt.

ipĕngala'b, voor: ipĕngaĕla'b, van ĕla'b „flambouw".

lĕntu', idjoek-baleinen, die men bij het hooren van gunstig vogelgeschrei afbreekt en bewaart, tot teeken dat men dit geschrei heeft verkregen. Thans wordt dit niet meer gedaan, maar vroeger werden bij de stichting van een nieuw dorp die stukjes in een nieuwen aarden pot gedaan, en zoo er koppen voor die gelegenheid waren gesneld, met die koppen, begraven bij de plek waarop de heilige dorpssteenen, de tumotowa, werden geplant. Zie de Inleiding op Gr. VII, bij N°. 57—59.

oli-oli' is het mondharpje, dat in 't Mal. genggong, 't Batav. Mal. grinding en in 't Jav. rinding heet. In het Sang. heet het o*l*i, in 't Tal. do*l*i, in 't Par. ijori, in 't Bar. woringi. Het wordt uit de takken van den arèn-palm gesneden.

pulintja'; de vruchten van den arèn-palm werden vroeger, in tijden van schaarschte van voedsel wel gegeten; als zij oud zijn, hebben zij een sterk jeukverwekkend sap, zoodat zij dan voor menschen oneetbaar zijn. Iemand die dit sap aan zich heeft gekregen, kan in 't geheel niet stilzitten en weet van den hevigen jeuk niet wat hij doen zal. Vandaar het spreekwoord toka la'a-la'aran im pulintja' „als besmeerd met het jeuksap van arèn-vruchten", om iemand aan te duiden, die in hooge mate gehaast en gejaagd is en geen zit in zich heeft.

pakanĕn e wio'o wo se wawi; indien van één substantief twee andere substantieven afhangen, staat slechts het eerste in den genitief, het tweede wordt steeds in den nominatief gezet.

irup, de naam der witte vezels tusschen stam en blad van den arèn-palm; het is verwant met sirup „iets dat tusschen iets anders is verstoken", omdat de irup verscholen is tusschen de wawangala (voet van den arèn-palmtak) en den stam.

52. wono'ot „de buitenste vezelbast der kokosnoot", heeft ook de vormen wonu'os, wonu'ot en wonu'ut. Let men op Ts. Td. wanut, Mong. banus, Sang. bunu', Tal. bunuta, Bent. wounu, Bar. benu (misschien is ook Fidji benu, Kern, bl. 128, te vergelijken), dan kan men als oorspr. vorm wel wanut, banut aannemen en evenals bij we'e, ook bij wono'ot, wonu'ut en wonu'ot aan klinkersplitsing van een vorm als wonot, wanot, wanut denken.

Ook te vinden in Bijdr. Niem. bl. XXXVII, Rds. 14.

55. De uwi in tjan im bawi is de Ipomoea reptans. De bladeren dezer plant zijn, met papaja's, het voeder waarmede de varkens worden onderhouden.

56. tare .... ta'an of tare e (en) is een der wijzen om den comparatief uit te drukken; woordelijk vertaald, luidt de zin: „De doode pas is eerst nuttig, in tegenstelling tot den levende." De partikel ta'an geeft eenvoudig tegenstelling te kennen; e(n) en a(n) zijn de gewone equivalenten van ons „dan" bij den comparatief. Wo'ope' tare is „hoeveel te eer, hoeveel te meer."

mĕnoinow, eene woordherhaling met palataliseering van de eerste herhaalde lettergreep. Dit verschijnsel is niet ongewoon in het Tt. maar het vormen van nieuwe woorden op deze wijze heeft thans niet meer plaats. In het Bar. der To Pebato wordt de reduplicatie met palataliseering der redupliceerende lettergreep zeer druk toegepast, zie Tijdschr. Bat. Gen. 45, bl. 410, 447.

Behalve dit mĕnoinow, het van hetzelfde grondwoord gevormde toitow „beeld, schaduw", en het woord saisag „rookrak, keukenrek", ken ik van deze vorming geen andere voorbeelden, dan die welke de vorming van stammen uit éénlettergrepige wortels, die op een nasaal uitgaan, te zien geven. De grondbeteekenis van den wortel kan men in de meeste gevallen niet eens meer nagaan. De aldus gevormde stammen worden geheel als grondwoorden beschouwd

en daar de vorming van stammen uit wortels tot een vroeger tijdperk der taal behoort, zoo geeft het nagaan van dit verschijnsel ons wel een blik op eene vroegere wijze van woordvorming, maar niet op een grammatisch verschijnsel, dat voor de huidige taal nog van beteekenis is.

Voorbeelden:

raindang „rood", van den wortel rang.
ruindung „samen in één nest leggen" (van kippen) wortel rung.
kakaintjam „een tuingereedschap", van kaintjam, wortel kam.
kointjom „krabben met de geheele klauw", w. kom.
woimbon „houtstapel", wortel won.
reindeng, een godsdienstige zang, w. reng.
rimbĕimbĕng „duister", w. wĕng.
taintang „maïs wannen", door de wan eene op en neergaande beweging te geven, w. tang.
teinteng „op het hoofd dragen", w. teng.
tuintung „voorhoofd", w. tung.
saroinson „goot met uitloopenden waterstraal", w. son.
lĕindĕm „duiken", w. rĕm.
leilĕm, Clerodendron Minahassae, w. lĕm.
paimpang „gat in den grond of in een boom", w. pang.
poimpong „gat in den neus, bij beginnende lepra", pong.
paluimpung „jonge spruit", w. pung.
karuintjung „onvruchtbaar", w. kung.
rimbaimbang „twijfelend", w. wang.

Talaita'd, naam van een dorp. Van het infix -al- ontdaan, blijft de vorm taita'd over, van den wortel ta'd. Van den nauw verwanten wortel ta' is tala'ta' „knappend, knetterend of knallend geluid", bijv. van storm of donder.

In het Tb. vertoonen deze vormen eene volkomen wortel-herhaling, zonder palataliseering, bijv. tungtung „voorhoofd", sarongsong „uitloopende waterstraal", rangdang „rood", rimbĕngbĕng „duister".

57. Dit raadsel is in het Mk. gesteld. Over tĕlang zie de Inleiding. Voor moko zegt het Mt. mako, voor kasusu'd, kasusur.

De tusschenschotten van den water-bamboe, die soms uit 5 of 6 geledingen bestaat, worden wel doorboord, maar kunnen niet geheel weggenomen worden, zoodat het water op zijne vlakke baan langs de wanden van den bamboe-koker vloeiende, telkens langs den ring gaat, die nog van het tusschenschot is overgebleven en daarbij klokt.

kumeret is „den typischen gil der koppensnellers, den overwinningskreet geven." De Toradja's doen het juist zoo en noemen het mepoku.

Een andere lezing van dit raadsel, in het Mt. luidt:

Makasosor-ange sia kumeret, makasosor-ange sia kumeret;
„telkens als hij op den berg is gekomen, geeft hij een juichkreet."

De raadsels 58—63 zijn door mij gehoord van schoolkinderen, die ze aan elkander opgaven.

58. Het vleermuizen-net is uitgespannen tusschen twee opstaande bamboe-

staken: de sterken die den zwakke ondersteunen. De vleermuizen vliegen op het net af en zijn dus de vijanden.

60. De kruiderijen voor de toespijzen worden in een klein stampblok gestampt en gemengd met zout, waardoor het bijtende sap te voorschijn komt.

61. Lana is de naam der Laportea lanceolata, welks bladeren bij aanraking jeuk verwekken.

63. Deze boom (Melochia odorata) krijgt, als hij wat ouder wordt, barsten en knoestige uitwassen, die op framboesia-zweren gelijken. Het hout is wel zacht, maar houdt het onder dak lang uit, daarom werd het vroeger veel gebruikt om er de temboan van te maken.

65. pangarimbĕimbĕngĕn, van den stam rimbĕimbĕng, Mk. lilimbĕng „duister, donker", met het suffix -ĕn „door duister bevangen, met duister omgeven, verduisterd", en het duratieve voorvoegsel pa- met het meervoudsteeken nga-, dus „telkens voortdurend door duisternis bevangen."

70. Dit raadsel is hetzelfde als N°. 181 van de Sangireesche raadsels (bl. 319 van de afzonderlijke uitgave der Sangireesche teksten). De daar gegeven verklaring kan ook hier dienen. Men steekt wel eens een halve kokosnoot, die men later wil gebruiken, aan de binnenzijde van het dak tusschen de dekblaren. De open zijde vertoont dan eene witte schijf, niet ongelijk aan de maan.

72. Met makaantang en makaapu wordt de maan vóór 1ste en na laatste kwartier bedoeld.

mapengkor-ako „wordt krom en wanneer dat gedaan is, wordt zij rond (mapurengkei)."

nitjumoko'kot, perf. van kumoko'kot, de -um-vorm van koko'kot „kam", een werktuignaam van ko'kot „kammen".

75. katĕ'tĕl i ĕndo of kapa'pal i ĕndo, zeer warm, stekend heet, van den zonneschijn.

ra'itja ki'imera mapailĕk, of ook mare'ekĕ' sera ĕ mapailĕk; in dezen zin heeft mapailĕk, evenals in N°. 73 mapaturu', den zin „zichzelf laten zien, zich vertoonen."

o'lei duidt zoowel „groen" als „blauw" aan. Welke kleur er hier mede wordt bedoeld, valt dus niet uit te maken.

76. poririoran is van den geredupliceerden stam rior „voor, te voren" gevormd, met het voorvoegsel po- en het achtervoegsel -an. De bijbehoorende verbale vorm is moririor a „voorafgaan aan." Behalve in eigennamen en enkele namen van dieren en planten komt mo- als voorvoegsel zoo goed als niet meer voor. Ook moko- is alleen nog in eigennamen te vinden; po- is nog vrij geregeld in gebruik, doch slechts in de beteekenis van „middel om te doen geschieden wat het gr.w. aanduidt", bijv. pokĕsot in tutune, syn. met kĕkĕsot in tutune „middel om een doorn uit (het vleesch) te doen komen"; pokĕte „middel om iets kĕte (hard, stijf) te maken", enz.

77. mapatawang, caus. vorm van tawang „hulp, helper", beteekent „luide om hulp roepen", maar wordt ook gebruikt voor „hard schreeuwen" in 't algemeen.

78. lutaw; het Tt. is de eenige taal, die dezen vorm voor het gewone

lutang, lutam heeft. In Tijdschr. Bat. Gen. dl. 45, bl. 463 is met dit woord gelijk gesteld het Bar. ajuta, Par. luta, Mal. lotang; indien dit juist is, kan het woord niet anders dan echt Indonesisch zijn. Trouwens het geweer heeft wel bij meer Indonesische volken een inheemschen naam. De Boegineezen noemen het ewangĕng (van ewa „zich weren", dus geheel syn. met ons „geweer"), de Toradja's spreken van panaguntu „donderboog", panaapu, panaapi „vuurboog", de To ri Rampi spreken, zelfs van wulado (de l linguaal uit te spreken), 't welk eigenlijk „proppenschieter" beteekent. Trouwens ook het Tt. lutaw beteekent „proppenschieter", het Talautsche dutanga, lutanga evenzeer. Het geluid heet in het Tt. lĕtok, en met een proppenschieter een knallend geluid voortbrengen, is lumĕtok; de proppenschieter wordt daarnaar ook wel weder lĕlĕtokĕn of palĕtokĕn genoemd, wat dus met ons „klakkebos" is weder te geven. Het ligt dus voor de hand, ook in lutaw een klanknabootsend woord te zoeken en het met ons „donderbus" weer te geven. In dat geval moet lutaw uit lutab ontstaan zijn, een vorm dien het woord in het Mk. (theoretisch gesproken) zeer goed zou kunnen hebben. Men vergelijke Tt. kojaw en Sang. ka*l*abĕ „vuur aanwaaien" en verder Tt. lĕtup, Ts. dĕtup „plof" en het Toba'sche ultop „blaasroer", Jav. tulup, dat voor lutup moet staan (tĕtulupan „klapbus"). Dat verder lutam onmiddellijk uit lutab zou zijn ontstaan, is mogelijk, maar niet waarschijnlijk. De b wordt in het Tt. zeer vaak genasaleerd of gehamzeerd vooral in het Mt. (in het dialect van Sondĕr zelfs beide), in het Mk. minder. Zoo zegt men in het Mt. voor „visschen met de handen" ro'b, te Sondĕr ro'mb, voor „boos" ma'bow, te Sondĕr ma'mbow. In het algemeen gesproken, kan de b zich in het Mt. niet handhaven zonder den steun van hamzah of nasaal, of beide. Het ligt dus voor de hand lutam zich ontstaan te denken uit lutamb. Sang. en Tal. maken uit den aard der zaak lutang, enz. Maar de samenhang met Bar. ajuta, Par. luta, Mal. lotang zal dan moeten opgegeven worden, daar er geen reden kan zijn voor het ontstaan van den sluiter, zooals die, welke voor het Sang. geldt.

79. kepe, kumepe, makepe „met een brandend stuk hout zwaaien, als men in het duister loopt"; kekepe „het brandend stuk hout, waarmede men al zwaaiende den weg verlicht." Door het zwaaien blijft het tevens branden; men verlicht er niet alleen den weg door, maar het houdt ook de booze geesten op een afstand.

83. waja'an, van waja', dus woordelijk „betreden, begaan", doch hier ook „geraakt, getroffen, er mede in aanraking gekomen."

85. ero', Mk. edo', mero', maero' bet. „bewegen, beven"; de intensieve vorm mangero' is het geijkte woord voor „aardbeving". In hun Maleisch spreken de Minahassers dan ook steeds van tanah gojang. Het kan bevreemding wekken, dat het algemeen Indonesische woord voor „aardbeving", dat bijv. in het Mongond. linug, Tag. lindol, Bar. lindugi luidt, in de Minahassische talen niet voorkomt; het is echter mogelijk, dat dit woord uit de taal is gebannen, uit vrees voor de in dit land zoo menigvuldige aardbevingen.

88. ĕ giona of ĕng giona; het eerste is juister naar het Tt. taaleigen; de

uitspraak der g is gutturaal, ongeveer zooals die der Holl. g (doch niet als spirant uitgesproken, meer als de Geldersche g). Daarom bezit het Tt. den klank ngg niet, en vervangt dien in vreemde woorden door ngk, bijv. dumingku (van dominggo) „Zondag", pingkan (van pinggan) „bord, aardewerk." In den laatsten tijd echter spreken velen de g op zijn Maleisch uit en doen dan het lidwoord den vorm ĕng aannemen.

89. rumojor is „de trap afgaan"; doorgaans heeft het de beteekenis „de huistrap afgaan", dus „het huis uitgaan." Hier is het woord gebruikt met toespeling op het kippennest (sori), dat doorgaans hoog staat, zoodat de kiekens, wanneer zij zijn uitgekomen, van de sori worden naar beneden gebracht of van de sori naar beneden springen.

93. tumotongko' is de naam van den Python reticulatus, de grootste slangensoort in de Minahassa. De stam tongko' beteekent „met eene snelle beweging van den kop of het geheele lichaam naar iets pikken of bijten", zooals kippen, vogels of slangen doen, vandaar totongko' „snavel van hoenders, slangen, enz."

tumongko', matongko' wordt ook gezegd van woekerplanten, die om andere planten heengroeien. Tumotongko' is van den geredupliceerden stam gevormd, zooals ook de Tb. naam voor deze slang: manonongko'. De python heeft ook den naam lumolomo, van den stam lomo, lumomo, malomo „inslikken zonder het eerst te hebben fijngekauwd", zooals ook de haai en de krokodil met hun buit doen.

ipĕngakakan is met het instrumentaal-passieve i- het futurum-aanduidende pĕ-, het meervoudsteeken nga- en de reduplicatie-syllabe ka- van den stam kan „eten" gevormd. De letterlijke vertaling is dus: „de wijze waarop zij doorgaans gaan eten."

wawangkĕran, van den stam wangkĕr, met reduplicatie en achtervoegsel -an, ter vorming van een elatief of superlatief.

94. Het aandoen van den schaamgordel kan op allerlei wijze worden gedaan; één daarvan is, dat men het einde van den gordel rondom de lendenen bindt, het andere einde van achteren laat zakken, tusschen de beenen door naar voren haalt en zoo weer optrekt. Deze manier wordt bedoeld in dit raadsel.

95. Bij het maorai werd door de walian een kwast van woka-bladeren heen en weer bewogen. Daarmede wordt het schudden der lange grashalmen door den wind bedoeld. Het voortdringen van de alang²-wortels in den grond wordt met naaien vergeleken.

96. to'ngaw, Psophocarpus tetragonolobus, Kd. 444, een peulvrucht, in 't Mal. biraro geheeten.

enet „boonenstaak, stok dien men in den grond steekt om daaraan klimplanten te leiden, opdat zij zich er langs slingeren"; wean-ai enet ĕn to'ngaw „plant een staak bij de biraro", ook: tĕndĕkan-ai ĕn to'ngaw (zelfde beteekenis); ĕn to'ngaw enetangku in sisina ĕm binaluian „een tak van buluh pagar zal ik als staak bij de to'ngaw zetten."

97. sĕring is plantengom of plantensap; sumĕring, het uitkomen of uitzweeten van plantensap.

98. De roa is een kleine, smalle visch met een langen, spitsen bek; hier-

mede wordt het lange, smalle woka-blad, zoolang het nog in opgerolden toestand is, vergeleken.

99. walintjo'ko' is samengetrokken uit wale in tjo'ko' „huis, bergplaats voor kippen"; het is de naam eener langwerpige, diepe mand, van rotan gevlochten, waarin de kippen worden gezet, bijv. des nachts met hare kuikens.

ĕng kalambotana nimĕotop wo m ba'mba'na „de lengte daarvan is van dezelfde afmeting als hare opening."

ĕ meja ema'angku iotop(ĕ)ku a mejamiow „de tafel, door mij te maken, zal door mij worden gemaakt van dezelfde afmetingen als ulieder tafel." De bet. van otop is „aan elkaar gelijk maken, gelijk zijn van afmetingen."

100. In de vertaling gaat de woordspeling, waarop dit raadsel berust, geheel verloren. Of de naam der Lagenaria vulgaris, kapitu, werkelijk iets met het telwoord pitu heeft te maken, is moeilijk uit te maken. De Tontemboan beweren, dat 't „het zevende" gewas is, dat in den tuin wordt aangeplant, maar behalve dat het dan kumapitu zou moeten heeten, is het niet aan te nemen, dat dit gewas naar zulk eene willekeurige telling zou zijn genoemd.

Kapitu is het grondwoord van de volgende afleidingen:

tangkapitu „liefhebber van pompoen, die gaarne pompoen eet."

tangkapitun „die gaarne of gewoonlijk pompoen plant."

kumapitu, makapitu „pompoen planten."

kapitune'-mio' se wawi „laat de varkens met pompoen worden gevoederd."

kinapitukuoka se wawi „ik heb de varkens met pompoen gevoederd."

kapituane' tare ĕn a si lisi'd nirumĕnet-eko „de dijk, die zich in de lengte Zuidwaarts uitstrekt, worde met pompoen beplant."

si lisi'd nirumĕnet-eko kinapituanami kaawi'i „de dijk, die zich in de lengte Z.waarts uitstrekt, is door ons gisteren met pompoen beplant."

sapaka kita in tĕlu ja kinaintjapituan „wij drieën zullen elk voor zich pompoenen planten."

Terwijl van de volgende afleidingen pitu het grondwoord is:

kapitu re'en ĕm bulinga' tinĕlĕsanu an isera! „dat gij zeven eieren bij hen hebt gekocht!"

kapitu re'en se sisi ipawali-wali i tjo'ko' luma'indong „er zijn inderdaad zeven kiekens, waarmede de gevlekte hen loopt."

kumapitu-mitjo (ook kapitu-mitjo) i wale iasa ja wale i Ro'bot „het zevende huis Oostwaarts van dit, is het huis van R."

106. paro'kĕtĕn „wat opgepikt wordt" is met „voedsel" verstaan, maar daar ro'kĕt „oppikken" beteekent, kan het slechts voor voedsel van vogels worden gebruikt.

ipawangker „waarmede wordt gehandeld", als substantief „koopwaar, handelswaar."

107. Woordelijk vertaald, luidt de oplossing aldus: want die wordt gezien als wellicht touwen (d. i. als zoo iets als touwen) of wellicht palen van wat ook, maar neen.

Naar de oplossingen gerangschikt is de volgende lijst der raadsels:

aardbeving, 85.
alang², 95.
arèn-kolf, 48.
arèn-palm, 51.
bamboe, 15, 17.
batata, 54, 55.
biraro, 96.
bliksem, 80, 81, 82, 83, 84.
boom, 63.
brandnetel, 61.
brief, 3.
dag en nacht, 87.
donder, 76, 77, 78, 79.
ei, 5, 89.
fluit, 12.
garnaal, 14.
gong, 29.
hengel, 56.
hond, 31, 42, 108.
hoofd, 27, 59.
idjoek, 33.
kapoen, 41.
kip, 40.
klok, 20.
kokos, 8, 49, 52, 62.
krekel, 7.
krokodil, 45.
kuit, 109.
lamp, 102.
maan, 46, 70, 71, 72.
mand, 99, 105.
naald, 19.
nacht, 86.
net, 16, 58.
olie, 36.
oog, 28.
paard, 23.
palmwijn, 43.
papaja, 97.
pompoen, 100, 111.
profeet Jona, 21.
python, 93.
rasp, 11.
regen, 107.
regenboog, 75.
rijst, 50.
ring, 103.
rook, 92.
rotan en atap, 1.
schaamgordel, 94.
schelp, 18.
schrift, 104.
schuit, 2, 34.
sesam, 24.
sirih, 30, 91.
slang, 7.
Spaansche peper, 22, 60.
speeksel, 90.
spiegel, 88.
sterren, 37, 73, 74.
tafel, 101.
tang, 110.
tor, 6.
vingers, 25.
vleermuis, 9.
vuur, 39.
water, rivier, 10, 13, 35, 57.
waterlelie, 32.
weg, 26.
woka, 98.
wolk, 53.
wuajaki, 4.
zon, 38, 47.

140.

Sasaunan is met reduplicatie en suffix -ĕn afgeleid van het wellicht secundaire gr. w. sauna, dat met w. w. lijke aanhechtsels (sumauna, masauna, enz.) wordt gebruikt in de beteekenis „omwegen gebruiken, niet recht op zijn doel afgaan, een weinig aan zijn werk doen en het dan weer laten liggen, dus geen rechten voortgang er mee maken." Wellicht is de stam sau; deze komt ook voor in masasau „een krijgsdans uitvoeren" (wellicht oorspronkelijk „kromme sprongen maken") en in sina'u (sumina'u, masina'u) „wijze lessen geven, vermanen, terechtwijzen", sisina'uĕn „vermaning, terechtwijzing." Het Ts. heeft sau en sou, beide in de beteekenis van „krijgsdans uitvoeren" en van „leering, aanwijzing", vooral „leer der Ouden", b.v. masĕsau „aan het krijgsdansen zijn", masasaumo-lako sa matarĕndĕm „schermende zwaaiende met de handen als men spreekt", pinasasauana aku „hij heeft krijgsdansgebaren tegen mij uitgevoerd (om mij bang te maken)", ilele in souna ne tua „volgens de leer der Ouden." De beteekenis, die aan dezen stam ten grondslag ligt, is dus wel die van „zwaaien, draaien, er om

heen draaien"; sasaunan kan worden weergegeven met: „beeldspraak, dieventaal, spreekwoord (dus ook: leer of wijsheid der Ouden), wisselwoord, wisselterm", oorspr. „woorden waarmee er om heen wordt gedraaid, woorden waarmee wordt geschermd."

De gelegenheden, waarbij sommige woorden niet mogen uitgesproken worden, zijn talrijk. De door mij verzamelde voorbeelden zijn in eenige rubrieken verdeeld, n.l. wisseltermen bij godsdienstige plechtigheden, bij de jacht, de vischvangst, het zoutstoken en het oogsten. In de laatste rubriek zijn wisseltermen van verschillenden aard bijeengebracht. De verklaring van elke sasaunan is er onder gezet.

I. 1. Reeds verklaard in Med. Ned. Zend. XLVII, bl. 109. Aldaar is wĕre' vertaald met „snel opkomend, snel groeiend"; in het Ts. beteekent wĕre' „een nog onrijpen inhoud hebben", kinawĕre'an „zwanger." Men zou hieruit voor ta'un im bĕre' tot de vertaling komen van „toekomstig, zullende spoedig uitkomen", dus z. v. a. ophanden zijnde tijd.

2. Over de zwarte slang, zie Inl. Gr. VIII, N°. 100. De benaming pusu' is hier gekozen niet om de gelijkheid in vorm tusschen den bloemkolf van den arèn-palm en de zwarte slang, die zeer gering is, maar omdat de zwarte slang, na gedood te zijn, in een arèn-blad werd gewikkeld en in een arèn-palm werd opgehangen en daar eerst bij het offer mĕkan vandaan werd gehaald. Zie Inl. Gr. VIII, waar ook nog andere w. t. voor den naam van dit dier worden gevonden.

3. Hier is kawok „muis" voor „zwarte slang" in de plaats gesteld, omdat men bij de gelegenheid, waarbij men eene zwarte slang moest dooden, het mĕkan, ook eene muis moest dooden. Deze w. t. is dus eene opzettelijke verwarring.

5. Ook ko'ko' is met opzet gezegd voor wawi, omdat kip en varken de twee fokdieren bij uitnemendheid zijn. Fokt iemand pluimvee, dan zijn die vogels zijne ko'ko'-s, grootere fokdieren zijn wawi-s. Katana' „buur" moet juist in omgekeerden zin worden genomen.

6. Er moet lang over gedacht worden, eer men er toe besluit een varken te slachten voor een offer, daar het groote aantal offers het er van zelf toe brengt om ze zoo weinig mogelijk kostbaar te maken.

7. Zie Med. Ned. Zend. Dl. XLVII, bl. 101.

8. Een voorbeeld van omschrijving van een woord door een klank-equivalent, dat eene andere beteekenis heeft, reindeng door rereindeng.

9. T. a. p., bl. 109.

10. Ibid., bl. 101.

II. Over jachttermen is reeds in Inl. Gr. X, N°. 124, 125 het een en ander gezegd.

1. Met mata'na is bedoeld „versche sporen van wild", en de verklaring is ook een sasaunan, die echter in de vertaling duidelijk is gemaakt.

2. Evenals I, 3 en 5, een voorbeeld van een w. t., die het omgekeerde bedoelt van wat hij zegt.

3. Deze sasaunan berust op klankovereenstemming, n. l. van de woorden paĕlĕpĕn en ĕpal. De ĕpal genaamde draagkorf wordt gevlochten van een tak met bladeren van den arèn-palm en daarin brengt men het vleesch der

neergelegde dieren naar huis. Een ĕpal van steviger materiaal (rotan en boombast) wordt medegenomen naar het bosch, om er het net, den mondkost en andere benoodigdheden in te dragen.

5. Met kinan „het gegetene" is ta'i „drek" bedoeld, en hiermede is weer tina'i „ingewand" omschreven.

6. pĕsitjan „dat waarvan (een stukje) wordt (zal worden) weggeslingerd of weggesmeten" is een w. t. voor ate, daar van een wild zwijn of eene antilope een stukje van de lever wordt afgesneden en weggeworpen (ipĕsitj) als aandeel van de boschgoden (se Rorot of si Tjenta' Talun). Van mannetjes-herten en hertzwijnen wordt daarenboven een stukje van de schaamdeelen op dezelfde wijze den boschgoden toegesmeten.

7. lumĕle' „baden" is hier w. t. van rano; met ranona wordt het vocht, sap of water dat ergens in zit aangeduid. Hier is het vet aldus genoemd, omdat het bij het braden van het vleesch als het sap er van wordt.

8. pake'etan „waar men tijfert" is een w. t. van pusu' „arèn-bloemkolf" en dus meteen van pusu' „hart."

9. tomak is „fijnstampen"; dit staat hier als w. t. voor tatar „in stukken snijden."

10. rĕtek is een klopgeluid, rĕtekan, dat waarop geklopt wordt; hier w. t. voor laseran, een stuk hout, dat tot onderlaag dient voor het hakken van vleesch, hakplank, hakbord.

11. wa'mbak „homp, brok van vleesch, dat in bamboe wordt gekookt en bij het leegschudden bij hompen of brokken daaruit komt", is hier w. t. voor weteng, het algemeene woord voor „verdeelen."

12. tengkor bet. als w. w. „slaan op een gong of trom om geluid te maken"; het woord moet hier echter worden opgevat als aanduider van sangkor, dat iets ronds, omsluitends aanduidt, in de eerste plaats een rijstvat. Ook de ribbenkast wordt met dit woord aangeduid.

13. wa'bak, zie N°. 11; kapate „mede-dooder", d. i. jachtgenoot, w. t. voor asu „hond".

20. De lans kan dien naam gekregen hebben, omdat zij den vorm van een stok heeft, of omdat zij het wapen is waarop de jager rekent, waarop hij steunt. De eerste verklaring komt mij voor de eenvoudigste te zijn.

III. 2. kili', kum., mak. is „de oogen sluiten", kumili' a „de oogen toedoen bij iets, bij iets waken met geloken oogen, er van tijd tot tijd een oogje bij toeknijpende, dus half wakker blijvende."

5. salak is „verhindering, beletsel, ongunstig geval, dat den voorspoed vernietigt", salak in owak is een ongeval of eene oorzaak van tegenspoed, die iemand treft door eigen schuld of waarvan de oorzaak bij hemzelf ligt. Daar het aanbreken van den dageraad voor de jacht op wilde zwijnen, die des nachts geschiedt, het grootste beletsel is, zoo wordt de dageraad hier met salak in owak aangeduid. Vgl. ook Verh. N°. 124.

IV. 3, 4. Zie over de geloofsvogels Inl. Gr. VIII, N°. 100. De omschrijving van „gelach" met „spelende kinderen" en die van „hard" (kĕte) met „rijpe (oude, harde) pinangnoot" is duidelijk genoeg.

6. walulang is „eelt, dikke huid, zwoerd", dus het tegenovergestelde van kese' „scheur" of wo'so „gat." Het zou ook kunnen zijn dat ore walulangĕn moet vertaald worden met „laat het niet gemaakt worden als eelt", daar het eelt gemakkelijk splijt of scheurt en er aan de bladnerven van het woka-blad, die met eelt kunnen vergeleken worden, gemakkelijk scheuren ontstaan.

7. De sori heeft in het klein geheel denzelfden vorm als de nestkorf, dien men voor de kippen pleegt te maken.

8. kosong, is hier de bak, dien men van woka-blad maakt om het sterk zouthoudende water, waarmede men de zoute asch heeft uitgeloogd, te verdampen.

9. sumuwa' wordt gezegd van een vaartuig, dat landt of ter reede komt. De bet. is hier dus z. v. a. klaar, gereed zijn.

10. sumaru „het gezicht wenden naar"; de uitdrukking is verkort uit sumaru si winaja'an-ai katare „het gelaat wenden naar den te voren hierheen afgelegden weg."

V. 1. kĕkĕmĕs is op dezelfde wijze gevormd als de volgende woorden, die alle „geneesmiddel" beteekenen en met reduplicatie zijn afgeleid van de stammen, welker beteekenis de wijze aanduidt, waarop het geneesmiddel wordt aangewend: tĕtĕmbur (door berooken), tĕtĕnga' (door kauwen), kĕkĕpĕl (door opplakken, dus: pleister), rĕrĕput (door fijnkauwen en op de wond spuwen), lĕlĕme' (door hard wrijven), kitjisu, kukusu (door fijnstampen en zacht wrijven) en zoo is kĕkĕmĕs een geneesmiddel, dat gestampt wordt en daarna uitgewrongen (kĕmĕs), om het sap in de wond te doen druppelen. Surat, Milletia sericea (Kd. 439), is eene kruipplant, welker wortels worden samengebonden en zacht geklopt, daarna in het water gelegd, op de plaatsen waar men de visch door het sap wil bedwelmen. Van den stam surat is de naam van het dorp Kasuratan (veelheid van s.) afgeleid. Het ligt in het taalgebied van het Td.

3. Hier wordt het visschen vergeleken bij het onkruid wieden.

4. tale' is de colocasia antiquorum, Mol. Mal. bete, eene plant die op vochtige plaatsen groeit en welker groote bladeren een jeukverwekkend sap afscheiden. Daarom wordt de rog met deze bladeren vergeleken, zoowel om den vorm, als om den angel aan zijn staart, waarmee hij pijnlijke en gevaarlijke steken toebrengt.

5. De visch kundea heeft draadvormige uitgroeisels aan den mond, die knevelharen worden genoemd. Ook voor dezen visch moet men oppassen, daar hij negen stekels heeft, waarom hij ook in het Maleisch ikan sĕmbilan heet.

VI. 1. Met Tompaso' is eenvoudig „vreemdeling, niet te noemen persoon" bedoeld. Zoo zal men bv. te Soeloe'oen een persoon, dien men niet wil noemen, wanneer overigens geen twijfel kan bestaan wie bedoeld is, aanduiden met si Rumo'ong, si Tombasian, of met den naam van eenig ander dorp in de buurt.

2. Papi'asĕn „gewoon tot brandhout gemaakt te worden." Brandhout is hetgeen men dagelijks uit den tuin naar huis brengt en dus een gemakkelijk

te begrijpen w. t. voor de pas gesneden rijst, waarvan men eene kleine hoeveelheid medeneemt naar huis, voor het avondeten.

4. Meror, van eror, beteekent „de rijsthalmen op zijde schuiven, om er door te loopen", bij het oogsten w. t. voor „heengaan, naar huis gaan."

5. ro'ang „bijvoegen", is hier w. t. van tia' „wegwerpen", dus het tegenovergestelde; in 8 is het w. t. van rano „hetgeen bijgevoegd wordt" (bij de rijst, om ze te koken), dus omschrijving, eveneens in VII, 31, waar het w. t. is van api „vuur."

6. Hier en in 7 wordt de nieuwe rijst pera' „vischkuit" genoemd, en het eten er van mera'. Dit ziet zoowel op den vorm der vischkuit, een klomp van korrels, als op den smaak, daar zoowel nieuwe rijst als vischkuit, als eene uitgezochte lekkernij worden beschouwd.

9. Het woord voor „opscheppen", d. i. „te eten geven" is hier gebruikt als w. t. voor „tijferen", d. i. „te drinken geven."

10. pĕse' „met de nagels plat drukken", zooals men bijv. doet om luizen te dooden", heeft hier de beteekenis van „met den nagel schillen", en is daarom als w. t. gebruikt voor „rijst ontbolsteren, door ze te stampen."

11. nume'e beteekent „rijst afsnijden met een werktuigje, dat daarvoor geschikt is en nene'e heet." De Minahassers gebruiken daarvoor doorgaans een bamboe-kokertje, waarin de duim wordt gestoken en dat aan den bovenrand scherp is gemaakt, en waartegen de halmen met den tweeden en derden vinger worden aangedrukt en zoo doorgesneden. In het Mk. heet dit werktuigje solong (sumolong, insteken). De stam ne'e is een sterke vorm van se'e „spruit, uitspruitsel."

VII. Deze rubriek bevat in 't algemeen verbloemde spreekwijzen, waarvan sommige ook wel als wisseltermen dienst doen, maar de meeste aardigheden, spreekwoorden of spotternijen zijn.

1. Het vleesch is hier aldus genoemd, omdat men het bij de bereiding of het eten wel eens tusschen de tang van bamboe (kopit, kokopit) vat.

2, 3. zijn w. t. van visschers met de fuik. Deze wordt met de opening stroomafwaarts gekeerd (opdat de visschen het aas zouden gewaar worden) tusschen de steenen gestoken.

9. „Er zijn hier mieren" beteekent: ge kunt hier niet blijven, het wordt u onmogelijk gemaakt, door kriebelende, bijtende mieren, d. i. door ongunstige vogelkreten.

10. mangusui bet. „er op uit gaan om iets te zoeken of te verkrijgen, dat men hebben wil", b. v. buit op de jacht of de vischvangst; hier is het gezegd van het uitgaan op palmwijn.

11, 12. Twee spreekwoorden om iemand duidelijk te maken, dat hetgeen hij wil bereiken boven zijne macht ligt. N°. 11 is ook bij ons bekend, N°. 12 voor een gedeelte ook. Het laatste gedeelte van N°. 12 noemt twee dingen, die niet met de hand te bereiken zijn n.l. de hemel, die zéér ver verwijderd, en de elleboog van denzelfden arm, die zeer dicht in de nabijheid is. De geheele uitdrukking wordt, blijkens de verklaring, gezegd door iemand die onverzettelijk bij zijn wil blijft.

13. De loe-visch kan zich tot drie-, of viervoudige grootte opblazen als men

hem aanraakt en is daarom het beeld van iemand met eene ongelijkmatige gemoedsgesteldheid, die nu eens „zich dik maakt", veel vaart zet achter iets en al zijne kracht opgebruikt voor één ding, dan weder onwillig, of niet in staat is tot iets.

14. Evenals in N°. 40, wordt in dit spreekwoord iemand bespot, die wel de vrucht van andermans werk wil genieten, maar zelf niet de hand uitsteekt als het werk moet worden verricht, dat de ook door hem begeerde vrucht oplevert.

15. Bemoeit ge u met alles, steekt ge overal den neus in, druk dan den buik maar naar binnen, want ge krijgt hem niet vol, ge hebt niet genoeg te eten, daar ge geen tijd overhoudt om voor uwe eigen zaken te zorgen.

16. Met eene brug, die los ligt aan de uiteinden, dus gemakkelijk kan verschuiven, wordt vergeleken de belofte of afspraak, waarop iemand rekent en die de belover niet houdt, waardoor de ander in den steek wordt gelaten, als door eene brug, die van de plaats schuift terwijl men er over loopt.

17. kela, dat hier als w. t. voor kawiri is gebruikt, beteekent: „wegwerpen, zonder nut verbruiken, doorbrengen."

18. kuei is Hibiscus Manihot, eene groente die wel op postelein gelijkt.

19. De bladeren der papaja worden door de Minahassers gaarne als groente gegeten. Hier is dus de naam der eene groentesoort voor die der andere gezet. In vergelijking met de karowa-bladeren, groeien de papaja-bladeren hoog.

20. Een voorbeeld van een w. t., die het tegengestelde zegt van 't geen is bedoeld.

21. Spaansche peper geeft terstond hevige hitte, doch het duurt soms lang eer de straf op het kwaad volgt.

22. De Mongondouers zijn vanouds de vijanden der Minahassers geweest. Mongondow is dus het tegenovergestelde van po'ow. Verontschuldigt men zich bij iemand om de moeite, die men hem aandoet, dan krijgt men dikwijls tot antwoord: Pe'tare se Mongondow weangkĕ' kanĕn, wo'ope'kamai se po'ow(ĕ)ta „zelfs Mongondouers geeft men te eten, hoeveel te meer onzen broeders."

23. Men gebruikt dit spreekwoord in het geval, dat iemand met een zeer na verwant familielid trouwt. De beeldspraak wordt op tweeërlei wijze verklaard: de grenzen der oude zeden en gewoonten overschrijden, die zeer streng gekant waren tegen zulke huwelijken, en: de grenzen van het familie-grondbezit niet uitbreiden, door een huwelijk, dat geen vermeerdering van gronden aanbrengt en zoo de „verbetering" der grenzen tegenhouden. De eerste verklaring is verreweg de eenvoudigste en duidelijkste.

25. Een slaaf wordt een dorre boom genoemd, tegenover een woudreus (wĕ'tĕs), waarmee een aanzienlijk, vermogend, veel familie-bezittend man wordt aangeduid, omdat deze laatste goede schaduw of beschutting geeft, een slaaf daarentegen niet de minste bescherming of hulp kan aanbieden.

28. Droog hout of brandhout wordt hier recht hout genoemd, waarschijnlijk om het tegenovergestelde te zeggen, daar droog hout doorgaans krom is. Op deze wijze zijn ook wellicht te verklaren de uitdrukkingen: tumongkei in tjaju rondor voor „uit het dorp naar den tuin gaan" en: tumongkei in

tjaju pengkor „uit den tuin naar huis gaan." De laatste uitdrukking, die een gang in omgekeerde richting van den eerste voorstelt, kan dus zijn naam wel bij tegenstelling hebben gekregen, zoodat alleen de eerste behoeft verklaard te worden. Deze kan dan beteekenen: „droog hout, brandhout gaan halen", hetwelk men altijd buiten het dorp moet gaan halen en waarmede dus zeer goed een gang naar den tuin kan verbloemd worden.

29. Masĕpun is „snotterig zijn", zoodat de neus druipt. Dit zegt men, wanneer men bedoelt, dat de arèn-bloemkolf, dien men bewerkt, reeds vocht geeft.

30. Dit duidt het verbod aan om de Maan bij haren naam te noemen. De Maan is de Hemelsche Schuit, die door de Hemelzee vaart en daarom ook si Mowole (voor Wumowole) „de Varende" wordt genoemd, welker zog Winσlean i Maengkom heet. Zie de Verh. N°. 105 en 106.

31. Zie VI, 5 en 8.

32. kalendean is een soort van benaming in den trant van ons „ongeluk, snoeshaan, stoethaspel, stakker", gebruikt om iemand aan te duiden, tot of van wien men spreekt zonder zijn naam te willen noemen, b. v. uit boosheid, schrik of verstrooidheid; puteoka i mĕwĕra-wĕra' si tjalendean, ra'io ki'im sumia in tawoiĕn, „dat ongeluk van een kind doet niets dan spelen, het wil geen werk meer aanvatten." Hier zijn met kalendean de honden bedoeld; kitj is de hardste kreet van den geloofsvogel, daarmee is het blaffen der honden op de jacht bedoeld. De beteekenis is: op de jacht moet men wachten met schreeuwen tot elkaar, (om elkaar te doen weten waar men is) totdat de honden blaffen en dus wild op het spoor zijn, vóór dien tijd zou men mogelijk naderend wild afschrikken.

37. Dit duidt een bizonder gunstigen toestand van het rijstplantsoen aan: de rijstplanten stoelen zoo uit, dat de bladeren van de eene plant in de andere komen en de mieren niet op den grond behoeven te komen om van de eene plant op de andere te kruipen.

38. Eene variatie op het bekende Maleische spreekwoord: „Ada gula, adalah sĕmut."

39. worokek is eene grashagedis. Naar de gewoonte der hagedissen om telkens een eindje zeer vlug te loopen en dan plotseling stil te staan, wordt iemand die nu eens met groote drift werkt, dan weder ophoudt en niets doet, zoodat hij ten slotte met veel krachtsverbruik niet veel uitvoert, met dit dier vergeleken.

40. Zie VII, N°. 14.

41. pawe'mbelĕn „wat geklopt of geslagen wordt", is hier w. t. voor pusu', arèn-bloemkolf, waarmede weder de penis (pate') wordt aangeduid. Kulitan „worde geschild" is eene minder juiste beeldspraak voor te'tekĕn, daar met dit laatste de besnijdenis door incisie wordt aangeduid. Zie Med. Ned. Zend. Dl. XLVII, bl. 97.

43. Gezegd van iemand die bizonder vlug is bij het werk met de hand.

44. De marter steelt palmwijn, door zijn staart in den opvangkoker te doopen en dien dan uit te zuigen, zoodat hij soms dronken aan den voet der arèn-palmen wordt gevonden.

45. Gezegd van iemand, die geen eigen weg gaat, maar het bestaande gebruik volgt, napraat, nadoet en geen oorspronkelijkheid toont.

46. Het eerste is niet zoo dom als het laatste en dus eer te verontschuldigen. Dit spreekwoord wordt gebruikt in de beteekenis: het is beter te vallen om eene groote zaak dan om eene kleine.

48. Beteekenis: zoo iemand het verstand is kwijt geraakt, zal hij ook immer zijn doel missen.

49. Bet.: de een houdt van dit, de ander van dat, ieder heeft zijne eigen wenschen en neigingen.

50. Bet.: elke slechte daad brengt hare wrange vruchten voort.

51. Bet.: men krijgt niet altijd het verdiende loon voor zijnen arbeid.

52. Twee menschen met tegenstrijdige naturen zullen nimmer met elkaar in vriendschap leven.

53. Geen drijfkracht, geen beweging, geen oorzaak, geen gevolg.

54. Wanneer er licht is gekomen omtrent hun bedrijf, worden de leugenaars bevreesd, al hebben zij te voren veel praats gehad.

55. De omgekeerde wereld.

56. Dwazen of deugnieten beroemen zich op hunne .domme of gemeene streken.

57. Veiliger is het zich met het eenvoudige te behelpen, dan dingen te gebruiken, die licht beschadigd worden.

58. Smeed het ijzer terwijl het heet is. Makalĕlon „verlangen opwekkende naar eene geliefde" is hier de omschrijving van gunstig vogelgeluid.

59. Om de merkwaardigheid wordt hier nog vermeld een stel benamingen voor de getallen 1—10, door mij opgeteekend te Tombasian-atas. Het zijn tien ml. of vr. eigennamen, welker klank herinnert aan, of rijmt op dien van het bedoelde telwoord. Zij zijn:

1. osal, ml. e. n., verkorting van Gosal, om de klankgelijkheid gebruikt als w. t. van ĕsa „één."

2. maruam, Mk.; in het Mt. zou men zeggen maruao „reeds twee, tot twee geworden", vr. e. n. Ruam is de naam van een gebergte bij Tombasian-atas, dat zich in twee evenwijdige ketenen tot aan de rivier Nimanga uitstrekt.

3. belung, ml. e. n., voor mBelung, wat weder eene verkorting moet zijn (Tambelung, Timbelung?), om de klankgelijkheid gebruikt als w. t. van tĕlu „drie."

4. tongkang, vr. e. n., om de klankgelijkheid gebruikt als w. t. van ĕpat; men neme in aanmerking, dat bij het tellen dikwijls aanrijm ontstaat, zoodat men bv. aanrijmende op tĕlu, het woord ĕpat als tĕpat uitspreekt. Waar ĕpat met wo aan een tiental enz. is gevoegd, wordt het met wo te zamen als wopat uitgesproken, bv. sangapulu' wopat „veertien", waardoor het op tongkang komt te rijmen, omdat naar Indonesische opvatting, slechts de klinkers der twee laatste lettergrepen gelijk behoeven te zijn.

5. limba', vr. e. n., klankgelijk met lima „vijf."

6. pĕnĕk, vr. e. n., rijmende op ĕnĕm „zes."

7. pintur, vr. e. n., klankgelijk met pitu „zeven."
8. mangalun, ml. e. n., klankgelijk met uwalu „acht."
9. sindo, vr. e. n., rijmende op siow „negen."
10. tompunu', ml. e. n., rijmende op sangapulu' „tien."

Eene andere wijze van omschrijven van een telwoord is: het aan te duiden met kaot „niet volledig, niet op tijd" voor de oneven getallen, dat in 't bizonder voor „negen" wordt gebruikt, en van eke, lĕkĕp, palĕn „even, volledig, gesloten" voor de even getallen. Vgl. Soend. gĕnĕp „zes", dus eig. „even", ter vervanging van ĕnam of zijn vroeger Soendaneesch equivalent, dat buiten gebruik is gesteld.

141.

Behalve het opstel in Meded. Ned. Zend. XLVII, 97—100, waar reeds de inhoud van het bovenstaande stuk is wedergegeven, vergelijke men in Prof. Wilken's studie „De besnijdenis bij de volken van den Indischen Archipel", in Bijdr. Kon. Inst. 4, X, 165—206, vooral bl. 175, 176 met de bijbehoorende noten. Over de besnijdenis bij de Toradja's, zie Alb. C. Kruijt, in Med. Ned. Zend. Dl. XL, bl. 281. De incisie heet in het Bare'e tindi (mantindi); de beteekenis van dit woord is „insnijden"; het wordt ook gebruikt van het insnijden der huid van de testikels van een varken, dat men wil lubben, door aldus de testes te openen en den inhoud er uit te knijpen.

am pa'pa'an ĕn te'tekĕn, of am pa'pa'an in te'tekĕn, al naardat het woord te'tekĕn afhankelijk wordt gemaakt van am pa'pa'an of niet; men zou het verschil kunnen uitdrukken door de eerste constructie te vertalen met „want het besneden worden", de tweede met „daar, omdat het besneden worden."

am pa'pa'an in tjaenet im paapo'an, woordelijk „omdat het de medeverbondene van (het andere lid der verbinding met) den godsdienst was."

wĕwĕra'an e toja'ang „kindergespeel" is de omschrijving van den vogelkreet ke'ke'; zie daarover de Inl. op Gr. VIII, bij N°. 100.

kĕkĕmĕs „medicijn", maar speciaal zulke, die wordt uitgedrukt of uitgeperst op de wond, opdat die door het sap geneze.

ko tĕla'uoka im pisow; met pisow is hier het bamboemes bedoeld, de tĕtĕwa' waarmede de besnijdenis wordt verricht. Hier wordt aan den besnedene medegedeeld, dat hij reeds door het zwaard is verwond geworden en dus reeds zijn deel heeft gehad van de rampen des oorlogs, zoodat hij nu verder is gevrijwaard. Deze beschouwing heeft zich ongetwijfeld eerst later aan het gebruik der besnijdenis gehecht en is zeker wel ontstaan ten gevolge van de opvatting, dat men pas eerst recht man was, als men was besneden.

si nitume'tek(ĕ)ka wo kumĕmĕs am pela' is eene verkorte uitdrukking voor: si nitume'tek isia ka'i wo kumĕmĕs am pela'.

Het verbod om tomaten te eten is ontstaan door de vrees dat de tomaten, die helder rood vleesch hebben, ook de wond weder even rauw en rood zullen maken als zij zelf zijn.

De schaamgordel diende, volgens de hier gegeven verklaring, om den besneden penis te bedekken; zoolang deze nog niet besneden was, kon hij onbedekt blijven. De Toradja'sche jongens dragen reeds lang een schaamgordel, als zij worden besneden. Dat de besnijdenis reeds sedert eene eeuw in onbruik is onder de Minahassers, wordt hier ook toegeschreven aan den vrede, die sedert den Tondano'schen opstand (1809) in de Minahassa heeft geheerscht.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

---

bl. 14, r. 13 v. o. staat: uit i — ka, lees: uit i + ka-.
bl. 25, r. 8 staat: openbasten, lees: openbarsten.
bl. 28, r. 11 v. o. staat: wee, „ : twee.
bl. 31, r. 13 staat: vakensvoeder, lees: varkensvoeder.
bl. 33, r. 6, hierna in te voegen: De uitdrukking lĕngei e lĕngei is op bl. 49*a* van het Woordenboek verklaard als met het voegwoord e te zijn geconstrueerd; de woordelijke vertaling zou dan luiden: „arm en nog eens arm." Deze verklaring komt mij waarschijnlijker voor, dan die waarbij e als gen. plur. van si wordt opgevat.
bl. 58, r. 17 staat: onderwerwerp, lees: onderwerp.
bl. 84, r. 9 „ : Wujungan, „ : Wujungon.
bl. 87, r. 6 „ : mapapalina, „ : mapalina.
bl. 99, r. 9 „ : en is dus, „ : de naam is dus.
bl. 146, r. 9 v. o. staat: Aant. VIe, „ : Act. VIe.
bl. 149, r. 13 v. o. „ : tintintingĕn, lees: titintingĕn.
bl. 161, r. 19 staat: leilem, lees: lĕilĕm.
bl. 164, r. 5 v. o. staat: ĕm, „ : im.
bl. 165, r. 8 v. o. „ : verstaan, lees: vertaald.
bl. 170, r. 18 en 17 v. o. leze men aldus: Kinokopitan „de van kokopit voorziene." Met kokopit „tang" worden hier de horens der antilope aangeduid.

